OHIO STATE
UNIVERSITY
LIBRARIES

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

J

Digitized by Google

Ivan Vončina ml.

Digitized by Google

Sabrani [illegible]

[illegible]

Ivan M[illegible]

U Zagrebu 1880

Digitized by Google

Digitized by Google

Sabrani spisi

Ivana Vončine ml.

Izdao

Ivan Milčetić.

Sa slikom piščevom.

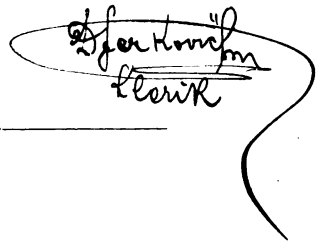

U Zagrebu 1885.

Dobiva se u akademijskoj knjižari L. Hartmana.

(Kugli i Deutsch.)

Digitized by Google

PG 1618
V6 Z AG
1885

Tisak Ign. Granitza i dr. u Zagrebu.

Digitized by Google

Ivan Vončina ml. i njegovi spisi.

Evo sabranih spisa mladića, koji je ponio sa sobom u grob puno lijepih nada, puno vrlina Kako je bio kratka vijeka, nije mogao razviti svestrano snagu svoga duha i srca, čim je bio obilno nadaren. I duševne sposobnosti i obiteljske okolnosti bijahu pouzdanom nadom u njegovu lijepu budućnost.

Sve badava Njemu je bilo umrijeti u najkrasnijoj dobi života kano cvijetku, što ga vihar bez milosrdja izčupa i na zemlju obori.

Da ocrtamo u kratko njegov život i djelovanje.

Rodio se je Ivan u Karlovcu 25. veljače 1855. u kući djeda si Mihajla Keršića, čestitoga gradjanina karlovačkog

Jedva mu bijaše godina dana i umre mu dobra majka. Otac mu je onda bio kao perovodja pridieljen ministarstvu za unutarnje poslove u Beču Djetinjstvo svoje provede mali Ivica u djedovoj kući u Karlovcu, gdje je bio kano jedini potomak obitelji gledan i pažen najnježnije. Dijete se je lijepo razvijalo tjelesno i duševno na ponos otcu i rodu. U pučkoj školi bijaše ponajodličniji, a već do 12. godine prisvoji si znatnu vještinu u glazbi, tjelovježbi, plivanju i jahanju. U 11. godini držaše se toliko samostalnim te odluči jahati sâm, bez običajne pratnje. Nego nekog dana nabasa u okolici karlovačkoj na cigane, koji se dadoše u potjeru za

Digitized by Google

njim, hoteći mu oteti konja, a možda i njega sama odnijeti. Teškom mukom umače i vrati se kući. Od toga dana ne htjede više jahati, čemu su se ne malo kod kuće čudili. Mali Ivan riješio je svojima tu zagonetku tek poslije nekoliko nedjelja, ispričav onu zgodicu s ciganima.

Kako već stari ljudi ne poznaju granice u očitovanju ljubavi prama djeci, poboja se otac, e će mu se možda sin odviše razmaziti u djedovoj kući, te dade sina, oženivši se po drugi put s Milkom, ljubeznom kćerkom pokojnog trgovca Pavla Kotura iz Siska, na gimnaziju u Zagreb, gdje je u kući tetke si Ljubice Matošićke rodj. Kotur zajedno s Dušanom Koturom bio pažen i njegovan kao u vlastite svoje majke.

Ovdje već moram pripomenuti, da je naš Ivan u drugoj supruzi svoga otca ne samo dobio ljubeznu majku, nego ga i čitava obitelj Koturova prigrlila kao rodjeno svoje diete, ne činiv medju njim i Dušanom Koturom, s kojim je Ivan vazda kao brat živio, nikakve razlike. U Zagrebu svrši Ivan 6 gimnazijskih razreda.

Burni politički život, koji je nastao u Hrvatskoj prigodom stvaranja dualizma, i koji je potrajao do 1873. godine, povukao je u svoj vrtlog više puta i mladež, pak i Ivana. U vrijeme političkih pokreta obuzme sve duhove neki nemir, koji isključuje hladnoću mišljenja. Tu govori srce i strast, a u koga ima više i srca i strasti nego u mladeži? Tako je u ono doba političko strančarstvo zahvatilo i neiskusnu gimnazijsku mladež, koju su mnogi rabili kano sredstvo agitacija. Tako su nekom zgodom gimnazijalci raznosili gradom stanovitu brošuru, napisanu od nekog odvjetnika na Rijeci a tiskanu u Beču. I Ivan bijaše medju njima. Ravnatelj Kostić, koji se je sâm nepedagogički uplitao u političke

Digitized by Google

agitacije, povede strogu istragu. Šta će biti sada s Ivanom? Slutio je s jedne strane, da će ga stići kakove takove posljedice disciplinarne istrage, a s druge strane pokaja se živo, što nije slijedio želju očevu, da se za svog djakovanja ne miješa u političke agitacije. Otac nije bio sinu nikada tiranom, već pravim otcem, koji ga je ljubio i ponosio se s njime. Ivan nije hotio tajiti svoga čina, kako su učinili mnogi drugi, već je radje pobjegao iz Zagreba, i to ravno u Mletke.

S puta (iz Zapršića) pisa otcu, zaklinjući ga, da ga ne bi natrag dozivao. Ništa nije nepoštena učinio, piše, pak nastavlja: „Ja odlazim u sviet. Gledat ću doći do Švajcarske, da si nadjem kruha. Možda ćeš pristati, da ondje polazim gimnaziju; drukčije ću poći u zanat ili kamo drugamo. Žrtvovat ću svoju sreću, ali poštenje hoću da spasim! Ne žalosti se! Čuvaj svoje sile za spas domovine! Moj zadnji dah namijenjen će biti tebi, svim mojim, domovini i slobodi!"

U pismu od 27. svibnja 1872. jednako piše otcu, da voli skočiti u more nego li se natrag vratiti.

Karakteristične su ove njegove riječi: „Obća demoralizacija zagrebačke mladeži spopadala me je strašno naglo i neizmjernom silom. Ali još nisam ni jednoga nepoštenoga čina počinio! . . . Odlučih otići u sviet, podnašati nevolje i zlo, a postati čvrst značaj, da se kao čovjek, koji je bio nevolji u školi, pošten, izkusan i nepokolebiv značaj vratim". U oba pisma spominje grčeve srca, koji da ga u posljednje vrijeme silno spopadaju.

Zanimiv tumač gornjim riječima Ivanovim jest pismo, što mu ga pisa dne 22. lipnja 1872. pobratim iz Zagreba. Čestitajući mu, što je otišao iz Zagreba, nastavlja:

Digitized by Google

„Neće se tkogodj odvažit na korak tako težak s jedne, a tako smjel s druge strane, neće tkogodj tako alexandrinskim načinom riešiti gordički čvor, kô što Ti ga rieši — nije svačija za vremena upetiti zlo, žacnuti se ga i u prigodan hip izbjeć mu, spasiv zdravlje, čilost i sreću!

Čast Ti na tom! Od mene Ti nije jala ni pizme; od mene Te odpratila vruća želja, da Tvoje pregnuće dobrim i dobrim plodom urodi; od mene Ti uvieke želja jošte da na dobru putu uztraješ, da se vratiš značaj čist i krepak, čil dušom i tielom, miran i zadovoljan ćudi svojom! Mnogi li se put, razmišljajuć, uzradovah, misleć na Tebe i hvaleć sretan slučaj, koji Te iz Zagreba odnije, — iz gniezda toga osjega, — da pčela, biraš u tudjinstvu sok i slast cvieća, da nam se vratiš čovjek i pjesnik zdrava srdca, u duhu idejal, a u grudih ljubav, pa da nam stvaraš i rišeš nov sviet — sviet ljubavi! Koliko Te ja poznam, Tvoje nije bies, srčba, ironija, satyra, — Tvoja narav je za mir, za umjetnički estetični stvor stvorena, ljubav je Tvoj sâd, pjesma je Tvoje polje, narav i srdce budi Ti vodićem, — sretan Ti, pravit ćeš druge sretnimi! —

Mi, koji smo na pola zagrezli u život kala svjetskoga, mi, koji se nežacnusmo i netrgnusmo natrag okusiv ga, — nu podlegosmo: izadjosmo iz borbe ranjeni i krvavi koje kako, al najglavnije što u toj borbi izgubismo jest čisto, nevino srdce i mirna, zadovoljna ćud.

Toga nam nema! Obsjena, jad, trpkost, više ili manje propalost duševna i tjelesna: to su nam ideje, začinjene jošte gorkim sarkazmom na sve dobro i nepouzdanjem u svaku sreću i napredak. — Dokle Ti živeš s drugim, svojim svietom u duši svojoj, dotle se

Digitized by Google

mi biesni psi grizkamo i koljemo sa realnim, zbiljnim svietom, čija smo zla okusili, i koj nam je tako nemilosrdno iz srdca naše čedo ugrabio — naš idejal i našu ljubav!

Naša je dakle rušiti — Tvoja je stvarati!

Shvati Ivice svoju zadaću! Oružaj se sada, dok si još u predvorju, u predsobi života, oružaj se mirom i zadovoljstvom, nauči se ljubiti, odbaci od sebe svaku sjenku mržnje i trpkosti, pa ćeš ući u sviet sama objektivnost — zgoljni umjetnik — prvi uvjet ženija! A klicu imaš u sebi — ne ubij je! Samo nemoj da obćiš s desperatnimi existencijami, s nezadovoljnici, s ništitelji, — pazi, — ni ogledat se nećeš, a već Ti odnješe zdravu ćud, a tim si izgubio svu duševnu sreću! — Kako bih ja samo koj put zaplakao za mirom svojim, za srdcem svojim, kojega mi nestalo — — — a Tvoje vriedi više, mnogo više! — — — — — —«

Ako i ne treba ozbiljno uzeti svako slovo toga bombastičnog pisma, pisana od zagrebačkog maturanta, ono nam svakako odkriva duševni nemir, što su ga uzrokovale kod mladeži onodobne političke borbe. Odatle se vidi i to, kako je stariji prijatelj cijenio Ivanove sposobnosti.

Otac, strepeć za svojim jedincem, pohiti sa suprugom u Mletke, gdje ih bez spočitavanja izmiri roditeljska i sinovlja ljubav, poezija obiteljske sreće. Otac, jedan od vodja onodobne narodne opozicije u Hrvatskoj, odvede sina u Ljubljanu, da bude dalje od domaćeg političkog strančarstva. U Ljubljani je Ivan privatno učio u kući vrlog profesora Žakelja, koji je u riječkoj gimnaziji ostavio vrlo ugodnu uspomenu. Izpit VII. razreda položi s odlikom, na što stupi kano javni učenik u VIII. razred riječke gimnazije.

Digitized by Google

Bilo je to godine 1873.

Ondje sam se s njime upoznao te smo prijateljevali do pokojnikove smrti.

Na Rijeci djelovalo je na nas čarobno ime Vončina, koje se je pronosilo u ono doba po cijelom narodu, osobito po Primorju, gdje je kolijevka Ivanovu otcu. Ivan nam je odmah svima omilio: bio je simpatične vanjštine, ugladjena ponašanja i rijedkih darova uma i srdca. Mnogi ugodni časak imadijasmo njemu zahvaliti. Ni na ozbiljnu razgovoru ni na zabavi nije ni za kim zaostajao. Bilo ih je medju nama vještih glazbi, osobito pjevanju i guslanju, nego najvještiji od svih bijaše Vončina. On posta našim kapelnikom, ravnajući zborom i kvartetom guslača. Sam je vrlo dobro igrao na klaviru.

U ono doba izgubi gimnazija učitelja pjevanja i organistu. Ravnatelj Slamnik, poznavajući muzikalnu obrazovanost Vončininu, nagovori ga, da bi on tu službu izvršivao do konca školske godine. On prihvati rado ponudu, a nagradu, što ju vlada daje, pokloni gimnaziji za nabavu harmoniuma. Time izkaza zavodu veliku uslugu, jer su do tada gimnazijalci učili pjevati bez pratnje kakova osobitog instrumenta.

Onaj harmonij krasan je spomenik Vončinina djakovanja na Rijeci.

Mladež gimnazije riječke ima — mislim od god 1862. — društvance, gdje se čita, deklamuje, itd. Izdavao se je i pisani listić u velikom formatu „Primorac“, u kojem su učenici priobćivali svoje čedne sastavke. U godišnjaku od g. 1873., ako ga nije nestalo, bit će više Ivanovih književnih pokusa.

Vončina je razumio više jezika, a njemački je znao bolje od svih nas. Čitao je mnogo i strastveno;

Digitized by Google

školi je posvećivao dosta malo vremena, jer je uza svoj talenat lako zadovoljavao učeničkim dužnostima. Izpit zrelosti položio je s odlikom.

Slijedeće školske godine 1873/4. osta kod roditelja u Zagrebu, posvetivši se po želji otčevoj pravu. Ivan željaše sâm posvetiti se diplomaciji, nego se otcu činjaše, da mu može sin više koristiti domovini, ako ostane kod kuće.

Te je godine odslužio Ivan i dobrovoljačku godinu postavši pri kraju iste c. kr. častnikom u reservi. O svom vojnikovanju pisa mi u Spljet — kamo je mene sudbina bacila bila na godinu dana, — veleći, da vojničtvo sapinje duh poletna čovjeka. O sebi ipak opaža: „Budi uvjeren, da pod svjetlimi gumbi modroga kaputa kuca ono isto staro, ali mladenačko srdce kano i do sada".

Živa mu bijaše želja, da se mi mladji i voljniji radu, svežemo prijateljstvom, kako bi jednom od koristi bili domovini svojoj. „To mi je bila prva želja — pisa mi iz Zagreba — da se medju nami prijateljstvo sa svoje ozbiljne strane učvrsti i uzdrži, jer pomisli: što može više krepkih ljudi, napojenih domoljubljem i mladenačkom vatrom, a osobito u nas, gdje ih na prste izbrojiti možeš".

Na moje listove o Dalmaciji, koju sam g. 1874. proputovao, odpisa mi medju ostalim: „Ćutim svakim danom sve to više, da je onaj kršni kraj, gdje narod ne zna drugo, nego li za svoje; gdje mu je čvrsta duša kano stiena, koja ga okružuje; gdje mu je duboko čuvstvo kano more, koje mu se pred okom širi — naša Dalmacija, — ona da je i opet pozvana, da razprostre klice narodnjega preporoda u Hrvatskoj. Pa s toga, čim

Digitized by Google

mi vrieme i okolnosti dopuste, poletiti ću onamo, da upoznam našu staru majku i novu nadu".

Ako je pokojnik u zanosu prve mladosti svoje pripisivao dičnoj kolijevci hrvatskoj, Dalmaciji, da će ona preporoditi Hrvatsku, kojâ se je u istinu sama početkom ovoga vijeka preporodila, preporodivši istu Dalmaciju: za cijelo da su Ivanove riječi izraz istinskog osjećanja svih Hrvata, kojim je bila Dalmacija u prošlosti prva prosvjetliteljica, a bit će i u buduće biserom grba hrvatskoga.

Godine (školske) 1874/5. probavi u Pragu, gdje je nastavio svoje pravničke nauke. Ondje mu se je desila prigoda upoznati se s narodom češkim i s njegovim prosvjetnim životom. Iz Praga se povrati u Zagreb, gdje je dovršio prava, položivši sve državne ispite.

Čim se je otvorilo u Zagrebu sveučilište, nikoše i dva akademička društva: „Hrvatska Lira" i „Hrvatski Dom," prvo pjevačko, a drugo čitalačko, književno i zabavno. „Hrvatska Lira" stupi u život g. 1876., a Vončina, vidjen i cijenjen od sudrugova svojih, bude izabran za prvog predsjednika. Toj je časti doista i dorasao bio, jer na sveučilištu nije bilo muzikalnijeg slušatelja od njega. Kao valjan pianista stekao je priznanja na Rieci, u Zagrebu i Pragu, sudjelujući na javnim zabavama. U „Obzoru" i u „Agramer Zeitung-u" pisao je takodjer dosta kritika o operi i o koncertnim produkcijama.

Vončina si je stekao zasluga i za „Hrvatski Dom". To je društvo odlučilo g. 1876. preuzeti ulogu bečkog „Velebita", koji je g. 1874. izdao zabavnik hrvatske omladine, a bilo je sa svijem naravno, da bude domaće sveučilište središtem umnomu radu mladih Hrvata. Tako je počeo g. 1876. izlaziti u Zagrebu almanak hrvatske omladine, a Ivan napisa zanj arabesku: „Matematičke

Digitized by Google

Progresije"; za godišnjak od g. 1877. komediju: „Diplomatska Poslanstva", a za onaj od g. 1878. novelicu: „Prekasno". Iste godine objelodani u „Vijencu" komediju: „Tri Prosca".

Ti su prvijenci Ivanovi iznijeli njegovo ime na javu, a od vršnjaka mu nije nitko šta boljega ni na novelističkom ni na dramatskom polju napisao. I drugi su kušali pisati izvorne novele i drame, nego im je falilo veće znanje, dovoljna načitanost, širi pogledi u svijet, u obće: dostatna priprava. U Vončine je svega toga bilo izobila.

Vončina je, blagoslovljen povoljnim materijalnim okolnostima otčinskog doma a još više ljubavju rodjaka Vase Kotura, koji ga ljubljaše kao svoga brata, ter mu napose davao znamenitu godišnju podporu, dosta putovao, čim se je njegovo obrazovanje podpunjivalo, a krug misli i predstava širio. Godine 1871., bivši gimnazijalcem, putovaše s pobratimom Dušanom Koturom, a pod nadzorom književnika Frana Ciraki-a, sada požežkog načelnika i narodnog zastupnika, po južnoj Njemačkoj i Italiji.

Obiteljske okolnosti odvedoše ga g. 1878. na daleki jug, u Egipat. Na savjet liečnikov moradijaše Dušan Kotur u one vruće krajeve, da probavi zimu. S njim podje ljubeća ga sestra Milka, i naš Ivan kao nerazdruživ Dušanov drug. Uza svu žalost i zabrinutost za miloga bolestnika, gledao je Ivan, željan znanja, svojima očima domovinu egipatskih Faraona i njihove veličanstvene spomenike! Put kroz Italiju do Napulja i odatle do Aleksandrije živo se dojmi duše Ivanove, te je dao oduška svome osjećanju u pismu, što ga je upravio na svoga otca. Kašnje je napisao o tom putu niz feljetona: „Iz zemlje Faraona". Šteta, što nije opisao obširnije i

Digitized by Google

svestranije svoga puta: to je žalibože samo odlomak! A i u tom odlomku rišu se samo glavne stvari: put je prikazan samo u glavnim potezima, kako se je pisca dojmio.

Usljed mobilizacije, koju je uzrokovala okupacija Bosne i Hercegovine u ljetu g. 1878., morade i naš Ivan kano c. kr. pričuvni častnik okusiti nepogode rata. Kućni liečnik dr. Fon gledaše skloniti otca, neka izhodi, da mu sin ostane kod kuće, jer da će teško odoljeti naporima vojničkog života. Sin ponosita duha ne htjede o tome ni čuti, držeći, da bi ga ljudi mogli držati za kukavicu. Tako ode i on s Leopoldovom pukovnijom u Bosnu, zadovoljan, što će se moći boriti proti 400-godišnjem tlačitelju naroda našeg. Nego dugo ne izdrža. Podlegnuvši tjelesno na putu u Ključ, poče bacati krv, na što ga poslaše kući. Oporavivši se, posveti se po otčevoj želji upravi, te nastupi g. 1879. svoje službovanje kano perovodni vježbenik kod podžupanije na Rijeci. Za cijelo vidjaše otac najradje jedinca u svojoj blizini, mišljaše pri tom ipak, da ga ne smije zadržavati u Zagrebu.

Mladu čovjeku, hoće li se usposobiti za valjana činovnika — umovaše otac, valja služiti u različitim krajevima naše zemlje, da upozna ljude i običaje njihove. U glavnom gradu da može biti namješten samo onaj činovnik, koji si je stekao u vanjskoj službi dovoljno iskustva i primjereno poznavanje čitave zemlje i naroda.

Postavši Ivan podžupanijskim perovodjom, morade u Osijek, odakle ga do mala poslaše opet na Rijeku. Premda je najvolio živjeti medju primorskim pukom, brzo mu ondje dosadi službovati, jer mu je povjerena bila i cenzura nad „Slobodom“, koja je onda izlazila

Digitized by Google

na Sušaku tik do Rijeke. Taj mu se je posao naskoro ogadio. Vršeći dužnosti svoga zvanja, bijaše najviše sam ismijavan od lista, komu su glavni suradnici bili svakojaki djaci. „Vikao baviti se čitanjem najboljih i najljepših djela njemačke, franceske i talijanske literature, čini mi se, da moram blato kopati, kada moram čitati „Slobodu". Koliko sam rad u liepom našem Primorju, molim te, gledaj, da me kamogod premjeste, jer me taj gadni posao ubija". Tako pisa otcu, koji se je pobrinuo da mu sin dodje u Zagreb.

Živa želja otčeva, da mu se sin oženi, susrete se s kucanjem sinovljeg srdca, koje je sretno zakucalo, našavši odziva. A Ivanova sudjenica bijaše nježna gospodjica Cilika Pajanovićeva, vrlo obrazovana i plemenito odgojena kćerka Gjurgja Pajanovića, vlastelina u Topolovcu.

Iz ljubavnih pisama, što ih je pokojnik pisao gospodjici Ciliki, priobćujem zanimiv odlomak, gdje govori zaručnik zaručnici o dužnostima braka.

„Ja, t. j. mi si malo umišljamo, da smo ljudi englezke mode! A ja, što se nas dvojice tiče, i hoću da budem. Za to sam i usvojio načelo: u svem i svačem usvojiti i uzdržati „estetično ravnovjesje duše", t. j. nedati se učiniti sad ovakvim, sad onakvim.

„Jetzt kommt die Fastenpredigt!" Što sam ja Engleza*) vidio, to su svi bezdvojbeno i iza 15-godišnjeg braka bili tako nježni, tako pozorni prema svojim gospodjam, kako su, po hladnoći svoje ćudi, i prvi dan mogli biti.

A to je za to, jer su oni muževi ozbiljnoga shvaćanja dužnosti. I za to nije nigdje kano ondje obitelj

*) Te svoje misli izražava pisac i na str. 170. svog djela.

Digitized by Google

sretnija, nigdje nije kano ondje takav odnošaj izmedju suprugâ, izmedju roditelja i djece, nigdje kano ondje: „my house, my castle“; jer ondje svaki sklapa brak, sviestan svoje dužnosti u obitelji, kako si je i sviestan svoje dužnosti i kano državljanin. Dakako, da nije ni ondje sve zlato, ali pravilno jest tako. Kod nas continentalaca jest pravilo: u početku „der Himmel voller Geigen“, a kašnje ocat i pelin u kaležu. Jer i kod nas malo tko znade za dužnosti, već pak hoće samo da imade prava. Pa za to vidiš, kad mi duša poleti nebu pod oblake od sreće, i kad bi uzeo pero da ti uzpišem odu, onda si svômu liričkomu poletu sâm stavim kamen na krila, i sjetim se: stoj! ni više ni manje, nego li će biti dok smo živi! A, ako uza sve to poletim, molim te, ubroji na račun toga, da smo mnogo stupnjeva niže k jugu od Engleza, pa da to nemože biti drugačije ni sada, ali ni dok smo živi! Dakle aklimatizirani: „juste millieu“. — Ozbiljnost tih misli odgovara umu i srdcu Ivanovu, koji se vjenčao s gospodjicom Cilikom g. 1881.

Sreća toga braka bijaše žalibože kratkotrajna. Početkom srpnja iste godine oboli Ivan od upale mozgovnice, te potraži lijeka u mrzlicama u Kaltenleitgebenu kod Beča. Bilo je uzalud. Istoga mjeseca umre ondje u naručaju milih svojih roditelja i ljubljene ženice. Tijelo mu bude preneseno u Zagreb i sahranjeno uz obću sućut na središnjem groblju u grobnici obitelji Koturove, u kojoj malo prije nadje svoj počinak i vjeran mu pobratim Dušan Kotur.

Nije mu bilo ni 27 godina. Kakav li to bijaše udarac za roditelje, koji se ponašaše sa svojim vrijednim i darovitim jedincem! Kakove li žalosti za mladu

Digitized by Google

ženicu, s kojom je živio malo više od pol godine, ne ostavivši za sobom poroda!

Ali smrt jest tajna, gdje prestaje svako umovanje. Odoljeti joj ne može nitko, nego utjeha je rodu, kada pokojnik ostavlja za sobom ugodnu uspomenu sa svojih vrlina i krieposti. Za Ivana stoji to u punoj mjeri. U službi bijaše revan, hvaljen od svojih poglavara; zahvalan sin, ljubeći suprug, valjan prijatelj, skroz i skroz rodoljub.

Prošao je austrijske zemlje, vidio je Italiju i Njemačku, Bosnu, Egipat i grčke otoke. Tako je njegovoj školskoj obrazovanosti pridošlo i znatno vlastito iskustvo. Potječući od ugledne obitelji, imao je prigode obćiti sa svimkolikim otmenijim svijetom, osobito književnim, u Hrvatskoj. Sa svijem je naravno, da se je Ivan u takim prilikama pored svojih krasnih duševnih sposobnosti mogao istaknuti medju svojim vršnjacima.

Osobitu duhu i srdcu odgovaraše i prijazna vanjština: bijaše osrednjeg, krepkog stasa, lica bljedjahnog, ali milokrvnog, sitnih brkova. Vrstan bijaše plesač, plivač i jahač, a u gombanju jedan od najboljih u Zagrebu. Pri tom je znao biti često i presmion. U Zagrebu je jednom kod plivanja tako visoko skočio u zrak, a nesretno pao, da mu je krv udarila na usta Roditeljem nije toga kazao, kao što je uvijek u tišini sâm snosio jade, ako li je zbog svoje smionosti ili nesmotrenosti morao što trpjeti. Ja sam ne rijedko kazao u kolu prijatelja, da su se jedva kod koga od nas stapale sve uredbnosti duha i tijela kao kod Ivana. Bio je ponješto živahne, lako razdražljive naravi, što odaje krv naših Primoraca.

U politici bijaše Ivan, odkad je počeo samostalno misliti, konservativac.

Digitized by Google

Malo prije smrti nagovaraše ga prijatelj Nikola Pajanović, da se dade izabrati u sabor. Ivan mu odgovori obširno u pismu od 26. ožujka 1881., odakle priobćujem glavno:

„Što se tiče tvoje želje, da ostavim službu i da stupim u sabor, to ti mogu ovim sa svim kategorično izjaviti, da o tom nemože i nesmije biti ni govora. Bilo je istina vrieme, kad sam se malo ne sprijateljio s mišlju, u pomanjkanju drugoga zanimanja, baciti se u vrtlog naše politike rieči. Hvala bogu i ta me je kušnja mimoišla, jer je na sreću dovoljno snage u mene bilo, oteti se svojim vlastitim sofizmom — istim, koji i tebe zaokupljuju i zavaravaju. Nad sve te sofizme uzdiglo me je samo jedno zbiljsko i triezno uvjerenje: da bi mi na tom polju jalov ostao svaki rad, jer bi se mogao dostati i priznanja, možda i pohvale, nu i mržnje i protivštine, koja bi me resila i na čast mi služila, bio bi možda dobrim odvjetnikom izgubljene stvari proti podpunu razsulu, koje bi odbijao, ali to bi bilo sve — sa svim tim ne bi ipak nitko dobio ništa do možda jedino moja taština. I to samo onda, ako bi mi pošlo za rukom utišati glas prave moje sviesti, koja mi ipak ne bi prestajala govoriti, da sam suvišan čovjek! A zašto? pitati ćeš, i reći mi onaj isti sofizam, koji i u posljednjem pismu: ta zar ih nije toliko u saboru, koji su manje vriedni od tebe? koji nezaslužuju niti da rieše opanke tvoje? Biti ću toliko preuzetan i priznati ću i to; nu može li to biti ponukom pametnu čovjeku, da čini ono, što toliko ljudi čini? Konopac našega državnoga prava i političkoga položaja je stegnut, da nam je strogo odmjeren svaki korak za dugo i dugo vremena“.

Digitized by Google

Karakterišući dalje obstojeće stranke u Hrvatskoj, očituje se za najkonzervativniju, za narodnu, koja da brani što jest, pak nastavlja:

„Pa kad mi je dragi Bog dao uma i snage, da zbilja živim život, zašto da glumim tek u dangubi? Ne ima li tu mnogo prečih i koristnijih zadaća čovjeku, koji hoće da radi, ma o njegovu radu ne zvonilo u dnevnicih naših?“

Političke misli pokojnikove promatrat će svak sa svog subjektivnog stanovišta: originalnosti i jake individualne svijesti ne može nitko ni u tom pogledu Ivanu poreći.

* * *

Drugi brak Ivanova otca ne bje blagoslovljen od srdca porodom. Tako osta Ivan jedinac u obitelji, ali presretan jedinac, jer mu je bila maćeha gospodja Milka, koja ga je zamilovala kano svog rodjenog sina, kojemu je posvetila sve svoje misli i brige. A za to se hoće osobita duha i plemenitosti srdca. Iz pisama se razabira, da je gdjekad sumnjala, da li ju pastorak smatra požrtvovnom majkom, vrijednom njegove ljubavi. Tu lako razumljivu bojazan prema djetetu druge žene gledao je Ivan odkloniti od nje, uvjeravajući ju i iz daljine, da joj je od sve duše odan i zahvalan. „Ja sam Tebe, od kad sam misliti stao, upoznao kao svoju majku, od koje nisam primao no samo najviše i najčišće dobro, niti mi je ikad koju gorku bilo gutati, niti mi je za moju ljubav trebalo značajnosti, priegora ili svladanja da Ti budem sin, kao što bi Ti bio vlastiti sin“ — pisa joj iz Karlovca u ožujku g. 1877. Da ju je Ivan preživio, govorio bi nedvojbeno o njoj sa zanosom i poštovanjem, koje se javlja kod svih smrtnika u najvećoj mjeri onda, kad ljubljena osoba legne u hladan grob.

Digitized by Google

Ivan bi se nje sjećao bio kano Göthe ili François Coppée svoje prave majke, a ona bi umirući mogla zatražiti kano Berangérova tetka, da joj se na grobu postavi napis: „Jamais* elle ne fut mère, et pourtant elle a laissé des enfants qui la pleurent“. Ona je uz otca najnježnije osjećala za Ivana, brinući se za njegovu budućnost.

Tko je imao prigode upoznati njezinu plemenštinu, dobrotu i skromnost, ne će se tome čuditi. Toga nijesam mogao premučati, pišući ove redke o pokojnom prijatelju, jer ona može reći o Ivanovu odgojenju: „cujus magna pars fui . . . .“

* * *

Za života najviše je drugovao Ivan s Dušanom Koturom, Rikardom Jorgovanićem, Zlatkom Halperom, Ivom conte Vojnovićem i Rokom Mrzljakom. U Karlovcu su mu bili od djetinjstva dobri prijatelji: Dragan i Milan Turković, a ličnih znanaca imadjaše po cijelom narodu, upoznavši se s njima u Zagrebu i Pragu te prigodom svojih čestih izleta. Vršnjaci pripisivahu u budućnosti veću ulogu Vončini, Koturu, Halperu i Jorgovaniću. Danas snivaju sva četvorica vječni sanak na središnjem groblju zagrebačkom!

Laka im zemljica hrvatska!

* * *

Preostaje nam reći još koju o Vončini književniku.

Pisao je izvorne pjesme, pripovijedke, drame i putopise, a preveo je više pjesama i jedan pomanji dramatski proizvod.

---

* „Nikad nebje majkom, ipak ostavi djece, koja ju oplakuju“.

Digitized by Google

Prvi tiskani plod njegova pera jest arabeska: „Matematičke Progresije“ („Hrvatski dom“ 1876). To je novelistična sitnica, ali duhovito zamišljena i izvedena Karakter suhoparna matematičara — Vončina bijaše dobar matematik — Vladimira, koji se pored svoje matematičke hladnoće ipak zaljubi u vragoljanku Cvijetu, izvrstno je prikazan. Konac i rasplet te pripovijedčice, kako Cvijetina sestra Jelena, ugledavši Vladimira i Cvijetu rukom u ruci, zabezeknuta izlane:

„Aa — ta — ko?“

ugodno razblaži čitatelja svojom naivnošću.

Puno je veća druga i posljednja pripovijedka Ivanova: „Prekasno!“ („Hrv. Dom 1878). Tu nam se riše nesretna ljubav, predmet opjevan i opisan u hiljadu varijacija u svjetskoj literaturi. Pravnik Gjuro prevario je djevojku, koje nije ljubio te je pošao za Mariju. Ta se je udala za Gjuru protiv kucanja svoga srdca, jer joj je on spasio otca, kojega je neizmjerno ljubila. Ona je medju tim zadala bila riječ pravniku Vladimiru, koji je iza posljednjeg rigoroza pohrlio u naručaj njezin. Bilo je prekasno! Gjuro umre od žalosti, a prevarena po njem djevojka poludi. Udova Marija nadje se kašnje s Vladimirom, tjelesno sa svijem satrvenim. Pošto mu je ona ispričala svoju ničim nezasluženu sudbinu, oživi kod obojega stara ljubav. Bilo je prekasno. Vladimir preminu kano žrtva svoje ljubavi.

U pripovijedci ima nešto tragike i romantike; sadržaj je za omanju pripovijest preveć zbijen. Najbolji je odsjek: „hedera helix“. Dialog medju Vladimirom i Marijom pun je efekta, očitovanje ljubavi nježno, a upletanje bršljana duhovito. Tip starca Marka, Gjurina sluge, koji sniva, kako će Gjuro postati banom, a on će ljuljati banoviće, sa nekoliko je poteza vrstno naslikan.

Digitized by Google

Vončina je u obće hitro radio: tu je pripovijedku napisao za nekoliko dana. Morajući on nekamo odputovati, utjecao sam se u ime odbora „Hrv. Doma“ i u zagovor njegove dobre maćehe, e bi nastojala, da napiše pripovijedku za naš almanak (1878). Tako je postala gornja pripovijest. Ako to i nije isprika, jest svjedočanstvo njegova osobita talenta. A za pisca, koji hoće da uspješno radi na polju lijepe književnosti, hoće se najprije talenta, i opet talenta. Nauci može i velika marljivost bez osobitih umnih sposobnosti mnogo privrijediti, u pjesničtvu radja samo dilętantizmom.

Spomenuh, da ima u posljednjoj Vončininoj pripovijedci nešto romantike. Nije ni čudo. Toga ima i kod Šenoe. Naš društveni život daje vrlo malo gradje za roman i novelu. Gradova imamo malo, a i ti su slabo napučeni; život našeg gradjanstva opet je vrlo jednostavan. Tako nam preostaje samo život pučki i povjestni.

U istinu najbolje pripovijedke, što ih ima naša novija književnost, ili su pučke ili povjestne. U pučkoj bolje uspješe Srbi, a u povjestnoj Hrvati (osobito Šenoa). Ne možemo dakle kriviti same pisce, što čitateljstvu ne pružaju uvijek zanimivih pripovijedaka: krive su tome mnogo naše narodne okolnosti. Tu treba tražiti razlog, zašto mnogi naši noveliste ne uspijevaju: nepoznata im je povijest, nepoznat im je pučki život, pak zato daju maha svojoj neobuzdanoj fantaziji, rišući odnošaje i ljude, kakvih nije nikada bilo niti će biti. Pridodje li k nepoznavanju naroda slabo znanje i obrazovanje, slab talenat: eto širom otvorenih vrata u carstvo fantazije i preživljele romantike To vrijedi osobito za mlade književnosti. Tako su u Italiji — može se protegnuti i na druge europske zemlje — nasljedovači klasicizma plitkost misli i znanja sakrivali za kon-

Digitized by Google

vencionalnim rječnikom fraza i grčko-rimskih mitologijskih mixta composita, dok nije Manzoni navijestio rat bogovima Olimpa, rekavši: „pjesničtvo mora izlaziti iz srdca, pjesnik mora znati izraziti jednostavno svoje osjećaje; pjesničtvo mora biti izraz svoga vremena".

Da, naši su pisci mnogo krivi; a ma oni ne mogu ni stvoriti života, koga nema. G. je Kumičić napisao dobrih stvari, nego tko će reći, da je njegova „Gospodja Sabina" prema „zagrebačkomu životu", kako naslovni list kaže?

Tih obćenitih opazaka bit će na ovom mjestu dosta.

Šteta, što nije Vončina mogao na tom polju više raditi. Za to je imao i duševnih sposobnosti, i znanja i obrazovanja.

Vončina je napisao dvije komedije. Prva je u tri čina, a naslov joj je: „Diplomatska Poslanstva". Tiskom je izašla prvi put u „Hrvatskom Domu" (1878). To je na toliko istorijska komedija, što nam pisac kuša prikazati situaciju, koja je nastala u Hrvatskoj i Ugarskoj poslije mohačkog poraza.

Evo sadržaja. U grofa je Luškog kćerka Ljudmila, i Cvijeta, kći kneza vranskog, koju je po smrti očevoj u svoju kuću primio. Štajerski plemić barun Fridrik Witold zaljubljen je u Ljudmilu. Ona ljubi takodjer baruna. Barun dodje kano poslanik kralja Ferdinanda i u dvor grofa Luškog, te očitova Ljudmili, da će se iza toga poslanstva odreći svake službe, poći na svoje dobro i oženiti se. Oni se ipak ne mogu uzeti, jer je Ljudmilu otac još u djetinjstvu obećao grofu Branku Orloviću, t. j. roditelji zavjeriše sami svoju djecu: Ljudmilu i Branka. U isto vrijeme dodje u kuću grofa Luškog i mladi grof Branko, koji je ljubio Cvijetu, a ne dosu-

Digitized by Google

djenu mu u djetinjstvu Ljudmilu. Branko razprši sve bojazni svoje ljubaznice, jer da ga je otac na samrti riješio obveze i blagoslovio Cvijetu. (I. čin).

Kako da se riješi taj čvor udesa?

Barun Witold i grof Branko sastaju se. Prvi je Ferdinandovac, drugi Zapoljevac. — I ljubav ih i politika razstavlja. Pobiju se, ali bez posljedica. Poslije kratkog okršaja riječima i mačevima, odkrije barunu grof Branko, da ne ide za Ljudmilom, već za Cvijetom. On se rado odriče Ljudmile, ako li ga riješi obveze star grof Luški. Na to odluče oba izvesti svoj naum diplomatskom misijom. Grof, kako je prije priobćio Cvijeti, postaje Zapoljcem i tobožnjim agentom Frankopanovim, dočim je barun Witold zbilja poslanikom Ferdinandovim. Stari je grof Ferdinandovac, ali velik plašljivac, a još ga pljašljivijim čini kapelan, koji javlja napredak Zapoljevaca u Zagrebu.

Dolazak dvaju poklisara dovede starog grofa u najveću nepriliku. Za audiencije kod grofa Luškog dodje glas, da je Varaždin pao u ruke Zapoljevaca. Nestalni i neodlučni grof Luški posta sada najedno — Zapoljevac, davši barunu Witoldu nepovoljan odgovor. Taj nagli prekret starčev uzrokova najveću zabunu kod sve četvorice ljubavnika, jer popucaše sve niti njihovih osnova. (II. čin).

Šta će sad zdvojni barun, komu se je opet pričinilo, da ne će nikada dobiti ljubljene Ljudmile? On ode iz grada, satrven od boli. U ime grofice poleti za njim kapelan jašući te priobći grofu svoju osnovu, koja će biti okrunjena uspjehom. Kapelan će upotrebiti susjedne ugljevare, koji će kano tobožnji bjegunci rastepene Frankopanove vojske potražiti zaštite u gradu grofa Luškoga, koji će, prestrašen, prijeći opet na stranu kralja

Digitized by Google

Ferdinanda te će radostno primiti baruna Witolda. Tako i bude. Nego uz ugljevare, krive Frankopanovce, dodjoše u istinu i pravi, bježeći od Varaždina. Taj prizor radja pravu, živu dramatsku situaciju. Diplomatske spletke uspješe. Starac grof blagoslovi savez četiriju srdaca. (III. čin).

Ma da nam se ne čini dovoljnom motivacija, koja retarduje i priječi želju mladih srdaca: opet je istina, da je i koncepcija, i zaplet i razplet radnje valjano izveden. Privolom starca grofa, da Ljudmila može poći za baruna Witolda uspostavlja se harmonija, što ju slučaj i okolnosti pometoše. Zgodno je umetnut kapelan, koji nije nikakva karikatura, već dobričina, postajući smiješnim samo sa svoje bezazlenosti.

O povijest nije se pisac ni malo ogriješio. Komedija je pisana u prozi i u stihovima.

„Tri Prosca" naslov je drugoj komediji (u 3 čina), što ju je Vončina objelodanio g. 1878. u Šenoinom „Vienca". Ta je komedija: „iz zagrebačkog života". Radnja je tog komada običnija i jednostavnija.

Karlo Motajić, činovnik, ima kćer Stanku, za kojom se otimlju oči trojice prosaca: jednoga voli otac, drugoga mati, a trećega kći. Završetak je sretan: Stanka uzimlje muža po svojoj volji.

Ne fali ni u tom komadu vis comica, a dolazi sama od sebe, neprisiljeno; pisac nije težio za efektom. Zgodno je proveden hrvatsko-njemački govor hrvatskih krasotica, kojima je svaka peta riječ njemačka.

Taj je komad pisan prozom. Kad je neki prijatelj čuvenoga Emila Augier-a, rekao istomu, da želi napisati komediju, i to u stihovima, reče mu Augier: „ne, pišite prozom, on est bien plus libre".

Digitized by Google

Mi bi uza sve to rekli, da je prva komedija bolja od druge, koja nije bez tehničkih, osobito sceničkih mana. Obje komedije dosp|ješe na pozorištne daske, glumljene po domovini od dobrovoljačkih družina i u Varaždinu. „Diplomatska Poslanstva" bijahu prikazana i na zemaljskom kazalištu u Zagrebu. Ti dramatski prvijenci — a u drami je najteži uspjeh — pokazuju, da bi bio mogao Vončina i na tom polju ubrati lovorika.

Obsegom najveći spis našega Vončine jest: „Iz zemlje Faraona. Putopisni Odlomci". Žalibože to su samo odlomci. Naša književnost ne obiluje ni turističnom literaturom. Gdjekoji znameniti domaći krajevi nijesu opisani ni sa par riječi: najbolje je s te strane prošla Dalmacija, koja privlači i stranca i Hrvata, da ju pobliže razgleda. Tudje zemlje dakako da su još slabije zastupane. O Americi, Aziji i Africi jedva ćete naći koji člančić. U tom pogledu Vončinin je putopis prava oaza. Nešto su nemar, a nešto naše siromašne materijalne okolnosti krive, da naši ljudi premalo putuju, osobito književnici. Nije čudo, ako je zato obzorje hrvatskih književnika vrlo usko, a njihovi pogledi u svijet ograničeni.

Naši su putopisi takodjer dosta mršavi. Piscima fali dovoljno znanje, gdjekad i duhovitost, a većina piše hotimično takove stvari površno, ne obaziruć se ni na pristojnu formu. Byron je rekao, da je ono najbolji pjesnik, koji zna najbolje prikazati svoje misli i osjećaje. To se može punim pravom protegnuti i na putopisce. Ma da je Vončina i napisao svoje putopisne odlomke brzo, i dao ih natiskati onako, kako su mu prvi put ispod pera izašli, oni su zanimivi, pisani živim a jednostavnim feljetonističnim slogom, začinjeni svježim humorom i zgodnim opazkama. Kad ih čovjek uzme u

Digitized by Google

ruke, ne će ih odložiti, dok ne dodje do kraja. I tu je Vončina zasvjedočio, da je umio samostalno gledati i motriti svijet. Žaliti moramo, da su to ostali — odlomci.

Vončina je spjevao i dvije lirske pjesme: „Hrvatskomu Sokolu“ i „9. studenoga 1880“. Obje odišu žarkim patriotizmom hrvatskim. U prvoj, alegorijskoj, poziva pjesnik hrvatskog sokola, da bi se vinuo nebu pod oblake, gdje je prosvjeta i sloboda:

„Uzleti jednom, kao munja sini,
I bori mi se, svladaj ili — gini!“

Vedre misli iz vedre duše.

Druga pjesma, puna nehinjenog osjećanja, posvećena je potresu od 9. studenoga 1880., što je onako grozno poharao neke dijelove Hrvatske, napose Zagreb. Tu je pjesmu napisao pokojnik na Rijeci olovkom na stolu, pijući u kavani kavu, odakle ju je otac dobio prepisanu. Posljednja kitica, govoreći Bogu, nateže žice o slogi poput svih gotovo pjesnika hrvatskih ovoga vijeka:

„Oj da si htio uzdrmat nas k sviesti,
Učinit, da se sile razvrgnute slože —
Oj da si htio k slozi nas privesti —
Pa tad da kušaš, što sve Hrvat može!“

To je eto originalni rad Ivanov. Gradio je i stihove. Lirik nije bio. Njegove pripovijedke i drame provijava doduše i neki lirski dašak, bez čega nema poezije na svijetu: on je bio ipak više epik. Dokazom su svi njegovi spisi.

* * *

Vončina je više toga preveo: nekoliko lirskih pjesmica od čuvenog magjarskoga pjesnika Petöfy-a, Gottschallovu dramsku pjesan u 2 čina: „Ruža s Kavkaza“ (u „Viencu“) i dramatizovanu njemačku priču:

Digitized by Google

„Snježka“ (Schneewittchen) od F. Röber-a, koju je uglazbio Drag. Reinecke, a „spojni tekst“ — ono što se govori — dodao W. te Growe. Ti su prijevodi ovdje tiskani, „Snježka“ prvi put.

On je silu toga preveo, što se ne nalazi u sabranim spisima. Poznata učiteljica glazbe u Zagrebu, gdja Ida Vimberger-Brkićeva, treba često za svoju školu i za koncerte prijevode gdjekojih stranih pjesama, zborova i t. d., a težko nalazi valjanih prevodioca.

Za taki posao nije dosta, da prevoditelj zna oba jezika i da zna stihove graditi: on bi morao biti koliko toliko vješt i glazbi. Ni najugodniji prijevod nije za pjevanje, ako li nije udešen prema notama. Pokojni Vončina, vještak u glazbi, bijaše najzgodniji za to, te je s najvećom pripravnošću prenio na hrvatski jezik tekst velikog broja klasičnih kompozicija. Pomenuta gospodja, osjećajući najživlje potrebu, da se takovi prijevodi tiskaju, željaše, da ih ja ovamo uvrstim. Ja sam se odlučio samo za „Snježku“; ostaloga nijesam hotio tiskati s razloga, što je pokojnik obavio te prijevode za privatnu porabu, a meni dodjoše u ruke pisani velikim dielom olovkom nad izvornim tekstom, a pogdješto i izkvareni. „Snježku“ je preveo Vončina za učenicu gdje Wimbergerove, gdjicu Milku Trninu, sada primadonnu gradačke opere. Ona se je pojavila u „Snježki“ prvi put kano pjevačica na izpitnom koncertu u Zagrebu.

Ne smije se zaboraviti, da je i taj prijevod učinjen obzirom na note, gdje mora prevoditelj često žrtvovati preciznost metrike i smisla. I za taki rad zaslužuje Vončina priznanje, jer je koristio narodnoj stvari, ne tražeći za to hvale ni priznanja.

* * *

Digitized by Google

Vončina je počeo u Pragu g. 1875., a nastavljao u Zagrebu pisati kratke, lapidarne fotografije ličnosti, koje je pobliže upoznao. Da ta lica ne žive, mogle bi se Ivanove sličice priobćiti, te bi svak vidio, kako se je rijedko kada prevario u svom sudu. Bio je dobar psiholog, prodirući čovjeku do dna duše. Neka mi bude dopušteno priobćiti samo Vončinin sud (pisan u Pragu g. 1875.) o Vjekoslavu Spinčiću, sada c. k. školskom nadzorniku u Kopru (Istra) „Personificirani entuziazam za narod i sve dobro. Komad suha zlata, nu tvrdo zlato, koje se težko kuje".

Nuzgredno je, da li se to zlato težko kuje ili ne: istina jest, da g. Spinčića svi cijene u Istri kano suho zlato: on je uzor radljivosti, poštenja i značajnosti. A šta ćemo više!

* * *

Eto slike Ivana Vončine. Da je dulje poživio, mogao bi bio prodičiti sebe i svoj narod na književnom polju. Na njegovu grobu možemo samo uzdahnuti, ali taj nas uzdah ostavlja nijeme. I njega je snašla sudbina kano i mnoge druge smrtnike, koji su morali prije reda poći: „kud za vazda grê se".

* * *

Otac pokojnikov, presvijetli g. Ivan Vončina, predstojnik kr. zemaljske vlade odjela za bogoštovje i nastavu, odužio se je izdanjem ove knjige na najnježniji način uspomeni ljubljenoga jedinca. On je namirio sav velik trošak izdanja ove knjige, prepustivši podpisanomu, da naznači svrhu, kojoj da se namijeni sav prihod od prodaje knjiga. Ja sam držao, da će najbolje biti, ako ta blagodat zapadne društvo za podporu ubogih filozofa

Digitized by Google

u hrvatskom sveučilištu. To je društvo još mlado, a k tomu iz redova filozofijskog fakulteta razmjerno izlazi najviše književnika. Presv. g. Vončina odobrio je moj prijedlog, te će tako spomenuto društvo ubrojiti njegovo ime med najveće svoje dobrotvore.

U Varaždinu, mjeseca srpnja 1885.

Prof. **Ivan Milčetić.**

Digitized by Google

I.

MATEMATIČNE PROGRESIJE

ARABESKA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Matematične progresije.

Kubavoj, voćnjakom otočenoj doli, što je pod vinogradom jednog od najljepših ljetovnika Zagrebu na sjeveru, ležao mladić potrbuške, glavom o ruke podbočenom — a bilo to u „divnom mjesecu svibnju, gdje cviće cvjeta, slavulji poju i ljubav se radja.“ Pred njim otvorena knjiga; povjetarce joj kadkad nadizalo listove, koji, kao da će polećeti k oku mladićevu, kad već ono samo neće da ih gleda. Valjda ga smetalo to trepetanje bielih listova pod okom, te zaklopi knjigu, i nasmieši se, uočiv joj naslov „Integral- und Differential-Gleichungen“, akoprem po našem mnienju nije taj naslov ni najmanje smiešan.

I opet se podboči o lakte i upre oko na rosna hrušta, koj se velikim trudom i mukom izkapao iz guste trave.

Taj je mladić bio, što no se veli „interesantna osoba.“ Naslov knjige, koja je pred njim ležala, jednostavno odielo, ozbiljno lice, na kojem se poznalo, da lahka rumen, koja ga oblila, nerudi svaki dan na njem, — pa napokon ona crvena crta na korenu liepa, duga

Digitized by Google

i nješto zavinuta nosa, koja je pokazivala trag naočalom — probudi sumnju u nami, da će to biti koj studiosus philosophiae, valjda matematik. Kašnje — poslije pol godine, zavirismo u njegovu doktorsku diplomu, i nadjosmo, da se nismo prevarili.

Bio je to Vladimir Koštunov, (ne Rus, već pravi Hrvat), kandidat filozofije, koga je nesreća baš u „divnom mjesecu svibnju, naniela pod sjenati orah, u ubavoj, voćnjakom otočenoj doli, itd.“

Nu s toga on još nemora biti „interesantnom osobom!“ Da, imate pravo, nu to postaje, čim čujete, što ću vam o njemu pripoviedati.

On je bio Jules Verneov junak. Gotov Palander u „3 Engleza i 3 Rusa.“ Kad bi šetao, pa mu pao krajcar iz žepa, proračunao bi, za koliko mu je žep visoko od tla. Tad bi dignuo krajcar, uzpravio se, i proračunao, kako visoko mu je žep, kad stoji. Na to, kano interesantan rezultat, proračunao bi, koliko se od uzpravna položaja spusti, kad se nalazi baš usred koračaja. — Kad bi list padao s drveta, a povjetarce ga naganjalo, tražio bi rezultantu vjetrove sile — jednom rieči, bio je matematik par excellence. A to je — dozvolite — za mlada čovjeka dosta, da bude interesantan, a to tim više, ako mu Jules Verne, i matematički zanat izdadu testimonium paupertatis — da je: zaljubljen.

Zaljubljen! On, komu je djevojka bila manje vriedna, no tisućica u desetičnom slomku, manje zanimiva, nego li „liepa“ jednačba, — on, pa zaljubljen! Nu zato nije ni Jules Vernea, ni matematiku glava bolila, jer on je u svojoj ljubavi ostao — matematik!

Digitized by Google

To je čudnovato, je li? Skoro nemoguće?

I meni se tako činilo, pa baš jer je tako, mislio sam, da je vriedno opisati tu matematičnu ljubav.

Povrnimo se 14 dana natrag na dan 20. travnja te i te godine. Toga dne vidimo našega junaka u veliku, njemu jedva povoljnu družtvu.

Njegovi roditelji prijateljevali su s obitelju N—ovom, koj je bio posjednik spomenutoga ljetovnika, a uza to otac dvijuh djevojaka, od kojih se u jednu — valjda je čitatelj pomislio na to — zaljubio naš junak. Baš taj 20. travnja bio je u tom pogledu odlučan dan — jer do tada nije još zaljubljen bio.

Toj pravoj bilo je ime Cvieta, njenoj sestri Jelena.

Naš junak nije bio junak kod djevojaka — ta matematik, molim vas! Nu ne, da bi ih mrzio, ili ih se — bojao! U njega nije bilo crte blaziranosti ili mrzosti. Ali bio je čvrsta osvjedočenja, da djevojka, da ženska nikad nebje, niti jest, niti će bit — matematik. A tko toga neuzmogne — bože moj, šta ćemo više? S toga niti je bio u djevojačkom družtvu nespretan i smeten, kao orfanotrofski pitomac, niti osor i neotesan, kao njemački filolog! On je u takovu družtvu bio tih i dosadan — suhoparan, rekli bi, — i uzimao bi svaku rieč cum grano salis, t. j. primetnuv joj još ono, šta joj po njegovu mnienju manjka, da bude pametna rieč. Šta je njega zanimalo, bilo je ženam nepojmivo, a šta je nje zanimalo, nije njega — pa šta ćete više, da čovjek bude dosadan drugim i drugi njemu. Koj put znao je i dosjetljivim biti — ali je svaka dosjetka vonjala matematikom, kao da je parabolu krojio — ili je bila

Digitized by Google

u njoj matematska koja prispodoba. Nu i to samo u krugu, u kojem se već otopio bio. Tim je više bio „interesantna osoba," jer se bio zavio u mističnu maglu, a ne u tvrd, stršeći oklop neprijaznosti.

I jest takav čovjek kao onaj kip u Saïdi! Osobito žena, koja nelepršì po svakdanjoj površnosti, opaža na prvi mah jezgru u muža! Badava se trudi namazani, olašteni salonski kicoš oko oštroumne djevojke — ta njemu sličnih hvala bogu dosta u nas. — Badava pust čovjek siplje svoje naučene fraze — i tih ima u svakom galantomu! Nu nadjoše li čovjeka, koj se ni neobazire na pustotu i golotu svakdašnjosti, koj usred pusta i prisiljena razgovora sjedi kao miš u staklarni, koj uhvati pravu rieč nekim osobitim interesom, pa ju duhovito razvije — ma i na svoju, nerazumljivu — taj je „interesantan", taj je tajna, taj je mistika — a taj se djevojaka hvata, i pušta duboko korenje u njihovih glavicah. — Toga nemotre s gora, štono rieč, taj imponira, toga žele shvatiti, toga teže sliediti na vratolomnih putevih, kojimi misli njegove udariše, a to tim više, što su u devetnajstom vieku putevi makadamovani i izgladjeni bolje, no zagrebačko klizalište! — Taj je interesantan — izim ako je netečan i neslan, — ako je prostak.

Nu dosta je refleksija, pa da se svrnemo na 20. travnja.

„Molim vas", upita Cvieta putem do ljetovnika Vladimira, „vaša matematika je nešto višega, no to, što mi svaki dan računanjem zovemo! Šta sve možete vi proračunati — ili bolje rekuć", primetne smiešeć se, „čega sve ne možete proračunati?"

Digitized by Google

„Kako gospodično? To bi vas zanimalo?“ upita začudjeno Vladimir.

„Nu da, molim vas, ta danas ide težnja ženskih za tim, da budu mužkarcem ravnopravne —“

„A, emancipacija!“ klikne Vladimir.

„Oprostite, nisam moderna Amazonka! Ne mislim si prisvajati onoga, šta me ne ide! Nu, s druge strane ne znam, koje vam pravo misliti, da letite tako visoko, da vas ni gledat ne smiemo? To je istina, vi muževi, kako je netko rekao, smatrate ženu vrtom, nu nijedan vas se nepoda, da kao vrtlar taj vrt njeguje i pazi! Mislite li, da mene ne može zanimati, da saznam, što vas zanima? Zato ja ne želim učiti matematike, ni postati — matematikom!“ odvrati Cvieta, poprativ posljednje rieči ironičnim posmjehom.

„Oprostite“, rekne Vladimir, koga je razgovor zanimati počeo, „nisam računao, da će vas moje rieči uvrieditи. A da vam se odužim, izpuniti ću vam želju, akoprem još ne razumiem, kako ženu može zanimati matematika, koju smatram lih mužkaračkom stvari.“

„Da, vidite, ne zanima me toliko ono, koliko to, zašto baš ona vas tako zanimati može?“

„Šta možemo, ili čega ne možemo proračunati? Ja sam uvjeren, da će matematika moći sve konkretne i nekonkretne stvari i pojmove svesti u brojeve, i koracati sigurnim korakom onimi prostori, koji su ostalim ljudem tamni i vratolomni. Ona netreba ni stroja ni makine — bistri razum je njezin Pegaz, na koga je uzjašila, pa leti smielim letom ovim svietom Ona je najpozitivnija filozofija, ona krči put ljudskomu napredku

Digitized by Google

u svakom obziru. — Čega ni ljudsko oko ni pomisao ne dostiže, sve je ona zaklopila. Sav taj sviet obuhvatila je svojom rukom, zavirila i promotrila zakone božje, zakone naravske, zakone najmanjih odnošaja životnih, zakone vidiva i nevidiva svieta. Šta čovjek s njekoliko crta složi i sastavi, to rastavlja cieli sviet u tome, a šta čovjek brojevi rastavlja, to opet drži cieli sviet u njegovu toku! Nije li čovjek velik?"

„Matematik, mislite? To ste i vi velik čovjek?" zapita Cvieta naivno na pol glasa.

„Ja?" odsmjehnu se Vladimir, „za cielo bar tolik, da se nikojom zgodom do malena sniziti neću!"

„Čujete, to je vrlo poetično! I poeziju je dakle matematika primila u svoje okrilje?"

„Bez dvojbe! Neglededć na to, da se ono, što se obično „poezijom" nazivlje, t. j. stihotvorstvo, u svojoj metrici drži sasvim matematičnih pravila, prava poezija je — ma vam se i smiešno čini — ništa, van ono što „zbrojem" i „ostatkom" kod jednostavne adicije i subtrakcije zovemo!"

„Kako to, molim vas?"

„Zbroj dobra u čovjeka, ili višak kojim dobro zlo nadmašuje — to je meni poezija! A to je ipak, dopustiti ćete, kalkulacija matematična", odvrati Vladimir uz posmjeh lagano se pokloniv.

„Pa vi ste mislili, da to mene ne može zanimati? Sada barem matematiku štujem i divim joj se —"

„To sve s mojih argumenata ad hominem?" nasmiehnu se Vladimir.

„To mi morate i latinštinu — ako se ne varam — tumačiti!" odvrati Cvieta.

Digitized by Google

„Da, u tom slučaju bi to značilo: pošto sam vam raztumačio, kako vam je najrazumljivije, to jest kako rekoste, poetično!“

„Mislite li, da sam samo sanjarijam vješta? Čini mi se, da nas i zbilja malo cienite, gospodine Vladimire!“ rekne tobož razsrdjena Cvieta.

„Prosvjedujem, rekoh što pod poezijom mislim: zbroj ili višak dobra —“

„Opraštam vam, ali se moram prije priučiti matematičnim komplimentom, nu ne mislim — oprostite mi — da ćete vi biti najbolji učitelj!“ primetne uštipljivo Cvieta.

„Ako vam se mili, okaniti ću se rado svoga načela!“ odvrne galantno Vladimir.

„O, vaša milost ne da se proračunati —“

„Molim vas, jednostavan produkt —“

„Stante, stante, nagadjam već, akoprem je težak komplimenat. Nu nešta bi vas upitala, gdje mislim, da ćete težko odgovoriti —“ prihvati, zatežuć kod posliednjih riečih Cvieta.

„Molim, izvolite —“

„Molim vas — šta je — u matematici — ljubav?“

„Ah, ženska matematika! Moram priznati, da nisam specijalno studirao o tom predmetu, ali rekao bih — da je to — geometrična progresija s neizmiernimi interpolacijami, gdje je svaki račun vrlo težak, pa se postupa zato bez računa — a s toga izlazi rezultat —“

„Naopako!“ prihvati Cvieta.

„Tako je!“

„Mora biti nešta divna, akoprem ne shvaćam. Pro-

Digitized by Google

gresija — progression — biti će rast, umnažanje — a geometrička — jer se valjda šestilom mjeri — valjda srce, koje se širi — ne? Molim vas!« klikne neustrpljivo Cvieta.

„Imate vrlo mnogo dara za matematiku. Od vas bi moglo danas sutra biti šta veoma vrla«, doda Vladimir šaljivo. „Što god s vremenom pravilno raste, pravilno se umnaža, to je progresija — kao što ste pravo shvatili Geometrijska progresija zove se za razliku od aritmetične ona progresija, koja u svakom sljedećem razdobju raste nekoliko puta više, nego li u prijašnjem, dočim aritmetičke progresije rastu u svakom razdoblju jednako. Kod one se množi, kod ove se pribraja. Napredak, bolje rekuć veličina progresije u svakom pojedinom razdobju je: članak, a umetne li se povrh pravilna umnažanja još kakav broj medju dva članka, to se taj broj zove: interpolacijom progresije. I tu je lahak račun, dok pravilnost interpolacije vlada, nu nastupi li nepravilnost, stvar je vrlo težka. A takova vlada — u ljubavi! Sreća za nas matematike, što je većinom rezultat sam po sebi jasan: to jest mnogo manje razbora a neizmierno veće sliepoga čuvstva i —«

„Poezije, ili po vaših riečih: zbroj dobra!« primetne dostojanstveno Cvieta.

„Ne ću, da se poričem, pa evo — priznajem!« svrši Vladimir.

„Zar samo zato, da ne — poričete?«

„U tom času i s podpuna osvjedočenja!«

„To je liepo! A molim vas, obstoji li i matematičan zakon, da mužkarac od žene što naučiti može?«

Digitized by Google

„Bez dvojbe, a taj se je sada i izpunio! Subtrakciju valjda znate sasvim dobro, pa znate, da veća jedinica od manje posudjuje, da se uzmogne sravniti s većom od sebe —“

„Oho, dakle toliko neobuzdana ponosa je u vas? Manja jedinica je bez dvojbe u vašoj substrakciji žena, ali što je veća a što najveća jedinica?“

„Veća je mužkarac, kad je idealan. a najveća materijalizam, koj nam imponira, i kojemu dan danas uviek ostaje ostatak!“

„Pa tomu ne ma pomoći u vaših zakonih?“

„O, vrlo lahko! Stavimo pred veće jedinice znak „minus“ —

„A to će reći?“

„Ne priznajmo ih!“

„Pa šta nastane s toga?“

„Da su veće jedinice u minusu, u manjku, a one manje da su jednake ništici. Ta je za sviet — ništica, nu za nas je od ništice do neizmjernosti samo jedan korak, a onda — brojke u minusu — izčeznu!“

„To ste vi jako slobodni u svomu računu! Možete li taj korak od ništice do neizmjernosti učiniti, kadgod vas volja?“

„O, nipošto gospodično! To biva, kad nismo pri računanju sabrani bili, kad smo se pomutili —“

„A to biva?“

„Samo, kad se matematik — zaljubi!“

„A dobar matematik, koj se nikad nepomuti — taj se ne može zaljubiti?“

„Nerekoh toga“, odvrne Vladimir, malo se zaru-

Digitized by Google

meniv, „već razumijem svoje rieči tako, da dok se matematik nepomuti, nije ni zaljubljen, a onaj, koj se nikad nepomuti, pomuti se onda, kad se zaljubi!“

„A recite mi“, upita Cvieta, kradom pogledav Vladimira, „niste li se vi nikad pomutili?

„O, jako često, ali to bje samo s nevještine, — onda još nisam dobar matematik bio“

„A sad ste savršen?“

„Bojim se, da bi mogao biti gorim, nego li sam već — bio!“ odvrati zabunjen Vladimir.

Cvieta porumeni malo s tih rieči, i krene dva, tri puta glavom, kao da toga ne vjeruje.

„Evo ljetovnika! Kraj našemu tumačenju. Mislim, da vam je rezultat jasan?“ zapita smiešeć se Vladimir.

„Nije sasvim! Nu skoro vas već razumijem. Ta nezaboravite, da sam uviek — manja jedinica!“ Pokloni se i poleti uza stube, da skine šešir i mantilu.

A naš Vladimir promieni prvi put minus i plus, i skoro da od ništice — dodje do neizmjernosti!

Te ništice, te ništice! Mislimo li zbilja s njimi?

II.

Predjimo doba od 14 dana, koje je prošlo od opisana razgovora pa do dana u „divnom svibnju mjesecu“ gdje smo Vladimira ostavili pod sjenatim orahom. Za to vrieme borila se ništica i neizmjernost u njegovoj duši, njegova nepogrešiva matematika počela ga iznevjerivati, ni minusa ni plusa nije više razabirao, i ona manja

Digitized by Google

jedinica s desne strane premjestila se — čudnovato — na lievu stranu. Bilo mu je, kao da je sviet sašo sa svojih puteva. Ostavismo ga, gdje je, nenašav lieka ni u „integralih i diferencijalih“, zaklopio knjigu. I taj dan bio je sa svojimi i Cvietinimi roditelji i obima djevojkama pošao u ljetovnik, ostavio družtvo u sjenici, i pošao tražiti lieka u integralih.

Bog ga znao, što je mislio, motreć rosna hrušta?

Najednom se trgne, poskoči na noge, prodje desnicom svojom bujnom kosom, stavi šešir na glavu, i krene uzbrdo prema vinogradu. Od ondje čuo se bučan i živahan glas djevojački, a za čas eto Cviete i Jelene, gdje iznikoše na strmu puteljku, koj je išao u dolinu.

Za Plešivicom zapadalo sunce, a večernje povjetarce nihalo tanahnimi listići u voćnjaku. Medvedgrad se odjevao u modro, noćno odielo, tišina vladala posvuda, samo ugodan ženski glas razliegao se tim mirom.

Bila je to Jelena. Kršno, milovidno djevojče, zdrava rumena lišca, neuzkolebiva ravnodušja. Stala je na rub puteljka, i gledajuć zapadajuće sunce, koje još sjalo na njezinu modrom odielu, pjevala je iz sveg grla jakim i zvučnim altom krasnu pjesmu: „Predivo je prela“, što no ju naš Lisinski toli divno uglasbio. Oko joj letilo krugom, a ruke prekrstila na ledjih, držeć pri tom bujnu pletenicu plave kose u desnici.

Cvieta je medjutim skakutala po cvietnoj livadi pod vinogradom, birajuć kiticu cvieća.

Obično se veli, da je junakinja — liepa. Mi nećemo, da čitatelju narinemo svoje mnienje, bilo kakvo mu drago. — Ali možemo mu reći, da je Cvieta bila

Digitized by Google

osobita djevojka i nije se svakomu svikla; nu komu se jednom svikla, i tko je u njeno biće dublje prodro. za toga je u nje bilo mnogo čara.

Naravna i iskrena, dobroćudna i svojevoljna, oštroumna i uviek vesela — to vam bje Cvieta. Ako se i zvala Cvieta, nije bila baš pitoma ruža, već divlji ubodljiv cviet. Skakati je umjela, kao malo djevojče; kad bi sama išla, palo bi joj šta smiešna na um, pa se stala sama smijati, a ruke joj se pri tom nihale — košto je Vladimir jednom rekao — kao fizikalno nihalo. Djevojke, koje su pazile na svaki svoj kret i rieč, rekle bi uviek u svojih posielih, da „nije doma“ pokazav rukom na čelo. Nu to je nije vriedjalo: odvraćala bi samo: „da vidi već, kako se pripravljaju za stare djevice.“

Jednom je Jelena pjevala Burnsovu „planinsku pjesmu“, gdje se djevojka tuži, kako joj se momak toli jako mili, a ona mu ne može reći: ti si mi mio i drag!“

„Ah da, to je istina“, primjeti Cvieta, „ja mislim, tako bi to i mene peklo — a mi ne smijemo, a jedva, da bi i bile vriedne to učiniti. Koliko puta bi tako željno šta pripoviedale, pa — ne možemo izreći, i neznamo šta bi rekle!“

Jednu crtu sentimentalnosti opazio je Vladimir u nje, — ali samo taj jedanput, i čudnovato — gorio je, da ju shvati i pojmi. — Bilo je to opet, kad je Jelena pjevala Klaićevo „Svraćanje“: Misli moje, kud bludite. Cviete se kosnuše i liepe rieči i liepa glasba, suze joj navru na oči, pa ih brzo zakrije rubcem i ode u drugu sobu. Cielu večer bila je zamišljena i tužna.

Digitized by Google

Višeputa se Vladimir spremao, da odoli zahtjevu srca svoga, pa da ju upita, šta ju je toliko ganulo — kakova je to uspomena bila? Ali nikad se nije mogao nakaniti, uviek ga susdržala misao: „Kojim pravom, da ju pitaš?“ Pa akoprem mu neko sladko čuvstvo govorilo, da ima prava na to — nije toga ipak nikad učinio . . .

„Ah, evo našeg gospodina matematika, našeg galantnog kavalira!“ rekne mirno Jelena, uočiv uz brdo koracajućeg Vladimira.

„Mi smo došle, da vam se ponudimo, nebi li htjeli šta posuditi od nas“, pristavi smiešeć se Cvieta.

„Šta to znači?“ upita začudjeno Jelena.

„A, ti nisi dobivala lekcija u matematici, kao ja! To će reći, došle smo, ne bi li gospodin Vladimir od nas šta naučiti htio“, odvrati Cvieta.

„On od nas?“ prozbori Jelena. „O da, možete odmah od Cviete naučiti, kako se ukusne kitice pletu! Potočnice i žabnjaci, ha, ha, ha!“

„Zašto ne, bar je nešto osobita!“ pokloni se Vladimir, staviv desnu nogu na utrt puteljak.

„Ajde, da bacamo kamenje, tko će više?“ klikne Jelena, i digne obao kamenčak.

Vladimir stavi prste desne ruke na bílo. Jelena baci kamen, koj se hitro vrati s nevelike visine.

„30 hvati i pol“, reče ozbiljno Vladimir.

„Šta, vi ste to proračunali? O, primite moj poklon! Pa kako to, molim Vas?“

„Sasvim lako! Brojim samo, koliko mi puta bílo udarilo od časa, u kojem je kamen poletio, do časa

Digitized by Google

kad je pao na zemlju. To je jednostavan račun aritmetičke progresije!"

„Geometrična ne ima pri tom nikakova posla?" zapita Cvieta, i poprati svoje rieći umiljatim posmiehom.

„U tom slučaju — nikako!"

„Nu, tko da vas razumije! Daj Cvieto baci ti!" rekne Jelena, „A vi računajte!"

„O ja neću tako visoko!" će Cvieta, prignuv se po kamen. Uzpravi se, zaniše se malo, i podiže se ljevicom na Vladimirovu ramenu.

Kao da je električna iskra prošla njimi, zarumene se oba, a Vladimiru stalo kucati srce. Cvieta da se izbavi svoje smetnje, baci hitro kamen, a Vladimir jedva izusti:

„Devedeset hvati!"

Šta, devedeset hva — ti? Vi se šalite, ta Cvietin kamen se uzvinuo jedva tako visoko kao moj!" progovori Jelena, neznajuć valjda, šta da misli o tom cielom računu.

„Ne može biti toliko", primetne Cvieta rumena, „vi ste se valjda . . ." i zarumeni još više „pomutili" htjede reći, nu ne izmogne te rieči izreći.

Vladimir bijaše vrlo uzbunjen, izvadi olovku, i stane drkćućom rukom pisati brojeve na koricah svojih integrala.

„a, jednako 15 stopa, diferencija 30 stopa, tečajem šest sekunda iznaša to = 540 stopa, jednako 90 hvatih uzravna leta, iznaša kroz 12 sekunda 180° hvatih pada i leta. Na polovicu — jest, jest 90 hvatih. Pa ipak nije moguće . . ." zboraše sam sobom. Baci knjigu

Digitized by Google

o tlo, lupi nogom, i ljutit rekne: „Ah, već niti računati ne znam!“ i pritisne dlan o goruće čelo.

„Vi ste zaista smiešan čovjek! Skoro bih vas se bojala“, progovori nakon duže stanke Jelena.

„Pa ipak sam pravo računao“, prozbori tiho Vladimir. „Ha, znam, znam, bilo je krivo, bilo ide . . .“

Umukne.

Jelena pogleda Vladimira i Cvietu, njega, kako je uzrujan i rumen stojao, prsi mu se nadimale, a oko sievalo; a sestru, kako je lagano drhtala i neznala od smetnje, šta da čini. Kimne dva, tri puta glavom, i reče otežuć:

„Prebrzo! Je li?“

„Jeleno! Jeleno!“ začu se majčin glas iz ljetovnika.

„Evo me!“ odvikne ona, i rekne još Vladimiru: „Gledajte, da s računom budete na čistu, gospodine Vladimire.“ Nasmiehne se i odprši.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Izgubio se i zadnji sunčani trak s obzorja, duboki sumrak počeo se razastirati oko dvojice, koji su se u računu — pomutili. Svuda tišina, svud u naravi onaj božji mir, koj nas toli ublažuje, tješi i miri. I mjesec stao iznicati s tamnomodra okvira, pa kao da se smieši na dvoja tužna, siromašna ljudska stvora. Kao da se smije toj uzvišenoj učenjačkoj glavi, koja je i njega dosegla i u svoje mreže splela, a sada nezna, kamo da krene bolnu glavu iz mreže, koja se oko nje ovila. Kao da je htio reći „o vi tužne učenjačke glave!“

Vladimir je stojao prekrštenih na grudih ruku, i

Digitized by Google

gledao u mjesec, pa kao da vidi, kako mu se smije, odkrene glavu, i progovori bolno:

„Ja sam izgubio glavu, ja sam nesretan i biedan — ja sam zaljubljen!“

To baš nisu po Cvietu bile najutješljivije rieči. Suza joj zablisti na oku, ruku stavi na uzburkane grudi, i upita bolnim glasom:

„Šta je to u istinu nesreća po vas, Vladimire?“

„Ah ne. Cvieto“, klikne Vladimir, uhvativ joj desnicu, „na licu vašem čitam, da je to sreća i blaženstvo po me, i da ću biti — neizmjerno sretan!“

A divlji cvietak savije se do njegove glave, dvie drkćuće ruke oviše mu se o vrat, i vruć cjelov na njegovo čelo utiša opet onu silnu buru, koja se uzdigla bila.

I od najsladjega nam se sna prenut. Tako i ovo dvoje.

„Cvieto! Vladimire!“ zvaše Jelena.

Prenuše se oba, i podju puteljkom u ljetovnik.

„Te aritmetičke progresije!“ prozbori smješeć se kroz suze Cvieta.

„O, oprostite, geometričke s neizmjernimi interpolacijami!“

„Ah, vidite, kako nismo matematici vrstne!“

„Pa ipak ste održali veliku pobjedu nad njom!“

„Nu?“

„Što je zbrojitbeni članak te progresije — moja ljubav — olina toli neizmjerna, da je ni ista matematika nedosiže!“

Blažen ga posmjeh nagradi za te rieči.

Digitized by Google

„Nu jeste li izračunali“, upita Jelena.

„Na čistu smo!“ odvrate oba u jedan glas, stupiv rukom u ruci bliže do Jelene. Ona ih promjeri začudjenim okom, nu u tren joj se pojavi na usnah neopisiv posmjeh, kao da je i sama sretna i zabunjena bila, i kao iza sna iztepa:

„Aa — ta — ko?“

Digitized by Google

Digitized by Google

II.

REKASNO!

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Gospode, još samo čas!

Anđeo smrti obilazi gradom. Baklja u ruci njegovoj izgara. Nitko ga nevidi, nitko ga nečuje, svatko ga sluti i zna. Služinčad hoda na prstima i šapće u bojazni svojoj; konji u staji prislanjaju vrat o vrat; pas na pragu grčevito priklonio glavu o tlo i — plače. Nigdje vjetrića ni maha u uzduhu, tamne magle svjesile se kao nepomičan zastor, sovuljaga naviešta posliednju noć.

U gradu vatra s kamina razsvjetljuje bogatu sobu. Na postelji počiva blied, bolan čovjek. Tu se duša dieli od davna druga, od púti, da se uzvine pred sud, koji zadnji put sudi i pravu i krivu. Kod onemogla tiela a jake duše užasan je taj razstanak. Usne drkću, ruke se grčevito stišću, suzne oči uzdižu svoj pogled Gospodu, a čitaš u njima zdvojnu molbu: „Gospode, još čas, još samo čas!“

Jadni čovječe! Šta te veže o život tvoj? Je li blago i bogatstvo tvoje, što ti uvjek bez dražesti bilo, što si gazio nogom, sipao zrakom, topio vodom? Nisu

Digitized by Google

te ljubila djeca, nije te ljubila žena —, o, nije mu do života! Čas, još samo čas i pognuti će glavu pred Gospodom!

Slika je dražestna, angjeoska, što mu lebdi pred okom. Na slici crna ljaga, što ju ón nametnuo, a ta ljaga se neda izbrisati, i mori ga i pali, dok nedodje angjeo mira, koj mu nosi oproštaj, koj otvara duši vrata i umiruje umoreno, izmučeno tielo. Oproštaj mu neda umrieti, ali on dolazi, on se bliži — o, čas, još samo čas!

I umiri se grozničava glava, utaže se razgoreni živci, a pred sumornim okom uspomene širi se daleko polje života; od djetinstva do smrtne postelje.

Do umirućega sjedi na podnožici starac, sluga njegov i plače. U toj užasnoj tišini zaliću mu misli u prošlost, i kod svakoga uzdaha bolestnikova ustravi se pred neumoljivom kobi, koja razorava njegove sanke i nade.

I zamisli se starac, da kao pred nekoliko godina u Zagrebu sjedi u tamnoj sobi na ladici, i driemlje čekajuć si „mladoga gospodina,“ pravnika na pravoslovnoj akademiji.

A mladi gospodin i opet pustolovi s bučnim družtvom sudrugova, a obrekao mu večeras, da će za rana kući doći. Siroma stari Marko čeka, čeka i — zadriemlje. I sniva kako će njegov mladi gospodin, darovita glava, biti ban hrvatski, a Marko dvoriti gospoju banicu, i ljuljati na koljenih male banoviće, i pripoviedati im priče o Kraljeviću Marku i Musi Arbanasi, i Matijašu kralju i Kulinu banu. Lju, lju, lju, lju — i driema starac i kima glavom. I čuje gdje mladi gospodin ban dolazi, i potrepta Marka po ramenu, i pita: „a šta ćemo Marko

Digitized by Google

za štibru?“ „„Pustite mladi gospodine sirotinji polovicu, a dometnite gospodi!““ „Tako će i biti, Marko! Ti si mudra glava, i bolje govoriš, nego svi moji savietnici!“ na to će mladi gospodin, i pogladi starcu siedu glavu.

„„Marko! Diži se, pali svieću;““ zagrmi mu do uha osor glas, a Marko se trgne i protare driemne oči.

„A, vi ste to, mladi gospodine? Oprostite, snivao sam, joj, tako liepo!“

„„Do biesa tvoje sanje! Kako nebi i sanjao, kad već s kvočkami legaš spavati! Ajd, diži se!““

„Aj, moj mladi gospodine! Opet ste kićene volje, a evo već zore na domaku! A vaši izpiti, izpiti! Šta će gospodin otac reći, kad nebude izpi —“

„„A tko ti veli, da nebude izpita —““

„Ali, mladi gospodine, tek još 14 dana —“

„„Šta? 14 dana veliš? — Pa je l' zbilja?““

„Ta evo danas osmi — srpnja —

„„Pum! Osmi srpnja! Do biesa, i opet jedan dan prošao! Ali, Marko, znaš, sutra ću početi, svezati ću se za stol, nosit ćeš mi jelo u kuću, pa ako Bog dadne, u 14 dana — to je mnogo vremena —““

„Zbilja mladi gospodine, zbilja? O, hoću ja sve hoću! Pa šta vi nebi u 14 dana? Ta vi u dane, šta drugi u mjesece! Pa eno, jus montanisticum već znate, a kazneni zakon ste prestali ono — ono — kod paragrafa 96, slučaja jedanaestoga „kad se silom ili lukavštinom otme ženska glava —“

„„Hoćeš li prestati s tim paragrafom? Briši ga, briši ga iz zakona, šta će meni 96-ti paragraf? Šta ti znaš? Da, da, dobro, nastaviti ću, ali — Marko, šta ću

Digitized by Google

jesti, ja ja, — do biesa, nemam ni pare! Valjati će opet uzajmiti kod —

„Šta kod one pijavice, štono se je jedva riešiste? A da! Liepo Vi sjedite, pa učite. a ja ću tjerati te vaše nevaljance prijatelje, koji Vas navode na zlo, pa ćemo se s ono pâr pârâ, šta ih ja imam, proturati do izpita. Pa kad ga napravite, ne fali od milostivoga gospodina otca —“

Skoči mladi gospodin i zagrli svoga Marka, i plaču, plaču oba, stari od ganuća, mladi od vina. I pun suza pomogne starac súzâ punomu mladiću u krevet, i smire se suze, mladi hrče u krevetu, a starac klima na ladici, ziblje mlade banoviće: lju, lju; lju, lju, konja jaše Kraljeviću Ma-ar-ko-o

— — — — — — — — — — — — — — —

Bum! Top, top — prene se starac; sunce poskočilo a mladi gospodin još hrče. Trka i buka na vratima. „Ej ustani već jednom, lienčino! Diži se pa ćemo na kisele ribe i čašu crnoga, da ti se izlieči Katzenjammer! Čuješ li?“

„„Tko je, šta je to? Ej Marko?““ prene se i mladi gospodin.

„A to su opét vaši zlodusi, ali pokazati ću ja njima! Ej, gospodo mlada, moj gospodin netreba kiselih riba ni crnoga vina, moj gospodin uči sada 97mi paragraf. Jeste li čuli?

„„O, kukavni Gjuro! Marko ga nepušta iz sobe, a ja znam, da bi Gjuro želio kiselih riba —““ nasmije se vani jedan od mladića.

„„Marko, do vraga!““ poskoči mladi gospodin,

Digitized by Google

„„šta ti buncaš, jesi li s uma sišao? Šta misliš, da su gospoda tebi ravna? Ha? Ta nego, da ću poći na kisele ribe —““

„Aj, gospodine mladi, danas je 9ti srpnja, za 14 dana izpit, a u vas ni pare! Kamo mislite? Ta jutros u 3 sata mi obrekoste —“

„„A, šta meni do toga! Ded pusti gospodu unutra!““

„A jà, mladi gospodine! Neću, pa neću! Vi ste predobar a ovi drugi prezli!“ skoči starac, otvori vrata, zatvori ih za sobom i turi ključ u žep. „Zar tako, vi dangube, vi gospodo mlada? Dakako, iz gostbe u gostbu, iz pijanke u pijanku? Hodite vi kud vas volja, ali moga gospodina pustite u miru. Ima on posla, puno posla, što no ga Vi u dvie godine ne ćete dočeti, a on u 14 dana! Da, poznam ja svoga gospodina, samo vi njega puštajte u miru, vi pustolovi, dangube! Napast, gotova napast! Hodite vi svojim putem, hodite, djaba Vas! al mi ostavite gospodina, da Vam ne kažem: sram Vas bilo? Da, pa i jest: sram Vas bilo ter sram! Jeste li me čuli?“

I poberu se gospoda, a mladi gospodin Gjuka tuče šakom po vratima: „„Marko, Bog te ubio, čuješ li! Ta otvori gluhače! Čuješ, Marko, razbit ću vrata i tvoju glavu! Otvori — do biesa, otvori već jednom!““

A starac na hodniku triumfira i smieši se sav blažen i šuti kao miš. Mladi gospodin šeće i psuje po sobi, pa se napokon primiri i stane štiti paragraf za paragrafom sve dok podne zvoni. A Marko se šulja do gostioničara i sastavi liep objed i nosi zdjelice o remenu kući. „Kuc, kuc.“ „„Tko je?““ klikne mladi go-

Digitized by Google

spodin. „Objed“ odvrati starac. „„Samo napred!““ I izmire se, starcu srce skače od radosti. Za 14 dana položi mladi gospodin izpit, a starac po bielu danu sniva o banu, banici i malih banovićih, što laze po njegovih koljenih.

Gospodin otac, radostan nad dobrim uspjehom izpita, poslao obilnije novaca, a za par dana odvest će se Marko s mladim gospodinom kući na Jelenovac, da probave ondje mjesec dana, a onda će na godinu dana u sviet. Marko pjeva i fijuče i praši knjige, i oprave spravlja u lagane sanduke. „Sad već nismo djaci, sad smo gospoda!“ misli on. „Za godinu dana da se oženimo, onda postanemo podžupanom, županom, kakovim još većim gospodinom, a onda banom! Jujuju!“ pjeva starac i topi se u milju i razkoši.

Jednoga dana nadje Marko mladoga gospodina u sobi blieda, strvena. Oči je upro u otvoreno pismo, što ga u drkčućoj desnici drži.

Naviri Marko u pismo, čini mu se, žensko je.

Mladi gospodin poskoči, padne Marku o vrat, i stane naricati.

„Marko, Marko, proklinje me djevojka, ja sam ju prevario, ja sam joj život satro!“

„„E, gospodine mladi, kad je tako, a vi popravite, dajte joj ime svoje i spasite dušu!“

„Nemogu, Marko, nemogu, ja — ja je ne ljubim!“

„„Pa šta ćemo gospodine?““

„Ja ne znam. Ostavi me, da idemo kući, pa — smiluj mi se Bože!“

I odvezoše se. Putem Marko driema, ali već ne

Digitized by Google

ljulja mladih banovića u snu, već vidi kako stoji pred Bogom, naravski uz svoga mladoga gospodina, a Bog otac samo izradi tablicu, pa pokaže paragraf 96ti, slučaj 11ti, priliepi ga svakomu njih na čelo, a vragovi ih uhvate i lete s njima u pako. Čuje kako tresne grom — i prene se, kola udariše o kamen. Mladi gospodin prislonio glavu o dlan, i sklopio oči.

Vrieme leti, utješi se i mladi gospodin. Postajao od dana do dana veseliji. Mladost rado zaboravlja.

U to se zgodi nesreća, staromu gospodinu pane kap, a dan za tim premine. Još mu zadnja želja bila, da mu se sin oženi, da mladić samac nezaluta u zlo. Sahraniše ga.

Mladi gospodin ode s Markom u Zagreb.

Boravili tamo osam dana, kad jednu večer dodje mladi gospodin kući.

„Spremaj me Marko na put. Prekosutra ćemo nas dvoje u sviet.“

„„Šta i ja s vama?““

„Ne. Čuj me. Ja se prekosutra u jutro ženim —“

„„Hvala Bogu, mladi gospodine, pa je li onu gospodjicu —“

„Nespominji je više. Bilo pa prošlo, zaboravljeno je. Uzimam drugu, baš kao da je angjeo s neba!“

To se Marku nesvidja. On toga ne razumije. Al kad je tako, ne može odmoći. Nepita više ništa. Sprema kovčege, gospodin dobiva i odnaša silne novce, i kupuje liepe darove. Nadodje i dan svatbe. U rano jutro, bez drugih svjedoka do roditelja vjenčao ih redovnik. Krasna je i mlada, nu čini mu se blieda, zaplakana. „Kod svih

Digitized by Google

je tako‘ pomisli. Kad izreče mlada „ljubim,“ potrese se sva, i pričini mu se, dobiva omiljavicu. Zaručnik ju pridrži, a ona dodje k sebi. Odoše na put. Marko zaplače. bilo mu težko pri duši, zeblo ga. Povrati se i on kući, na Jelenovac, da pripazi kuću, dok se gazda ne vrati.

Ali se povrati mladi gospodin za dva dana. Dovezo se u noći sam, blied, propao. Marko se ustravi.

„Šta je za Boga, gospodine? Da se nije milostivoj —“

„„Jest, jest, ja sam ju ubio, ja sam život sreću, raj — sve satro tomu angjelu! O, ja sam nečovjek, gori od zvieri!““ stane se lupati po grudima.

„Ta valjda nije umrla?“

„„Nije, živi, al je to život gori od smrti!“

I ni rieči više o njoj.

Gospodin životari tužne dane. Ne prima nikoga, ne govori s nikim, poboljeva. Bacilo ga i u postelj! Gine od dana do dana. Jedna mu još misao: da mu žena dodje i oprosti! Težki su to griesi! I dobije viest, doći će mu žena. Duša mu je na izmaku, on čeka, čeka: „O Gospode samo čas!“

Kaminom vjetar huji, a ostalo — smrtna tišina.

Kao na sve da je strava sjela. Bolestnik jedva da diše, a Marko obašo uspomenom, šuti mramorkom i gleda svoga gospodina.

Evo čuješ štropot kolesa, čuješ gdje staše pred vratima, zaklope se kolna vratašca — nekoliko časova mira i tišine, a onda lahki koraci na hodniku.

I oživi bolestnik, uzpravi se zadnjom snagom, za-

Digitized by Google

siju mu oči i upru se o vitak lik, što se netom stvorio u sobi.

To je ona, to je ona! Dodje do kreveta njegova, sagne se nadanj, klekne i zajeca: „Ja ti praštam, prostio Ti Bog!“

A njemu nestalo snage. Još zadnji čas gleda nju, smieši se blažen — i lahko mu je umrieti.

A ona kleči, i prolieva suze na grobu sreće svoje.

A njoj da je umrieti u tom času, i ona bi se uticala Bogu molbom: „Gospode još čas, još samo čas!“ I njoj je pred okom slika, koja joj umrieti dala ne bi.

„Ah, gdje je on, gdje je on!“

— — — — — — — — — — — — — — — —

II.

Hedera helix.

Kratko vrieme iza kako su kola stala pred vratima, dojašila i dva mladića. Upitaju kočijaša, koga je dovezo, i dobe za odgovor, da je došla milostiva gospodja. Čas zatim, raznese se glas, da je gospodar izdahnuo. Oba mladića krenu konje, i odjaše putem dalje, pazljivo i pomno, jer se uz duboki sumrak spustila i silna magla.

Pol sata ih nosili konji, a oni zamišljeni sjedili u sedlu, nezboreć ni rieči. Dodju na razkršće i stanu.

„Tebe se jako dojmila smrt siromaka Gjure?“ upita drug druga.

„„A i jest slučaj, da dirne čovjeka. Tako tajinstveno je sve to, tako neizmjerno tužno! Ja neznam, ali meni je tjeskobno oko srdca, kao da se meni šta

Digitized by Google

neugodna ima dogoditi! Pred dušom kao da mi je takova maglena koprena, kao i pred okom!"

„Poslušaj me, Vladimire! Već mi je dugo na srcu, da te upitam jednom, koja bol te mori? Ta ti si sasvim drugi čovjek postao! Onaj veseli, prijazni, odvažni Vladimir, gdje je taj!? Oprosti mi, al u tebe mora da je bolestna duša, a s toga ti i tielo poboljeva! Nesakrivaj boli svoje prijatelju, koj je voljan sve učiniti, da te utješi i razbistri."

„„Hvala ti, Stjepane! Meni utjehe ne ima, a ti mi je uz najbolju volju ne možeš pružiti.""

„Vjeruj mi, već je utjeha, kad se riešiš tjeskobne tajne i podieliš ju s prijateljem."

Vladimir se zamisli na čas.

„„Dobro. Podji samnom i ostaj noćas kod mene. Ja ću tvojim najaviti, gdje si!""

„Pristajem" odvrati Stjepan.

Za četvrt sata nadju se u Vladimirovu gradu.

Poslje večere povede Vladimir prijatelja si u svoju sobu. Bila je sasvim jednostavno uredjena, a prozori obrasli brsljanom, na konzolah posudje s brsljanom, sa stropa visio brsljan.

Sjednu. Vladimir izvadi iz pisarnika knjigu, svoj dnevnik.

„Kadno sam ljetos boravio u Zagrebu, dogodi mi se sgoda, koja bje, kako predvidjam, odlučna za sav moj život. Ja ću ti ju povjeriti, dielom iz svoga dnevnika, a ono malo šta preostaje, nalazim točno upisano u svojoj uspomeni. U to malo listova nalaziš svu sreću moga života, a u malo sgoda, što sliede, svu moju

Digitized by Google

nesreću. Budućnost će pokazati, da predvidjam pravi konac.«

Vladimir prodje rukom preko čela. Njegovo bliedo, slabašno lice porumeni nešto, kad je otvorio svoj dnevnik i stao prijatelju si čitati:

U Zagrebu, 12. lipnja 187*

Ako je išta istinita na slutnjah, ako se izbilja kadgod izpunjuju, ne slučajno, već s neke predestinacije, u koje je slutnja samo predteča važnije zgode, to mi se namiće izvjestnost, da je današnji dan po me od velike važnosti bio. Situacija kao u sumraku, gdje tminu prodire tračak svjetla Po malo, doći ću mu u blizinu, malo po malo nestati će tmine, a taj trak me svojim tragom i nehotećega doveo do svjetlosti. Šta me čeka? Gdje je taj čas izvjestnosti?

Izhodeće sunce našlo me Medvedgradu oko u oko. Zakonikom u ruci pregledao sam čar sunčeva poroda, i radost i bučno veselje, kojim se sve u naravi budi. Kroz vrevu paragrafa jedva i jedvice me se dovinuo po koj glas slavuljeva pjeva ili lagano šuštanje hvojâ u jutrnjem povjetarcu. Složim biele listove, turim ih u žep, da se malo razgledam krugom. Pod nogama seoske palače, u kojih kraljuje vesela ćud, i zadovoljna duša; nadamnom plavetno nebo, predamnom tamna zelen šumovite gore, a zamnom briežuljci i jaruge, lûg i gâj, puteljci i potočići, što svi izniču u dalekoj savskoj râvni. Nagledam se divotna kraja, i bacim se prema jugu u duboku dôl, pa šumicom uz žubor nabujala potočića, dokud me dovede.

I od suhoparna kandidata prometnu se snatreći

Digitized by Google

amateur cvietka, ptica, glasbe u povjetarcu i slikâ u prirodi. Svakamo sam razigran bacao pogled, svraćao sluh, svagdje mi se veselila duša.

Neznam, koliko vriéme šetah sve briegom uz potočić. Bijah se baš zanio u daleke misli, kad me najednom probudi nedaleko predamnom glasan smieh deranački. Stanem. Smieh traje sve dalje, uviek je jači i glasniji, a drugdje od nikuda ni glàsa. Postah zvedljivim, i približih se lagano. Opazim na drugoj obali prekrasnu genre-sliku.

Stafaža — opisani već kraj. K tomu krasota djevojka i krasan hrt.

Djevojka drži u ruci jasenovu hvoju omočenu vodom s potoka, a hrt juri krugom naokolo, a čim se približi — pljusk, obaspe ga kiša hladnih kapljica s hvoje. A hrt se otresa i koprca, bježi i dolazi opet — i uviek ista procedura a uz nju taj toli sladki djevojački smieh.

Pa ta djevojka! Plavokosa i modrooka, obla lišca, rumenih obraza, nu kao mramor biela, upravo antikna vrata, koj se pomaljao iz duboko izrezana, velom obrubljena modra odiela. Na bujne pletenice sio koketno spuštajuć se na zatiljak širok slamnat šešir.

Tako me začarala ta liepa slika, da sam nekoliko časova stajao zatravljen pred njom. Napokon me zavede taj sladak smieh, te se stanem i ja smijati, na tiho dakako, nu sve žešća i zabavnija postajala je hajka na drugoj strani, sve srdačniji smięh, te se napokon podkrade i meni, pa se — šta ću? — nasmijem prilično glasno.

Digitized by Google

Hrt stane, uoči me i začne lajati — djevojka se obazre, opazi me, i zastidi se — ja, još usried smieha, pocrvenim kao dječarac — bože kako sam smiešno morao izgledati! Još čas i nestane mi djevojke, još koj pút ju samo opazih, gdje izmiče, veruć se naglo uz šumovit briežuljak bez obzira.

Stajah jako zasramljen. Morao sam biti neizmjerno smiešan, i stadoh se ljutiti i na se i na djevojku i na hrta — na sve. Pa ma i nije bilo nikoga više, pred kim mi se stiditi bilo, činilo mi se ipak, da ću ostati do vieka smiešnim, nepopravim li svoje, kako mi se činilo, djetinsko ponašanje. Da mi je barem znati bilo, tko je ta djevojka?

Ha, na drugoj strani opazim panj, a na njemu otvorenu knjigu. Ta mi može riešiti zagonetku — skočim preko potočića, i segnem za knjigom. Nigdje imena — Cirakijeve su pjesme, ti tumači ljubovne strasti i odričuće se duše — a pomno bijahu čitane, jer pogdjekuda i podbrisane, i uzklikom i pitanjem glossirane. Medju listovi nadjem cviet i par listova bršljana stisnutih i osušenih, a na stapci komadić papira s oznakom: hedera helix L. — valjda iz kakova herbarija. Razgledavah neko vrieme knjigu, razmišljah, šta da učinim, kad mi najednom sine misao: „čekaj, razsrditi ću djevojku, pa kad se razsrdi na me, nestati će možda smiešnoga dojma, koji sam rad izbrisati.“ Iztrgnem listić papira s bilježnika, uzmem olovku i napišem.

„Neznana gospodjice! Nemogoh Vas umoliti samu za oproštaj, što Vas uzbunih u Vašem nedužnom veselju. Da mi je to moguće bilo, ne dvojim, da biste mi

Digitized by Google

oprostili. Ne bje mi moguće, ni zahvaliti Vam iza oprostaja, poljubiv Vam ruku. Javljam Vam dakle, da sam tu „hederu helix“ izljubio po sto puta, snivajuć, da je Vaša ručica, pružena mi u znak izmirenja.“

Vaš neznani Vam štovatelj
X. Y.

12. lipnja 187*

Stavim to s bršljanom medju ista dva lista, i udaljim se naglo, bojeć se, da me neopazi neznanka.

I ta zgoda mi se neda s pameti: Gledam ju zaboraviti, nu uviek mi je pred okom djevojka, kako je uprla tamnomodro, misaono oko na me, kao da mi spočituje, da ju uzbunih ne zvan i ne opravdan. I snivah o njoj to malo vrieme, što spavah, i probudiv se u kratak čas, i ne mogoh mislit, no na nju, i sjedoh k stolu, i ne mogoh pisat, no o njoj. I sve mi se čini, kao da medju nam dvojicom još nije svršen račun! Neugodna situacija.

15. lipnja.

Ala je krasna, dražestna, duhovita moja Marija! Moja Marija! Ja to pišem, jer mi se sve misli i sve želje tope u te dvie rieči, pa ipak — kako su daleke! Svrših zadnji put svoj dnevnik ričćmi, da mi se čini, kao da još medju nama dvojicom nije svršen račun. A danas pristavljam, da je s moje strane svršen, jer sam izgubio logični red svojih misli, pa motao rezultat ovamo ili onamo — Marija, moja Marija, to je sve, što mogu izmisliti.

Danas poslje podne bilo pozvano veće družtvo mladića i djevojaka na vilu gospodje J. I mene zapade

Digitized by Google

sreća. Dodjoh malo kasno, a stupajuć prema bosquetu, gdje se družtvo sklonulo u hlad, uočim koga — moga hrta od onomadne. Prepoznao valjda i on mene, jer poleti prema meni, i stane me sveudilj lajuć, obletavati. Tako praćen njim dospijem u šumicu, i zapazim svoju liepu neznanku, što mi se prikazala neki dan i iznikula. Ne znam, postah li smetenijim od radosti ili od neprilike. Da se saberem, izaberem si ponct- fix u osobi gazdarice, podjem ravno prema njoj i poljubim ju u ruku, izpričavajuć se, što sam zakasnio.

„„Dobro došli, kadgod bilo““, odvrati mi ljubežljivo. Vi valjda poznate sve prisutne““

„Nisam tako sretan, gospodjo. Ako vas smijem umoliti, da se podvrgnete trudu predstavljanja —“

„„Drage volje! Gospodin Vladimir * * *, gospodja X, gdjica Y““, stane predstavljati gazdarica redom do gdjice Marije. „„Ali, Brzane, ti nevaljanče, hoćeš li prestati lajati? Šta ti je?““ zagroziti će se gospodja, kad je hrt stao opet lajati, čim se približih Mariji. „„Vidite, kako on čuva svoju gazdaricu? Bog zna možda ćuti kakovu pogibelj po nju! Ta znate, da je u životinja clair voyance jako razvijena!““ zagrozi mi se prstom.

„U životinja ima i milosrdja, a ne dvojim da bi se Brzan zauzeo svakako za mene, da ne ima velikoga rešpekta pred gazdaricom“ odvratim.

„„Lexicon komplimenata nije labirint za vas, kako se čini!““ nasmije se Marija.

„„Gledajte sami, kako ćete iz toga labirinta““, završi gospodja, smijuć se i krećuć prema dvorcu.

„„Vidite, kako moj Brzan ne zaboravlja!““

Digitized by Google

„O, gospodjice, Brzan ne umije čitati, ne zna dakle ni polovinu ciele sgode, pak se ljuti. A šta ćete istom vi, gospodjice? Jeste li neumoljiva srdca ili praštate lahko?“

„„I jedno i drugo, prema sgodi i prilici. Ovaj put se uviek još ljutim, jer — jer nemogu podnieti misli, da sam svojom osobom pružila komu smiešan prizor,““ i lupne nogom o tle.

„Bože moj, šta si namišljate! Bilo je doista neliepo od mene, što se nasmijah, ali u vas je tako sladak, ljubak, zavodljiv smieh, da —“

„„Dobro, dobro itd. Prestajte tim laskavim tonom, kojim me lje ne ćete zasliepiti!““

„Zasliepiti? Vi dakle nevjerujete u moju iskrenost? Vi zahtjevate jasnijih dokaza? Dobro dakle. Prinuždjen sam, da vam usljed toga priznam —“

„„Brzane! Brzane! Ti prevrtljivče, ostavi gospodina, ovamo k meni!““ klikne ona smiešnim jadom, videć kako se njezin Brzan privinuo k meni i dao se gladiti mojom rukom.

„Vidite, on je već primiren i uvjeren o mojoj nedužnosti. Ali vam rekoh, moram priznati, da mi se ona slika u šumici vrlo dražestnom pričinila, ne samo u cielosti i kompoziciji, već i u krasoti glavne osobe —“

„„Molim vas —““

„„Ne, ne! Nepravedno me napadoste, morate me sada i poslušati. Ne samo dakle, da ne mogu zaboraviti na tu sliku ni u cielosti ni u detailih, kako rekoh, već i neću na nju da zaboravim, nikada dok sam živ, pa da se je uviek sjećam, nosim na njenu uspomenu list

Digitized by Google

bršljana — latinski se zove po Lineu: hedera helix kako znate — u putnjaku. Evo ga i sada, na svom mjestu, i uvjeravam vas, da mi je bršljan odtad najmilijom biljkom. Vjerujete li uviek još smiešnost dojma?"

„„Dobro dakle, uvjeriste me. Ali tim je nastala druga smiešnost —"" nasmije se, „„s bršljanom mislim.""

„Vidite, ja vam ne zamjeram toga shvaćanja, jer možda još ne znate, koli drag može biti čovjeku i listić, kada je nosilac toli sladke uspomene, kakova je za mene uspomena na čas, kad sam vas vidio!"

„„Gospodine, vaši komplimenti zasižu odviš blizu—""

„Zato, jer ih izagnaste iz okvira pukih komplimenata, pa sad lutaju u bezkrajnosti čuvstvenoga svieta. Ali, gospodjice, vi me silom tjerate u propast. Vi ste mi oprostili, a ja svršujem, da bilo vam koliko mu drago smiešno, ipak nosim, ljubim i cjelivam bršljan!"

„„Dobro, prosto vam bilo — ali, ne, ne, vi ga sbilja cjelivate? Ah nemojte ovdje, šta će ostali misliti. Pa bršljan ja ne trpim, ja ga ne vidjam rada —""

„Ah, tako! Molim vas, recite, da vam ga ja neučinih mrzkim! Barem, da mi je ta utjeha!" progovorim, vadeć listić iz putnjaka.

„„Ne, ne, ja ga mrzim od vajkada, jer je okrutni nametnik, krvopija, a ja ga zatirem, gdje mogu.""

„Dobro, ne ću ga ni ja njegovati, akoprem se težko razstajem s njim. A on neka vam se osveti sam, što mu odvrnuste odanj prijatelja."

„„O, ja nedrkćem pred tom osvetom!""

„Bog zna!"

Zanesmo se i nas dvoje u vrtlog zabave i igre.

Digitized by Google

Bijah daleko od nje, pa me za to doba nije zabavljala ni igra ni razgovor s ostalimi. Kolebah medju nadom i bojazni, mučile me raznolike misli, a pogdjekad, kad joj sretoh ljubezan pogled, utonuh u sladke sanje.

Pod večer se pjevalo i sviralo. Marija me očito izbjegavala. Kod plesa uhvatih ju, da pleše samnom valčik. Nasmješi mi se, zarumeni malo i zapleše.

„Gospodjice“ šaptnuh, „vi ćete —“

„„Nemojte za plesa govoriti, to je vrlo škodljivo po pluća““ prekine me u čas.

„Ali, gospodjice!“

„„Pst!““ i stane se smijati, da sam porumenio od zabune, misleć, da mi se ruga. Toga ne mogoh podnieti. Doplešem do njena mjesta i poklonim se.

Kako mi pri duši bilo cielu večer, to znam i neću zaboraviti, ma i nepišem.

Kad smo se spremali kući stupi ona predame.

„„Vi se neljutite, što vam oduzeh slobodu rieči?““ zapita me smijuć se.

„O, nipošto, gospodjice. dapače, neizmjerno me raduje, da vam je toliko do mojih pluća!“

„„O, ta ironija toli je ne umjestna, kao i vaša ćutljivost. Vi ćete mi priznati, da ne smijem dozvoliti, da mi se prave komplimenti, koji — kako rekoste — lutaju u bezkrajnosti čuvstvenoga svieta, kada su — recimo dakle — odviš rani.““

„O, koliko sam vam zahvalan za te rieči. Vi dopuštate mogućnost, da bi ih htjeli primati u svoje vrieme?“

„„U svoje vrieme – svakako!““

Digitized by Google

„Vi dopuštate i mogućnost, da bi to vrieme moglo nadoći?“

„„To — to nestoji do mene, t. j. ja toga ne mogu predvidjati. Ako te komplimente jednom stanem primati, to će biti tek onda, kad ću ih biti voljna i vratiti. To je sve, šta vam mogu reći.““

Pruži mi ruku i ode.

A ja, ja uvidjeh, da je djevojka pametnija od mene.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Ovdje prestane Vladimir čitati i preskoči par listova.

„Iza toga vremena sastajah se više puti s Marijom, i upoznah se i s njezinimi roditelji. Otac joj bijaše trgovac, ugledan gradjanin, duša od čovjeka. Drago mu bilo, da vidi kod sebe sina staroga svoga znanca, koga je, prem dugo odieljen od njega, vrlo cienio i štovao. Majka je bila ljubezna gospodja, nu malo naduta i visoko se poniela. Njezin pronicav pogled bio mi ne ugodan, nu mišljah, biti će svakomu tako, koj se u kćer zaljubi. Marija mi uviek bila ljubezna i dobra, i uviek bolja i bolja. Mišljah, da sam opravdan nadati se, da će doskora nadoći „svoje vrieme.“ Napokon se dovinuh najsladjega cilja, a list dnevnika o toj zgodi ću Ti pročitati.

14 srpnja 187*

Svaki ljubovnik, koj je svojoj ljubovci izrekao, da ju ljubi, a isto i od nje čuo, tvrdi, da je najsretniji na svietu. Zašto, da pravim iznimku? Da, priznajem, da se dičim najsretnijim.

Villa gdje J. je za mene blagoslovljena zemlja. Nadjoh se i danas ondje, a i Marija.

Prva ljubav u dozrela mladića! Ona neima gra-

Digitized by Google

nica, i nebrojeni su putevi njezini. Cielo biće stapa se u jednoj misli, mašta sliče uviek jednu samo sliku, a šta su svi vidivi umotvori prema jednoj takovoj slici ideala! Tà mašta je naslikala dušu ljubovce, a ta duša je toli čista, toli uzvišena! Pa kao lavina na lavinu, tišti se čuvstvo na čuvstvo i goni te do časa, dok joj nisi izrekao, da ju ljubiš, da ti je ona sve na tom svietu, i dok ti ona bukteći plamen u grudih neutaži sladkim, zastidjenim priznanjem, da te i ona ljubi! Ta čarobna rieč čini te sretnim, a do toga časa si nesretan, bolan, raztrovan nemirom i preobiljem čuvstva. A gdje je duša, koja ga mirna i spokojna snaša? Pa kad su te osjećaji tvoji kao furije dotjerali do časa, kad misliš, razpucati će ti grudi, ne izrečeš li ljubavi svoje, jedan začudjen pogled, jedna triezna rieč od djevojke, koja pred tobom stoji kao obavita u svetačkoi žar, potisne ti natrag rieč, i stojiš zastidjen, bojazljiv, kao da te zatekoše na krivu djelu.

Koliko takovih časova bilo mi uz Mariju!

Sjedjasmo neko vrieme zajedno, ona razgledavajući se nevino krugom, a ja skučen pod težinom kolizije duševne, s jedne strane hlepteć za tim da joj se povjerim, a s druge strane ne nalazeć u njezinu prostodušju nikakova poticala svomu priznanju. Od časa do časa bivalo mi teže pri duši, svakim časom pričinjah se sam sebi nesretnijim, ludjim, a nipošto kadar izreći ma i jednu rieč. Činilo mi se, sad će se dignuti sa klupe, i ostaviti me sama, zastidjena — o, pol života za jednu rieč! I osjetim, kako porumenih, izrekav potiho:

„Zašto Vam je bršljan tolikom antipatijom“? („To

Digitized by Google

je pak najludje, što mogoh zapitati" primetnem odmah u misli.)

„Zašto? S mnogih razloga. Prvo, s ekonomičkih." —

„A ona može sad o ekonomiji da govori"! pomislim, „jer je zaista vrlo štetan kulturi voćnjaka." — „Ah"!

„— pa onda, jer mi se u njem prikazuje jako antipatična slika dosadljivosti i nesamostalnosti. Bršljan mi se pričinja stvorom, koj nije kadar živjeti, no da se prisloni i privine uz drugi, komu izpija svu snagu, i kojega napokon zatre. Pa kad si pomislim takova čovjeka, nemože mi nikako biti simpatičan."

„Pa ipak je to sudbina svakoga čovjeka, da se osloni i priljubi o drugo biće" preuzmem rieč, sretan, da mi je tim dana bar kakva zgoda razgovoru. „Bez toga nebi bilo obitelji, nebi bilo družtva, nebi bilo ljudstva, dà, nebi bilo ni svieta. Jedan atom traži si u bezgraničju svemira drugi srodni, s kojim se sljubi, ovi s drugimi itd. do bezkrajnosti, koja sviet čini. A tako se i dvie duše sljube, jednoj nema života bez druge, obe čine cjelinu, a ne sastavlja ih, kako rekoste, dosadljivost i ne samostalnost, već je to ljubav, a vječna ljubav je božanstvo. O, gospodjice, za mene je u toj misli neizmjerna duševna slast, i u njoj živim, a bez nje sad mi ni života bilo nebi!"

„To je sve liepo" odvrati mi malo nesigurnije no prije Marija, „ali to su preuzvišeni navodi, no da se u sklad dadu svesti s takovim nametnikom, kakav je taj bršljan."

„Da, jer vi tako strogo lučite rieč od rieči, a nelučite sliku od rieči. Možda, jer Vam je ta ljubav ne-

Digitized by Google

poznato čuvstvo", nastavim malo drkćućim glasom, „ali mene, komu je ona sve, sjeća i ta neznatna biljka na nju, kao što vas suhi listić s groba miloga pokojnika sjeća njegova ciela bića i svih vrlina duše." „Mene sjeća bršljan moje ljubavi" — Marija porumeni — „a Vam voćnjake grize." —

„Pa zato ga Vi njegujte, a ja ću ga izčupati, kad god ga u voćnjaku nadjem" nasmija se ona.

„Čupajte ga u ime božje iz voćnjaka, i ja ću Vam pomoći, ako želite, ali ga presadite u srce svoje." —

„Šta! Takova parasita, da se zavrieži ondje, te da se neda izčupati." —

„Baš taj je od najbolje vrsti, vjerujte mi. Neka raste i buja do vieka ondje, ta on nepije ljudske krvi!"

„Pa dobro dakle. Ako vidim, da je niknuo ondje, ja ću ga ostaviti." —

„Ah, bršljan polagano raste, gospodjice!"

„Neznam. U vas čini mi se, porasao je jako brzo?" nasmija mi se.

„Da vidimo! Posadio sam ga dvanaestoga junija, danas je četrnaesti juli — dosta mjesec dana raste, pa je, moram priznati, jako uzbujao."

„Biti će vrlo mekano tlo, to vaše srce!" nasmješi mi se opet.

„O, ne, klisura je bilo, stanac kamen, nerazrovan ničim, do časa, kad uzljubih" — i stanem. „Ali sada" nastavim, „sad imate pravo! Razmrvio se taj kamen u mekanu zemlju."

„Bog zna, kakav korov raste sad po njem!" primetne tobož patetično Marija i ustane.

Digitized by Google

„O, gospodjice, zar Vi nećete da me razumijete? Jer Vi znate, šta ja ćutim, vi znate na što mislim i o čem govorim! A u Vas za sve to nema do jedva koja šaljiva rieč!“

„Dobro dakle, ja se nešalim, ja Vas žalim!“

„Da. Jer čemu te slaboće, te igrarije riečma? Pravo imate, ja znam, šta je smisao Vaših rieči, vidim, kamo vode krivudasti putevi Vašega zbora! Ali čemu to? Da budemo iskreni! Kanite se.“ —

„Marijo! Vi me vidite bez daha, bez kapi krvi na licu, a grudi hoće da se slome, čekajuć osudu svoju!“

„Ne, neću, niti Vam mogu izreći osude“ odvrati mi ona turobnim glasom. „Ali to znajte, da sam odlučila zatvoriti srce svoje ljubavi, pa ma ga i tlačiti morala svom silom svoje volje. Ja neću, da ljubim,“ nastavi sve uzrujanijim glasom, „ja niti nemogu, jer mi je odviš živa slika pred okom, slika nesreće, kojom je ljubav naplatila ljubav. Vidite, imah Vam prijateljicu, a više no prijateljicu, koja je živjela uz svoju majku sretne i blažene dane. A meni ostaju nezaboravni dani našega drugovanja! Ne mogasmo živjeti ni dana jedna bez druge. I ona je bila sretna presretna, kad se zaljubila. One divne sanje budućnosti, one rajske slike života šta su ju pratile svakim časom, šta ih je i meni znala naslikati i izkititi — da sam stala i ja čeznuti za ljubavi! A zašto mi tajiš onoga, koga ljubiš? upitah ju jednom. „Moram,“ odvrati mi, „jer on tako hoće, ali nije daleko čas, kad ću smjeti uzkliknuti ime njegovo pred cielim svietom.“ Tu stane Marija časak, i nastavi, suzami u oku: „Ali ja još danas ne znam njegova imena, ali znam.

Digitized by Google

da je moja posestrima izčeznula, da nema ni traga ni glasa od nje, a to mi je znakom, da je ona nesretna, bezkrajno nesretna, a to po ničem, no po ljubavi svojoj!«

„O, Marijo, zar za to i za Vas ljubav mora biti nesretnom? Ako je Vaša posestrima očekivala sreću od onoga, koga je ljubila, ja očekujem svoju sreću od Vas, koju ljubim, koja ste mi sve na svietu! Pa odbijete li moje srce, tada je meni bluditi po nesreći, a primite li me u srce svoje, tad sam blažen, što sam dostigao sreću svoju — pa kako da ju onda zabacim? O, kod nas je to obratno! Moja sreća visi o Vama, a Vi ju držite u ruci! Izrecite dakle rieč, koja da odluči sudbinom mojom. Smijem li Vas ljubiti, Marijo?«

„A Vi bi to htjeli, a bez obveze s moje strane?« upita ozbiljno, oboriv oči.

„O, Vi ste okrutni!«

„Ne«, poskoči s klupe, zar tako brzo da podlegnem? Ne, ne, ostavite mi odgovor za kašnje vrieme, jer dozvolit Vam — — ne ću, a odbit Vas — ne mogu!« izusti, okrene se hitro i pobrza prema ljetovniku.

„Marijo, još samo rieč« poletim za njom.

Ona pohiti predamnom, nu u čas zapne i pusti se na koljeno.

Poletim, da ju podignem. Njoj suza na oku.

„Marijo, sustaste u koraku svomu, sustanite i u okrutnosti svojoj«, stanem joj govoriti, držeć joj sveudilj još ruku u svojoj. „O, ta suza na oku Vašem mi kaže, dopušta, da Vas ljubim, a — možda i koju riečcu više?«

Pa kako me, rumena i zastidjena, pogledala, i

Digitized by Google

šaptnula: „nagadjajte“, nemogoh drugo, no posvetiti taj sretni časak žarkim poljubcem.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Stajasmo još na istom mjestu.

„Sreća Vaša, da se spotakoh“ smješeć će mi Marija. I ja se sretan nasmješim, i pogledam na tla.

„Ha!“ kliknem veselo. „A znate li, šta je krivo da sustaste?“

Prignem se i podignem svrž bršljana, šta je ležala na tlu.

„Gledajte, tako se osvećuje prezreni — hedera helix!“

* * *

Vladimir sklopi svoj dnevnik.

„Tri dana na to odoh u Prag, da položim zadnji rigoroz i da se dadnem promovirati. Na to odem kući, dobijem dozvolu od otca, da zaprosim djevojku, koju je blagoslivao, pouzdajuć se u dostojan moj izbor. Odputim se u Zagreb. Jedva ćeš si predstaviti, kako sam poletio, težeć za njom, neuztrpljiv, da ju opet vidim. O, kako mi je kucalo srce, kad potegoh zvonilo na vratih.

Otvoriše mi. Ugledam strano lice. Bila je starica.

„Je su li gospodje kod kuće?“ upitam.

„„Ovdje stanujem samo ja sa svojim sinom““, odvrati mi.

„Dakle se preselio g. X? Znadete li kuda?“

„„Neznam za njega. Kći mu se udala pred osam dana, i odputovala sa svojim mužem —

„Marija?“ kliknem i zazebe me u srcu.

Digitized by Google

„„Neznam, kako se zove“ odvrati mi starica i zatvori vrata.

Poletih, neznah ni sam kuda. Nitko mi pravo ne znade reći, kud odoše. Trgovci mi rekoše, da je otac Marijin riešio svoje poslovne sveze i odputovao. Nehtjedoh ni razpitivati dalje, dosta mi je bilo samo to. Vrnem se kući. Iza mjesec dana umrie siromašni moj otac, a ja se odputim u sviet, da koliko moguće razbistrim tužnu svoju dušu, strvenu dvostrukom nesrećom. Ostavljalo me i zdravlje moje, postajah sve slabijim, a predvidjah i skori svoj konac.“

„„Prijatelju!“ predbaci mu ganuto Stjepan.

„Ta misao je jedina izvjestnost u meni. Ali — čekajmo strpljivo, dok se izvrši. Da mi je samo znati, šta je s Marijom i je li moguće, da je sretna!“

„„I nisi kašnje ništa o njoj saznao?“

„Vidjeh ju, a to postostruči moju zdvojnost.“

„„Vidio si ju? Pa kako —“ upita Stjepan.

„Bijah pred mjesec dana u Mljetcih. Bilo je krasno jutro, a ja stajah na hodniku duždeve palače i razmatrah dalekozorom brodove i gondole, što no su vrvile pred otokom S. Giorgio i po velikomu kanalu Giudiki. Velik parobrod kretao je, da polazi u Trst. Na stražnjem dielu krme opazim Mariju. Uprla je oči baš na duždevu palaču, na hodnik, možda je ugledala mene, a nije me razpoznati mogla. Neznam, koje čuvstvo mi u tom času bilo najbliže! Brod je izmicao, a ja ostah do podneva na istom mjestu, bulječ u more, bez misli, bez osjećaja! Probudih se napokon iz te bezsviesti, a neizreciva bol

Digitized by Google

obuze mi dušu i tielo. Ovdje“ i pokaže na prsi svoje, „ovdje mi leži smrt.“

„Ostavi se prijatelju tih misli! Ti si muž, nepristoji ti, biti neutješivim! Nesamotuj tako, podji u sviet, ne u tudji, podji medju znance svoje, pa bog zna, nenikne li ti u srcu nova koja ljubav, da ti izbriše trag nesretnoj prvoj!“

„Nikad, nikad više!“ A neznam, baš danas mi je tako čudnovato pri duši. More me stare misli, svakojake neizvjestne slutnje — ne znam ni sam, šta mi je. Smrt našega Gjure dojmila me se tako. I to mora da je nesretan život bio! Tko zna kakove su tajne u njega!“

„„Samo, kad je spokojno umro!““ Za jedno osam dana valja, da posjetimo vlastelinku, i predstavimo se kao susjedi. Moram reći, vrlo sam znaličan!

„Poći ćemo zajedno, ako te volja, ti znadeš, da nisam sada za razgovor.“

III.

Sastanak i razstanak.

Le roi est mort, vive le roi! Vlastelin je umro, da živi vlastelinka! Pokojnik učinio je oporukom svoju suprugu nasliednicom dobra Jelenovca, najvećega u okolici, a s tim vlastelinstvom bili su skopčani i patronati i protektorati itd. jednom rieči veliki ugled i upliv. S toga se sve u okolici požurilo pokloniti se mladoj gospodji, te izreći joj svoju sućut, malo nesigurnim tonom, jer dvojeć, hoće li tu sućut primiti milo ili neće.

Za 14 dana odpravio se i Vladimir u posjete svo-

Digitized by Google

joj susjedi. Sveudilj se uzput sama psovao, odkud li mu ta malodušnost i uzrujanost, kao u čovjeka, koj iz dječinje prelazi u mladenačku dobu.

Stari Marko, koj je rek bi, svu svoju ljubav i odanost prema gospodaru prenio sada na mladu gospodju, najavi ga vlastelinki.

„Milostiva gospodja vas moli, da izvolite počekati čas.“

„„Drage volje““ sklone se Vladimir, malne u neprilici što ga Marko tako začudjeno motri i ne skida oka s njega. Postajali mu već neugodni časovi čekanja, kadno pozvoni zvonce i Marko mu doglasi, da unidje.

Udje. Na prozoru okrenuv mu ledja, slonila gospodja čelom o staklo. Taj stas, ta kosa, to držanje — oh, sve to mu je toli dobro znano! Sad se okrenula u blieštećem sjaju, koj je prodirao prozorom, nejasna mu slika njena lica, ali srce njegovo, stegnuto boli i radosti, kliče mu: ona je to, Marija!“

Vladimir, shrvan silom čuvstva, spusti se na koljeno, sva bol, koju je prepatio navali u istom času na njegovu dušu, a muževno njegovo lice osu se suzama.

I snivao je u tom času, razagnao sve tužne, crne sanje i podao se snovom moguće sreće u budućnosti. Ta misao posta mu melemom na ranu, podigne suzom orošeno oko i izljubi pruženu mu ruku.

Nebje uvriedjena ponosa u njega, nebje želje za osvetom, ta on ju gledao pred sobom nesretnu kao i sebe.

A to duboko modro oko, što se uprlo unj, ta to je ono isto, šta mu nekoč razblažilo srce, a to djetinje, angjeosko lice, što u svoj boli još nije izgubilo traga

Digitized by Google

onomu, toli očarajućemu, nedužnomu smiešku, to je ono isto, šta je on nekoč ljubio, a sad — kad ju motrio toli usrdno, toli opojeno, poniknula je glavom, oborila oči, a rumen joj zastrla bliedilo lica baš kao onda, kad mu, stojeć na grani bršljana dozvolila da nagadja, što ona ćuti za njega!

I vrati mu se sva sreća prošlih dana u pamet i obasipljuć joj cielovi ruku, šapnu joj:

„Marijo, vrati mi ljubav svoju, vrati mi sreću, vrati mi život moj!“

„„Uztraj, uztraj, ljubovniče moj!““

— — — — — — — — — — — — — — —

Dugo potrajao Vladimirov posjet u mlade vlastelinke. On sluša njenu poviest.

„Kadno ste vi odputovali u Prag —“

„„Marijo, ne zaslužujem li imena „ti“?““

„Ostajmo kod toga „vi“, koj nas dieli, dok nam je još dielenimi biti, Vladimire!“ Laglje se snosi.

Kadno ste odputovali u Prag, došao je Gjuro u Zagreb, i polazio kuću našu. Otac ga je vrlo volio a i majka, a meni je doskora postalo jasnim, da me on ljubi. Ne mogu vam reći, kako sam vas željno očekivala i brojila dane i satove. Od dana do dana postalo mi tjesnije, ne snosnije pri duši. U to se zgodi nesreća, koja je odlučila sudbom mojom. Nekoliko trgovačkih kuća, kod kojih je i moj siromašni otac zapleten bio, propade, a uz nje i sav uloženi imetak mojega otca. Za par dana imao je on više znatnih obveza da izpuni, a sada se našao u položaju, da sam padne na prosjački štap i upropasti druge. Sam bi još podnosio svoju ne sakrivljenu

Digitized by Google

nesreću, ali, da je kriv nesreći drugih, toga nije znao podnieti. Hotio je da poludi, hotio je da se ubije, bio je ubog gotovo sašao s uma. Strava se uhvatila naše ciele obitelji, a mene — Vladimire, vi znate, kako sam ljubila, kako obožavala svoga otca. Što bliži bio je dan plate, to užasniji položaj. Jedne večeri dodje otac kući, smješeć se, vesela lica. Zagrli me i proplače.

„Marijo, sladko diete moje, u tebi mi Bog poslao spasitelja!“

Naslutih i okamenih se. Jedva mi bilo moguće izustiti: „otče, život moj za vas!“

„Marijo, diete! U nevolji svojoj obratih se na sina svoga staroga prijatelja, na Gjuru H. S mjesta mi ponudi pomoć, koju on lahko pruži, a da je ne ćuti tako. Reče mi, da hvali sudbini na sgodi, što mi se može učiniti uslužnim, jer da je on sam nakan, umoliti me za moje najveće blago, a to si ti, kćeri moja! Pa da ne hvalim Bogu na dobroti, da ne grlim tebe, koja si mi spasom od sramote i prosjačtva —“

A ja klonuh, i prvi put bacih u sebi težku krivnju na otca svoga, koj u svoj spas žrtvuje sreću djeteta svoga, koj me ne pita, nije li to možda smrt za mene. koj me prodaje za novac.

Budući dan riešio se otac svih težkih poslova, blažen i sretan stajao predamnom, a uzanj moj budući suprug. Ja ušutkah rieči boli svoje, ali trpljah ne izmjerno. I bilo mi sve kao san. Bijah žrtvom, bijah bićem osudjenim, bez sviesti i rieči, podajući se u svoju sudbinu. Prenuh se tek pred oltarom, kad mi bilo odgovoriti, da ga ljubim. Zamaglilo mi se pred okom, uznjihah se,

Digitized by Google

htjedoh pasti, a pridrža me moj suprug. Osviestim se, a u to mi se rodi i sviest svih mojih dužnosti i obveza, koje dugujem svomu suprugu. I razstah se u tom času s vama i ljubavi svojom.

Nadamnom kao da se uzvilo krilo nesreće. Putovasmo do Gradca. Moj suprug bio ljubezan, pozoran, a ja mu odvraćah na silu. Sidjemo s vlaka u kolodvor, i o ruci supruga svoga uočim svoju posestrimu, o kojoj vam pripoviedah onih krasnih dana ljubavi naše. Sjedila je uz majku svoju, a na krilu joj čedo. Kliknuh, poletih prema njoj, povukav i supruga sobom. Užasan uzklik moga supruga i moje posestrime — prepustite mi risanje strašnoga prizora, koga ugledah. U kratko: moj suprug bio je onaj, koj je nju zaveo, a ona je ugledav me ženom njegovom poludila.

Osviestih se nekoliko dana iza toga od silne vrućice koja me obuzela. Uza me sjedila je majka moja.

Dosjetih se malo po malo ciele zgode. Rekoh si majci, da neću više, da vidim supruga svoga.

I ne ugledah ga više, dok nedobih u Mljetke pismo od majke, da je moj suprug na umoru i da mu neda umrieti jedna želja, da mu oprostim. I ja mu — oprostih. Dalje znate!"

„„Vrieme će izbrisati užas tih uspomena! Marijo, vratimo se na sretne dane i da budemo sretni.""

Razjasni se Vladimirovo lice i oči mu zakriese sjajem nade. Ali te oči! Taj pronicavi bolni pogled! Ta lica! Ti grobni jastuci! Taj dah! Taj ginući, umirući dah!

I užasom pomisli Marija, da je prekasno!

Digitized by Google

I bilo je prekasno! Taj život, koj se nebu pod oblake dignuo bio na krilih sreće, bio je kod časa, gdje prestaje. I prestao je, ali se radostan dielio od ovoga svieta, snivajuć o sreći koja ga čeka, usnuo je za vieke, smieškom na ustima.

Krasan proljetni je dan. Sunce pada za goru, a prve lastavice cvrkuću oko prozora. A do njega sjedi u mekom naslonjaču bolni Vladimir. Do njega kleknula Marija, a s druge strane drug mu Stjepan.

„Marijo, savij nam vienac od bršljana!“

I vije ga Marija. A kad ga je savila, očuti na ruci svojoj ledenu ruku, i ugleda oko, koje gasne za uvieke.

„Gospode, čas, još samo čas! O, nedaj mu umrieti, ta mi bi tako sretni mogli biti.“

Ali gospod mu daje mrieti, i svrne još zadnji, ah, zadnji pogled njegov na nju.

„Gospode još čas!“ šapće zdvojna žena, i klone glavom na hladnu ruku njegovu.

Zapalo je sunce, večernja rumen razlila se prozorom, lastavice doletile i sjele na prozore, cvrkuću sladku pjesmu, i prestaje pjesma, i nastane tmina i prestaje sve.

A ona moli gospoda, da joj ni časa više ne poklanja, da ju združi na drugomu svietu, gdje naslućuje naći sreću, koja joj venula na ovomu.

Digitized by Google

III.

DIPLOMATSKA POSLANSTVA.

KOMEDIJA U TRI ČINA.

Digitized by Google

Osobe:

GROF LUŽKI.
LJUDMILA, kći mu.
CVIETA, kći kneza Vranskoga, štićenica grofova.
GROF BRANKO ORLOVIĆ.
BARUN FRIDERIK WITOLD, štajerski plemić.
POP LUKA, kapelan u gradu grofovu.
KASTELAN.
UGLJEVARI, BJEGUNCI iz Frankopanove vojske.

Čin se zbiva 1527 u gradu grofa Lužkoga u hrvatskom Zagorju.

Digitized by Google

Čin prvi.

Soba u gradu grofa Gorskoga. Desno i lievo vrata, otraga u sredini veliki gotski oblok. Sprieda s desna stolić i tri velika stolca visokih naslona. Na stoliću veziva.

Prizor 1.

Ljudmila stoji uzrujana pred prozorom, **Cvieta** naslonila se na prozor, i gleda u dvor.

Ljudm. Nu, sestro, ne vidiš li?
Cvieta. Sasvim ništa.
Čuj draga, što se s tobom zbilo?
Sad blieda si, a sad rumena? Šta je?
A ti, što toli odvažnom se kažeš?
Zvuk roga bje li, što te zbuni tako?
Ljudm. Ah, ugodna ne — ne ugodna slutnja —
Cvieta. Aj, aj! Tà ugodna — ne — ne ugodna —
Šta ja znam, to se uviek onda zbiva,
Kad nadamo se, da će drag nam doći
A bojimo se, ne će l' zakasniti!
Jel tako? Ded mi reci, tko je taj?
Ljudm. Ja ne znam, iznenada obuzeše
Nepojmiv strah i nada moje srce. —

Prizor 2.

PRIJAŠNJE. KASTELAN udje.

Cvieta. Nu, kastelane, tko je došo sada?

Digitized by Google

Kast. Konjanik, vitez, ali mi je ne znan.
Nu mislim, bit će od Štajera, gospo!
Cvieta. Razpitajte se malo, tko je, šta će?
Kast. Već idem, gospo. (ode).

Prizor 3.

PRIJAŠNJE bez kastelana.

Ljudm. (pade sestri oko vrata) On je, sestro, on!
Cvieta. Al izim nas je za nas svatko on!
Ljudm. Al za me samo jedan takav on!
Cvieta. A, takav on! Tà to su tajne tvoje,
A meni nit ih povjerila nisi!
To nije liepo sestro!
Ljudm. Ah, oprosti,
Izpovjediti ću ti sada sve.
Kod tetke proljetos u Celju bijah,
A barun Fridrik Witold —
Cvieta. To bje on?
Ljudm. Kapetan garde kralja Ferdinanda
I odličnik na kraljevskomu dvoru
Do osam dana boravljaše ondje.
Cvieta. Pa samo osam dana?
Ljudm. Je l' to malo?
Ja čuh, da kad god je i časak dosta!
A on je toli fin i gladak vitez,
I toli vješt visokim običajem
Čarobito ti umje zborit tako,
Da do kasne bi slušala ga noći!
Pa on ti nije ko plemići naši,
Što rogobore uviek svojim mačem.

Digitized by Google

I zbore samo, kako krv da liju —
A za njih mi — baš ko da nismo žive!
Al on, da — on mi istom ćutit dade
Da vriedimo, baš koliko i oni!
I dvorio nam toli umiljato
I pjevao nam trubadurske pjesni,
Poviedao nam svakojake priče,
I učio nas igrat Sarabandu,
Correntu, Gigue — ah šta da kažem više —

Cvieta. Uh, o njemu već dosta, sad o sebi!

Ljudm. O sebi? Valjda si već nagodila,
Da miliji mi, nego l' itko drugi!

Cvieta. A i ti njemu? Jeli, da je tako?

Ljudm. Da, i ja njemu! Na pola mi prizna,
Sve sakrivenim riečma, da me ljubi,
A znat će da i meni on je drag.

Cvieta. Nu dakle, skoro bi se mislit dalo —

Ljudm. Ah, šta ću mislit, kad mi je uzalud!

Prizor 4.

PRIJAŠNJE. BARUN unidje s desna. Kašnje KASTELAN.

Barun. (nakloni se obim i podje u susret Ljudmili).
Kolika sreća, Vas mi vidjet prvu,
U tudjoj ne poznatoj zemlji, gospo —

Ljudm. Već prvom rieči laskate, barune!

Barun. Uvjerit da mi Vas je, gospo —

Ljudm. Pst,
Nezborte tako dalje. Dobro došli
U grad naš, otca vrlo će radovat
Taj neizčekan posjet. — To je Cvieta,

Digitized by Google

I neznana Vam posestrima moja,
A sad i prava sestra, jer moj otac
Je njezin sad, jer knez je Vranski umro.

Barun. Šta čujem? Je li poginuo!

Cvieta. Nije,
Nu umro ubog, a od težke boli!
Al ja u grofa nadjoh takva otca.
U njegve kćerce tako milu sestru,
Da mnogo laglje preboljet mi tugu.

Ljudm. Da, nam je skupa toli liepo —

Cvieta. (smješeć se) Povjeravamo sve si tajne svoje —

Ljudm. (naglo) A tih je u nas zbilja tako malo —

Cvieta. Al ovo malo vrlo ih je važnih —

Ljudm. Bah, svakdanje su stvari —

Cvieta. Al se brani!
Na primjer što bje ono, kad te shvati,
Hm, — ugodna, il ne ugodna slutnja,
Kad —

Ljudm. Cvieto!

Barun. Ja bih za čas saznô tajne,
Što kriju se u srcu Vam duboko,
A sretna mene, da ih saznat mogu!

Ljudm. Ohô, barune ne znam jel' bi uprav
To sreća za Vas bila. Ali dosta
O pustom našem nagadjanju, sestro!
Smjem pitat li Vas, što Vas k nam dovede?

Barun. Odgovorit Vam vrlo rad sam, gospo:
Kralj Ferdinand me šilje vierpim svojim,
Plemićem vašim i u Zagreb grad.
Još ovu službu obavit obrekoh,

Digitized by Google

A onda stupam iz kraljevske plate.
Jer otac mi je ostavio dobra
A službu kralju boljom mienjat kanim.

Cvieta. A ima li nad kraljevskom još ljepše?

Barun. Još ljepša svojoj kraljici je služit.

Ljudm. Kraljici dakle na dvor polazite?

Barun. Kraljicu rad sam povest u svoj dvor.
Nevjerojatno zborim, gospo, jeli?
Al najljepše je — da (približi se Ljudm. tišim glasom)
još ni sâm ne znam
Kraljica u svoju l' me službu prima!
Nu slutim, koliko mi pogled kaže (primi ju tajimice za ruku)
Po koja zagonetna rieč il mig
Da moje nade utonuti neće!
Pa tad, ne varam li se, gospo, istom
Upitat mi je kraljičina otca
Dal kćer mu smijem viencem, vêlom krunit
I poklonit joj žezlo ružmarina! (podigne joj ruku do ustiju).

Ljudm. (trgne se) Barune, Vaše rieči —

Barun. Nisu l' jasne?
Tad nać ću zgode, da ih još razjasnim.

Ljudm. Nevelim, da Vam jasne bile nebi,
Nu to, da odveć su Vam pouzdane,
Jer sve da baš i kraljica Vam voli,
Dal smje Vam volit, — to Vam znati valja.
Barune, valjda i Vam bit će jasno,
Napomenem li, da su ljudi žrtve
Što kob ih bije, na oltaru sudbe.

Digitized by Google

Mudraci vele, knjige su nebesa,
U kojih nam je upisana sudba,
I dokud sudba, tud ni korak dalje!
(uzrujano) Pa kad stojimo pred širokim jazom,
I s one strane sreća nam se smješi —
Te jedva što smo prelaz koji našli
Tad stupi pred nas tamna magla sudbe,
Nedóhvatna, neprozirna i težka
Zakriva vidik sreće, neda preći,
Zadaje boli, što nas toli peku!
Pa gdje je taj, koj nju će s puta maknut?
Oj, preslabi smo da to uzmognemo! —
Al prestanimo, ovdje nije mjesto
Razlagati Vam crno sudbe pismo. —

Barun. Ah, šta je gospo? Šta Vas uzrujava,
I odkud Vama crne ove slike?
Šta, Vas da bije težka ruka kôbi?
Nezdvajajte, to prikaza je mašte,
Oboružana mudračkim oružjem.
Tà sudba ne bire si takve žrtve,
Grom baca i pali hrastove visoke
A uklanja se nježne travke cvietku!
Po krajih, gdje angjelci takvi lebde
Nepada magla — vječno sunce sije.
Utješite se! Prieti l' zlo Vam kakvo,
To vjerujte, da nasladom će bit mi
Ogledati se s njime oko û oko.

Kastel. (unidje s lieva)
Barune, soba Vam je spremna.

Barun. Idem.

Digitized by Google

(Ljudmili) A kad Vam s voljom bude, usrećite me.
Te pružite mi zgodu, da Vam kažem
Što nejasno Vam u mom zboru bilo . . . .

Ljudm. Barune, da se Vam spoviedah tako,
To dokaz Vam je, da razumjeh sve.
U kratko jošte, da gonêtat znate:
U verige Vam kraljica je speta.

Barun. Pa dobro dakle — borit ću se za te —
I kuda mahnem, past će sudba kleta!

(Nakloni se gospodjam. Cvieta, koja je za cieloga razgovora motreć na prozoru slonila, odvrati mu poklon, i on ode za kastelanom.)

Prizor 5.

LJUDMILA I CVIETA.

Ljudm. O bože, koli nesretna sam ja!

Cvieta. Ta gukali ste kao golubovi!

Ljudm. Te sladke rieči, pa su otrov za me.
I on me ljubi i ja njega ljubim
A nikad ne možemo biti svoji!

Cvieta. A zašto, sestro? Jel ti otac neda,
Il sáma možda nećeš poć za muža
Koj nije roda tvoga —

Ljudm. Ne, o ne,
Ta on je dobar, kog mu roda bio!
Al slušaj, koja težka kob me veže.
Grof Orlović bje ratni drug mom otcu.
U ne znam kojoj bitci moga otca
Pogodi tane i rani ga težko.
Grof Orlović ga iznese iz vreve
I spasi ga od smrtne pogibelji

Digitized by Google

Tad užje jošte prijateljstvo sklope,
A ne razstavivo da bude doviek
Zaključe ovdje svoje djece vez —

Cvieta. Grof Branko —

Ljudm. Da, i ja smo zaručnici
I to već malne od poroda moga.
Ti znadeš, sestro, kako svet je zavjet,
A najmanje ga djeca rušit smiju.
O pomisli si, kako težko bje mi
Na povratku iz Celja, iza sreće —
Kad otac glasom strogim kao prorok
Razložio mi mog života svrhu —
Oh, to bje s neba grom!

Cvieta. Plači sestro,
Jer nesreća je ljubit, a ne smjeti.
Al slušaj, sestro, i meni je tako — .
Jer moj je dragi zavjeren već drugoj —

Ljudm. Tvoj dragi? Tko je taj?

(Na gradskih vratih zatrubi rog. Obe pogledaju na prozor i dolete u sobu).

Cvieta. Grof Branko!

Ljudm. Baš sad u kobni ovaj čas!
Ja bježim, neću da ga vidim sada. (ode.)

Prizor 6.

CVIETA (sama).

O, Branko, Branko, to je ružno bilo!
Uništit mir i pokoj duše moje
A znat, da nikad ne možeš ga vratit —
Uzvitlat buru, nemoć ustavit je —

Digitized by Google

Usadit u srce mi sliku svoju —
A gdje je moć ti izkorieniti ju?
Te sladke rieči, svete tvoje kletve
Taj blagi, golubinji pogled tvoj — —
O ti si stvor bez srca, stvor si laži,
Pa šta je tebi, zgazit cvietak koj!
Posramiti, poniziti ma tako!
A sad gdje ponosa bi htjelo mi se
Da pred noge tvoj drzak pogled svrnem —
Sad slaba sam i ostavlja me snaga,
I glava moja gori, srce bije
Uzdrmana mi duša — ljubavi,
Uza sve boli toli si mi sladka!

(Sjedne do prozora na stolicu, i pokrije si rubcem oči)

Prizor 7.

Cvieta. Grof Branko (stupi u sobu, te uoči Cvietu, i podje na prstih do nje).

O, bože sna, što zavidim ti više,
No na tvom mehkom, toplom naručaju
Što obuhvaća tog angjelka sada!
Ne zasitan si ti, o sretni bože,
I nikoga ne štediš zagrljajem.
Baš, nebih uviek na tvom mjestu bio,
Al samo sada, samo kratak čas!
Ti čuješ valjda, što joj duša zbori,
Ti vidiš valjda, kog joj oko gleda —
Ti znadeš valjda, o kom ona snije?
Ah, da te jednu samo pitam, bože:
Jel u srcu joj mala, mala slika

Digitized by Google

Što možda nosi obraz — moj?
Ha — slušaj — ne šaptnu li: Branko?
O hvala ti, Morfeju, za taj znak!
Al suza ova, što joj lišce rosi?
Ni u snu plača podnjet joj ne mogu! (klekne do nje).
Oj, Cvieto moja, koja bol te mori?
O, reci, kakav je to ružan san?
U slici li se gorostasa kaže?
Ta nebi čudo bilo, da giganti
Posegnu rado za ovakvom nimfom!
Ti striepiš! S uzdisaja usne drkću,
Grčevito se biele grudi dižu —
I ručicom si uhvatila moju —
O ti se bojiš, težak san te goni,
O reci dušo, reci šta te mori
A za te, draga segnut ću za mačem
Pa ma i s duhovi se bio! kaži —

Cvieta (ogrli ga naglo). Moj Branko, ne, u tebe nije laži.

Branko. Dobro jutro Vam želim, gôspo Cvieto,
Jel ljepši san, il ljepše probudjenje?

Cvieta. (smiešeć se). Oh san je tako ružan, ružan bio
A s takva sna se budit viek je liepo.

Branko. Oj čini mi se, to bje san na javi?
O, ala ste mi vrlo mudre gospe,
Mislite: bog zna šta će ovaj zborit,
Kad vidi u nas zatvorene oči!

Cvieta. Da, da, a dragi znade da je šala,
Pa liepo, udvorice zbori, nebi l'
Zasliepio nam za sve vieke oči!

Digitized by Google

Je l' tako?

Branko. Šta to zbori gospa moja?
Ta tko bi htio zastirat si sunce?
Pa onda, da i neima u Vas očî,
U Vas su slutnje, koje sve Vam kažu —

Cvieta. Da, pravo imaš, to su naši sni!
Ti ne znaš, šta sve gospe snivat mogu!
Nu čuj, poviedat ću ti san svoj sada.
Na koljenih predamnom kleči Branko
I prisiže mi, da me vierno ljubi,
Da nikad koje druge ljubit neće!
Taj dio sna je — liep!

Branko. To nije san!

Cvieta. Čuj dalje! Hoću viteza nagradit
Bar — poljubcem i zagrljajem svojim —
Kad gle — med nami djevojka je druga
I prsten drži, a tebi ga pruža
I sjeća te na stari zavjet tvoj!
Ti bliediš, trzaš se iz ruku mojih,
I bježiš, bludiš neznaš kud ni kamo —
(proplače) Oh, bože, ala je to ružan san! (stanka)
A ja sam onda sama, ostavljena,
I gorko sjećam sladjahnih se časa
Gdje slušala sam svete tvoje kletve
Pod zidinami našeg starog grada.
A u tom snu me težka tuga shvati
Grčevito mi sapela se grud,
I od dna srca uzpeo se uzdah
I zalio mi oko vrelom suzom!
Kad tamo — eto moga Branka opet,

Digitized by Google

A vedra čela, jasna, bistra oka.
Pa on mi zbori opet kao prije,
A ja mu vjerujem, i jadna mislim,
Da Branko ne zna, koja kob nas bije!

Branko. O znade Branko, ali od nedavna,
A kad je sazno, čim ga prošlost veže,
Na koljena je pred svog otca pao,
I kleo se, da Cvietu samo ljubi,
I do vieka da druge ljubit ne će.
A jadan otac na samrti leži
Sav proniknut već angjelskim je mirom,
Nadahnut — svetac — daškom rajskog duha —
Pa zbori sinu da ga prašta rieči,
Što primi ju od pobratima svoga
A Cvieti šilje zadnji blagoslov.

Cvieta. O, Branko, on bje svetac u tom času!
Al to je za nas samo pola sreće —

Branko. Jer druga strana sad nas riešit mora
Zavietne rieči, šta od mene primi.
Al kako draga, toga ni sam ne znam,
I tko od pomoći da bude nama —

Cvieta. Ha, stani malo! Bog nam je u pomoć
I ista ljubav koja i nas veže!
Poznaješ li baruna Witolda?

Branko. Ta kako nebi, i to jako dobro!
Na učilištu bjasmo u Bolonji
I učili smo ondje stara prava.
Barunu nisu baš po ćudi bila
Jer jedva za pol ljeta ode kući,
I kako doznah, Ferdinanda služi.

Digitized by Google

Nu zašto pitaš?

Cvieta. Odmah ću ti reći!
Nu nemoj biti ljubomoran samo!
Da znaš: Ljudmila i on —

Branko. Ljubovnici?!
Ah, jel' moguće? I razumiju se?

Cvieta. O, i te kako! A barun je ovdje!

Branko. Ha, to je krasno! Znade li grof za to?

Cvieta. Ne, nezna!

Branko. Jel barun na upros došo?

Cvieta. Moguće. Al i poklisar je kraljev.

Branko. Ha, čekaj, čekaj! Sad mi puče miso!
Jel grof uz Ferdinanda čvrsto stoji?

Cvieta. I kako jošte!

Branko. (razmišlja malo). Šta bi bilo, Cvieto,
Dan danas kad je svak već diplomata,
Da i ja budem — ali — Zapoljevac?

Cvieta. Šta Zapoljevac? Pa u tom dvoru,
U oči grofu, rek bi — tastu svomu?

Branko. Baš za to, jerbo smo u tomu dvoru
Nek bude Cvieto! Poslušaj me dobro:
Ja mislim, da će stari grof se žacat,
Dat kćer si Zapoljevcu, buntovniku —

Cvieta. Ah, to je mnogo, Branko, ne šali se!

Branko. Tu ne ima, Cvieto, govora o šali —
Il da, da, neka bude, šala dakle!
Da živi šala, kad do sreće vodi!

Kastel. (prolazi sobom).

Branko. Ej, kastélane! Poslušajte dobro!
Najavite me grofu gospodaru,

Digitized by Google

I recite, da Frankopan me šilje,
I da mu pruža ruku pomirnicu!

(Kastelan začudjen ode).

A sada, Cvieto moja, da što Bog da!
Razmahati će tu se čudan bojak!
Na jednoj strani crna mrka sudba,
Što kano sova oblietava noćju,
Na drugoj strani lakokrilać leptir,
Ta pusta, lahka i nestašna šala —

Cvieta. Ah, Branko, kako leptir da pobiedi?

Branko. Pa dobro dakle, neka bude osa
Što pršit oko tamnog će joj oka,
I rinut otrovan joj žalac svoj
U crne, jêdom razgorene grudi!
Pa šta još manjka do pobjede pune.
Streljicom svojom Ljeljo će u pomoć.
Da vidiš sada putovanje čudno,
Što putem šale do sreće nas vodi!

(Zastor padne).

Digitized by Google

Čin drugi.

(Gradski perivoj. Jutro. Duboki sumrak).

Prizor 1.

LJUDMILA i BARUN.

Ljudm. (otrv si suze). To je, barune, što Vam imah reći. Sad su Vam jasne zagonetne rieči, koje sam Vam na Vaše odvrnula. To je, što me uza svu sreću, koju uz Vašu ljubav ćutim, nesretnom čini. Vi znate, da, kad se djevojci sudba kroji, svačiji glas više vriedi od njezinoga, dà, da ona ni ne ima prava, reći svoju! Naša najveća kriepost ima biti: poslušnost, i vaj si ga onoj, koja tu zametne! A nisam znala, kad sam stala s Vami zamjenjivati pouzdane poglede, stala slušati Vaše liepe rieči i odvraćati ih, da si tim utirem put možda i do otčeva prokletstva, da činim i neznalice toliki grieh! O, prokletstvo! to je užasno, strašno — radje smrt nego li ono!

Barun. Utješite se grofice! Prije nego li do toga užasnoga pitanja dodje, volim se ukloniti sretnomu suparniku! Ukloniti se — da, lahko je to reći, ali šta znači to? Ali ne, meni ne gine nada! Ja sam muž, ja sam vitez, moj glas se mora poslušati, kad ga dignem za svoje pravo! A tko ima više prava od mene? Komu ste ga podielili, do mene?!

Digitized by Google

Ljudm. Da, al to bijah samo ja!

Barun. Vi, da, pa tko drugi? Nije li to dosta? Neodlučuje li s Vami Vaša volja? Zar da Vi robujete mršavoj, ne pravednoj predsudi tamne, ginuće dobe? Zar da i najljepše djelo božje tvorbe, ženu, nestane već obasjavati zraka boljega sunca, koje svieti već u svaki kut ovoga svieta? Jedan te isti duh je, koj ga proniče, jedna te ista nebeska je snaga, koja već drma zahrdjalimi verigami duha i misli, svatko ju već nagadja i naslućuje, svatko ćuti, da će svietom pokrenuti — a ta nebeska snaga da se na Vas neosvrće, da Vam ne pomogne, riešiti se stežućih sponâ? O, gospo, vjerujte u tu bolju dobu, dozvolite, da joj ja kerubom budem, da joj do Vas prokrčim put, da ju Vam naviestim maslinom mira, s l o b o d e i sreće!

Ljudm. O, vriedan ste, da to budete, jer sad mi Vaše rieči već podaše mira i pokoja — ja ću čekati i moliti se Bogu. da nam dade granuti sunce naše! — Ali, ostajte s Bogom! Sve se bûdi oko nas, a meni se uklanjati nezvanim pogledom! (pruži mu ruku) Bila današnja zora zorom našoj sreći i ljubavi!

Barun. Oj, tà zora je božje diete, kako da Vam ne bude posestrimom? (poljubi joj ruku, a ona ode, zastrv se rubcem)

Prizor 2.

BARUN, prekrstiv ruke na prsijuh ide lagano prema drugoj strani, i presenceti se, kad predanj stupi GROF BRANKO.

Grof. O, barune, kuda tako rano?

Barun. (smeten). Isto mi je Vas upitati, grofe!

Digitized by Google

Grof. (namrgodi se). Pa da ste me Vi prvi upitali, odgovorio bih Vam prije nego li bi ja pitati stao! (lakim tonom). Rekoše mi, da u toj šumici slavulji tako liepo biljišu u zoru. A ja ih toli rado slušam!

Barun. (dvojbeno). I — ja tako. — (stanka). (Za se) Sada ili nikada! (glasno). Grofe, ne znam, šta Vas tako rano dovede ovamo — dà, slavulji, budi dakle — nu pitam Vas, vidjeste li, čuste li, štogod ovdje, šta bi — tako Vam viteške časti — morali zatajiti pred svakim?

Grof. (začudjen). Ništa! Kunem Vam se, ništa! (kao da se dosjetio) Nu, stojte — bojim se, nebi Vam drago bilo, da kažem svietu, kako sam viteškoga baruna našao smetena i uplašena, i vješta diplomatu — (oštrije) ne smotrena u svojih pitanjih!

Barun. (uhvati mač za balčak, vatreno). Honny soit, qui mal y pense!

Grof. (mirno). Honny soit! Vjerujem. (stanka).

Barun. Grofe, nama je riešiti važnu stvar: poslušajte me!

Grof. Mislio sam si. U zraku oko Vas, kao da se grmljavina sprema. — Zvedljiv sam!

Barun. Dva čovjeka idu za istim ciljem. Nu toga Bog dosudjuje samo jednomu —

Grof. (kao da stane razumievati). Ah! (smješeć se, za se) Žena dakle!

Barun Na strani jednoga je sreća, na strani drugoga pravo. Komu od dvojice dosudili biste uspjeh?

Grof. (vrlo razgovjetno). Ako nije moguć sporazumak — prâvu!

Barun. O sporazumku je jedva govora! Vi reko-

Digitized by Google

ste liepo — pravu -- nu, da je na Vašoj strani sreća a na mojoj stavimo, pravo?

Grof. Barune, ja nisam pustolov, čudim se dakle, da možete i podvojiti, što bih u tom slučaju učinio. Pita se, jeli zbilja na Vašoj strani pravo?

Barun. Drugi su Vas učinili zaručnikom grofice Ljudmile — to je Vaša sreća, nu grofica ljubi mene, te mi tim daje pravo —

Grof. Oho, barune, tim načinom ne ide! Ako se već hoćete primiti toga puta, to vam valja umovati drugčije; jer je grofica moja zaručnica, to je na mojoj strani — p r a v o, jer je ona Vaša ljubovnica, to je na Vašoj i njezinoj strani n e p r a v o —

Barun. Grofe!

Grof. — a da je tomu tako, nije ničija s r e ć a, a najmanje moja. Vaša načela su jedva s prâvne škole bolonjske —

Barun. Ne, jer ne trebam učiti morala od profesora.

Grof (porugljivo). Nipošto, već od diplomata bečke škole!

Barun. Stante grofe, nisu ni ta načela tako slabih nogû! Vi se držite momenta, ja se držim vječnosti — u tomu je razlika. Vi se ne obazirete na to, kako nas je koj do svoga došao! Vi ste srećom odabrani već prije, nego li ste i mislit stali. Vas neopravdava ništa, do sretne strane kocke, koju Vam je usud bacio! (uzrujano) To je sliepa sreća, a nikakovo pravo — da, baš kao i pravo kralja Vam Zapolje! Nu ja sam izvojštio svoje, ja sam odabran, ovlašten, na mojoj strani je —

Digitized by Google

Grof (nasmijav se). — Recite zasluga kao i zasluga kralja Vam Ferdinanda!

Barun (žestoko). O tom drugi put! U kratko, grofe, nam ne ima sporazumka! Vi stavljate sreću za pravo! Budi dakle! Sreća viteška neka nam sudi (prime mač za balčak) ili — odstupite!

Grof. Oho, barune, ja sam plemić, ja ne primam zapoviedi! Nu, da Vam —

Barun (povuče mač). Medju nami ne ima više razgovora! Napried dakle, ako nećete, da Vam sto put viknem: Kukavica!

Grof (povuče mač). Poštenja mi, i jedan put je odviše! (Biju se, barunu izleti mač iz ruke. Grof upre svoj o tlo).

Barun. (Razkopča dolamu na prsih i lupi nogom o tlo): Dakle!

Grof. Dakle?

Barun. Rinite taj sretni mač u te nesretne grudi! Napried, ili da ja posramljen ponižen stojim pred Vama. gledajuć Vašu sreću? Nikad! Dajte, maknite si suparnika s puta, sad je pravo Vaše!

Grof (mirno, turiv mač u tok). Ne. Bog mi je svjedokom, nije mi bilo do krvi, izazvaste me, dražiste me, rekoh Vam, plemić sam, ne primam zapovjedi! To ćete mi priznati. Meni je zadovoljeno (digne barunov mač, i pruži mu ga galantno). Zaboravite na sve — ja odstupam!

Barun (baci mač ponosito). Ha, grofe — znajte, i ja sam plemić, ja ne primam milosti!

Grof. O toj ne ima govora! (pruži mu ruku) Ali molim Vas, učinite mi tu ljubav, i htijte biti sretni s groficom, jer s njom meni ne ima sreće!

Digitized by Google

Barun. Grofe, viteške mi časti, ako mislite, da usljed mojih rieči na groficu i najmanja ljaga —

Grof. No, no, umirite se barune, groficu ja visoko cienim i štujem, ali — ja ljubim, ja sam zavjeren — s drugom!

Barun (poskoči) Ah, ah, tako m nevjernoga mača, (podigne mač, i turi ga u korice) to je krasna pripoviest! Ali zašto mi toga ne rekoste odmah?

Grof. A kako, molim Vas? Mogoh li Vaše navale odbiti tim, da Vam odmah odgovorim povoljno? Vi ste uzplamtili, ne mogoh ni ja ostati miran!

Barun. Da — oprostite grofe! (stisne mu ruku) Dakle, tim je stvar na čistu!

Grof. O, još daleko od toga! Pomislite na kocku usuda, koj mi dosudio sreću, kako rekoste, pomislite na zaviet, kojim sam vezan!

Barun. Ah, da, bože moj, šta tomu da ne ima pomoći? Ta odrecite se dosudjene Vam sreće!

Grof. Ne, ne, ne ide to tako lahko! Promislite! Ja sam plemić, ja sam riečju v e z a n, a nisam drugoga o b v e z a o. To je čvor! Ne odričem se s r e ć e, već gazim d u ž n o s t!

Barun. Da, da, imate pravo! Na taj način —

Grof. Na taj način —

Barun. Može Vas samo Vaš predestinirani tast riešiti obveze?

Grof. Tako je, nu samo — ako hoće!

Barun. Doista! Nu, ne znam, zašto bi htio, zašto bi Vas sam odbacio? ako n e ć e?

Grof. Valja ga natjerati na to, da h o ć e!

Digitized by Google

Barun. A to kako? Da mu Vi kažete, da to učini, isto je, kao da ste to već sami učinili! A vjere mi, ni ja ne mogu upotriebiti toga oružja! Recite mi dakle, kako?

Grof. To su — diplomatičke missije!

Barun (nasmiehne se). Ah, to su i moji poslovi!

Grof. Zajednički dakle. Čujte: ja sam ovdje zbilja u pravoj, diplomatičkoj missiji. Tražim pomoć.

Barun (stupiv natrag, ozbiljno) Ah, zbilja! Za kralja Zapolju!

Grof (smješeć se). Odkuda to znate?

Barun. (suhoparno) Kastelan mi pripoviedao, akoprem ga ni pitao nisam za Vas!

Grof. Ha, ha, ha! Prekrasno! Dakle već! A istom sam od sinoć Zapoljevac! (barun ga začudjeno motri) Još samo čas, i sve će Vam biti jasno! Ja sam ne ovjerovljeni, nikim neodaslani agent Frankopanov, koj se trsim, da mi poslovi budu što lošiji i omraženiji kod grofa Gorskoga, i koj sam svoju missiju najpovoljnije svršio, kad ste vi podpuno uspjeli kod grofa — i to podpuno uspjeli u svih svojih željah. Ta moja missija, i u obće moje pristajanje uz Zapolju potiče istom od sinoć, t. j. od časa, gdje sam saznao, kako je stari grof vatreni Ferdinandovac Biva li Vam jasno? — U kratko, moja diplomatska missija jest: natjerati grofa, — razumijte me dobro — grofa, koj je moj usudom dosudjeni tast —

Barun. Ha, ha, ha! Izvrstno! Da hoće! Da Vas tobož i proti Vašoj volji rieši drugim mjesto Vas dane rieči! Grofe, dozvolite, da se diplomata pokloni Vašemu diplomatskomu ženiju! Vi dakle niste Zapoljevac?

Digitized by Google

Grof. Nipošto, nu ni Ferdinandovac — bar za sad ne. Nu to ne spada ovamo! Naš rad svakako je zajednički, nu uza to Vi vršite podpuno svoju dužnost kao poklisar svoga kralja, i ja ne dvojim ni najmanje na najpovoljnijemu uspjehu, ja pako, ogorčeni Zapoljevac, moram zaoštriti katastrofu, koja Vas i mene ima učiniti sretnim. (Nad pozorištem razlije se rumen zore). Pred drugimi se vladate prema meni, kao vojnik Ferdinandov prema Zapoljevcu, ali naravski, samo — za šalu, ja proti Vam obratno, ili bolje rekuć, isto tako, nu takodjer — samo za šalu!

Barun. Razumijem. Nu dozvolite — Vaša vjerenica?

Grof. Znate ju dobro — knjeginja Cvieta!

Barun. Ah, prekrasno! To će nam biti svakako laglji položaj, ako upoznamo i obje gospodje s našimi missijami, bar je onda osiguran prijateljski vez medju nami svimi! Nu, za bolje ravnanje — šta kanite, grofe!

Grof. I to ću Vam reći! Dodjoh upravo u tu samoću, da razmislim stvar. A Vi? (grozeć se prstom) Da primate izpoviest ljubovnih jada! Jeli tako?

Barun (smješi se). Tajne!

Grof. Honny soit, qui mal y pense! (obazrieva se) Nu, evo zore, dani se! Podjimo dublje u šumicu — (pokaže za kulise)

Barun. Ah, da — u njoj slavulji tako liepo biljišu u zoru!

Oba. Ha, ha, ha! (odu za kulise izpod ruke).

Zastor padne

Digitized by Google

Promjena.

Scenerija 1. čina.

Prizor 3.

Grof Gorski, sam.

Do biesa, eto neprilike, da ne znaš, kamo ćeš iz nje! Dva poklisara pod krovom, svaki s drugoga tabora, sastaše se ko mrki vuci, da me pitaju, komu ću dati rûno svoje! Ovaj novaca, podpore, živeža — to je vječna pripovjest — za Ferdinanda, onaj to isto za Zapolju — što sad? A taj Branko, sin moj, zna me, da se klanjam Ferdinandu, baci se baš u najnezgodniji čas razkolju u šake, i prvo mu je djelo, stjerati mene, svoga otca, rek bi, u kozji rog!

Šta sad? Ako mi dodju danas — svaki traži svoje! Hoćeš li saslušati baruna, i dalje se klanjat Ferdinandu? Da, da mu je stalna stvar! Al i on od malo doba stoji — ovako! Nije par milja odavde, gdje stoji Krsto Frankopan, bije i pali Varaždin, da mu možda ni dana obstat nije, pa kad ga dobije — ili, bože, bože, ako ga je zbilja već dobio — onda ajde harači po Ferdinandovcih, da mi se smiluj bože! Da barem znam, što je s Varaždinom!

Ili da odbiješ ovoga, a saslušaš toga vjetrogonju Zapoljevca? Da, da mu je Varaždin već u ruci! Ali

Digitized by Google

šta, ako zbilja sa Štajera dodje vojska Bakiću u pomoć, potisne Frankopana, a onda Ferdinand potisne nevjerna slugu — opet jao i pomagaj!

Ili odbit oba? Da Ferdinand, ako pobjedi, može reći: pomogao si me u dobru, ostavio u nesreći — to boga mi, nisu uslovi vjerna podanika. A Frankopan, s kojim bi se sada izmiriti mogao, ako skrha Ferdinandovce, ne će onda da o miru čuje! Do biesa, da mi je znati, kako stvari stoje!

Pa još drži šta do stalnosti pod nebom, utvaraj si, da sigurno računaš! Evo pred malo Ferdinand siguran u hrvatskoj zemlji, jedva da mu se zagrebački popovi opiru, kad eto Frankopana, ko utvore s pakla! A taj delija ne čeka! Šta mu se opire, ruši i gazi bez obzira! (zamisli se).

Prizor 4.

GROF LUŽKI I KAPELAN.

Kapelan (tužnim glasom). Hvaljen Isus, grofe gospodine!

Grof. Na viek, pope! Jedva te dočekasmo. Šta je dakle, kako stoje stvari u Zagrebu? Njekako si se čudno pokunjio!

Kap. Ao, zlo po nas grofe! Mišljah, sustat ću na pô puta, kakav mi strah utjeraše ondje. Biskup stisnuo Turna u Grič, ni dahnuti mu neda. Veli, još koji dan, i polupati će tomu Turnju sva zvona!

Grof. Jeli biesan?

Kap. Krste bože! Kakove je ćudi! Kremen željeznih uglova, grofe! Grozi se svakomu popu Ferdinan-

Digitized by Google

dovcu, da će ga bacit u samostansku luknju, i hranit ga postnom juhom i pojit vodom „spod oraha“, dok će krozanj zviezde brojit moći! Zlo je, grofe, kad sluga božji tako zbori!

Grof (nasmjehne se). E, šaljčina je biskup!

Kap. A, dà! Šaljčina! Bilo Vam ga vidjet, kako sam ga ja vidjeo jučer! Dodje na harmicu, momci se skupe, „živio Zapolja!“ ori se trgom, a on stane, podboči se ljevicom, stisne desnicu pa pokaže na grad: „tamo momci, ono štakorje gnjezdo, gdje švabska purgàrija leži, tamo im valja podkurit, da remetski fratri svieća ne troše, kad jutrnju štiju!“ A joj, grofe, šaljčina, dašto! Ne će on mirovat, dok desnom nestisne desnicu Frankopanu, pa stane tresti, da im od rukovanja sve stiene našega grada popucaju! Krste bože! Da je u mojega kljuseta toliko straha bilo, kô u mene, klecnulo bi već kod Suseda grada, pa ni makac dalje!

Grof. Dakle gjeneral Turn? —

Kap. Ozebao, grofe, sve po toj sparini! Vele, da je na Markovu trgu sve zaspalo, pa da ni ustat ne će ako ne dodje pomoći s vana. Nadaju se ljubljanskomu biskupu: Nu, ako je istina, da je Frankopanova Varaždinska varoš, i da je Bakića u tvrdji stisnuo željeznim obručem, da mu sve rebra pucaju, kako svi ljudi pripoviedaju, kasno će i Kranjci doći — odpuhnut će ih Frankopan, prije nego li i dodju! Znate li, grofe, šta je s Varaždinom? Je l' istina dakle?

Grof. Volio bih znati, no bog zna što! Još mi se glasnik vrnuo nije!

Kap. Ako je istina, zlo po nas onda! Nebi li mi

Digitized by Google

mogli još za vremena, znate, onako — kako raci idu? Kud bog, tud i svi svetci, kud biskup, tud i siroma kapelan! A ni Vi grofe —

Prizor 5.

PRIJAŠNJI. LJUDMILA.

Grof O, zdravo, kćerce! Šta te vodi amo?

Ljudm. Mišljah, da ste sam, otče

Grof. Jel šta važna? (podje s njom na desnu stranu)

Ljudm. Nije — ili — jest, otče. Šta hoće Branko? Jel istina, da je Frankopanom poslan?

Grof. Rekoše mi, da jest! (gleda ju začudjeno)

Ljudm. (ogorčeno) O, tada recite mu, otče, da je to ružno od njega, da ne zaslužuje biti sinom Vašim, — on buntovnik! Radje sve — no biti buntovniku — zaručnica!

Grof (strogo). Kćeri! Od kada si ti stala plesti se u te stvari? Od kad ćeš ti mene učit što mi ovdje činit valja? Predivo, vêlo — to je tvoj posao, i bogu se moli, da mi pravi put pokaže u tih borbah i dvojbenih vremenih — jedini on zna, što je pravo! Pa tko ti reče, da je on buntovnik? Zar ti, da tu sud krojiš? Gdje muževi, junaci krv liju, gdje njihova krv ima odlučit, gdje je pravo — —

Ljudm. (zdvojno). I vi — toga neznate jošte? Vi niste (zapne)

Grof (otresito). Ni rieči više! Ostavi me! I to jošte!

Ljudm. (ode na lieva vrata, na vrati sukobi se s barunom, i reče mu: Žurite se, barune, jer — skrajnje je doba! (ode. Barun gleda čas za njom začudjeno, za tim stupi napried).

Digitized by Google

Prizor 6.

Grof Gorski. Kapelan. Barun, (malo na to) Branko.

Barun. Gospodine grofe, (grof se naglo obrne) milostiv Vam pozdrav od kralja Ferdinanda.

Kap. (koj je do sad stojao prekrštenih ruku i pognute glave, preplaši se, začuv baruna za sobom i poleti nehotice desno, gdje se nasloni na stolac, gledjuć ukočeno baruna)

Grof. Dobro došli! barune! Sve u to burno doba u te ne sigurne krajeve! Tomu se i zbilja hoće viteške odvažnosti!

Grof Branko (unidje s desna za grofom). Gospodine grofe, bratski Vam pozdrav od kneza Krste Frankopana!

Kap. poskoči na te rieči, stolac se sruši, svi se ogledju, a on, u najvećoj zdvojnosti i smetnji stane se klanjati primičuć se naglo vratima i umakne).

Grof (u isto doba, obrne se, u neprilici, za se). No, liepe mi konferencije (glasno, pošto je kapelan otišao) Zdravo sine! Dobro došao! Zaželjeh si vidjeti te. Barun Fridrik Witold — (predstavljajuć ga).

Branko (kratko). Poznam!

Grof (sve više smeten). Grof Branko Orlović, sin mojega —

Barun (prkosno). Poznam!

Grof. Milo mi je, da se znate. Nu — molim Te, sinko, kao što se radujem, i rado bih zborio s tobom, dodji malo kašnje, barun ima razgovora samnom.

Barun (brzo). O molim gospodine grofe — ja ne imam tajna. —

Grof. Nu, ipak, mišljah, biti će Vam milije — ili ako Vam je povoljnije, da se Vi potrpite —

Digitized by Google

Branko. O, radi mene? Nipošto, ni ja ne imam tajna! (za se) Odviše je prijazan, ne odlučan! Valja ga odma natjerati u tjesnac, nekako mi je sumnjivo pri duši!

Barun (za se) Šta je to grofica htjela reći? Čini mi se, on se promišlja!

Grof (u najvećoj neprilici, za se). Do biesa, ti su goropadni! Šta ću s njimi? Nijedan se ne miče? (rezignirano) E, počnimo dakle! (glasno) Sjedite, dakle, gospodo. (Podje do stolca u sredini, hoće da pridigne stolac, koga je kapelan srušio. Barun i Branko polete zajedno, da ga preteku, nu sukobiv se pred njim, stanu, i mjere se okom).

Grof (dignuv stolicu). Barune — (pokaže desno) Branko — (lievo. Oba sjednu) Vaše želje, barune?

Barun. Njegovo Veličanstvo, kralj Ferdinand, šilje pozdrav svim v i e r n i m (tu rieč naglasi osobito) s v o j i m. Opetuje, šta je odgovorio deputaciji viernih svojih stališa hrvatskih na njihove tegobe. Uvjerava ih kraljevskom svojom rieči, da skuplja sa svih strana vojsku, da im priteče u pomoć. Za Maceljskom gorom još koje vrieme, pa je spremna vojska, da priteče Varaždinu u pomoć, a s Kranjske miče se već biskup ljubljanski, da oslobodi Turna u Griču. Nu Njeg. Veličanstvo zna, da viernim Njegovim mora isto toliko stati do brzine rada, kao i njemu. S toga se nada, da će njegovi vierni priteći u pomoć ne samo riečju već i činom, jer samo o tom visi, hoće li se Hrvatska riešiti skoro nesretne, zatiruće ju bune —

Branko (pomakne ljutito stolcem).

Barun. — ili ne. Ponajglavnije se pako radi o Varaždinu, kojemu od Frankopana prieti velika pogibelj.

Digitized by Google

Branko (daje tajimice barunu znak, da ne valja tako, za tim na glas). Baš, što se Varaždina tiče, biti će Ferdinandu jedva do nevolje, jer mogu Vas uvjeriti grofe, da ondje stvar pravde, stvar naroda stoji jako slabo, i vapije za pomoć od svih pravih Hrvata. S toga me Frankopan i šilje svim, koji pristaju uzanj, i onim, koji zaslieplјeni, hoće da se vrnu stvari pravde.

Barun (ustane).

Grof. Branko, molim te, nije na Tebi red. —

Branko. Nikad nije prerano, prevarenim otvoriti oči.

Barun (oštro). A ti su svakako oni, koji drže, da ugarskomu Terziti pristaje hrvatska kruna!

Branko (skoči). Ne ti, već oni, koji već pet mjeseci čekaju, dok Ferdinand izpuni, šta je obrekao!

Barun (uhvati mač). Hulja, tko pogrdjuje kraljevsku rieč!

Branko (isto tako). A gdje je, da bi ju pogrditi i mogao?

Barun (trgne mač). O, nesiže gušter do orlova gniezda!

Branko (trgne takodjer mač, skoči prema barunu, ovaj umakne do u sried sobe). Da vidimo orlove pandje u kukavice! (Pobiju se).

Grof (skoči, uhvati Branka za rame, povuče ga natrag i stane medju oba). Barune! Branko! Ovdje — pod mojim krovom!

Barun. Da, pod Vašim krovom, gdje dajete vriedjati kraljevskoga poklisara, gdje dozvoljujete, da se diže toli drzovita rieč! Nu, (Branku) vidimo se još, ako Bog da, a od Vas (Lužkomu) očekujem odgovor!

Digitized by Google

Grof (u neprilici, za se). Bože, bože, daj mi znak — (obraća se k jednomu i drugomu — u to unidje na vrata desno glasnik a za njim se pomoli napola kapelan).

Prizor 7.

Prijašnji. Glasnik. Kapelan. Malo na to Ljudmila i Cvieta.

Grof (uočiv glasnika. poleti do njega). Hvala bogu, glasnik!

Barun (hitro). Nedajmo mu vremena. grofe, ne slutim dobra! (Udare živo mačevi kresati).

Grof (poleti natrag. razstavi ih i podje opet k vratima).

Barun. Za boga. grofe, živo! (Biju se opet).

Grof (bivši već blizu glasnika, poleti natrag, uhvati baruna za rame, i stavi se medju oba). Za boga, gospodo stojte! (Obrne se prema glasniku — ovaj presenećeno gleda i nemakne se.)

Kap. (koj je uviek, kad ih je grof razstavio, stupio u sobu, a kad se pobiše, umaknuo natrag, stupi iz vratih, nariše u zraku rukom veliki „V“ i pokaže gibanjem: „pao!“).

Grof (za se). Dakle „Varaždin pao!“ (Glasno) Gospodo, vi hoćete odgovor. Dobro! Nu prije svega, mačeve u korice! Nevriedjajte svetinje tudjega doma! (Oba stave mačeve u korice. Na vratih lievo pokaže se Ljudmila, desno Cvieta i za govora grofova primiču se sve bliže). Barune! Da Vam dadem odgovor, da Vam dadem obećanje, nebi htio da kralj Ferdinand čeka na njegovo izpunjenje kao mi na izpunjenje njegove rieči! Nu, gdje mi čekamo toliko doba, neznam, zašto da se hitimo, njega poslužiti! Toliko Vam za odgovor! A s tobom, sinko, kašnje, na samu!

Digitized by Google

Barun
Branko
Ljudmila
Cvieta (kliknu, sklopiv ruke): On je Zapoljevac!
Grof
Kapelan gledaju, neznajuć, što da si misle, i u to:

Zastor pada.

Čin treći.

Prizor 1.

Šuma. U sredini straga vrielo.

BARUN dodje s desna i vikne za kulise:

Ajd momče, napoji mi sada žedna konja,
I prošeći ga, da odahne malo! (Korači dalje.)
Ni kapi vode ne htjedoh uzeti
U prokletu i prevrtljivu gradu,
I odjaših, kô da me biesi nose!
Sve, sve je izgubljeno jednim mahom,
I Ferdinand je izgubio slugu,
A ja izgubih — sve, tà nebo, raj svoj!
O Ferdinande, ubogi moj kralju,
Što taru te sa sviju strana vrazi,
Ha, to li su ti vierne sluge tvoje
Što vjerom svojom zakleše se tebi?
A ti o zemljo meni ne poznata
Ded osovi se na sinove svoje,

Digitized by Google

Što čvrsto stoje kano kremen stiene,
Što sreću tvoju postojano brane,
Što uzorom su cielog svieta plemstvu,
Ti — (smješeć se) značajnici, da im para ne ima!
Do biesa, ne ima vjere ni za šalu! (Stanka).
A šta ću sad, a šta će ljubav moja?
Taj angjeo, što rodi se u gniezdu
Gdje podlost, nevjera se crna radja!
Odustat? Ne, ta to će reć: umrieti!
Uztrajat? Kako ćeš uz kukavicu!
A bog zna, kako grof se Branko plete
I mota, kako čvor će taj razriešit!
O, vidim ga već, sretna zaručnika,
Što dvorit će si tasta sladkih lica,
A molit Boga da ga zatre grom!
Ha, vjere mi, prekrasan prizor, zbilja!
Al ja se jošte šalim u toj zbilji?
Još pre no dalje krenem, razmislit ću (sjedne do vriela)
Što činiti mi valja, jerbo zgode lete
Strielimice —

Prizor 2.

PRIJAŠNJI. KAPELAN doleti sav bez daha i više natrag:

Daj drago momče, pridrži i moga konja, i tako ćemo, ako Bog da, zajedno natrag. Krste bože, ala sam se usipao. (Uoči baruna) No, ecce, ecce, hvala Bogu i svetomu Luki, momu zaštitniku, da Vas stigoh, illustrissime domine!

Barun. Dobro došli, kapelane! Valjda Vas ne po-

Digitized by Google

slaše za mnom? Jeli se Vaš grof i opet promislio? Duva li vjetar s druge strane?

Kap. Bože sačuvaj, ta kako bi za par satij! Ali poslaše me drugi, poslaše me, poslaše me — nu — poslaše me suze naše grofice, toga angjelka i mezimčeta mojega!

Barun. Šta čujem? I izpovjedila Vam jade naše?

Kap. Jest, jest, in optima forma. Ala ste Vi veliki mudrijaši, Vi i taj grof Branko! Mehercle, žalio sam i sam, da sam u svojoj revnosti prepleo Vaše račune. Nu svetoga mi Luke, neznalice, sve neznalice! Nu zato me i čeka liepa kazna! Ja, sluga božji, koj de amore, o ljubavi samo čujem, sad moram biti slugom njezinom. O, est justitia sub coelo! Al šta ćete! Ja vidim, da se grofica raztapa u gorkih suzah, čujem, šta mi, učitelju i spovjedniku svomu spovieda, vidim jad i tugu i kod drugoga para — kako da sažaljenje ne udje u srce moje? Pope Luko! rekoh sam sebi, ti si ubogoj dječici poparu skuhao, ti si kriv njihovoj žalosti, valja da to i popraviš! Razmislim malo, i kliknem: djeco, ja ću vam pomoći! Ha, ha, kako navališe na me sa svih strana: dragi kapelane, prijatelju, učitelju, dobrotvore, spasitelju — jedva im se oteh, pa bjež, što mi hata noge nose, da Vas stignem!

Barun. I evo me sretno stigoste, i nadjoste, gdje baš stadoh razmišljati —

Kap. Ništa, ništa, samo me poslušajte, ja sam već sve razmislio. Kako ja poznam staroga grofa, to ne ima ni najmanje sumnje, da stvar mora poći za rukom, in optima forma! Stari Vam je tako izgubljen i zabunjen

Digitized by Google

uslied nagle promjene dogodjaja, da još pravo ne zna, šta da čini. Jedna funtica na ovu ili onu stranu — i evo ga, gdje se prevrnuo. — Hoc fundamentum na kojemu pop Luka gradi stube do oltara, gdje će u liepom novom ornatu, što će ga grofica i kneginja svomu zaštitniku izvesti, svezati ruke svojoj djećici! Čujte dakle! Ovdje Vam je kojih pet ugljevarskih kuća. Stanovnike njihove jedva tko poznaje, a oprane po gotovu nitko. Ja sam više puta kod njih, i vršim svoju dužnost kao tješitelj i pomoćnik nevoljnih i jadnih, a ovi ljudi će za mene u vatru i vodu.

Barun. Pa od njih se nadate pomoći?

Kap. Nec humillimum, ni najmanjega nevalja prezirati! Hoc alterum fundamentum! Slušajte dakle! Ovi ugljevari, dobro oprani, moraju biti Frankopanovi vojnici, bjegunci, što se spasiše pod Varaždinom, i to hoc modo: Od Štajera došla Bakiću u pomoć vojska, potisnula Frankopana, njega nestalo a vojska mu se potepla na sve strane. Oni, siromašni bjegunci, izmoreni bjegom, izmučeni gladom traže utočišta u našemu gradu, jer je Ferdinandova vojska potisnula, harajuć i plieneć sve Zapoljevce prema Zagrebu u pomoć gjeneralu Turnu. Evo to je jedno! Drugo je Vaše. Ja ću već pripraviti grofa svakojakimi ne izviestnimi još viestmi i nagadjanji, a onda dodjite Vi, koj ste putem naišli na raztepene Frankopanovce, čuli što se dogodilo, i vrnuli se, veledušni, kako jeste, da pružite zgodu grofu, pa ne ostane crn pred Ferdinandom. Ono treće je već briga Brankova, grofičina i — moja!

Barun. Živio, kapelane, bogami! To mora uspjeti,

Digitized by Google

samo, ako nam u zadnji čas kakova štafeta ne pokvari račune?

Kap. Nebojte se, zato sam ja već skrbio. Nu prije svega — jedna usluga za drugu — obećajte mi nešta, barune!

Barun. Dajte, da čujem! Nadam se, i želim, da to uzmognem!

Kap. O, jako lahko! Do grofa, vidjeste i sami, netreba baš Vam ni Vašem kralju mnogo stalo biti. Od njega Vam slaba pomoć! S toga, molim vas, puštajte nas u miru, ne tjerajte nas, kako se zahtjevi srca Vašega izpune, silom u vaš tabor, puštajte nam slobodu, da i mi budemo diplomate prema zgodi i prilici!

Barun. Moj dragi kapelane! S Vami neću jurišati tvrdje, a s grofom još manje! Umirite se. Ja ću reći svomu kralju, da onda istom neka se pouzda u svoga viernoga grofa Lužkoga, kad bude gospodar u Hrvatskoj; onda sam osvjedočen, da će biti grof najlojalniji i najodaniji sluga. Za sada —

Kap. Za sada, molim Vas, ilustrissime, predjimo u kratko preko toga, jer je to škakljiv predmet, koj se ne sluša rado. Dakle — requiescat in pace grof Lužki i njegova pomoć! A mi dva ćemo ipak sada jurišati tvrdju —

Barun. Ah, molim Vas, tvrdju, koja se osvaja s magarcem punim zlata!

Kap. Ali, barune, ta za Boga, on je otac grofičin!

Barun. Ah, da, recimo, da nisam toga izustio, šta mi dušu napunjuje jedom i ogorčenosti. — Da se vratimo na našu bojnu osnovu! Kada kanite započeti?

Digitized by Google

Kap. Odma, odma, dragi barune, jer nas inače iznenade kojekakove ne nadane zgode, pa eto — opet utonuše sve liepe nade i osnove! Stanite malo, ja ću odmah sakupiti vojsku svoju! (Više na lievo): Matija, ej Matija! Petre ili tko Vas je ovdje! Ovamo!

Barun. Što su Vam tako blizu?

Kap. Eno im na sto koračaja koliba. Ej, Matijo. Ma —

Prizor 3.

Prijašnji i Ugljevari.

Prvi ugljevar (doleti na pozorište). Evo me, evo! Hvaljen Isus, gospodaru, trebaš li nas?

Kap. Djeco moja, ajde požurite se, sakupite se ovamo, trebam Vas a za dobro djelo! Samo brzo!

Prvi ugljevar (trubi u rog a ugljevari se kupe sa svih strana Medjuto:

Kap. (vodi baruna napried, i zbori mu potiše) A sada, bože mi prosti, što naumih izvesti laž i prevaru! Zašto te molim dnevice po sto puta: ne nos inducas in tentationem, ne uvedi nas u napast! Ali, bože, kajat ću se dragovoljno ma do smrti svoje, samo da mi sretna bude, koja mi pod okom i pod srcem rasla!

Barun. Dragi kapelane, tješite se, Bog je dobar, Vi naumiste dobro djelo, a ma da i jednoj duši zla činite! Netreba Vam mnogo pokore za taj grieh, ta to je i tako šala! Ali s pune zbilje i od dna srca Vam zahvaljujem na ljubavi i dobroti Vašoj —

Kap. Ah šta! Sklopismo pactum conventun, da nam je mir u kući! A sada, pomozi bože! (Ugljevarom)

Digitized by Google

Djeco, hvala dobrih ljudi i dobra plaća Vas čeka! Slušajte, šta Vam treba učiniti, i pazite dobro! Vi ćete žurno, što igda možete u grad grofov. Kad ste već na domaku, a gradu na vidiku, stanite bježati, dodjite bez daha u grad, pa vičite: „jao, pomozite, Švaba je za nami!“ Pa kad Vas upitaju, šta ste, odkud ste, i zašto bježite, a Vi samo govorite, da ste bili u Frankopanovoj vojsci pod Varaždinom, da su Vas Švabe potukli, vodje Vas ostavili, a Vi da bježite, kako ćete spasiti život svoj! Nebojte se ničega, Vi znate, da Vam ja samo dobro želim, a ja ću biti ondje.

Prvi ugljevar. E, dobro je gospodaru, kad ti veliš!

Barun. Ali Vi ne imate ni strieliva, ni mača, ma baš nikakova oružja!

Kap. Netreba, sve to ste izgubili pod Varaždinom! Samo ajde djeco, operite se tu na vrielu, pa krenite odmah u grad, Ti, Matijo, budi kakav kapural ili arambaša, pa govori za druge sve, kako ti rekoh!

Prvi ugljevar. Neboj se gospodaru, tresti ću se od straha, klecati nogama —

Barun. Pravo tako, baš kao pravi bjegunac! Pa ako dobro svršite, što želimo, dobijete još (pruži mu kesu) k ovoj polovici drugu. A kapelane, mi idemo, ja već gorim od težnje, da ju vidim! Bog momci!

Kap. S bogom djeco! A ti bože, blagoslovi!

Ugljevari. S bogom, gospodo! (Kapelan i barun odu.)

Prizor 4.

UGLJEVARI.

Drugi ugljevar. Čuješ Matijo, šta veliš ti na sve to? Šta hoće gospodin? Da šalu zbija s nami?

Digitized by Google

Prvi ugljevar A, šta govoriš! Mi ga svi znamo, da nam hoće dobro. On je rekao, novaca nam daše, koliko ih dosad ne vidjesmo nikad, pa šta ćemo pitat dalje? Ajde, brzo spremimo se, pa put pod noge!

Ugljevari. Dakako, dakako!

Prvi uglj. Šta ti znaš, kakove hirove imadu ta gospoda? Tko će im haka doći? Da bi htjeli smislit, zašto nas uputiše, zaista nebi nikad na kraj došli. S toga ne pitaj, pa ajdemo!

(Za pozornicom čuje se buka).

Drugi uglj. Šta je to za Boga? Kakova je to buka!

Mali uglj. (doleti na pozornicu i viče) Tata, tata, evo vojnici su došli kao mravi! Zapalit će nam kuću, ubit će nas!

Ugljevari (krste se). Jao! Bože pomozi!

Prvi uglj. Kakovi vojnici? Koj je to bies? Odkud oni u našu pustu šumu?

Prizor 5.

UGLJEVARI. BJEGUNCI.

Arambaša. Ljudi, kud je put u Lužki grad?

Prvi uglj. Evo ovuda samo ravno dolje!

Aramb. Da posietimo malo toga švabskoga grofa, žalostna mu majka! Posvetit ćemo mu ložnicu, da se sjeti, kad su Frankopanovci ovud prolazili! Švabe su nas zatrli, sad ćemo mi nje trieti! Ta gle, gle, ti si gavan! (Uzme mu kesu, koju je sveudilj u ruci držao) Vjere mi, suvo zlato! E, hajduče crni, odkuda tebi zlato? Boga mi, bogati su grofovski kmetovi! Jel mnogo zlata u grofa?

Digitized by Google

Prvi uglj. Ded, nosi to prokleto zlato, mi ga i tako ne zaslužismo! Nu reci der mi arambašo, dal vas zbilja izbiše Švabe?

Aramb. Ne pitaj, slugo švabska! Ubiše nam junaka nad junake, Frankopana, bog ih ubio! U momu je naručaju izdahnuo, raztepla se vojska poslje njega, ali mi ćemo mu zapaliti samrtnu svieću, kako si ljepše željeti nije mogao! Hvala na zlatu! Napried momci! (odu).

Prvi uglj. Kakove to stvari na tomu svietu! Evo im Frankopanovaca sve bez novaca. Ali ljudi, nevalja gubiti vremena! Petre i ti Gjuro ćete samnom stranputice u grad, da javimo gospodi da se priprave, a vi drugi čuvajte kuće, znate, žene su doma, djeca su, a ti hajduci ne znaju za boga, Bog braćo!

Ugljevari. Sretno! Čuvao vas Bog!

(Zastor padne).

Promjena.

Scenerija 1. čina.

Prizor 5.

Ljudmila, Cvieta i Branko.

Cvieta. O, Branko, hoće l' biti kraj toj šali?
Ah, mene strah je tako, da i taj put
Ne uspjeh nam je čekat!

Branko. Budi mirna,
Ne žalosti se unapried toliko,
Gdje nam još tračak dobre nade sieva.

Digitized by Google

A bilo kako god mu drago, ja ću
Razriešit skoro čvor taj ne snosljivi!

Ljudm. A bog zna hoće li se Fridrik vrnut?
O, možda, da ga stić se moglo nije,
Il da je prošo, da se već ne vrati!

Branko. O, ima tu, što natrag će ga vući.
I pre, no sam će znati, bit će ovdje!

Prizor 6.

PRIJAŠNJI. KAPELAN.

Kap. Da, ako Bog da, grofice, još danas,
Još možda, — možda — možda za pol sata!

Ljudm. i Cvieta (skoče do njega). Moj dragi kapelane!

Ljudm. Recite mi.
Gdje, kako ste ga našli? Kako mu je?

Kap. O, i te kako! Plače
Kô godinica iza duge suše.

Ljudm. Dakako, kad se vojnik tako plače!

Branko A šta je s vojskom, jel ju sakupiste?

Kap. O, i te kakvu vojsku! Krasni momci!

Branko. A bojna osnova?

Kap. U redu sasvim!

Prizor 7.

PRIJAŠNJI. GROF LUŽKI.

Grof. Da ste mi zdravo, djeco! Zdravo kapelane šta je nova?

Kap. (za se). No sada, bože mi pomozi: (Približi se grofu dovede ga napried na pozornicu, tajinstveno) O grofe gospodine, bojim se, zlo je!

Digitized by Google

Grof. No šta je, za Boga?

Kap. Bojim se, stvari se obrnuše opet! Jutros Vam bijah u šumi dolje kod ugljevarâ. Nekoji se vrnuli s obližnjih sela, i pripoviedali, da je sviet naokolo u veliku strahu od Frankopanovih bjegunaca, da pale i haračе, bježeć pred Švabom. Ja si to još ne mogu raztumačiti pravo, nu znate: vox populi!

Grof. Do biesa, to bi ludo bilo! Ali evo, evo sve to posljedice stiske, u koju me spraviše ta dva diplomata! Barun je, čujem, odmah odjašio?

Kap. Jest, i bez traga!

Grof. I on je prenagô, nije stvoren za diplomatu. Ta kod ovakovih stvari valja viećati, računati, promišljavati —

Prizor 8.

Prijašnji. Barun.

Barun (ide ravno grofu). Gospodine grofe —

Grof (u šmetnji.) Gospodine barune —

Kap. (barunu tiho). Lažite vi sad, ja ne mogu više!

Barun. Evo me natrag, da Vam odmah glasnik budem, i da Vam pružim zgodu, da popravite, što ste kralju svomu sagriešili!

Grof. Barune —!

Barun. Čujte dakle! Taj Vaš junak Frankopan ode glavom bez obzira — kuda, bog ga znao. Vojsku mu smlatio Bakić sa Štajerci, i raztepao ju na sve strane.

Ja sam putem naišao na sijaset bjegunaca, što stranom plieneć i harajuć, stranom bježeć bez obzira prolaze tim krajem. Javljam Vam, grofe, pripravite se

Digitized by Google

na taj dolazak prijatelja, nu znajte, da za njima ide sudac ne umoljive ruke! Ali, grofe, Vi se prenagliste u svom strahu nad padom Varaždina! Vrnite se strani pravde, nedajte, da se kralj nad nevjerom Vašom potuži!

Grof (stoji pognute glave i skrštenih rukû).

Kap. Grofe gospodine! Bolje je bolje! Ostanimo na putu, kojim smo najprije udarili bili!

Branko. Dajte, grofe, dajte! Danas tako, sutra onako! Ta već ste odveć dugo Zapoljevac! Pa eno, zviezda Zapoljina tamni, sunce kraljeve sreće diglo se visoko nad obzorje, ne vidite li ga? Ili Vam sliepi sjaj njegov oči? Oj, to sjajno sunce kraljevske milosti! Napried dakle, uhvatite zgodu objeručke — ili se bojite, da nije istina, šta vele? O jest, jest, vjerujte mi, ja znam, uvjeren sam, ta to je uviek tako, kada se vrag nad pravdu digne!

Barun. Gospodine grofe —

Branko. O, ne vriedjate se nad tim! Vae victis, i meni je oduzeto slovo jada moga i tuge moje! I ja sam jedan od uništene, satrte stranke — jao njoj i jao meni! Grofe! Još koj čas, a čete Ferdinandove razlijat će se zemljom ovom! Doći će i pod taj grad — Vi ne ćete biti valjda tako bezumni, i oprieti se pobieditelju! Vi ćete mu širom otvoriti vrata, primiti ćete ga objeručke! A šta, ako ja do onda ostanem u gradu? Naći će u mene buntovnika, nazvat me veleizdajnika — vae victis! šta me čeka onda? Da se pustim gnjesti, daviti kao zviere u stupici — nikad grofe! Vi ostajete sretan, vidjen, ugledan, obasjan milosti kraljevskom, a ja bježim, da se nikad ne vratim u zemlju, koja je podlegla

Digitized by Google

stvari, proti kojoj sam se borio! Verat ću se po tudjih stranah, daleko doma, daleko svojih — (prime grofa za ruku) grofe, dajete li, da Vaše zlato, jedinicu Vašu za uvieke Vašemu oku otmem?

Grof. Branko!

Ljudm. (klekne pred otca si). Otče, ja ne idem od tebe! Tko će gladit siedu Tvoju glavu u starosti, tko će Te tješit u boli, tko njegovat u slabosti? O, otče moj!

(Stanka. Vani pukne top. Svi se trgnu).

Prizor 9.

PRIJAŠNJI. KASTELAN. Malo na to TRI UGLJEVARA.

Kastel. Grofe gospodaru! Preko sto bjegunaca izpod Varaždina hoće da navali na grad. Pod Varaždinom Frankopan je pao, vojska mu se raztepla, a bjegunci u biegu svom pale i harače kud prolaze. Zatvorismo vrata, digosmo mostove, da ih dočekamo. (opet top).

Kap. (stane vikati). Stanite, stanite, za Boga miloga! Ne pucajte, ta to nisu bjegunci, to su ugljevari, siromašna djeco moja! O Bože, ako hoćeš da kazniš laž, grdnu sramotnu laž, evo kazni mene, ja sam kriv, ja sam griešnik, moja je ta strašna laž! (sruši se na stolicu).

Grof. Kapelane, šta je za Boga?

Branko
Barun } Do biesa, ne ima nam sreće!

(Opet pukne top).

Kap. (skoči sa stolca i baci se grofu pred noge). O, gospodaru, nedaj pucati, ne ubijaj nedužne ljude, ja sam kriv, grof, barun, grofica, kneginja, mi smo krivi, mi,

Digitized by Google

— a ne te sirote ugljevari! Evo gospodaru, grof hoće da uzme kneginju, grofica hoće, da ju uzme barun — evo, grofe, pa zato da ubijaš — (opet pukne top) jao, stanite za Boga, stanite ljudi! O, moji ugljevari! (Poleti na vrata, nu tu se sukobi satri ugljevara i sav snebdiven poskoči natrag).

Prvi uglj. Evo nas gospodaru, evo! Nismo krivi, da se je stvar tako obrnula.

Kap. O, utvore, sablasti! Šta već li vas ubiše, utukoše, da su vam već duhovi vaši predamnom! Uh, ąla ste crni! Bro! bježite odtale, odlazite, nisam vas ja ubio, evo ovi su pucali na vas — (opet pukne top) evo, slušajte, još pucaju bezdušnici!

Prvi uglj. Ali gospodaru, za Boga miloga, ti si s uma sišao! Mi smo živi i zdravi, a ovi moraju pucati, da si obrane krov nad glavom! Eno pogledaj na prozor, vidiš lete amo kao mravi! (Odvede kapelana na prozor, svi podju za njima i gledaju).

Barun. Trista mu jada, ta to su zbilja vojnici!

Grof. Zbilja? Zbilja? ne rekoste li mi to unapried? Ili je to šala s Vaše strane bila? Il diplomatske spletke?

Kap. Eto, eto, šta ih ide ovamo! Oh, čujete li? Svaki viče: laž, laž! Kapelan laže, grdo, sramotno laže!

Grof. (ljut). A, do biesa, dosta je već toga bulazenja! Kastelane, polij ga vodom, da se vrne k pameti! (Kastelan i ugljevari odu iz sobe. Kapelan sjedi na stolici, i pogne glavu u obje ruke.)

(Za cieloga sljedećega čina puca pogdjekad top, a pod konac čuje se puškarenje).

Grof. Barune, Branko, Ljudmilo, Cvieto! Šta se zbilo? Zašto je taj siroma lud? Rekao bih, nisu Vam čisti poslovi! Šta je to?

Digitized by Google

(Na te rieči kleknu pred grofa, te se nehotice razdiele barun i Ljudmila zajedno, a opet Branko i Cvieta zajedno).

Ljudm. | Otče!
Barun | Grofe!

Cvieta | Otče!
Branko |

(U to je unišao kastelan vrčem u ruci i polije kapelana po zatiljku. Ovaj skoči, i uoči cieli prizor. Na to sklopi ruke i podje do grofa. Kastelan izidje iz sobe).

Grof. Djeco moja, jel' istina? Složiste se dakle? Ali Ljudmilo, Branko, vi zaboravljate —

Kap. Ništa, grofe! Sve je u redu! Digni ruke i blagoslovi ih!

Branko. Čuj, otče moj, što istinu ti zborim!
Na samrti je bio otac moj,
Kad saznah, kû dosudiste mi sreću.
Radostnije sad doba da navedem!
Kad vraćah se s bolonjskog učilišta,
Zadržah se u prijatelja našeg
U kneza Vranskog. Ondje kćer mu vidjeh,
Što dražesti me obuzela svojom.
Ja planuh — ljubavni me žar obuze
A ja ga shvatih, strastan objeručke.
Neznadjah, što dosudi Vaš mi zavjet,
I zavjerih se, svjedok mi je Bog!
To rekoh umirućem otcu svom!
„Moj sinko“, reče, „ja ću pred Boga sad,
Uživati ću sve nebeske slasti,
Milostiv Bog je, prostio mi griehe!
Ja neću sinko, da u Tvojoj duši

Digitized by Google

Ostavljam pakô, gdje ću nebo gledat —
Riešavam zavietne te rieči svoje
I šiljem Cvieti zadnji blagoslov!"
To reče, i izdahne otac moj.

Ljudm. Ah, otče, ja ga ljubim, ljubim silno,
I nikad drugog više ljubit neću!

Grof (taruć si suze) A, djeco moja, Bog vas blagoslovi!

Kap. U ime božje moj Vam blagoslov! (Ustanu).

Grof. A sada, djeco, kakve su to šale?
Već više dana spjetke tu se pletu,
A čini mi se, žrtva sam im ja?

Branko. Pripoviedat Ti, nije sada vrieme,
Kad svatbene će oriti se pjesme,
Tad čauš neka gostom pripovieda!
To jedno samo sada ću Vam reći.
Da srca što se znaju, što se ljube,
Sve i bez diplomata će se naći,
Da laži, što ih diplomate trube
Napokon će na vidjelo izaći!

Kap. (razširi ruke) A ja ću trubit odsad: trata, trata,
Da pop nebude nikad diplomata!

(Vani se čuje puškarenje, top pukne, barun i Branko viknu „hura"! i zagrle svoje zaručnice a

Zastor padne).

Digitized by Google

IV.

TRI PROSCA.

ŠALJIVA IGRA IZ ZAGREBAČKOGA ŽIVOTA

U TRI ČINA.

Digitized by Google

Osobe:

KARLO MOTAJIĆ, činovnik.
LEONORA, supruga mu.
STANKA, njihova kći.
pl. BOSILJEVIĆ, viši činovnik.
GJURO VISOVIĆ.
LJUDEVIT, odvj. koncipient
ARTUR pl. PAVLOVIĆ, mladi odvjetnik.
LUKA pl. CRLJENAC, vlastelin iz Turova Polja.
Gdja. JULIA pl. PARFIMOVIĆKA.
Gdja. MARTA STOGUMBOVIĆKA.
STJEPAN LOZIĆ, VIKTOR LAŽINSKI } mladići.
RUŽA, sobarica u Motajićevih.

Gospodje, gospodjice, jeunesse dorée. Vrieme: sadašnjost; mjesto: Zagreb.

Digitized by Google

Čin prvi.

Soba uz plesnu dvoranu, više desno na stražnjem zidu staklena vrata, kroz koja se vidi u dvorani niz već driemnih gardedama. Par mladića stoji uz vrata, plesačice dolaze i prikapčaju im kotiljonske spomenice; parovi se udaljuju da plešu itd. Čuje se pravnički valcer do konca trećega prizora. Lievo su vrata, po zidovih po koje zrcalo, okolo fotelji i stolci.

Prizor 1.

STANKA i VISOVIĆ unidju s lieva, rukom u ruci.

Stanka (ogleda se plaho). A sada molim vas, samo brzo i u kratko: šta želite reći? Vi ni ne znate, koliku vam prinieh žrtvu, sliedeć vas amo!

Gjuro. O, znam ja, ali baš to me hrabri i daje nade, da mi ne ćete rieči u zlo uzeti. Ali u onom vrtlogu kotiljona, gdje ste okružena tolikom množinom obožavatelja, koji vas pozornim okom prate, nije mi moguće, da vam izustim, šta hoću! Pa kad vam kažem, da vam to izustiti moram, ne ću li, da mi srdce pukne od težka bremena.

St. Pa i rekoste sve, a hvala bogu, brzo i kratko. Dalje drugi put — a sad, molim vas brzo u dvoranu!

Gj. Stanko!

St. Hodite za boga! Kotiljon se primiče kraju.

Gj. Dakako, a vi imate još par kotiljonskih spo-

Digitized by Google

menica, da podielite! Ja nesretnik niesam na to prije pomislio!

St. Gjuro!

Gj. (sam sobom). Aha, to djeluje! (Glasno). Naravski, bože moj, zabava nada sve!

St. (sama sobom) O, on zna i ujedljiv biti; čekaj malo! (glasno). Da, pravo velite! Ja sam ovdje da plešem, a nipošto da se ne zabavljam! Ako je tko toli nesretan, da se u mene zaljubi, prosto mu, nu ljubovne deklaracije neka pravi drugdje.

Gj. (uzdahne) — ili nigdje! S bogom, moji sni! Slobodan sam! (Pruži joj ruku i vodi ju do vrata).

St. (došav do blizu vrata, ustavi se, izvine, i vrati zamišljena. Sama sobom). Ali ja sam ga razžalostila; Bože moj! što sam učinila? Još sam sasvim omamljena plesom! (Glasno). Ali molim vas, zašto odabraste momenat, gdje nisam ni najmanje sentimentalne volje? Vi rekoste, je li, nešta ozbiljna?

Gj. (razvedri se). Ta da, ali — kotiljon —

St. Zbilja! Bože moj, to je strašna kolizija! Dakle molim vas još jednom, ali samo brzo i u kratko! Vi —

Gj. Brzo i u kratko — ja vas ljubim!

St. Brzo i u kratko?

Gj. O, ne, bože moj, uviek i doviek, ovdje isvagdje, pred dvie godine, gdjeno se razstadosmo, i danas gdje se sastadosmo, u Beču, Parizu, Londonu, na Montblanku — u Zagrebu.

St No, to je vrlo liepo od vas! (hoće da umakne).

Gj. (uhvati ju za ruku). Ho, ho! Stojte malo, ne ide

Digitized by Google

to tako, gospodjice! Ja nosim srdce svoje na pazar, prodam ga vama, a vi ni pare!

St. Ja mišljah, da ste mi poklonili svoje srdce!

Gj. I to! Ali ima poklona, medju koje i taj spada, kojih moramo odbiti ili revanchirati!

St. (misli časak). Dakle — au révanche! (Hoće da pobjegne).

Gj. Ne, ne, ne! Liepo je istina, da kanite revanchirati, ali se to čini s mjesta!

St. Tako? Hm, hm, ne bih vas rada uvriedila, ali vjerujte mi — nisam toli sretna, da vam mogu vratiti baš takav dar, kakovim vi mene nagradiste. Jer —

Gj. Stanko!

St. Jer mi vi pokloniste srdce, koje me ljubi —

Gj. A vaše ne ljubi?

St. Pst, čekajte malo! Koje me ljubi u Parizu, Londonu, i šta ja znam gdje sve, a moje —

Gj. A vaše? —

St. A moje — (nakloni se) samo u Zagrebu! (Hoće da umakne).

Gj. Ta stojte još časak! Bože moj, ja sam toli sretan, toli blažen, da me ne prevari glas srdca moga! Dozvolite, kad je ta ciela scena i tako samo provizorna, da vas provizorno i poljubim — u ruku!

St. Ali molim — samo brzo i u kratko! (On to učini). Za boga, kotiljon —

Gj. Traje još uviek! Vi k nestrpljivim plesačem, a ja k vašoj majci. (Ponudi joj pazuho).

St. Oho, počekajte malo, ne prenaglite se, da ne pokvarite svega! Moram vam razložiti situaciju! Ima vam tu stanoviti g. pl. Pavlović —

Digitized by Google

Gj. Znam ga, mlad advokat bez partaja —

St. To je svejedno! Advokatura mu je nuždna, misli, za naslov, a partaje stoje mnogo truda i vremena! On je vrlo elegantan, kavalier, a ima imetka dosta —

Gj. Valjda vas taj ne prosi?

St. Bit će tako! A majka mu vrlo voli!

Gj. Dobro dakle, idem najprije vašemu otcu —

St. Pst, pst! stojte još malo! Ima vam tuj stanoviti g pl. Crljenac —

Gj. Lûka, znam ga! Valjda taj za ružami ne snatri?

St. To baš ne, ali, ne laskam si, zà mnom! Ima liepo imanje, solidne nazore i skroz konservativan duh, pa zato mu otac vrlo voli.

Gj. Prekrasno, ali ima tu i stanoviti g. Gjuro Visović —

St. Znam ga! Za njega vele otac i majka, da je „jošnijeništa“ čovjek, koj putuje svietom, da novac i vrieme troši, pjesme i pripoviedke piše, i bavi se svakojakimi allotrijami, a ničim solidnim!

Gj. Aa! To biva sve ljepše! A moji članci o parlamentu francezkom i englezkom —

St. Da su baš posve suvišni!

Gj. A moje razprave o narodnoj ekonomiji?

St. Da ne vriede za toli malen narod, kao naš, ni probijene pare!

Gj. O, moje reformatorske sanjarije! A moja brošura o slobodi tiska?

St. Da je ne lojalna, revolutionarna!

Gj. Aa?!

Digitized by Google

St. Da je ne može napisati čovjek trieznа i konservativna duha!

Gj. Oo?! A istom moja brošura o iztočnom pitanju?

St. Da je prećerana, ne zrela, papistička, ultramontanska —

Gj. Užasno! Krv krvi moje!

St. Jednom rieči, otac i majka slažu se u tom, da ste čovjek, koj će svršit na vješalih!

Gj. U tom su dakle složni! Liepo, da mi bar toliko važnosti pripisuju! Liep triumf za prvi početak! Ali sva sreća, da vi ne mislite tako, gospodjice Stanko, je li?

St. Ja? ja? Da vam iskreno kažem, ja vam vrlo volim putovanju, vrlo ljubim pjesme i pripoviedke, a u mene je komadić i revolucionarke i papistkinje i ultramontanke i prećeranke —

Gj. Za boga, dosta već komadića, ali vi ciela?

St. Ja ciela? No kad rekoh a), neka bude i b), ciela sam dušom i tielom vaša! (Nakloni se i pobjegne lievo).

Prizor 2.

GJURO, sam.

Bože moj, ala sam sretan! Ovaj me angjeo ljubi, i slaže se sa mnom u politici, turistici, publicistici, journalistici, beletristici, novelistici — riečju u svem, a stari — no, ta znao sam, da je ne snosan birokrata! Hm! Birokrata simo, birokrata tamo, tout ègal! On je otac, ą njegova žena majka Stankina, a to je pravna i sakramentalna spona, koje ne možeš prekinuti ma kako! A stari je tvrde glave, ko da je rodjeni Yankee! S druge

Digitized by Google

strane pako, njemu za volju da budem reakcionarac, kozmopolita, pseudoliberalac — pfui, tko će to i pomisliti! Bože moj — (sjedne) — kako bi to liepo bilo, da čovjek ne mora preliminirati sa strankami, koje se tast i punica zovu!

Prizor 3.

PRIJAŠNJI I LJUDEVIT.

Ljud. Ah, ah, koga vide oči moje? Gjuro, Kerimova sablja te ošinula, ti, svojom vanjštinom u sadašnjosti, svojimi aventurami u prošlosti, svojom budućnosti u budućnosti toli interesantna osoba, ti sjediš ovdje poniknute glave, a jedna jedina kotiljonska spomenica resi tvoje prsi! Šta se je sbilo?

Lj. Poražen sam ti u triumfu! ali se baš ni ti nisi osobito izkazao! Tri spomenice, i te još od papira!

Ljud. (pogleda tužno na prsa). Ah, da! Ova je od gospodjice, koja baš stupa u davno već zasluženi mir, ova od gospodje, koja već o davno zasluženu miru ne će da čuje, a ova —

Lj. Nu, a ova? —

Ljud. Ah, kod ove me srdce zaboli! Ova je od mlade vragoljanke, Aurelije, liepe kćerce moga chefa, koja mi obreče, da će spomenicu takširati po mojoj galanteriji, a to sam, kako vidiš prislužio posrebreni krst od papira! Eto, to su moji triumfi.

Lj. To si ti bez dvojbe bio galantan preko mjere?

Ljud. No, i te kako! Šta ćeš, iskren sam, a galanterija i iskrenost do dvie zaovice! Jednoj rekoh, da je koketa, drugoj, da joj je jezičac pogibeljniji od svih

Digitized by Google

dražesti, trećoj, da najvoli govoriti o stvarih, kojih ne razumije, jer drugih ne zna, ovoj to, onoj ono, a svim, da ne zaslužuju liepoga imena Hrvatice!

Gj. Ali, Ljudevite!

Ljud. No, no, umiri se, to mi je još najmanja uvrieda. Pa tako eto, da mi se osvete, ne plešu sa mnom i govore opet njemački!

Gj. O, jadni prijatelju, ti si dakle mučenik za narodnu stvar?

Ljud. Tako je! Ali ti, koj si toli galantan, zašto ti da budeš mučenikom? Pa ipak su ti prazna prsa, kô oblačno nebo!

Gj. Ah, ja! Ja sam mučenik, jer putujem, pišem pjesme i pripoviedke —

Ljud. Ah, mani se, kô da ih je svaka stota i čitala!

Gj. Jer sam revolutijonarac, papista, ultramontanac, pretjeranac, jednom rieči čovjek, koj će svršiti na vješalih!

Ljud. A, a, a! Ti si dakle umišljaš, da su ti naše krasotice protivnice u kakovom principu?

Gj. Nipošto! Nu jedna vaših krasotica ljubi mene, ja ju obožavam, radi smo se uzeti, ali —

Ljud. Ali?

Gj. Otac i majka ne dadu, jer sam, vele, pjesnik, revolucijonarac —

Ljud. I tako dalje i tako više, sve do vješala! O, trista mu ništa, to je taj tvoj nesudjeni tast vrlo strog censor?

Gj. Birokrata —

Digitized by Google

Ljud. Dadadadada! Razumijem, pojmim shvaćam! Nu ja bi na tvom mjestu —

Gj. Nu? Šta bi na mom mjestu?

Ljud. Evo jada! Ne znam ni sam, šta bi, nu ja bi promišljao, šta bi!

Gj. Vrlo mudro! To baš i činim! Ali slušaj dalje! Oni imadu već i druge kandidate za svoju kćer.

Ljud. Šta, za boga! Odmah njih više?

Gj. Da, da imam samo jednoga protivnika, kako tako! Ali odmah dva, i to još roditelji kandidirana kandidata!

Ljud. Stani, stani! Napeo sam mozak već na deset atmosfera, nu još ne shvaćam! Veliš, roditelji hoće, da kćer jednu udadu za dvojicu, ili hoćeš ti dvie zaručnice da uzmeš? Kakav je to labirint?

Gj. Sasvim jednostavna stvar! Otac rad je dati kćer jednomu, majka drugomu, a svaki je zaljubljen u svoga!

Ljud. A djevojka u tebe?

Gj. Tako je!

Ljud. Hurrah! Čist račun! Jedan neka uzme otca drugi majku, a ti nosi kćer, pa mirna Bosna!

Gj. Hodi, mani se šale!

Ljud. A, a, a! Zašto si ti učio šestnaest težkih škola i trošio novac po svietu, da zaboraviš, što si kao parvista znao: „duobus litigantibus tertius gaudet“, ili kad se dva tuku treći grabi! Da si ti, kao ja u odvjetničkoj pisarni, učio bi to svaki dan iz nova! Ali tako, da! Ti si zbilja diete sreće, kojemu je sudjeno, da bez napora dodje do svega. Ta čuj me, svietom dozrela

Digitized by Google

glavo! Valja učiniti, da se otac još više zaljubi u svoga kandidata, majka opet u svoga, ali onako, da se živo zaljube svaki u svoga, pa onda neka se čupaju i pogadjaju roditelji i kandidati križ na križ, a tko nosi onda? Ti i djevojka, jedini mirni u obćemu ratu!

Gj. Liepa teorija doduše.

Ljud. Praksa i ništa nego praksa! Dodji u moju pisarnu, pa da vidiš, kako ja i moj principal huškamo ljude, da se pravdaju, a tko nosi? Moj chef, amice, i nitko drugi! Ta je deviza zlatnimi slovi napisana u Wertheimovici svakoga odvjetnika. Slušaj ti dakle mene ali mi moraš povjeriti sve, ali sve do kraja. (Valcer prestaje igrati). Evo odmor počinje, ja ću u kutiću buffeta počivat na svojih lovorih, a ti ćeš sa mnom, da sastavim s tobom protokol.

Gj. E, pa hajde de! (Odu).

Prizor 4.

Unidje više gospodja i gospode. Medju njima i gdja. PARFIMOVIĆKA, STOGUMBOVIĆKA. MOTAJIĆ vodi svoju gospodju pod rukom, pl. PAVLOVIĆ STANKU, pl. CRLJENAC za njima. BOSILJEVIĆ medju gospodom.

Pavlović. Vi ste se, gospodjice, baš bacili u vrtlog kotiljona, jer koliko željno vas tražile moje oči, od vas — keine Spur!

Crlj. (sam sobom). Moj bože, ala je taj bezobrazan!

Motajićka. Dà, dà, i ja sam uviek za tobom izgledala, ali od tebe — keine Spur!

Stanka. Majko, zahvatila me vrtoglavica, pa dodjoh ovamo na čas, da se saberem.

Digitized by Google

Crljenac. Nije vam možda dobro, gospodjice?

Pavlović (sam sobom). Leicht möglich, kad njega sluša!

Crljenac. Lahko se čovjek prehladi po tom vlažnom i kišovitom vremenu. Meni je šestnaest purica poginulo od katara!

Stanka (smijuć se). Ne, ne, ja nisam tako nesretna, kao vaše purice! Nije mi ništa više!

Crljenac. No hvala bogu! (sam sobom). Bože, al je witzig!

Parfimovićka (doleti s afektiranom zabrinutošću). A, a, šta je, mein armes Kind! Čujem, da vam je Schwindel došô? Čuvajte se, hüten Sie sich! Ne valja odviš plesati. (S posmjehom Pavloviću). Mein Neffe, tu možda i ti imaš komad Schwindela na duši? Dakako, kad se sastanu do dva tako izvrstna plesača, nije ni čudo, kein Wunder! Je li, meine Liebe? (Stanka je u neprilici. Motajić razgovara s Crljencem, treptajuć ga više put po ramenih. Gdja. mu se razgovara sa Stogumbovićkom).

Pavlović. O, draga tetko, ne mogu si baš predbacivati ničega, jer je gospodjica u Damenwahlu sa mnom skoro zadnjim plesala! Ah! Da!

Parf. O, mein armer Sohn! Vi ste tako ne milostni, Stanko, a mogli ste znati, dass ihm das sehr wehe thut! Zato mi je on tako niedergeschlagen! Pogledajte ga malo, Stankice!

St. O znam ja, kako g. Pavlović izgledje!

Parf. (uzhićena poljubi ju u čelo). O, lassen Sie sich küssen, mein Herz! O, te znamenite rieči, diese vielsagenden Worte! Stanka zna, kako ti izgledaš! Tješi se,

Digitized by Google

dragi Arture, ako je gospodjica s tobom zadnjim plesala, jer das Beste sagt man auf Letzt'!

St. Ali, milostiva gospodjo, — ja vas uvjeravam, nisam mislila tako —

Parf. O, diese Furcht und Bescheidenheit —

St. (sama sobom). Bože moj, iz kože bi skočila!

Motajićka (vrne se). Sta, uviek li još o Schwindelu razgovarate!

Pavlović. Da taj nesretni Schwindel! Ali ja znam, tko će biti kriv! Vidjeh vas posljednji put sa g. Visovićem plesati, a on ima taj zao običaj, dass er stark herum dreht!

Parf. O, der garstige Mensch!

Bosilević (približi se).

Crlj. (sam sobom). Bože moj, taj skače od jednoga ugla do drugoga, kao da ga bičem naćeravaju!

Bos. O, kako vidim, krasno družtvo zajedno! Doista, krasno družtvo! (Crljencu) Drago mi je, mili moj kume, da i vas ovdje vidim! A o čem je govor, ako smijem znati?

Motajićka. Baš velimo, da je Visović mit seinem Herumdrehen kriv, da je moja Stankica dobila Schwindel!

Bos. Visović?

Motajić. Da, znati ćete, clarissime, onoga pretjeranca, što se iznosi u listovih i brošurah svojimi extravagancijami.

Bos. Ah, da, da! Čuo sam, čuo sam! Mladost, ludost!

Crlj. Ali ja poznam Visovića, on je jako čestit čovjek!

Digitized by Google

Bos. Dragi moj kume, vi ste sami odveć plemenite duše, pa se rado pouzdajete u druge! Valja i u tom biti izkusnim! I to će doći s vremenom, ne dvojim o tom. (Stanki). Nije li šteta, da moj kum ne pleše? Malo prije rekao mi, da to ne žali, s ničega više, koliko s toga, što ne može s vami plesati, gospodjice! Ali ja sam ga utješio, uvjeravajuć ga, da ples nije jedino, čim čovjek može reussirati kod krasnoga spola! Je li tako?

Motajić. Svakako, svakako, clarissime! (Stanka u neprilici, Parf. i Pavl. mienjaju biesne poglede).

Crlj. He! he! Moj gospodin kum izvolieva kadšto meni predobar biti. Žalim samo što gosp. Visović dolazi u to ne ugodno svietlo.

St. Ali, molim vas, vi se svi zajedno varate; šta je gosp. Visović kriv mojoj vrtoglavici? Bilo bi jako ne pravedno okriviti ga! To je bilo već davno, što je on sa mnom plesao, pa sam baš nakanila umoliti vas, g. Pavloviću, za ples, pa jedva što vas uočih, spopade me vrtoglavica! To vam budi izprikom! (Bos. Mot. i Crlj. razgovaraju medju sobom. Čim Parf. opazi da razgovaraju St. i Pavl. prime izpod ruke Motajićku i smiešeć se Pavl. i Stanki odvede ju do Stogumbovićke).

Pavl. (potiše). Ah, zavrtilo vam se u glavi, tek jedanput, gospodjice, a meni se vrti uviek, kad na vas samo i pomislim! Ah! Wenn Sie wüssten, da vi znate, Stanko, ali vi ne ćete, da znate, da razumiete sve, sve — no bože moj, — alle die zarten Anspielungen, koje ja pravim, vi, ne ćete, da shvaćate moje, vas tražeće poglede, Sie geben sich nicht einmal die Múche dazu — mit einem Worte, vi ne ćete, da vidite, kako sam ja enchautiran, u srdcu svomu blessiran —

Digitized by Google

St. (sama sobom). I u duši blaziran!

Pavl. — mit einem Wort, kako ste vi, krasna gospodjice, mein einziger Gedanke, kako vas ljubim, ach, unendlich! Da, rekoh, (patetično) čega još nijednoj izrekao nisam! Bei Gott!

St. Osobita mi je čast, ali — govorite s mojim otcem!

Pavl. Ali, gospodjice, on protežira —

St. Ne, ne, ja bez svoga otca ništa! I molim vas neka bude on prvi, kòmu ste o tom što rekli!

Pavl. Ja bi baš volio govoriti s vašom majkom, ali kad baš hoćete, — am Ende kommt's auf Eins heraus! A šta da mu kažem s vaše strane?

St. Da je njegova volja i moja volja!

Pavl. O, gospodjice, vi mi dajete nade! A ja ću ga zadobiti, jer ja sam prijatelj himmelstürmender Unternehmungen! (Medjuto se Bos. oprostio s Mot. i Crlj.)

St. Majko!

Motajićka (stupi bliže, isto tako Mot. i Crlj.) Šta je, dušice?

St. Ne bi li uzela sladoleda, da se ohladimo!

Parf. (Stogumbovićki). Heiss ist ihr geworden!

Stogumb. Na! Ich glaub's!

Motajićka. Odmah draga! Ali, molim vas, gospodine Crljenče, budite tako dobri, moj ogrtač leži u dvorani na stolici!

Crlj. (bezazleno). A, ne će ga nitko ukrasti!

Pavl. skoči u dvoranu). Odmah, milostiva!

Motajićka (mužu). Ala je taj Crljenac ungeschickt!

Mot. Sto put mi je miliji, nego li onaj cifro —

Digitized by Google

Motajićka. Ali, mužu! (razgovara se s njim).

Crlj. Gospodično! (kao da se pripravlja na veliki govor)

St. Izvolite? (sama sobom). No, ako taj odmor nije mučilište! To je užasno, sad će opet taj da pravi deklamacije!

Crlj. Ja, ja vam ne znam puno i cifrasto govoriti! Ja vam imam imanje, koje prilično nosi, ima liepi fundus instructus, ne ima intabulacije, a sad kad su savski nasipi tak majstorski napravljeni, nije ni od vode straha! Samo mi fali gazdarica, pa, molim vas, ne ljutite se, svi mi govore, i isto srdce moje, da bi vi bila najbolja gazdarica i drugarica, naravno ako ništa suprotivnoga ne imate!

St. O, ja se ćutim osobito čašćenom i vrlo ljubim ekonomiju, ali, -- govorite s mojom majkom!

Crlj. (preplašen) S maj —, majkom?!

St. Jest, i želim, da prije toga ne govorite o tom s nikim drugim!

Crlj. Ah, andjeli ju znali, vaša majka može biti izvrstna ženskinja, ali mene je nje strah, jer ona voli onomu —

St. Vi ćete sasvim lahko pojmiti, da djevojka bez majke ništa ne čini!

Crlj. Naravski, naravski, ali je to težak posao!

Pavl. (donese ogrtač). Evo ogrtač, milostiva gospodjo! Ich schätze mich glücklich — (ponudi gospodji ruku).

Parf. (Stanki). Liebes Kind!

Crlj. (Stanki). Gospodjice!

St. (poleti do otca i ovjesi se onj).

Mot. I vi ćete s nama, gosp. Crljenče?

Digitized by Google

Motajićka (Parf. i Stogumbovićki). Gospodje!

St. (sama sobom). Ah!

Crlj. Zahvaljujem, ja ću kašnje!

Parf. i Stogumb. Versteht sich! (Podju i mjere prezirno Crljenca a taj je uslied toga sasvim preplašen).

(Odu svi izim Crljenca).

Prizor 5.

Luka pl. Crljenac, sam.

(Gleda za ženama). Brr! Potari ih sveti križ! Ta to je cieli ženski tabor proti meni! Te nesretne mame, njim su draži onako prefickani kicoši, kako je taj Pavlović — bože moj al je bezobrazan! Brrrrrr — samo siplje rieči kako moji Turopoljci kukuruz ujčekom! Dà, da puno ih je plesnivih — ali se svejedno to mamicam dopada. Al se djevojci on ne može dopasti, to je sve zahman!

Prizor 6.

Prijašnji. Na čas Ljudevit. Gjuro.

Lj. Ha evo ti jednoga baš u pravi čas, govori odmah s njim! toga ćeš lahko smotati. Ja idem, da potražim onoga drugoga kandidiranoga kandidata (ode lievo).

Gj. No, mili moj gospodine i prijatelju čini mi se vidim vas tužna? Valjda vas nije (šapćuć) gdjica Stanka raztužila?

Crlj. (bezazleno). Kako, vi dakle znate?

Gj. Sad po gotovu ništa! Vidite, kako ste se izdali! No, u ostalom, to nije nikakva tajna! Posvuda se čuje, gospodin pl. Crljenac uzimlje Stanku Motajićevu! A ja vam od srca čestitam!

Digitized by Google

Crlj. Hvala, hvala. Ali baš ste mi dobro došli, jer mi je tako pri duši, da se moram nekomu povjeriti, a za vas znam, da ste čestit čovjek.

Gj. (pruži mu ruku). Dà, a ja ću vam dokazati, da me ne precjenjujete! (Sam sobom). Čini mi se, i ja već dobivam široku dušu, zao advokat!

Prizor 7.

Lozić, Lažinski i par drugih mladića udju. Gjuro i Crlj. sjednu desno na fotelje i razgovaraju, ostali sjedaju lievo.

Laž. Ja sam sbilja u najvećoj neprilici! Arrangeuri ne daju nego samo 5 kitica, a kako da ih podielim, da tolikih gospodjica ne uvriedim!

Loz. (svomu drugu). Baš im je do njega! Die Einbildung! (Glasno). Da, da, vrlo slab arrangement! A propos! Gospodja Čeznovička reče mi, da ples nalazi magnifique, i da se je krasno zabavljala! Pa znate li, šta još?

Svi. Dakle? Dakle?

Loz. Da će svoj gospodi, koja su danas k njenoj zabavi dopriniela, dati révanche!

Laž. Aa, to vam čestitam, gospodo, svakomu, komu je to sudjeno. — Mora, da se je krasno zabavljala! Jer moram vam reći — entre nous — nije se tomu nadala! Neki dan dobio sam od nje biljet —

Loz. (gurne si druga). Laže, zakleo bih se!

Laž. — gdje me pita, bi li išla na taj ples ili ne bi, jer da se boji, reče, da će biti malo plesača od societè-a! Naravski, ja sam odmah poletio k njoj i nagovorio ju, da dodje. — Možete si misliti, kolika je

Digitized by Google

odgovornost za mene, i koliku sam žrtvu doprinio odboru!

Loz. Naravski, naravski! (Drugu). Još je im Stand reći, da bi bez njega bio ples propao!

1. mladić. Ala krasnih djevojaka ima na plesu!

Laž. Ah, bah! Baš! Sve sam moll- i tull-anglais! Voilà tout! Da ne ima par gospodjica i gospodja s viših, naših çercla, šta bi bilo? Hodite, molim vas s vašimi Backfischli! Ali to su toilette! Baš, gospodja Čeznovićka, crveni atlas —

Loz. Goruća ljubav!

Laž. (sam sobom). Die Impertinenz! (Glasno). Svejedno, pa onaj krasni bieli Spitzenbesatz —

Loz. Za toli staru gospodju —

Laž. (sam sobom). No čekaj, ja ću ti zapapriti kod nje. (Glasno). Svejedno, liepa nije, ali je ljubezna i odabranih manira! Pa istom njezini çercli — oh! gospodo, (pukne jezikom) sam Anbertinski šampanjac u zlatnih bocah! A propos, ako koj od gospode želi, da ga predstavim, neka mi samo kaže.

Svi (do jednoga). Molim, molim!

Laž. Bit će mi čast gospodo, a ja ću vas već preporučiti gospodji! (Jednomu). No, a ti, Vladimire, ti si ne želiš biti predstavljen?

1. mladić. Hvala liepa! Ne prija mi duh onoga družtva!

Laž. Ali molim te, mladu čovjeku ne škodi kadgodj doći i u finije družtvo! (Loziću). A propos, Eugen se opet pomirio s Čeznovićkom, i dolazit će opet ona-

Digitized by Google

mo! Valja se izmiriti s njime. Ti ćeš najbolje moći udesiti pomirenje.

Loz. Valja se osvjedočiti, je li to istina, jer baš niesam volje obćiti s njim do skrajne nužde!

Laž. Jest, jest, istina je! Pošao sam mimo Čeznovićke, kad je Eugen stajao pred njom. „Ali zašto ste tako tvrde glave, i meni protivnih misli? reče mu ona predbacujuć mu. „Les extremes se touchent!“ odvrati on galantno, a ona se nasmieši, pruži mu ruku i rekne: „Pa tko vam ne bi oprostio, naš zagrebački Narcisse!“ Do biesa, taj će nas svih potamniti! Valja se opet sprijateljiti!

Loz. E, pa dobro! (sam sobom). Taj bramarbas se već boji za svoj renomée. Kako došlc, tako prošlo. (Glasno). Dragi prijatelji, mogli bi i u reštauraciji dalje govoriti.

Svi. Dakako, dakako.

Loz. (pruži ruku Laž.). Ajdmo dragi Amice! Kako bi se svi ti trabanti razpršili, da ne ima nas par planeta i našega sunca.

Laž. Molim te, samo nikakovih znanstvenih prispodoba, kojih ni ti ni ja nerazumiemo. (Odu).

Prizor 8.

GJURO i CRLJENAC sami.

Gjuro (sam sobom). Vidiš te male vragoljanke! Naputila ga na majku. No ta bi ga liepo počastila! Ali nije po našoj osnovi! (glasno). Tako, tako, dragi moj prijatelju, držite se vi samo otca! On vam jako voli i poštiva i želi vas zvati zetom svojim. A majka —

Digitized by Google

istina, kći voli nju od otca, pa zato i hoće, da najprije s njom govorite, ali ona vam je jedna od onih žena, koje sve prepuštaju mužu, ženâ, koje je naobrazilo sv. pismo, te ne imaju druge do muževe volje. Budete li jednomu na čistu s njim, onda je i majka vaša, a po njoj i kći! Ako počmete odmah kod majke, može vas ona u prvom času odbiti, pa onda, već po svojoj ženskoj naravi zamislila bi si, da je ta njena kaprica pitanje časti i života, a kaprice su, ženske kako znate izvan djelokruga svetoga pisma! (sam sobom). Boga mi, ja idem u advokate.

Crlj. Ah, vi to krasno razvijate.

Gj. (sam sobom). Kuri, kuri, dalje! (Glasno). Sve tako, kako sbilja i jest. Pa slušajte dalje! (sam sobom). No, ako ta bomba ne sgodi i ne explodira, onda već ne znam, šta ću! (Glasno). Vama je riešiti stvar odmah. Ne čekajte! Za Pavlovića znate i sami, da se je odlučio zaprositi djevojku, i to već — prekosutra!

Crlj. A joj! Već pre — ko — su — tra?

Gj. On će najprije k majci, o tom ne ima dvojbe! A on se njoj mili, pa ako ona u prvom času privoli, biti će ta privola takova kaprica, kakovu sam već spomenuo, a onda ste vi došli u najnesgodniji čas! Ali još nešta! Poznam ja još jednoga uprošnjaka, komu je opet Stanka jako sklona.

Crlj. Šta? Stanka? —

Gj. Neizkusno djevojče, u kojega je glava još puna svakojakih extravagancija, pa joj se mili i onaj nesretnik. Ni tomu još neima pogibelji! Nu, koliko mi diskrecija dopušta, mogu vam reći, da je taj ugursuz

Digitized by Google

zamislio osnovu, kojom će nefaljeno vam i Pavloviću pomrsiti račune! A on to čini, i čini možda već u ovaj čas —

Crlj. A, to je užasno, strašno, a gdje, gdje, molim vas, recite mi gdje je, da —

Gj. No, no, umirite se, i u tom još ne ima pogibelji! Ali on namjerava doskora i djevojci odkriti svoje paklene osnove, sklopiti s njom zajednicu proti vama pa ako mu to za rukom podje, kao što je to lahko kod tako prenapete glavice, kako je njegova, onda vam prieti najveća pogibelj! Valja dakle predusreti tomu, i izprositi djevojku što prije!

Crlj. (ogrli ga). O, vi ste moj angjeo čuvar! Računajte plemenita dušo, na moju vječnu zahvalnost. Čim, da, čim sam ja siromah čovjek zaslužio, da ste mi toliko dobrostivi i skloni?

Gj. (sam sobom). A joj, samo nikakova plemenita ganuća u tom neplemenitom času. (Glasno). Molim vas, ta ja činim samo — samo — što mi dužnost nalaže! Valja dakle, da vi odmah sutra, i to prije podne poletite onamo, pa da se bacite u otčevo okrilje!

Crlj. Hoću, hoću, tako mi naših pravicah!

Gj. Pa onda, Bosiljević je vaš kum, a Motajićev chef?

Crlj. Ah, divno, divno! Sve mi pomože do pobjede!

Gj. Njega pošaljite prije sebe k Motajiću, da ga svojim uplivom umekša i pripravi, a odmah za njim jurišajte vi!

Digitized by Google

Crlj. Da, da, tako ću učiniti, a idem odmah sada da potražim svoga kuma!

Gj. Da, učinite to, ali vas molim, ne spomenite nigdje moga imena! To ne bi, znate, za vas dobro bilo jer, — jer — jer bi mislili i vaš kum i Motajić i svi, da vi nieste kadar sam iz svoje inicijative šta poduzeti, već da trebate nekoga, koj vas napried tura! A to vam ne bi sgodno bilo! Liepo, poetično zvoni, kažete li n. pr. moja strastna ljubav, moja ljubovna groznica ne daje mi mira i pokoja! Ne mogu da snijem, ne mogu da bdijem, ah, bez one, koju mi duša voli! Pa zato letim na krilih grozničave neuztrpnosti svoje, da stignem onu nebesku sreću, koja mi jedina može dati mir i pokoj na zemlji. Pa zato dragi kume i. t. d.

Crlj. Ah, krasno, božanstveno! (Deklamira). Moja groznica strast, moja ljubav groznica, ne daju mi sna ni u neuztrpnosti —

Gj. Ne tako, ne! Ali, hodite, ja ću vami to napisati, pa vi naučite na pamet!

Crlj. Da, da, molim vas.

Gj. Dodjite sutra, prije nego li tamo idete, k meni pa ću vas naučiti. A sada si potražite kuma!

Crlj. Idem, činim, slušam sve, što vi kažete! Jer bi ja propao bez vas! (Dade mu ruku i ode).

Prizor 9.

GJURO (sam).

A sa mnom po gotovu! Ali nastran sa ovakovimi škrupuli! Ja se borim o svoj život, a tu su sva sred-

Digitized by Google

stva dopuštena! Koli će krasan biti u svom patosu: moja strastna ljubav, moja ljubavna groznica ne daje mi mira ni pokoja — ha, ha, ha! Božanski prizor (Odlazi smijuć se).

Prizor 10.

Ljudevit i Pavlović.

Ljud. Tako, tako, moj dragi prijatelju! Drži se ti samo majke. Stari je sasvim pod papučom, pa kako žena svira, tako se u kući pleše. A majka je i tako u tebe sasvim zaljubljena, reci joj samo rieč, i ogrlit će te objeručke, a kad stane svoga muža šturmirati, izvjesiti će on odmah bielu zastavu!

Pavl. Misliš li? Ali, Stanka želi, da govorim sa otcem —

Ljud. Paperlapa! Tko pita neprijatelja, koga hoće da pobiedi, s koje strane ga valja primiti? Daleko bi došo ovako! Ona istina voli otca, a to baš zato, jer on s njom ne zapovieda, jer ne ima svoje volje. Samo ti navali najprije na citadellu, a to je majka, a kad tu imaš, onda te svi drugi krtinjaci, a to je otac, moraju predati!

Pavl. E, dobro, sutra ću k majci!

Ljud. Pa onda, čini mi se, njezin je nećak tvoj pisar?

Pavl. Jest, jedini.

Ljud. Treba, da ona odmah sutra sazna, da si ga napravio prvim pisarom sa 80 for. plaće —

Pavl. Ali, čovječe, rekoh ti, imam toga jedinoga.

Ljud. Da, istina, i taj još cio dan čita: fünfkreuzermagazin, taj biser tvoje biblioteke. Ali šta zato?

Digitized by Google

Njemu za volju uzmi još jednoga, pa ma taj i Postbüchele pisao, svejedno, kažem ti, ali to će imponirati, laskati — nećak prvi pisar —

Pavl. Da, imaš pravo! To mi svakako daje neki air; Pa — 80 for. — was liegt mir dran!

Ljud. Tako, tako, prijatelju! Pa ti imaš sijaset uglednih gospodja u tvom poznanstvu! Evo tvoja tetka gdja. Parfimovićka, pa Stogumbovićka i t. d. Te ih pošalji prije sebe k majci, da priprave liepc, kako ćeš ti tim uspješnije jurišati — pa, kad ti staneš jurišati, tko da se tebi otme, tko tebi da ne podlegne!

Pavl. I to ću učiniti!

Prizor 11.

Prijašnji. Motajičevi. Za njima Gjuro i Crljenac.

Stanka. Ali majko, ja sam se već oprostila sa svima!

Gdja. Ali ja moram još s bogom da kažem Parfimovićki i Stogumbovićki. Mužu! Ja dodjem odmah (ode u dvoranu).

Pavl. Kako, vi nas sbilja već ostavljate? Pa tako rano!?

Motajić. Ha, da, da! Za solidne ljude je dosta do 1 sata!

Crlj. (sam sobom). Al ga je šiknul!

Mot. Gospodine Crljenče, vi ostajete?

Crlj. I ja idem kući! Nego, nego! (pogleda kradom Pavl.). Za solidne ljude —

(Motajić pristupi k njemu, razgovarajuć).

Gj. (potiše). S bogom, dakle sladki andjelu moj! Još jedno samo —

Digitized by Google

St. Ah, sada istom ćutim svu važnost mojih i vaših riečih, našega položaja i neizvjestne budućnosti! Uh, ovi me svi obletavaju kano šišmiši, sve kao da vuku mrežu oko mene, a ja ne znam, kako ću se izvući, kako ću izbjeći!

Gj. Utješite se, sladka Stanko! Rekoste, da se slažete sa mnom i u politici — dobro, pratite me u mom radu svim pouzdanjem svojim,' i sve će dobro proći. Sada vas samo to molim, gledajte, da prije podne kamo godj s majkom odete, da otac sam ostane kod kuće. Poslije podne otac vam i tako ide u gornjo-gradski kazino, a vi ostajete s majkom kod kuće.

St. Ali zašto to, molim vas?

Gj. Pst! Podpuno pouzdanje. — Pa onda, molim vas, kakov god vam predlog stavio otac i majka, primite na oko veselo, i recite i jednom i drugom, da hoćete samo ono, šta jedan ili drugi hoće!

St. Dobro, ja ću učiniti, ali — to nije istina! Ja vas ne razumiem!

Gj. Pst! Podpuno pouzdanje! Vjerujte mi, biti će sve dobro, ili valja u peć baciti svu filozofičku nauku o ljudskih kapricah!

St. E, dobro je! Pa ako pokažete, da ste i u takovih malenih odnošajih dobar politik, onda —

Gj. Onda?

St. Ah, onda nas sreća i blaženstvo čeka!

Gj. Evo vam majke! S bogom! Snivajte o meni!

St. O, toga još nieste zaslužili. Vidjet ćemo! S bogom!

Digitized by Google

Prizor 12.

Motajićka, Parfimovićka i Stogumbovićka i Prijašnji.

Parf. Ah, s bogom, mein süsser Engel! A šta će sad mein armer Artur?

Stan. Ah, plesati će valjda dalje, ako mu se prohtije!

Stog. Spavajte dobro! meine liebe!

Motajić. Ajdmo, ajdmo već! Sluga sam ponizan, gospodje i gospodo!

Motajićka. Sutra se vidimo, auf einen kleinen Plausch!

Parf. i **Stog.** Znamo dost Wichtiges! S bogom.

Svi. Moj naklon!

Gj. (šapne Ljud.). Poslije podne je majka sama. (Crljencu). Dakle prije podne!

Lj. (Pavl.) Poslije podne!

(Valcer zaigra. Crlj. omota si vrat modrim žepnim rubcem. Pavl. priskoči Stog. pruži joj ruku, i vodi ju u dvoranu Za njima Parf. iduć mimo Crlj. pogleda ga ružno, a on konsterniran stoji kao kamen.

(Zastor padne)

Digitized by Google

Čin drugi.

Soba u Motajićevih.

Prizor 1.

MOTAJIĆ sam.

To je velika prefriganka, ta moja Stankica! Bog zna, šta joj se opet po glavici vrze? A njoj ne mogu odoljeti! Dragi „tatice simo, dragi tatice tamo, ostani liepo kod kuće, meni se snilo, da će te netko posjetiti, koj ti je vrlo drag, i da će ti vrlo žao biti, ako te ne nadje kod kuće“ i šta ti ja znam šta sve! Ubogo diete, da mu samo mogu pripraviti podpunu sreću na tome svietu, ja bi sve učinio za to! Tako je ovaj mladi vlastelin Crljenac sasvim čovjek po mom ćefu! Junačan, solidan, dobroćudan i urešen svimi kriepostmi dobra gradjanina! Ne mieša se u stvari, koje niesu za njega. On dobro znade, da mu ne pristoji, hćeti o upravi i vladi šta boljega znati, nego li mi, kojim je to skrb. Pa s toga je u njega ta liepa kriepost: pouzdati se u vladu, i neuticati se u javne poslove. A reflex toga pada i na tasta i na sav rod! Mir budi u kući našoj, i čuvaj nas bože nemirnjaka, koji sve hoće bolje da znadu od nas! (Netko kuca). Unutar!

Digitized by Google

Prizor 2.

Motajić i Bosiljević.

Mot. O, sluga sam ponizan, ponizan, illustrissime! Koja sreća!

Bos. Molim, molim, vi me već titulirate za stepen više —

Mot. Po davnoj zasluzi, po davnoj zasluzi.

Bos. Koju ja uviek rado dielim s onimi prijatelji i pomoćnici, koji se zajedno sa mnom rado žrtvuju radu za obće dobro!

Mot. Vaša dobrostivost je u obće poznata! Kamo sreće, da smo svi takovi! Ali oprostite, ne ponudih vas još da sjednete, nu ta ne nadana sreća —

Bos. Ta jedva šam minut ovdje, a to kratko stajanje mi neće naškoditi. (Podju k stolu i sjednu na fotelje.)

Bos. (uzme na stolu ležeći list u ruke) Vienac? Izlazi u Zagrebu?

Mot. Da, pa znate niesam mogao Stanki da odolim pa joj za zabavu držim taj list!

Bos. A, beletristika dakle, beletristika! Hm! Ne ima budućnosti u nas, malo nas je, ne može se sve nasmagati! Ali toli ljubeznomu djetetu za volju, kao što je vaša kćerka, rado se žrtvuje i nešta suvišna! Ali dodjoh k vama, radi vašega zadnjega referata, koj je zaista vrlo izvrstna stvar, pomno, minuciozno, oštroumno izradjena; odmah svrati se pozor na nju, te upozorih i našega predstojnika na to! „Da, vidi se odmah majstorska ruka", reče mi, predložiti ćemo ga za avançement. Možete to smatrati sasvim sigurnim, sasvim sigurnim, a i ja ću se živo zauzeti za vas!

Digitized by Google

Mot. Vi precjenjujete moju malenkost, pa onda, ja još ne mogu aspirirati avançementa, jer bi morao preterirati dvojicu.

Bos. Ah, lahko zato, zasluga i vrlina vriedi više od čina.

Mot. Ali niesu ni moja dva predhodnika bez zasluga, dapače —

Bos. Umirite se samo; čega ne bi stigli po svojoj čednosti, stignuti ćete po našoj uvidjavnosti. Pa zato, ne oponirajte —

Mot. Bože me sačuvaj, ta gdje bi se ja i usudio —

Bos. — već stavite mirne duše svoju budućnost u moje ruke —

Mot. O uvjeren sam, da je u najboljih!

Bos. Dosta o tom. Hćedoh vam samo javiti to, da se znadete ravnati prema tomu. Kako se zabavljaste na noćašnjem plesu? Vaša Stankica je li već pospavala? Za nju se sbilja otimlju plesači! Umiljata djevojka doista! A vaša milostiva?

Mot. O, zahvaljujem, odoše već na šetnju, Stanku muči migraina, a najbolji liek za to je svjež zrak! Odviše mi pleše! Istina, plesači ju mnogo traže, ali, molim vas, to nije kadro raztjerati u roditelja brige o budućnosti svoga djeteta!

Bos. A, vi dakle već mislite na udaju svoje kćeri?

Mot. Nu da, bože moj, njoj je već 18 godina —

Digitized by Google

Bos. Ah, kod vaše kćerke nije brige za udaju! Dapače, ja bih vas već i sasvim umiriti mogao u tom pogledu —

Mot. Da, znam ja, da se i osbiljno interessira za nju nekoliko mladića. Nu, šta se jednoga tiče, ne bih baš sporazuman bio! To vam je mladi advokat plem. Pavlović —

Bos. A, nije vam to čovjek za vas! Ono nešto imetka, što je baštinio, to će skoro proći, jer je vrlo raztrošan, a, kako čujem, naravski, ne mogu da to pozitivno uztvrdim, već je mnogo toga imetka i prošlo, a partaje se ne daju k njemu, pa se on, kako ćujem dakako, i ogledava već za državnom službom! Naravski, da bi mu tu rodbinska sveza s tako uglednim činovnikom kakov ste vi, dobro došla! — Moguće, moguće!

Mot. Posve ne moguće, jer ja toga nipošto dopustiti ne ću!

Bos. (nasmije se) Ah, da sbilja! Moj kum, mladi vlastelin pl. Crljenac čini mi se, da sav gori za vašu kćer?

Mot. (smiešeć se.) Hm, ja — ne znam baš —

Bos. Da, da! Baš liepo, da ste me sjetili toga! Ja bi sbilja vama i njemu čestitao! On je vrli mladić! Malo plah još, istina, bojazljiv —

Mot. Ali to je već riedkost kod naših drzovitih mladića —

Bos. Da, da i ja mislim tako! dobro ranžiran u svojih materijalnih odnošajih —

Digitized by Google

Prizor 3.

PRIJAŠNJI. CRLJENAC stupi u sobu.

Crlj. Sluga sam ponizan, gospodo!

Mot. Moj naklon, dragi prijatelju! Izvolite sjesti!

Bos. (ustane i uzme šešir.)

Crlj. (tiho.) Molim vas, ne ostavite me sama, dragi kume. (Motajiću glasno.) Moja strastna ljubav, moja ljubavna groznica ne daju mi mira ni pokoja! Ne mogu da snijem, ne mogu da bdijem, ah, bez one, koju mi duša voli!

Bos. (za se.) Trista jada, to isto je meni jutros govorio!

Crlj. Pa zato letim na krilih grozničave neuztrpljivosti svoje, da stignem onu nebesku sreću, koja mi jedina može dati mir i pokoj na zemlji. Pa zato, dragi kume —

Bos. Ali šta vam je? Vi ste sasvim uzrujan —

Crlj. (zabunjen, govori sve brže i brže). Ne dragi kume već, slovani gospodine, otvaram vam evo srdce svoje i vadim iz njega sliku, koja je uviek u njem, predajem vam ju, moleć vas, da mi ju izvolite živu vrnuti, a to je slika vaše dražestne kćeri Stanke, koja je jedina kadra usrećiti me na ovome svietu!

Bos. (sam sobom.) Koj literat mu napisa tu molbenicu!?

Crlj. (zaključujuć uz naklon.) Pa zato vam predlažem svoju presmjernu molbu, da me usrećite svojom kćeri, i dozvolite, da vas svojim otcem zovem!

Bos. Niti na rubrum nije zaboravio! (Glasno.) Vi ste, dragi kume, svoju liepu molbenicu podnieli u toli

Digitized by Google

poetičnom couvertu, da je baš ne moguće, da vam ne bude uslišana! Jelte, gospodine Motajiću?

Mot. Šta se mene tiče — mogao je gosp. Crljenac već opaziti, da ga jako štujem i volim, i da sam od srca rad pridonieti njegovoj sreći, koliko je u mojoj vlasti. Da, ja se veselim, da ste baš vi taj, koj se je tako povjerljivo obratio na mene, i budite uvjereni, da ću učiniti, što mi je moguće!

Crlj. O, vi me činite najsretnijim čovjekom na svietu!

Mot. Ali ne zaboravljajte, da vas sretnim ne mogu učiniti ja, već moja kći —

Crlj. O, vaša kći, božanstvena Stanka, dozvolila mi, da se nadam! (sam sobom). Ali sam sad svršio svoju ulogu! Vlas na vlas teče, kako mi je Visović rekao! On je ipak ženî!

Mot. E, ako je tako, onda vam čestitam, što vam ništa sreći na putu ne stoji. Ja ću još govoriti s mojom gospojom, onda s kćerju, pa ću vam valjda sutra ili preksutra dojaviti odgovor!

Bos. O, moj će kum valjda sam doći ponj! Je li tako?

Crlj. O, dakako! (Sam sobom). Sad još da svršim! (Glasno). A sada dozvolite, da vas ostavim vašemu otčinskomu promišljanju, a ja da poletim i u svojoj neizmjernoj sreći ogrlim čitav sviet, koj ni slutit ne će, kako se iz mirna Crljenca prometnuo vatreni vulkan. S bogom!

Bos. (Sam sobom). I pečat ne fali!

Mot. Ostajte zdrav, i nadajte se najpovoljnijemu!

Digitized by Google

Bos. I ja vas ostavljam, dragi amice, i želim vašoj sreći pridonieti, koliko vi doprinosite sreći moga kuma. (Rukuju se i odu).

Prizor 4.

MOTAJIĆ sam.

Lahko za me i za moju kćerku, — ta, sbilja, gle! ona je dakle znala, da će uprošnjak doći, kad mi reče ostajte kod kuće, tatice, doći će netko — meni se snilo — itd. Gledaj ti nju! Lahko dakle za me i za Stanku — ali žena! žena! Brr! To će biti težak posao! Ona je sasvim zaludjena u onoga Pavlovića, a ne trpi Crljenca! Bog zna, šta ona sniva o velikoj ulozi, koju će tobož Stanka po boku takova muža, kakav je Pavlović. igrati! Pa moj avancement!

Prizor 5.

STANKA dodje.

Stanka. Evo nas, tatice! Ti si bez dvojbe već ogladnio!

Mot. Niesam, dušice! Sasvim sam zaboravio na objed, jer — jer — da znaš, šta ti imam reći!

St. Valjda šta radostna, tatice?

Mot. O naravski! Čuj dakle! Netko te zaprosio u mene!

St. Mene? Pa šta si ti rekao, tatice?

Mot. Da mi je prije tebe upitati, pa onda odgovoriti!

St. Ti znaš, da je tvoja volja i moja volja, i da ja ne ću ništa, šta ti ne bi hotio, i hoću sve, što ti hoćeš!

Digitized by Google

Mot. O, drago diete, znam ja, da si ti dobra kći Ali ipak —

Prizor 6.

MOTAJIĆKA, unidje.

St. (prišapnu otcu). Majka je zle volje! Ne kaži joj ništa, dok se ne razbatri! (Glasno). Toli je liep, svjež zrak vani!

Mot. Dobar dan, Leonoro! Ja već čekam objed, kao ozebao sunce!

Motajićka. Odmah, odmah! Ta i tako ne bi mogli prije, jer u tebe su vizite bile, kako mi reče Roza?

Mot. (pogleda Stanku, a ona stavi prst na usne). Da! službene stvari, (Zastor pada).

Motajićka. Aa, službene stvari! (Zastor padne).

(Iza kratke stanke digne se zastor).

Prizor 6.

Scenerija ista. MOTAJIĆKA, pl. PARFIMOVIĆKA, STOGUMBOVIĆKA sjede uza stol i piju kavu. STANKA im dvori.

Parf. (spusti findjan na stol i podboči se). Und denkts Euch, si will nicht, und will nicht: Ne će, pa ne će! Šta sam joj ja govorila: aber Aurelie, mein Kind, ta budite pametni! Obrstar je još čovjek najljepše dobe, pun nade za generalsku karieru — umsonst! Raztužila je majku do groba, jer —

Stog. Da, da, znam ja! Die Alte hat ja nach ihm gefischt, da je već bilo na smieh cielomu Zagrebu! A sad, kad ga je drangekriegt — ne će kći!

Parf. Da, pak joj je i pravo! To sam ja uviek govorila, da će tako biti, kad sam Marnerici rekla: Ne

Digitized by Google

valja ti Erziehung, das ist nichts! Djevojke su danas svoje glave, pa što im ne ide u glavu, ne ide im ni u posluh! Da, a ona je Aureliju držala uviek kao princessu, a sad ima od toga, šta? Enttäuschungen und Kummer! Pa još nešta! (Ogleda se za Stankom i šapne svojim drugam) Wisst was, meine Lieben? Aurelija je zaljubljena u moga nećaka, in den Artur, ja, ja, schreklich verliebt! Ali je on ne će, on veli, da je zaljubljen u drugu, i da će umrieti, ako tu drugu ne dobije! Das ist der Witz!

Stog. A, schau, schau! Ali molim malo Zugussa draga Leonoro, odveć mi je crna kava! (Motajićka joj nataće). Was du sagst! Sirotica!

Mot. Stanko! Daj hodi, neka Roza još skuha crne kave! Ali brzo! Pak prigledaj da ne bude soca! (Stanka ode). Tako! Jetzt sind wir sicher! Da, vidite, drage moje, to sam i ja vidjela noćas na balu! Kad je Artur došao k Aureliji, da s njom pleše, uviek se je crvenila wie ein Krebs! Ali — nije li Artur možda sbilja imao tako ein kleines Techtelmechtel s njom?

Parf. Gott behüte! Paar schöne Worte, dakako, kako on već jest galantan! Pa šta je on kriv, ako se ona gušćica u njega zaljubi! A on je, das muss ich Ihnen schon sagen, meine Liebe, zaljubljen u vašu Stankicu.

Mot. Also doch!

Stog. O, nego, nego, ich habs gleich gemerkt!

Parf. I on hoće, da ju zaprosi kod vas, pa me je pitao, bi li je možda mogla pogoditi, kakav odgovor će dobiti, a ja — znate, ich will nicht voreillig sein —

Digitized by Google

Mot. Da, pa šta ste mu rekli?

Stog. (pomakne stolac bliže). Ich, Liebe, ja sam sbilja neugierig!

Parf. E, mein Gott, šta bi mu rekla, rekla sam mu, neka pokuca, pa će mu se valjda otvoriti!

Mot. Das war schlau!

Stog. Prächtig.

Parf. Niesam li imala pravo?

Mot. (smiešeć se trza ramenima).

Parf. Rekao mi je, da će još danas doći, zamoliti najprije kod vas —

Mot. Šta još danas?

Stog. Da, da, so hat er gesagt!

Mot. No, bit ću sbilja u neprilici, to je tako ne nadano — ja niesam s Motajićem ništa govorila — Niti sa Stankom — es ist wirklich eine Klemme für mich.

Parf. Ali mladić dolazi, da baš vas upita, kakove mu nade dajete, jer Stanka, misli, da ga ne će odbiti, a ako vi reknete „da", onda, wird auch Ihr Gemahl nicht umhin können, pa će i on privoliti!

Mot. Šta se mene tiče, to sam od duše einverstanden —

Prizor 7.

PRIJAŠNJE, pl. PAVLOVIĆ unidje.

Pavl. Moj duboki naklon — milostive gospodje (poljubi ruku Motajićki i Stogumb.) draga tetko (Parfimovićki). Vi ćete oprostiti, wenn ich zu schon so später Stunde lästig falle —

Digitized by Google

Mot. O, molim, keineswegs, dapače, meni je vrlo drago, jer vam barem odmah mogu zahvalit, što ste moga nećaka dali avançirati u kancelariji —

Pavl. Tu niesam zaslužio nikakove hvale, jer — es muste so kommen — poslovi su od dana do dana veći, partaje se množe — a vaš se je gospodin nećak već tako uvježbao unter meiner Leitung, da sam mu mogao povjeriti mjesto, koje sam tako i tako morao popuniti. Au contrair — milostiva gospodjo — ja dolazim, da od vas zamolim nešta, pa ćete me — durch ihre Einwilligung und Hilfe — obvezati do groba, a možete i vjerovati, da ću do vieka biti zahvalan!

Stog. (Parfimovićki) Ein Goldjunge!

Parf. Mislim, da će gospoja pogoditi, was für ein Anliegen Du hast!

Mot. Izvolite sjesti! Znam, jer su mi gospoje već rekle. Zato mi je drago, dass ich Ihnen viel Worte ersparen kann, da vam drage volje dajem i Stanku i svoj blagoslov —

Pavl. (skoči i poljubi joj ruku). Milostiva gospodjo —

Mot. — vorausgesetzt natürlich, da je sporazumna Stanka —

Pavl. O, vaša božanstvena Stanka dala mi je nade —

Parf. (Stogumbovićki). Mordskerl!

Mot. I da moj muž —

Pavl. Zato se baš i utekoh u vaše okrilje —

(Stanka pokaže se s tassom u ruci na vratih, nu opaziv Pavlovića, umakne natrag).

Mot. Was in meinen Kräften steht —

Digitized by Google

Pavl. Milostiva gospodjo, ja ne ću da urgiram stvar, već ću za dva dana doći osobno, da, wie ich hoffe, primam iz vaših ruku svoju sreću!

Prizor 8.

PRIJAŠNJI. RUŽA dotrči.

Ruža. Gnädige, gnädige, frajlici je strašno zlo, najednom se je srušila u nesviest, ja sam čisto dešperat —

Parf.
Stog. } Um Gottes Willen!
Pavl.

Mot. Za boga miloga, šta je? (Odtrči s Ružom.)

Prizor 9.

PAVLOVIĆ. PARFIMOVIĆKA. STOGUMBOVIĆKA.

Pavl. Wir müssen sie jetzt verlassen, Mi smo samo na putu ovdje!

Stog. Biti će valjda samo Schwindel!

Parf. Čini mi se, ona inklinira na to. (Stanu se oblačiti.

Pavl. Samo ako nije osbiljna bolest!

Parf. Ne bi rekla! Dragi moj! Das viele Tanzen, Liebesweh, Schwanken zwischen Hofnung und Angst — to je odviše za slabo djevojačko srdce!

Pavl. Draga tetko!

Stog. Ja, ja, das ist es!

Digitized by Google

Prizor 10.

Motajićka i prijašnji.

Mot. Das Kind hat sich verkühlt! Nije ništa takova, mali Švindlanfall — to je sve! Ali vi ste se već spremile --

Stog. Da, da, wir wollen nicht stören!

Parf. Poručite mi, draga, sutra, kako je Stankici!

Pavl. Milostiva gospodjo, ja sam sasvim konsterniran.

Mot. Fürchten Sie nichts! To će odmah proći!

Pavl. Und — ich darf also hoffen? Ja se mogu nadati?

Mot. Najboljemu!

Pavl. (Poljubi joj ruku.) Vi me činite najsretnijim čovjekom na svietu! Ljubim ruke!

Parf. | **Stog.** | Adieu, meine Liebe!

Mot. S bogom! (prati ih do vrata.)

Prizor 11.

Stanka (Pokaže se na vratih desno)

(Gospodje uviek još razgovaraju i opraštaju se na vratih.)

Stanka. No, liepu intrigu je zapleo Gjuro! A ja mu još pomažem! Bože moj, šta će biti iz toga! Sad su me oba zaprosila, -- ja ne pojmim, kako tu može za me biti dobrih posljedica? — No! Ove se uviek još opraštaju, tomu ne ima ni kraja ni konca! Da ja niesam u nesviest pala, sjedile bi ovdje do pol noći, pa kad bi otac kući došao, — no liepe komedije! (Gospodje odu na hodnik. Stanka stupi u sobu.) Sad će majka doći, pa će

Digitized by Google

me upitati, šta me je i otac o podne pitao, a ja — ja moram odgovoriti, šta sam i otcu odgovorila — a onda? Strašno se bojim, da, da, to će biti užasno — najvolila bi već sada baciti tu krinku s obraza, pa reći majci, da ja samo Gjuru ljubim, a nikoga drugoga! (Otvori album na stolu.) O, dragi moj! Ako je htjela kob, da si sebi i meni pripravio nesreću, žalostne dane — (otare si suzu) — ali ne, ne! U tebe je krasno, mudro čelo, u tebe je pronicavo oko — o, tvoja glava ne misli tek štogodj! A usne, kao da mi govore: Ne boj se, čini što ti rekoh, jer je to jedini put! (Poljubi sliku.) Da, da, slušat ću te, jer te ljubim! (Zatvori album i okrene se.)

Prizor 12.

MOTAJIĆKA. STANKA.

Mot. Nu, diete moje, jesi li se oporavila?

St. O, posve, draga majčice, nije mi sasvim ništa više! Ali — je l', ti se nisi uplašila?

Mot. Ja, kako ne bi, drago diete — tako iznenada! Nu čekaj samo, da znaš, šta ti moram reći?

St. Šta, majčice? Ja ne znam ništa!

Mot. Što? Ti ne znaš, tko je bio sada ovdje?

St. (sama sobom.) O, bože moj! (Glasno.) Ne znam, majko!

Mot. I — da te je netko u mene zaprosio? Ha?

St. Ne znam ni toga, majčice!

Mot. I ne slutiš — tko bi to mogao biti?

St. (sama sobom) Jao meni! Šta ću sad da kažem? (glasno) Ni to; nu samo to znam, da će mi vrlo drag

Digitized by Google

biti, samo ako je tebi drag, i da ću sretna biti, ako ti misliš, da to mogu.

Mot. (zagrli ju). O, Stankice, dodji na srdce moje!

Prizor 13.

PRIJAŠNJE. MOTAJIĆ pokaže se na vratih i sluša ne vidjen sliedeće rieči:

Mot. To su rieči dobra djeteta, koje sudbu svoju stavlja svojim roditeljem u ruke. Ne boj mi se, kćeri moja, naš blagoslov lebditi će nad tobom, i sretna ćeš biti uz muža svoga!

Motajić. (sam sobom). No, hvala Bogu, da je stvar i bez mene riešena (glasno). Tako, tako, djeco moja, sad još i moj blagoslov!

Motajićka (sama sobom). Hurra, to ide brže i laglje nego li sam se i nadala.

Stanka (ogrli otca). Ah, otče moj!

Mot. Tako, tako! Sve se liepo svršilo i mir nam u kući!

Gospodja. To valja odmah javiti } skupa Pavl— Šta?
Mot. } skupa Crlj.— Šta?

(stoje jedan čas i gledaju se nepomično.)

Stanka (uplašena) Evo katastrofe! Niti na pozorištu ne može biti ljepša!

Gospodja. Šta? Jesi li s uma sišao? Tko govori o Crljenku?

Mot. Šta? Ja da sam s uma sišao? Tko govori o Pavloviću?

Gdja. (odrješito Ja govorim o Pavloviću! Ta kad je Crljenac zaprosio moju kćer!

Digitized by Google

Mot. Crljenac je zaprosio moju kćer jutros, i to kod mene! A Stanka mi obreče uzeti muža, koga joj ja dosudih. A kad je Pavlović zaprosio moju kćer?

Gdja. Pavlović je zaprosio moju kćer večeras i to u mene! A Stanka mi obreče uzeti muža, s kojim sam ja sporazumna! Zar si ti, Stanko, rekla otcu, da ćeš uzeti Crljenca?

St. Majko, ja sam rekla otcu, da se kao dobra kćerka zadovoljujem s njegovim izborom! Nu on mi nije rekao, da je Crljenac taj!

Gdja. (triumf.) Dakako! Gdje bi na to i pomislila!

Mot. Ti ćeš dakle Pavloviča, kako si majci rekla? Šta?

St. Ja sam isto, što tebi, rekla i majci, u misli, da vi oboje mislite, jednoga te istoga, jer ni majka mi nije rekla, da je Pavlović taj!

Mot. (triumf.) Dakako! Jer gdje bi na Pavlovića i pomislila! Kojega dakle voliš, to mi reci!

St. (sama sobom). Ah sad mi je sve jasno! To je dakle Gjuro mislio! Bez šale, izvrstan je politik! (glasno) Ah, ta kako ću volit ljude, kojih jednoga ne voli otac moj, a drugoga majka moja!

Gospodja. Da, a ja i to znam, da ne može voliti toga Crljenca nikad, nikad, zato, da, zato — jer je pametnija od njega!

Mot. Ali ženo!

Gdja. Da, jer onda ne ima sreće u kući. Nemoj ti misliti, ako je kod nas tako, pa ipak sretno, da to mora svagdje biti —

Digitized by Google

Mot. Leonoro!

Gdja. Da, ljuti se ti koliko ti drago, ali to ti kažem, i to ću ti priseći, da Crljenac moje kćeri nikada dobiti ne će!

Mot. A ja ti opet velim i to ću ti priseći, da moje kćeri nikada ne će dobiti onaj cifro bez srdca i pameti tvoj Pavlović! Pa ma on imao još sto Parfimovića i Stogumbovića za sobom, jesi li razumjela?

Gdja. Dakako! On ne ima za sobom kojega chefa visoke vlade, to ja dobro znam!

Mot. (skoči.) Ženo!

Gdja. Da, da, dosta zlo, da se ta tvoja visoka vlada i u takove poslove mieša —

Mot. Hoćeš li umuknuti!

(Zastor se spušta.)

Gdja. Ha, čujte ga bogovi, on se usudjuje reći meni, supruzi svojoj, u mojoj kući, pred mojim djetetom da umuknem! Ja sam to zaslužila? Ja? Koja sam mu vierna i požrtvovna supruga kroz devetnaest godina! Ne samo, da mi hoće kćer uđati za muža, koj je prava bluna, nakaza od čovjeka, već i — (proplače, Stanka sklopi ruke, Motajić šeće ljutit sobom) meni veli: umukni!

(Zastor padne).

Digitized by Google

Čin treći.

Soba u Motajića.

Prizor 1.

Ruža. Ljudevit sa akti pod pazuhom.

Lj. Pst! Pst! Jeste li sami, dušice Ružice?

Ruža (ogleda se.) Kao prst!

Lj. O, to je fino, i ne može finije da bude! (pogladi ju po licu.) Mislite li štogodj na svoga pokornoga kavalira?

Ruža. Hm! Tako, tako!

Lj. Dok se nadje koj još galantniji od mene? Šta?

Ruža. Ja ne tražim galanterije, ja tražim vierno i iskreno srdce! Da —

Lj. (stavi ruku na srdce.) Tko bi bio sretniji od mene, djevice Ružice, da smie s vami liepo čevrljati o krasnom, uzvišenom čuvstvu ljubavi et caetera, ali moje vrieme je sada odmjereno, pa mi dozvolite, da vas upitam, kako ste vi obavili posao s Pavlovićem i Crljencem? Hm?

Ruža. Strogo po vašem naputku.

Lj. To jest?

Ruža. Pred četiri ili pet dana dodje na jedanput gosp. Crljenac ovamo, i upita me, je li gospodin kod kuće. Rekoh mu, da ću upitati, i podjem kako ste mi vi rekli, gospoji. „Milostiva gospodjo, rekoh, gosp. Crlje-

Digitized by Google

nac pita, jeli gospodin kod kuće? „„Nosi ga bies! Reci, da ga ne ima!“ odvrne mi gospodja. Ja se vratim, i nadjem već i Pavlovića ovdje. To mi je baš drago bilo. Naklonim se liepo Crljencu, i reknem: „milostiva gospodja veli, da gospodina ne ima kod kuće!“ Na to će mi gosp. Pavlović, uzdignuv nos: „Najavite me milostivoj gospodji!“ Ja poletim, što me noge nose gospodinu, i kažem mu to! „Vrag ga odnio! Reci, da je ne ima kod kuće!“ Ha, ha, ha! Da ste vi vidili ta lica, kad sam ja rekla: „Milostivi gospodin veli, da milostive gospodje ne ima kod kuće!“ Tako su vam se motali i motali oko vrata, nijedan nije znao, bi li pred ili za drugim izašao, dok najednom ne izpadnu oba iz sobe.

Lj. Ah, božanstveno ste to izveli, krasna moja božice. Znate li da se nisam ni nadao, da ćete se usuditi —

Ruža. Ah, šta, da znate, bilo mi je baš malo težko pri duši, nu napokon — da vam ugodim —

Lj. Sbilja, sbilja, krasna djevice Ružice! Zato sam sada vaš još pokorniji! Nitko nego nas dvoje zaplesmo tu krasnu komediju! Junak i junakinja! Ali, bože moj, vrieme leti, ja bih se s vama zabavio do sudnjega dana, a zaboravio na svoj posao! Molim vas liepo —

Ruža A — to nije ni najmanje liepo, da vi uza svoj posao imate toli malo vremena za mene!

Lj. Drugi put, dušo, na budućem maskiranom plesu, gdje će me po drugi put zapasti sreća —

Ruža (pljesne rukama.) Ah! Sbilja dakle? Onda vam opraštam! Vi želite dakle —?

Digitized by Google

Lj. Da me najavite gospodaru. Recite, da je ovdje koncipijent odvjetnika Marnera u važnu poslu.

Ruža. Idem već! (ode lievo.)

Prizor 2.

LJUDEVIT sam.

No, nadam se, da je to bio moj posljednji tête-á-tête s tom mojom ne sudjenom sobaricom. Do biesa, i ja sam učinio dosta za svoga prijatelja, a sad valja da i svoju dušu čuvam. Inače će ta djevojka sbilja misliti, da sam zaljubljen u nju, pa bi moglo biti i škandala. — Ali komadić genija bezobraznosti ima u te djevojke! S nekoliko rieči toli očito najaviti obim uprošnjakom njihov poraz — to nije šala! Ali su oni i biesni bili, do zla boga! „Ta neuljudnost, ta neotesanost, koju smo u toj kući doživili“ brr, da samo znadu, da sam im ja to pripravio! Sačuvaj me bože! Sbilja je već skrajnje vrieme, da se ta intriga svrši, jer vidim, da je sve, a i isto slavno občinstvo, neuztrpljivo.

Prizor 3.

LJUDEVIT. MOTAJIĆ.

Lj. Sluga sam pokoran, magnifice! Oprostite, što vas u toli nesgodan čas uzbunih —

Mot. Molim, molim. Rad sam vam na uslugu. Šta izvolite?

Lj. U parnici, što ju moj chef u ime Popovića & Comp. vodi contra Nathan Merores stvorena je po sudu odluka, kako čujem. Rekoše mi, da je kod vas na pod-

Digitized by Google

pisu, a budući, da se rečena partaja moga chefa nalazi danas ovdje, a večeras odlazi, pa bi joj vrlo stalo bilo da znade, kako parnica stoji, to mi naloži chef, da vas najuljudnije umolim, da mi dozvolite uvid u odluku i prije dostave.

Mot. Drage volje, drage volje! Baš je preda mnom na pisaćem stolu! Izvolite počekati časak. (Ode.)

Prizor 4.

LJUDEVIT, malo za tim MOTAJIĆ, GOSPODJA I STANKA.

Ljud. Ali će stari otvoriti oči, reknem li mu, šta se je sve jučer dogodilo. Žao mi je, da mu i žena nije ovdje — ah evo, je! (Nakloni se).

(**Motajićka** i **Stanka** unidju na srednja vrata, obučene na zimsku i sa šeširom na glavi. Za sliedećega razgovora skidaju šešir i mantile. **Motajić** donosi akta i postavi ih na stol.)

Mot. A, vi ste se već vratile! Nu, to je brzo bilo Moja gospodja i kći — gospodin —

Gdja. O, ja već imam čast poznavati gospodina.

Mot. Tim bolje, ali izvolite ovdje uviditi.

Ljud. O, vrlo sam vam obvezan! (Ide k stolu i stane čitati u aktih). Ah, Pavlović je zastupao protivnika? Da, da, sbilja, sjećam se. Hm! hm! Taj se baš ne će veseliti, jer kako vidim, izgubio je parnicu!

Mot. I vi će te, naravski, biti advokatom?

Lj. Rado bih!

Mot. To će te i vi bez dvojbe mnogo parnica izgubiti i osvjedočiti se, da je to moguće i uz najbolju volju i najpožrtvovniji trud, što ga odvjetnik ulaže za izgubljenu stvar, kako je ova!

Digitized by Google

Gj. O, bez dvojbe. Jednu sam već izgubio kao koncipijent i tu je dobio Pavlović (Čita dalje).

Gdja. A a? Kako to, molim vas, ako smiem pitati?

Lj. To je sasvim privatna parnica! Ja sam naime hotio zaprositi liepu kćer moga chefa, gospodjicu Aureliju, a kad tamo, nju je jučer zaprosio Pavlović!

Mot. } (veselo)
Gdja. } (žalostno) Pavlović, odvjetnik?

Lj. Jest, upravo taj, a ja ću ostati na cjedilu!

Gdja. Žalim vas, doista! (sama sobom). Sve je izgubljeno.

Mot. Nu vi će te se brzo utješiti! Toli mlada krv! (sam sobom). Voda na moj mlin.

Lj. A, dakako morati ću se utješiti! Ali žalostan sam ipak, tim više, što se je jučer i još jedan mojih prijatelja zaručio!

Mot. Ta to ide veselo u Zagrebu! A koji to?

Lj. Crljenac; zaručio se s Ankom Miovićevom.

Gdja. A, to je prekrasno!

Lj. (sam sobom). O bez dvojbe!

Mot. (sam sobom). Do biesa to je zlo!

Lj. A Miović je tim veseliji, jer je baš danas avanzirao —

Mot. }
Gdja. } Aaa!

Lj. Mislio sam, da ćemo, magnifice vama čestitati, jer se tako pogovaralo, da će te vi sada avancirati, a ne Miović —

Digitized by Google

Mot. Ah, molim vas, razgovori bez temelja, ta ja ne mogu Miovića preterirati —

Lj. (čitajuć.) Da, da, to sam si i ja mislio!

St. (sama sobom). To se sve razvija comme il faut!

Lj. (predade akta Mot.) Zahvaljujem vam, magnifice, na vašoj dobroti —

Mot. Molim, molim, bilo mi je vrlo drago —

Lj. i preporučam se. Sluga pokoran! Ljubim ruke gospodje! (Ode i prišaptne kod odlazka Stanki): parnicu ste dobili — vi!

Prizor 5.

Prijašnji bez Ljudevita.

Mot. Tako, tako! Eto ti naših dvajuh kandidata!

Gdja. Da, a tko je tomu kriv?

St. Ali, otče, majko! Ta to je sasvim naravska posljedica svega, što se je dogodilo! Mislite li, da je to u Zagrebu, gdje se svaka malenkost sazna, ostalo tajnom? Nije! Ljudi su bez dvojbe i Pavlovića i Crljenca pitali, je li se zaručio, a tko zna, koli je strašno ne ugodno, kad nam se sav sviet ruga, taj će pojmiti i to, da su oni napokon bili prisiljeni zaručiti se što prije, da učine svakoj brbljariji i pogovaranju kraj! Oni su sigurni, i riešili se svake daljnje neugodnosti! Ali tko će trpiti pod tim? — Ja! Sav sviet zna, što se je sgodilo, sav sviet će reći, da sam ohola, da čekam, dok koj princ dodje po mene, jer sam dva čestita gradjanina odbila, pa to će još tako daleko doći, da ću ja ostati — stara usidjelica; a to meni sbilja nije svejedno.

Digitized by Google

(Gospodja sjedi kod stola gleda mrko preda se i bubnja žestoko prsti po stolu).

Mot. Nu, nu, drago diete, umiri se! Napokon je i bolje tako! (pogleda milo suprugu si). Crljenac nije muž za tebe! Ja sam si kašnje promišljao stvar, ali vidio sam, da je majka posve pravo imala, kad se je njemu opirala! Šta dušice? (Uzme Leonoru za ruku).

Gdja. (bubnja drugom rukom uviek još po stolu). Da, da! A i Pavlović napokon — posve je pravo, i drago mi je, da se je stvar tako svršila! O, znam ja, on je već odprije zaljubljen bio u Aureliju, pa ma se i oženio s tobom, Bog zna, šta bi kašnje bilo, jer — (svrši svoje bubnjanje jakim udarcem i digne se sa stolca) — alte Liebe rostet nicht! Ti si posve pravo imao, dragi mužu. (Poljube se).

St. (Sama sobom). Moji roditelji su sretno u redu, ali ja još niesam na čistu! (glasno). Da, vi dajete jedan drugomu pravo, a zaboravljate na me! Ja ću doći na glas, ja ću doći na jezike, pa mene ne će nikad muž poljubiti, kako je tebe, majko, otac sad: sto put poljubio! (proplače). Bože moj, kako sam ja nesretna!

Gdja. Stankice draga! Primiri se! Nije to tako zlo za tebe, da te nije ni jedan ni drugi dobio! To će se pogovarati, istina, koje doba po Zagrebu, nu napokon će nam svi pravo dati! A i o tom budi mirna, da će tko tebe zaprositi, jer tu ne treba dvojiti!

St. (kroz suze). Da lahko je to vama govoriti. Ali, ja znam, to će biti opet tako kao i ovaj put! Ako tko dodje, pa me zaprosi, ne će biti tebi ili tebi po volji — pa ćete ga odpraviti —

Digitized by Google

Mot. Ne, ne, diete moje! Pa ma i ne bio nam u volji, ako bude muž po tvom izboru, mi ćemo se zadovoljiti! Je l' tako, Leonoro!

Gdja. Da, ti si pametna djevojka, pa ne dvojim ni najmanje, da neće tvoj izbor biti valjan! onda ti obećajem i ja, da ću vam dati svoj blagoslov!

Stanka. (Veselo). Ah, je li istina? sbilja?

Mot. (zagrli ju) da, tako će biti, kćerce moja! A sad mi reci, je li ti sbilja žao za kojega od ovih dvajuh nesretnih uprošnjaka?

St. (smiešeć se). O nije, dragi otče, baš za nijednog! Jer — ja nebi htjela ni jednoga ni drugoga uzeti!

Mot. Oho! Pa što plaćeš onda.

St. Plakala sam, jer — jer sam mislila, da trećega vi ne ćete hćeti.

Gdja. Trećega? Ta mi smo ti rekli, kad treći dodje i bude tebi u volji —

St. Taj treći će doći, i meni je strašno u volji —

Mot. Aa! Liepe stvari!

Gdja. O, to je vrlo važno! Da, da, vrlo važno!

St. Dragi roditelji! Vaše obećanje!

Gdja. Da, da, ali reci nam odmah, tko je taj?

Prizor 6.

PRIJAŠNJI. GJURO.

St. (poleti mu u susret i dovede ga pred roditelje.) Ah, evo mili roditelji trećega, koga ja strašno volim!

Gjuro. I koj vas evo moli, da ga usrećite kćeri svojom!

Digitized by Google

Mot. Vi?

Gja. Vi?

Stanka. Vaše obećanje!

Mot. (češe se za uhom.) Ja baš ne volim, da osbiljan muž pjesme i pripovjedke piše —

St. To je sve bilo samo, da meni ugodi!

Mot. Ah, tako, tako! Ali tebi za volju nije gosp. Visović valjda prevratnik, opozicionalac —

St. Zato sam ja strašna konservativka — pa, šta se naš visoke vlade tiče, to ni vi, dragi otče, ne imate uzroka — zadnji avancement —

Mot. Pst! Pst! Ni rieči o tom! Već vidim, da ćete vi biti jako opozicionalan par —

Gjuro. Ali nikad jedan proti drugomu —

St. Ne, nikada! A verige, u koje će biti skovan taj veleizdajnik, biti će samo moj naručaj!

Gjuro. Stanko!

Mot. (pogleda suprugu.) Leonoro, šta misliš?

Leon. (isto tako.) Djevojka ga ljubi —

Mot. I on nju —

Leon. E, dakle —

Mot. Naš blagoslov! (Poljubi jednoga i drugoga).

Prizor 7.

Ljudevit. Ruža (iz prikrajne sobe)

Lj. (sam sobom). Hurra! To valja! Vidim već, da sam dozrio za praksu! (Glasno.) Magnifice, naloženo mi je, da vam opetovano zahvalim —

Mot. O, to nije ni najmanje nuždno —

Digitized by Google

Gj. Ali je nuždnije, da poslušaš našu molbu, pa da nam djeveruješ —

Lj. O, čestitam, čestitam! nu — molim vas, to mora brzo da bude, jer bi se moglo dogoditi —

Gj. } Sta?
St. }

Lj. Da se ja prije oženim!

Mot. Bravo! To ste se brzo utješili!

Lj. I na najljepši način! Dodjoh kući, da dojavim chefu, kako glasi odluka, nu ne nadjem njega, već samo gdjicu. Aureliju u sobi! Uzmem joj čestitati na zaruci, kad tamo, reče mi, da sam se prenaglio, da je Pavlović, istina, malo potiho pokucao, nu da je još nije zaprosio! E kad je tako, pomislim, požuriti ću se ja, prije nego li Pavlović sbilja pokuca! Ja odkrijem na brzu ruku gdjici srdce svoje, i jedva izgovorih, nadjoh i njeno otvoreno, i jednim skokom skočim unutra, i pomislite, koga nadjoh u tomu srdcu — sama sebe!

Gjuro. Hurra! Čestitam ti od srdca, mili prijatelju!

St. To žalim Pavlovića, da je i tu parnicu izgubio.

Lj. Ah utješit će se, pa da vam se na najljepši način osveti, napisat će feljeton.

Gosp. A čini mi se, proti vam morati će svaku izgubiti —

Lj. (pokaže na Gjuru i Stanku). Čini se, čini se!

Mot. To ja baš ne razumiem —

Ljud. Za sada, svakako ne! Nu, ja ću sada otvoriti pisarnu za ljubovne parnice! Pa ako jedanput do-

Digitized by Google

djete, pa me zamolite, da vam dozvolim uvid u akta Gjuro Visović contra Pavlović & Crljenac —

Mot. Aha! Čekajte, čekajte! S tim vašim uvidom, što ste ga tražili u ime svoga chefa kod mene, čini mi se, nije sasvim richtig? Šta?

Ljud. U poslu rečene ljubovne parnice!

Gdja. Tko bi to pomislio!

Gjuro. A kako mi da zahvalimo našemu odvjetniku?

St. Kako, van vječnom zahvalnošću —

Lj. — i prijateljstvom, ako smiem molit!

Ruža (tiše Ljud.). A naš Liebschaft?

Lj. Ja, dušice moja, meni srdce puca od žalosti, kad na to pomislim, — ali, šta će te, kad se moram ženiti?

Ruža. Ah!

Lj. Ali, znate, naš solicitator vam je vrlo feš čovjek, tomu ću vas rekomandirati! on i tako uzdiše za vama.

Ruža. Sbilja?

Lj. Duše mi! Pa pošto sam se uvjerio, da ste kao stvorena solicitatoru za drugaricu —

Ruža. No? No?

Ljud. Rekomandirati ću i vas — a onda za sve buduće skrbite vi sami, ja — perem ruke, gospo solicitatorko!

Ruža. Ah!

(Zastor padne.)

Digitized by Google

Digitized by Google

V.

IZ ZEMLJE FARAONÀ

PUTOPISNI ODLOMCI.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Od Napulja do Aleksandrije.

Parobrod čuvenoga marsiljskoga družtva „Messagéries maritimes“, stari, začadjeni Labordonnais, odzvižnuo već drugi put. Na milost i nemilost spravismo svoje tielo u njegova rebra, neka nas nosi do dalekih žalova Afrike.

Sinovi i kćeri napuljske pohitiše, da se s nami još oproste na svoju. Makina stala izkušavati svoju snagu, par mahova napried, par natrag, a oko broda povrvila sila čamaca, i u njih napulski industrijalci i industrijalke, želeć te još u zadnji tren nasamariti, pošto se već naužiše tvoje „eccellenze“ dok si boravio u Napulju, kao muhe, ose i komarci jadnoga Fallstaffa. Koralja, fotografija, pikantne lektire, starina, žigica, suncobrana, nakita od vezuvske lave — svega dobiješ, da naknadiš, ako si šta zaboravio.

„Stolac, eccellenza, stolac proti morskoj bolesti! Nebio živ, nit se nagledao sunca božjega, ako Vas sjedeć ili ležeć na njem — hoćete li sjesti, ecco, ovako — ili leći, ecco ovako — ili se posve pružiti, ecco ovako — ako Vas, rekoh, ikad napadne morska bolest“.

Digitized by Google

„„Ja nebolujem od mora, hvala, netrebam“.

„Neznate Vi još, šta su ekvinokcionalni vjetrovi u sredozemnom moru, eccellenza! Vi ćete blagosivati mene, Checca Faripeta, ubogoga stolara napuljskoga, ako uzmete ovaj stolac! Vi ćete se na njem smijati morskoj bolesti, za koju biste ako Vas napadne, rado žrtvovali i jedan od svojih milijuna, samo da vas mine!“

„„Ja neimam milijuna, dragi moj šior Checco Faripeto!““

„Eh bene, dovoljna su cigla 24 franka, ja netražim više! 20 franaka? I to Vam je odviše? Dakle 16 franaka? Ni to ne? 12? — Čujte, eccellenza, samo jer mi je žao Vaše mlade krvi, da nepoginete od užasne morske bolesti, evo Vam ga za 8 franaka! Sve od puke čovječnosti, tako mi Madonne!“

„„Hvala Vam na milosrdju, za šta suvišna odviše je i franak!““

„Hvala i Vama, ja sam učinio svoje! Žalim Vas, sretan put, Bog s Vami!“

Za čas isti dialog s drugim putnikom, itd.

U drugom čamcu harfenisti srdce razdirućim glasom pjevaju „Santa Lucia“, „Porgi me la bella, bella mano“, i „Addio, bella Napoli“. Da ti se, doduše malo drugačija, prikaže tradicionalna slika Apollona u krugu muza, vidiš ovdje omašnu muzu medju 6 suhih Apollona. Razapela je kišobran, držak okrenula gore, da hvata solde, i dovikuje ti za svaki soldo, što si joj ga dobacio u razapeti kišobran, vrlo žalostivim glasom „s Bogom, dok se opet vidimo. Bog Vas pratio“.

Digitized by Google

Ondje ti se javlja neizbježivi marionetta, sjećajuć te tužnom, na nos pjevanom melodijom, da i njegove malenkosti nezaboraviš, pa da još jednom vidiš la fiera di Cajazzo, kako se počupa arlekin s faccanapom, dok ih obojicu Brighella nesmlati i zastor padne.

Još par časova takove zabave, i parobrod kreće dugim zavojem prema jugu. Jedrilje okružujućih nas brodova umiče, čistina se otvara pred tobom, sve hitrije zanosi parna sila, a za nekoliko časova evo uz sopot makine ostavljamo Napulj i njegove krasote.

Jednom još da zaroneš okom u taj biserni niz gradova, u tu čarobnu sliku sačinjenu ljudskom rukom. Od misenskoga rta do obronka sorrentskoga monte Angella koliko slika, toliko majstorija slikarskoga kista. Posilipska stiena, Camaldoli, St. Martino, Capodimonte, veličajno groblje posuto čempresi i pinijami, nizka terra di lavoro i vatreni pil Vezuva s tamnosivom pinijom od gusta dima — to je zaledje, o koje se oslonio Napulj i ko bieli labudovi u more roneći gradovi od Postika do Castellamara. A uz taj divni prizor oku, kolike li su ovdje nagomilane umotvorine, spomeni ljudskoga genija! Nehotice ti se pred razblaženom maštom stvara slika staroga Napulja, Pompejâ i Herkulana, gdje se grčki i rimski genij natjecao, da uzveliča, što je sama narav veličajnim učinila. Ondje ćeš još naći likova dostojnih, da ih pomećeš u tu staffažu. Ondje će ti još jedno uz drugo pružiti jedinštvenu prikazu klassičkoga tla, koje je do danas porodilo tolike harlekine i marionette. Pa kad poletiš u misli na daleke žalove svoje Adrije, i sravniš svoj zametnuti, zapostavljeni narod s

Digitized by Google

ovim, uzdignuti će te ponos i osvojiti misao, dokle bi se tvoj narod uzdignuo bio, da je rodjen i uzgojen na toj zlatnoj rudi klassičkih ideala i veličine! I sravniš li ga još jednom uz sve njegove krieposti i slaboće, prednosti i mane s ovim, to će ti duh tvoga roda toli očarati golu krš i pustu poljanu, te jih ni za čas nećeš biti voljan zamieniti za ove krasote.

Genijalna lakoumnost, živi humor, bistra ćud, blistav duh, hitra pomisao, živahan dojam — i koliko tih prednosti naravi napuljskoga puka čitam i slušam od onih, koje svlada hitra struja, zanoseća vlastiti sud i triezno promatranje u pučinu sliepoga čuda i udivljenja! Sve mane opraštaju se puku izmučenu tobož stranačkimi borbami, frakcijami, korrumpiranimi vladavinami, zapuštenom njegom naobrazbe, otajnimi družtvi, demoralizovanim svećenstvom itd. Nu jedno je, što će priznati svaki, koj je zavirio u poviest toga puka, i koj ga je motrio danas što mu manjka, i što je porodilo tolike sablazni: dostojanstvo i samosviest, koja riesi čovjeka! Nedaje li vam to suditi na nizinu i kukavštinu značaja, kad vam se silom namiće svaki, da vam svojom osobom prikaže majmuna, koj će vam oteti smieh i par centesima! Nedaje li vam, vi panegirici, bezstidnost toga puka prava suditi na posve što drugoga, nego li genijalnu lakoumnost i humor? Vi, koji ćete psovkom otjerati otrcana blieda prosjaka, sliku jada i nevolje, a drage volje sipati ovdje solde prosjačtvu u harlekinskoj odori? Pokušajte, omjerite taj puk samo desetinom one stroge mjere, kojom nas usrećujete, a ja

Digitized by Google

vam jamčim, da će za nas ostati još dosta glorije, da sjajemo pred vama!

Skoro me, zaokupljena tom mišlju, bješe minula ciela krasna slika, a kad se prenuh, bilo mi tek par časova dozvoljeno oprostiti se od nje, dok mi je sasvim nezatvori obronak monte Angella s jedne, a kapriciozne klisure otoka Capri s druge strane. Tek visoka pinija, uzdižuć se iz ždriela Vezuvu, dovodila mi još dugo na oči sliku, što no me mnogo dana očaravala.

Malo po malo skupili se i oblaci na obzorju, sjevernjak stao poigravat morem, a oblaci proviruć traci sunca blistali sa snježnih humova kampanskih Apeninat što no diljem prate obalu, da se potonuv na čas pod vrtlog Karibde opet uzdignu u Siciliji od Etne pa do skrajnih rtova. Spustio se već i sumrak, a meni bili, pri duši, kao u dvorani iza bučna plesa, gdje si uza sjaj svjetla napasao oči na krasnih slikah i opojio se dražestnom zabavom. Sad je odzvonio zadnji akord, jednoga za drugim nestaje, jedna svieća trne za drugom, pred okom ti biva sve mračnije i mračnije, a u duhu sve tiše i tiše. Sumor te hvata, sad ti klonula glava, san te obuzeo, a najmilije slike, što no te začaravale večeras, poigravaju oko tebe u fantastičkoj odori u svih mogućih i nemogućih položajih Napokon i one splinu, nastane stanka u tvojih mislih, ali za čas opet poleti neumorna mašta napried, raztvara budućnost i prikazuje ti ju u takovu čaru, te si nehotice uzdahnuo, kad je san na domaku.

Uz lagano povjetarce, tišinu, prekinutu tek pravilnim mâhom makine, uz ljubko ljuljanje broda zaniela

Digitized by Google

i mene mašta u daljine. Proletio sam pjeskovitom pustarom, koju mi bješe ugledati, gubio se u šumi paoma, snebivao se pred velebnosti piramida i sfinga, šetao starodrevnimi hramovi, i pozdravljao šarene hieroglife. Slušao sam čarobni šum svete rieke Nila, pred okom mi zablista sjajnom mjesečinom obasjana površina moeriškog jezera, i posried mirisavih lotosa nicale tajinstvene prikaze staroegipatskoga mitosa. Gledao sam već one blagotvorne zrake južnoga sunca, zrio blieda lica svoga druga gdje rumene, i gdje se pune zdravljem potamnjele oči gdje se bistre novim životom, a od radosti i nade stane mi življe kucati srdce. Oj, zašto zbilja nije potvrdila sna!

Kud me glas zvona probudi iz tih sanjarija nebijah niti opazio, kako se medjuto uzljuljalo more i hladan vjetar stao se upirati o krmu. Zvono me jednim mahom prebacilo u zbilju — valjalo je misliti i na glad.

Table d' hôte, vrh materijalne ljubavi, koju prema njemu gojim, vrlo mi je bila povoljna zgoda, zanositi se u razmatranja, pitati se: kakav li je ovaj ovdje ili ona tamo? Zanimivo je koj puta gledati čovjeka i „wie er sich räuspert und wie er spuckt", akoprem to po Goetheu nevriedi mnogo. Tako mi sada bješe prva briga pogledati suputnike. Bili su sve sami Englezi i Amerikanci, a samo jedan Francuz. Moram priznati, da se u obćenju s drugim svietom, barem u tudjini, Yankes-i daleko odlikuju nad sinovi staroga Albiona.

Trojedna kraljevina velike Britanije bila je baš majstorski prikazana trima gospodjama, koje su na svoju ruku putovale svietom. Ja bih se zakleo bio, da je prva

Digitized by Google

od njih bogata udovica kojega pokojnoga englezkoga parvenu-a, a druge dvie njezine drugarice „u službi“, obje iz djevičanskoga stališa. Prva primala bi svaki čas poklone svojih drûga, sjedila u sredini, dala se zabavljati i služiti. Kose je bila crvene kô žeravica, lica dobro ugojena, vanredno rumena, a tiela obavita skupocjenim indijskim plaštem grimizne boje. Taj sklad njezine pûti i rubca bijaše bačena rukavica svim estetičkim iztraživanjem sunčane prizme. Kako je tu sjedila, visoka stasa, podkriepljena moćnom širinom, ponosna pogleda, morao si joj se pokloniti i šaptnut „rule Britannia!“

Drugarica s desna, šarena kô škotska vrpca, govorila bi i kretala se kao po taktu škotskih goranskih dipala, a kad si joj čuo spretno cvrkutanje, nehotice si se sjetio pifferara s cheviotskih gora. Uzesmo ju za reprezentanta Skocije. Ah, treća! kad si ju pogledao, kako da se nesjetiš onih likova pokojnih junaka i junakinja zelenoga Erina, za koje bard Ossian pjeva, da ravno kroza nje vidiš zviezde, mjesec i sva nebesa! Lik joj bješe dosta eteričan, da pleše nad mršavimi livadami gazde Fingala, a sklonula se u nju, rekao bih, izkuhana sentimentalnost bardskih jadikovka. Nu još dalje. Svaki put bi k stolu pristupila blieda, poniknuta oka, čedna i prečedna. Pred nju bi konobar stavljao bocu Medoc-a. Pod kraj objeda ili večere bila bi boca Medoca prazna, nu i naša Erinkinja kao preporodjena. Bliedilo njezina lica zamienila bi živa vatra, oštrinu svojega pogleda zaklonila bi koketnim pince-nezom, a razgovor kao da si je samo njena usta priestoljem odabrao. I to sve od butilje Medoca! Nu, nije li i Irskoj trebalo vatre O' con-

Digitized by Google

nellova govorničtva, da se digne u opoziciju? — Ove tri gospodje niti su imale morsku bolest, niti su ih smetali ikakovi „vanjski“ odnošaji, uprav kao ni veliku Britaniju, gazdaricu nad morem i najneodvisniji državni savez staroga svieta.

Bio tu i bogat, grbav trgovac iz Bombaja, koj, vraćajuć se iz Englezke kući, htjede se nagledati Italije i Egipta. Imadjaše liepu malu plavušu kćerku, a uz mnoge nove sveze, nauke i izkustva, što ih je bez dvojbe ponio sobom iz Evrope, bila je jedna od najljepših stečevina i uzor-gouvernanta, koja je maloj plavuši stala već putem držati razna predavanja. Poslje večere došla bi na red sveta biblija, na veliko veselje i priznanje profesora Bl—a iz Edimburga. Ovoga su obće svi Englezi na brodu susretali velikim počitanjem, a nitko većma no plavušina gouvernanta. I sbilja se činjaše, da je ništa nemože toliko zanieti, koliko učeni razgovori s profesorom Bl.

„Hieroglifi, Miss, u prvih početcih, do kojih se slieditи dadu, odvajaju sasvim ideografički značaj, t. j. pisac njimi nastoji da po sličnosti znaka s vanjskom prikazom pojma, koji predstaviti želi, dovede čitatelja do toga, da si predstavi onaj isti pojam, onu istu ideju, koju je imao u predstavi pisar, t. j. da ga razumije.

Ah, kolika primitivnost! Pazite, molim Vas, Miss Jane, to Vam je vriedno zapamtiti“ opomenuti će gouvernanta svoju plavušu, što no je velikim interesom motrila brodskoga doktora, kako po šahu ganjaše zeca, t. j. za ovaj put protivnika si kapetana. Miss Janne pocrveni i naravna se u pobožan položaj pomne učenice.

Digitized by Google

„Kašnje, uz razvoj prometa", nastavi profesor, „uz nuždu bržega općenja, postao je dakako taj način prikazivanja misli odviše trom, nespretan, i prometnuo se u drugu vrst hieroglifskoga pisma t. j. fonetičko pismo, gdje je naime znak predstavljao ne cielu ideju, dakle rieč već samo glas, slovo — kako vidite temelj današnjemu pismu".

„To je dakako vrlo velika razlika!" odvrati gouvernanta u dokaz dostojna shvaćanja misli.

„Dakako, dakako. Uzmite, da ste kod onoga trebali toliko znakova, koliko rieči, ovdje trebate toliko znakova, koliko glasova, pa Vam je moguće s njimi kombinirati svaku moguću rieč".

„„Bože moj"" uzdrhne pomna slušateljka, „„koliko li je toga, šta bi čovjek morao znati! — Čuste li miss Janne"", uhvatit će opet plavušu, koja je velikim interesom stala pratiti, kako je kapetanov zec upravo na skoku da uteče doktorovim lovcem, „„cio život ljudski! Nevalja dakle gubiti mladih dana, nego treba upotriebiti svaku zgodu za nauku!"" Mala plavuša svrne plaho okom na nju i skupi usne sasvim blizu finoga nosića. Nu doskora joj opet pogled skoči opet na onu šarenu ploču, gdje je sad doktor bio zec, a kapetan držao hajku.

Sliedećih dana prestale bi lekcije. Žestok južnjak promieni radikalno sav život na brodu, koj se sada koncentrirao u pojedine kajite, predočujuć prizore težke borbe, u kojih se trzaše želudac, da se uzdrži u ravnovjesju. Englezi i Amerikanci, uzorni muževi, iznašali bi svoje „ladies" na palubu, pomno tražili najzavjetarnije

Digitized by Google

mjesto, omotali ih u tople ogrtače, a one počivale sklopljenih očiju, nepomične, kao kameni kipovi. Tek kadikad šapnule bi im ustne koju rieč, a tad bi suprug poletio, da donese sad kave, sap limunade, sad ovo, sad ono, i brižno i pomno žličicom nahranio svoju bolju polovicu. Čim je večer nastala, odnjeli bi istom pomnjom nježnosti svoje gospodje u kajite, da drugi dan s jutra započmu opet svoj požrtvovni rad, kao pomni mravi kad iznose na sunce svoje nimfe. A to im se mora priznati: u nas je jedva najzaljubljeniji kavalir tako pozoran prema gospodji svoga srdca, kako je Englez prema svojoj supruzi, s kojom je bez dvojbe proboravio već liepi red godina. Ja nebih rekao, da je ikoji od tih muževa prvoga dana svoga braka bio drugačiji prema svojoj ženi, nego li je sada. A kako slovi englezki obiteljski život! Kolike garancije državnoj moći, političkoj veličini i budućnosti daju svetinje englezkoga ognjišta! Kolika moć u ponosnoj devizi: My house, my castle! Ako igde, ovdje se pokazuje velika premoć trieznoga čuvstva dužnosti nad promjenljivom lirikom u shvaćanju ljubavi, koja je u početku ugušujući plamen, a kašnje jedva tinjajuća iskra!

Jedine gore opisane tri Britanke ostadoše dosljedne svomu programu, apetitu, toaleti i Medocu. Uza nje još doktor i kapetan, naganjajuć svaku večer svoga zeca. Treći dan postajao put već dosadan; ništa, do uzmućena, tamnosiva mora, oblačna neba i bezprestane kiše. Tek iz magle proviruća obala Kandije privlači svoju pozornost, nu doskora nestaje i nje. Oko polovice pete noći stane makina, a sidra se grmeć spuste u more. Valjalo

Digitized by Google

je čekati do jutra, dok se smije i može unići u aleksandrijsku luku.

Jedva sunce ogranulo, a mi se svi nadjosmo na visokoj palubi. Tu je bilo strke i potjere, svaki se žurio, da se što prije rieši svih poslova, koji su neizbježivo skopčani s ostavljanjem broda. Pomeći izvadjene stvari u torbu, zamataj kaput i ogrtač u remen, snašaj svu robu na jedno mjesto na krmi, plati sobaricu, sobara itd. sve grozničavom hitrinom, samo da što prije dospiješ u nepomućenu miru i bez brige sjesti i dobaciti prvi pozdrav Africi. Tu se upiru dalekozori i natežu vratovi, svaki želi prvi ugledati afrikansko tlo! Uzalud. Parobrod već dugo plovi, množina drugih brodova pokazuje ti nedvojbeno, da si blizu velike luke, hitri pilotski čamci vrve naokolo nu — Afrike neima. Ništa do ljeskajuće se, blišteće pučine bez kraja.

„Pharus, Pharus!“ Klikne slavodobitno jedan od putnika. Sve oči, svi dalekozori sliede pravac, koj nam njegov prst pokazuje i evo ga, doista, vitka tornja, što no se kano prst pojavio, kažući: hic sum.

I nehotice ti uzdrhta srdce. Kao u čarobnoj panorami stanu po malo izmicati nizke obale Afrike nad obzorjem. Najprije par pjeskovitih humova, okrunjenih po kojom paomom i vjetrenjačom, po koja sgrada, evo s desna barokni grad Saïd paše posred vršaka vitkih datulja, eno s lieva podkraljeva palača Ras el Tin, evo nas u bogâzu (ulaz u luku), laganim ritmom radi parnjača i za kratak čas razvije se ciela Aleksandrija pred nami. A to sve je toli naglo došlo, da se još ni pravo snaći nisi mogao, a već te okružilo množtvo Afričkih

Digitized by Google

sinovah, već te pozdravljaju opaljena lica, ruke njihove trgaju ti torbu, kaput, bilo što iz ruke, preporučujuć se pouzdanim vodjom u nepoznatu svietu.

Čamac do čamca natiskao se do brcda, dosta je konop, da se ti služnici afrikanski popnu na brod, i da navale na tebe, kao skakavci na sočnu biljku. Badava se braniš rukom, štapom, kišobranom, badava im dovikuješ sve moguće fraze, koje te je Baedecker naučio „muš hauzak!“ neću te — „muš lâzim“ — netrebam te, — „imši“ — tornjaj se, — „rûh“ — nosi se — itd. To te nateže lievo i desno, sprieda i straga, nevidiš od same neprilike i bojazni ni Aleksandrije ni njenih minareta, ni vrtova paôma, dok se nestane čvrsta gumina dvojice mornara savijati nemilostno oko ledja tih uslužnih gusara. Tek sad si odahnuo, znoj te probio od težke obrane, pa tek pod okriljem policije možeš si dozvati čamac, pometati svoje siromaštvo unj, da se otisneš do kvarantene. I pošto si ovdje prošao sve težke torture putnika, pošto si morao odlanjati kojih tridesetak crnih fijakera i odrpanih oslara, koji se svi trgaju oko tvoje malenkosti, dospio si težkom mukom u kola, da te voze u hotel. To je pozdrav Orienta. Blaženi Scipione, koj si mogao reći: Teneo te Africa! Mi uzdahnusmo: tenet nos Africa!

Digitized by Google

II.

Dan u Kairu.

God. 638. utaborio se pobjedonosni vojskovodja Kalifa Omera, Amr-ibu-el-Asi na razkolju nilske delte. Na vršku njegova šatora savila si golubica gnjezdo, a na mjestu toga šatora (arab. fostât) sagradi Amr grad iz kojega se razvi pobjedonosni veličajni Mahr-el-Kahire, ili u kratko Kairo. Stari grad još se i danas zove fostât.

Nemožemo slediti punu zgoda i promiena povjest toga ognjišta arabske kulture. Pozorištem sjaja i bogatstva, poprištem muke i prosvjete, bio je Kairo i svjedokom premnogih krvavih prizora i često je nesmiljena ruka osvetljiva pobjednika rušila, što je za sjajnim imenom i dugotrajnim spomenom hlepteći predšastnik uzdignu. Riedki je od mamelučkih kalifa, koji su u Kairu stolovali, umro naravnom smrti; riedki je od nasljednika zasio kalifsko priestolje, a da si nije morao izvojštiti zlatne stolice mačem u ruci i pogubiti i podaviti niz buntovničkih vezira i emira. Ni pobjeditelj ciele Evrope, Napoleon I., nije bio kadar slomiti oporne sile Mameluka; akoprem je, doviknuv svojim vrlim; „tisuće godina vas motre“ izvojevao sjajnu pobjedu pod pira-

Digitized by Google

midami, nije se mogao uzdržati u Egiptu; njegov general Kleber pade u ubojničke ruke, a god. 1801. pokloni se francezka posada pod Belliardom Mohamed-Ali paši. Okcident nije bio kadar uvriežiti se silom u Orientu. No što puški i sablji nije uspjelo postigao je — novac, a funte šterlinga gospodare danas zemljom Farauna i Kalifa.

Mohamed-Ali paša utemeljio je danas još stolujuću dinastiju Kediva, i pokoljem mameluka na kairenskoj citadelli 1. ožujka 1811. učvrstio ju, uništiv mamelučke vezire i emire. Iza sjajne gostbe satjera albanezke plaćenike na svoje, u nekih dvorovih sakupljene gostove, i pokolje ih do slednjega. Priča pripovieda o jednom emiru, koj je, preskočiv na vatrenom hatu zidine citadelle, drugi Harras, iznio živu glavu.

Pod vladom te dinastije uputi se Kairo i cieli Egipat putem silnoga napredka. S evropskih uredaba procvate; nu silne reforme, razkoš Kediva s druge strane baciše ju opet u financijalni bezdan, te nije takmicom, već robinjom Evropi. Za sjevero-amerikanskoga rata, kad je zamro export pamuka iz sjedinjenih državâ, posta Egipat glavnim mu tržištem, a rutinirani Evropljani nalažahu reć bi zlatne grude po ulicah Kaira i Aleksandrije. Ponajpače grčki sviet pohrlio je na to stecište dviju kultura, zasisao se kao pijavica u jednu i drugu, crpeć ih bez duše, dok nije raspreo lihvarsku mrežu od sjajnih dvorova paše do najkukavnije fellahske kolibe. Englez i Francuz pokušaše izravnati male novčane neprilike, da stvore velike, i tako je od silnoga procvata trgovine obogatio Evropljanin, a propada jadni

Digitized by Google

Egipčanin. Evropa izgleda svoje kukavičje jaje i porodila nesnosnu levantinsku pasminu, taj uzor pohlepnosti, bezdušja i puste materijalnosti duše.

Ostavimo za koje vrieme te odnošaje, na koje ćemo se napose osvrnuti, i prodjimo se tim „najljepšim alemom na držku nizke lepeze".

Posred Masr-el-Kahire, podigla je ruka Francuza Barilleta krasan perivoj-el Ezbekiye. To je srdce evropske Kaire, od ovud se prostiru široki boulevardi, bankirske palače, opera, evropski hoteli, kavane, kojimi obiluje novovjeki dio grada, t. zv. Izmailja. U tom perivoju nadješ po mladih još drvoredih, uz pljušteće slapove, štono se spuštaju u prostrano jezero, po čarobnih, umjetničkom rukom sagradjenih špiljah od sige, obraslih iz tropâ presadjenim grmljem i bršljanom, u sijaset čudnovatih paviljona sve, što je u Kairu evropskoga, a napose sav levantinski sviet. Ovdje susrećeš plavokosu, modrooku dječicu, pod pažnjom garavoga Nubijca, koj patosom stare kvočke šeće za svojom piladi, i plete čarapu. Ovdje zaviruješ u strast grčke naravi, kad ih motriš gdje igraju svoj tric-trac, i odkrivaju pri tom svu golu materijalnost svoje duše. Ovdje ćeš naći mlade diplomate, gdje vrše svoju missiju, dvoreć liepim gospojam. Tu ćeš se zabaviti i touristom, koj — blažena mašta — fesom na glavi, uz findžan kave, naganja svoja pluća nargilom, i uz paklene muke sjedi skrštenih nogu. Toga se već uhvatio orientalni „spleen". On već ni nepozdravlja drugačije van rukom od srca na usta do čela, a zapitaš li ga, odvratiti će kimajuć glavom samo: tayib (dobro, jest) ili: ts! kako to i naš Bošnjak

Digitized by Google

čini, udarajuć toli majstorski jezikom o nebo. Od 5 do 6 poslje podneva svira u tom perivoju glasba, izmjenice evropejske i afrikanske komade, kojim potonjim nemožeš nipošto poreći originalnosti a donekle i vrlo liepih motiva. Slušajuć jednom, stavih se posve blizu klarinetista, a na veliko čudo moje, pošto bi komad dovršen, osta mi glasni pozdrav: „ma ústa, pane Wondráška!“ bez odziva. Madame Angot, Giroflé, Straussovi valčiki, potpouriji iz Aide čine stalni repertoir.

Stanem na južni izlaz perivoja, udarim rukom o ruku i kliknem: „jah hamâr!“ (oslaru!)

U tili tren oka skupi ih se dvadesetak oko mene.

„Good essel!“ će jedan klasičnom ingleštinom.

„Bon Burricco, musju! Ide ko englezki parobrod“.

„Voilá mon Bismark, mon Gortschakof, musju!“

Okružen si samimi oslećimi glasovi; oslari bodu tužno blago u stranu tiela, na to reć bi već stvorenu, natežu ga za uzde, a to se propinje, duva iz nozdrva i kopiće, da ti pokaže, kako je sama živa vatra.

I već si stavio nogu u jedan stremen, kad ti ju drugi naglo uhvati, izvuče i stane dizati u stremen svoga osla. To je trka, stiska, vika, da se neznaš okrenuti ni lievo ni desno, tužne noge ti sasvim zgažene, a napokon nepreostaje drugo, već mlatit šakom, štapom kud zahvatiš, pa kad si malo pročistio zrak, zajašio na odabrano magare, već u punom galopu, dok si dospio na čistinu. Sad će tek hamar da zapita: kuda?

Poslušah savjet Baedeckerov i odvratih: kullo! t. j. naokolo, a to znači: „vodi me, kud ti se svidja!“

„Tayib! Oú—a! Ha!“ poleti tužno magare kao

Digitized by Google

zvrk s konopca, a hamar za njim. Desno lievo sve odmiče, a ti sjediš na sedlu mirno kao na stolici tek kad mâgare oćuti hamarovu šibu na desnoj strani, uzmakne cielim tielom, što je iza sedla, lievo, pa opet desno, i tako krivudajuć poput piškora odmiče u hitru kâsu.

„Šemalak, jah binti!“ — tvoj desni bok, o djevojko! — t. j. uzmakni lievo, to je formula, kojom hiteći hamar upozoruje koju, da se ugne lievo.

„Jeminak, jah sitti!“ — tvoj lievi bok o gospodjo! — nasuprot.

„Riglak, jah havage!“ — tvoje stope o gospodine! t. j. gledaj preda se.

„Gardez, madama; gardes musju“ za Evropejce.

„Aú—a! Ha!“ I tako redom.

Najednom se snadješ u vrtlogu sjajnih kočija, zlatom posutih konjanika i priproste sive magarad. Sve to pod krovom stoljetnih sykomora, u aleji Šubra, stecištu high-lifa kairenskoga.

Na susret ti lete dva preliepo odjevena saïs-a, t. j. teklića. Na glavi jim fes, duge, poletajuće kite; na tielu zlatom izvezena ječerma, kojom proviruju široki rukavi fine sniežno-biele košulje; oko bedara širok pojas; na noguh široke hlaće od biela platna, podvezane oko koljena, a dalje golo i bosonozi. U ruci im dugi tanki štapovi, pa, leteć udilj pred kočijom, turaju štapom sviet desno i lievo, kličuć neprestano: Oú—a, šemalak, yenimak itd.

Za njima na vatrenih arapskih hatovih dva gardska konjanika, u krasnoj modroj, srebrom izvezenoj

Digitized by Google

odori, a tek za njima težki Broom, sa svake strane po jedan dva eunuha na konjih a unutri krasne odaliske, prikrivene tankim prozirnim jašmakom do nad oči i do polovice nosa. Nu i taj jašmak kao da je tu samo da se zadovolji strogoj formi, jer mnogo manje sakriva dražesti njihova lica, nego li koprene evropskih gospodja. Gospodje manjih velikaša i bogatira su tako sretne, da ih neprati toli silna eskorta. Tek uz kočijaša vidiš nabuhlo, glupo lice eunuha, nu i taj se već sprijateljio s duhom vremena, pa kao da i neopaža, kako mu dame otvorenimi prozori kočije koketiraju s mladimi gjauri, koji bud pješice, bud na vilovitoj magaradi, dobacuju zaljubljene poglede, bonbone, kitice mirisava cvieća — bog zna, možda i koj muši-rumi, u cvietnom jeziku arapskom znak ljubavne požude. Kakove sve romane zasnula je već u Šubri vatrena mašta kojega evropskoga mladića, kad ju razpalio žarki pogled Čerkezkinje!

Slika se mienja kad si proletiv Šubrom, boulevardom Clotbeja i vrtlogom manjih ulica dospio u derb-el-Muski, bilo cieloga prometa kairenskoga. Od Ezbekije, pa sve do pjeskovitih humova ležećih na iztoku Kaire proteže se ta pravo orientalna ulica. Tlo je mekano, uvjek vlažno od jedne strane pa do druge položene su po krovovih prhle daske, da štite od sunčanoga žara. Razi zemlje sami bazari, gdje „chavage“ (gospodar) sjedi prekrštenih nogu na rogozi, a u viših spratovih prozori sakriti t. zv. mašrebijom, t. j. cielom provirućom škrinjom od izrezuckana drveta, često upravo majstorijom ornamentike. Gdje proviruje otvorenim kapkom

Digitized by Google

tmasto lice Arabkinje. A u ulici samoj kakova vreva, kakov omamni žamor! Svatko radi i viče, kao da je sam na ulici. Ulični trgovci na malo iz svega grla hvale i nude svoju robu, i sve to u slikovitih frazah arabskoga narječja.

„Hasal, yâh burtukan, hasal!“ — meda, o moje naranče, meda! —

„Ravâje-el — dženet jâh temer henna!“ — O rajski miris! o cvietu henne! (Henna je cviet, kojim si bojadišu Arabkinje nokte).

Otrcani starci nose na ledjih vodom napunjene sakke, jareće mješine, i pozivlju sviet da pije vodu sa „jâh hauvad Allah!“ t. j. „o naplatio me Bog!“ — (sakriveni smisao: nadajuć se, da će me Bog platiti, netražim od Vas mnogo, — dakle: dajem jeftino.) I tako to ide dalje. Slaštice, svakovrstno voće, sitnarije, putujuće kuhinje. Svaki svoje hvali i nudi, i jedan više drugomu u otvorena usta. K tomu vika saïsa i hámara vreva kola, osala, deva, stotine gladnih, ogavnih pasa bez gospodara, a nad tobom krieštući jastrebi, što s psi vrše zdravstveno redarstvo, grabeć svaki smrad i strvinu, što se baca na ulicu.

Ondje ti uz ulicu kod otvorenih vrata neobziruć se na viku i buku prometa, fittib, učitelj, daje djeci recitovati koju suru iz al-kurana, pa to se dere, klanja kao biesno. Nu pazi, da se neustaviš i nemotriš toga prizora, jer će ti i fittib odmah, dakako samo riečmi, dobaciti na glavu nešto, što nipošto nespada onamo.

Dalje od rond-pointa, okrugloga trga u muski, gdje na okupu vozari i oslari hrane svoje konje, ma-

Digitized by Google

garce i sebe priesnom loćikom i svježom djeteljinom primiruje se po malo taj žamor, dok si napokon posred pušećih se vapnenica dospio na pjeskoviti hum, posut vjetrenjačami.

Čaroban prizor ti se otvara pred okom! Sunce samo što nije zapalo, pod tobom prostrani grad, iz koga ti do ušiju dopire daleki žamor. Na stotine vitkih minareta pojaviše se mujezzini, i žalostivom, nu mjestimice prekrasnom recitacijom pozivlju vjerne na klanjanje. Po ravnih krovovih pomaljaju se likovi u dugih kaftanih i turbanih, krileć ruke prama Meki, i klanjajuć čelom do poda. A sve to razsvietljeno onim grimiznim obzorjem, koje se gubi iza gorostasnih u magli izmičućih piramida, i koje zlati daleki Nil, vrške minareta i krune vitkih paoma.

S lieva ti gora Mokkattam ustavlja posljedne trake sunca, i pričinja ti se kao ciela od ružična mramora, a daleko pred tobom, kad ti oko proletilo gorostasan grad, pozlaćenu nit rieke Nila, šume paoma, a posred njih arabska sela kao mravinjake, kad ti pogled dalekih piramida osvojio uspomenu, gubi se sve u crti, kojoj kraja ni naslutiti ne možeš, i zatravljuje te već i pomisao! ono je libyjska pustara!

Već je i zadnji muedin odpjevao svoj ‚lâ iliâha ill allâh, va Muhammeda rrahsûlu-llah‘, klanjajući na krovovih pravovjerni svršili svoj razgovor s Bogom, a sad uzeli bičeve u ruke, i pucketaju njima po prozirnu zraku, a golubovi kruže svoje kuće na te znane im glasove i kupe se u krletke od paomiona šibja, što su po krovovih pomieštane. Tek grdni jastrebovi kriešte oko

Digitized by Google

tebe, sveti mir razastro svoja krila. I dugo još stojiš oslonjen o vitko stablo paome, zriješ, sav očaran i razblažen u to grimizno nebo, gubiš se pogledom u daljini bez reffeksije, bez misli. Kad večernje povjetarce stane poigravat suhim perom paome, kad toli tajinstveno šumi nad tobom, kad se grana za granom prigiblje k tvomu tjemenu, tad bi slušao te čarobne pripoviesti, što ih paomin list povieda, bez kraja i razstanka. I o svakoj slici, koja ti se pred dušom stvori, pripovieda ti priče, sad o domovini, sad o rodu, o drûgu i svemu, što ti je milo. Pozdravljaš sve mile uspomene, a i nepjesniku, baci mi čarobni šum paoma u dušu pjesmu, što ju na žalove Adrije upravih:

Tek misô svezala me s tobom čista —
Ah, misô! Misliš, spona slaba toli
Kô tanka petlja paomina lista
Što povjetarcu jedva da odoli!
Al ti se varaš! Samun kad zanese
Oazom smrt, kad sve to živi, strada,
Još pômin list se živ na petlji trese!
Tek tad, kad venut mu je, tad i pada!

I nehotice uzdahneš, kad ti se razstati, i šapneš: do vidjenja opet!

Do koljena malne zagrezuje tvoj hômar u piesak, spuštajuć se niz drugi spûst brežuljka. Suton se hvata, a pred tobom se stvara pjeskovita dolina posuta prekrasnimi džamijami, čudesi divne arabske umjetnosti i spomenici prošle veličine. To su grobovi Kalifa. Tu si one sjajne slike egipatskih sultana: Barkuk, Buris-bey, Kait-bey, emir Jussuf itd. posagradiše grobnice pod

Digitized by Google

dražestnimi kupolami, posutimi odabranom ornamentikom i vitkimi minareti, uzori sloga i ljepote.

A danas, sve se ruši u prašinu, trošne razvaline. Vrieme izjelo je tanane urese, vlaga iztrošila živom bojom naslikane arabeske, barbarska ruka okršila nedohitne rezbarije. Ruka putnika stranca mora da velikim trudom prenese ostanke tih sjajnih umotvora olovkom i perom u svoje knjige, da im se trag nerazprši kao piesak pustinje u samumu. Jato prosjaka nastanilo se u tih osvjetljenih izbah, komorah i hramovih i obletava te svojimi ‚bakšiš, bakšiš, jah havage!‘ Jad i nevolja, golotinja i smrad skloniše se danas u te stanove, nekoč genijem podignute!

Odmakoh dalje stazom, što preko pustare vodi do Mojsijina vrela. Korakom jaših po duboku piesku, i udisah, što samo bijah kadar, opojni, balzamski zrak pustinje. Neima kristala tako bistra i prozirna, kao taj zrak. Neima miomirisa, koji bi te tako svega opojio, kao ovaj. A to nebo! Na tamnoj modrini prosjale zviezde kao orasi, i svaka odrazuje tisuće srebrnih zraka. Mjesec omata ciel kraj u sjajnu odoru od srebrnih nitî spletenu, a čuvstvo te osvaja, kao da plivaš posred mjesečnoga svjetla. Ne ima noći, koja bi te opojila, kao ona u pustinji!

Vraćah se u grad drugim putem, sa sjeverne strane posred groblja, što kruži oko gradskih zidina. Dospiev do gradskih vrata, Bab-en-Nasr, odsjedoh na čas u arabskoj kavani, što leži tik pred njima. Blatna, mala zgrada od nilske opeke, u njoj jedva mjesta za ognjište, kotlić na njem, policu za findžane i za gazdu da ko-

Digitized by Google

rakne izpod krova napolje i natrag. Pod paomami, što ju okružuju, na klupah pletenih od pômina šibja, posadili se muževi ozbiljnih lica, malne svi bradaši, visoki, suhonjavi, orlova nosa — prave beduinske prikaze. Malo dalje, na prostom tlu, počivaju im deve. U kotliću vrije kava, nargile se puše, a posred klupâ čuči na tlu koštunjav starac siede brade, očiju kô žeravice, pruživ duge prste preda se, maše rukama, i neizmjerno živahno pripovieda — priče. Osobiti gutturalni značaj arabskoga nariečja čini, te čuješ malne same oštre: h, što će ti ga prvi čas učiniti neugodnim; nu, kad se uho priviklo na tu osebinu, proviru sve više i više prednosti toga slikovitoga jezika, punoga žive modulacije i muzikalnih akcenata. Beduini napetom pozornosti slušaju svoga pripoviedaoca, te kad im se što osobito mili, prekidaju ga izrazi čuda, kao: wallâhi! tako ti Boga, — wahyât, — râsak, — glave ti, — waheyat ennäbi — prorokova mi života, — istaghfir allah, — sačuvaj bože itd. Kad je zamuknula priča, nečuješ ni glasa više; sve sjedi, odbija dimove, nepomično u tihom razmatranju.

To je arabska „fantasiya“.

Prvi čas te neprijazno ošinuše okom, nu kad si mirno sjeo med nje, i šapnuo samo kavanaru svoj „hat fingân kahwa bisukkar“, i ponudio desno i lievo cigaretu finoga stambulca, i pozorno upro oko u poviedača, stane ti se pružati sad s desna sad s lieva ruka s gotovom cigaretom, a kad se praštaš, dobaciti će ti „messâkum bil-hêr!“ Bog ti poklonio dobru večer!)

Okasnilo je. Valjalo je požuriti kući. Zapletenim putem derb-el-Gamêliye prieko muske u hitrom kasu u

Digitized by Google

niz bazara, da se nagledaš večernjega života u njih. Sve još živahnije, još punije, još bučnije nego li danju. Nigdje, u cieloj perspektivi dužeće se pred tobom ulice nevidiš svjetla, a sve je čarobno razsjetljeno svi ti raznobojni turbani i kaftani plivaju reć bi u svjetilu. To su svjetiljke, koje sviete u bazarih, a kad nevidiš u njihovu nutrinu, nevidiš ni svieća, već samo njihov čarobni effekt. Nu već ti je duh prezasićen, umoren od živih utisaka, već neima poleta da se opet uzdigne do maštovitih prikaza tisuć i jedne noći. Još dovikneš hamarsi: „lil hotel du Nil" i neznaš ni sam, kako si se za par časova izpleo i izmotao iz vrtloga tih ulička, i stvoriš se u dražestnom tropskom vrtu hotela, gdje te pozdravlja opet Europa.

Digitized by Google

III.

El-doséh.

Osvrnuti ćemo se još napose na muhamedanski znanstveni i vjerski život, kako on širi svoje trake iz duševnoga si središta u Kairu. Svaki korak, koga u Kairu učiniš, dovodi te u tragove te missije njegove, i on je u tom pogledu skoro još važnija točka po muhamedanstvo, nego li isti Carigrad, akoprem šeik-ül-Islam u potonjem stanuje.

Danas nam je samo nacrtati par slika o velikoj svečanosti povratka svete karavane iz Meke i proslave prorokova rodjendana, nebi li si čitaoc iz mnogokojih momenata mogao stvoriti sliku naravi toga puka i cieloga muhamedanstva.

Dne 9. ožujka oživile već s rana jutra ulice Kairenske. Tutanj talambasa, tarabuka i svirala ozvanjao ulicami Muski i derb-el-Gamelîye, ciele povorke uputile se na susret velikoj karavani, što se, noseć sobom prorokov sveti sâg, nakon stodnevnoga puta iz svete Meke vraća u Kairo. Prijatelji, znanci, rodjaci hodočastnika, mužko i žensko, staro i mlado, sve se diglo, da pozdravi putnike, koji ovršiše, što po zapovjedi prorokovoj

Digitized by Google

svaki pravovjerni jednom u životu ima da ovrši — pokloniti i okriepiti se na grobu prorokovu.

Jedva izidjosmo izpod vrata Bab-en-Nasr izvan gradskih zidinah, sretosmo već prve putnika. Tu koraca ogromna deva, na svakoj strani nosi košaru pokrivenu improvizovanim šatorom, a u njoj ciela obitelj, počam od otca i majke pa sve do sitnoga naprščeta i šugava mačeta. Za njom deva, a na njoj suh, koštunjav starac, obvijane glave, gol od pojasa do tjemena, što se u vjerskoj ekstazi zavjetovao u tom kostimu prohodočastiti cio put od Kaire u Meku i natrag. Dalje na vatrenih hatovih bogati effendi i chavage, imućni gradjani na magaradi i devah, i uboga fukkara pješke. Špalir čekajućih udari u klicanje, tarabuke, talambasi i svirale zazvone nemilice, a nada sve prodiru ti uši neopisivi uzklici arabskih žena, koji se nedaju ni opisati ni pačinjati, i koje ćeš si najzgodnije predstaviti, ako si pomisliš umjesto grla svake Arabkinje ogromna tankogrla cvrčka, kad je baš najbolje volje, da izvadja svoj umjetnički ćurlik. Hodočastnici jedva se otimlju burnim pozdravom, štono ih susreću. To nije šala, 100 dana putovati bezkrajnimi pustarami, posried razbojničkih beduina, vidjeti sveti grob prorokov, eldorado pravovjerna puka, i vratiti se zlatom izvezenim turbanom, znakom hadžije — kolika sreća, vriedna zavist i onomu, komu nije još dosudjena bila!

Težkom mukom izmotasmo se na abassijsku poljanu, ondje već šator do šatora, u sredini najveći, okrunjen zelenim stiegom, što krije sveti sag Muhamedov, komu klanja množina pravovjernih. Na prostranu, pi-

Digitized by Google

skovitu polju. razredili se hodočastnici u slikovitih skupovih, a oko njih puk kairenski, da sluša njihove putne zgode i nezgode. Sve moguće tipe, sva moguća odiela, sve moguće boje nalaziš tu na okupu. Počam od crnih Nubijaca, tamnih Barbareska i Funišana, surih Egipčana pa do bjeloputna Rumelca i Bošnjaka.

Nehotice ideš da povučeš paralellu izmedju te svečanosti i naših proštenja. Slika je nemila, koja ti se stvara. Nije li naša vjera dostojnija i kadrija, zanieti te u više sfere mišljenja i ćućenja, nego li muhamedanska? Nije li ona još čišća i uzvišenija, da ti oplemeni ćud nego li njihova? Pa kolika razlika u effektu?

Ovdje vidiš potištene, jadne stvorove, skučene robstvom i ugnjetavanjem, a na licu im čitaš zanos koji ih okupio s posvećena čuvstva. Svaki, kao da se preporodio, da počinje živjeti nov život, ideja njegova božanstva proniknula svega, proputovao je stotine i stotine milja posried mrtve, gluhe pustoši, oskudievao je, gladovao je, žedjao je, strepio pred razbojničkom rukom, uložio možda zadnju piasteru, da udovolji vjerskomu čuvstvu! Ovdje ga vidiš, gdje se sretno dovinuo opet kuće svoje, pa sjedi pred zemljenim kotlićem i nasladjuje se pregršti kuhana boba, komadićem pogače, i gutom čiste vode iz zemljena vrča. Taj je znao, zašto ide u Meku, i taj je blažen, jer se okriepio svetinjom svoje vjere.

Kod nas? Komu je drago i pokušati samo izbrajati sve one gnjusne slike razkalašenosti i nemorala, koje se nakupile na kojemu proštenju? komu se dade proniknuti u frivolno shvaćanje svetoga čina? Koliko ih

Digitized by Google

je od svih, koji polaze na proštenje, koje onamo goni čista ideja vjere, i koj se kriepi svojom pobožnosti a ne najmaterijalnim užitkom? Pa šta se čini u nas, u civilizovanoj Evropi, da se tim sablaznim stane na put? Nedaje li im se hrane baš s one strane, koja bi svaku oduzimati zvana bila? Nezazebe li kršćanina u srdcu, ako mu si mašta predoči sliku Isusovu s kandžijom u ruci, gdje tjera iz svetoga hrama trgovce i kramare? Koga pi ponajprije imao onda da zgadja bič božji?

Ako ti vjera nije uplemenila čuvstva, ako ti nije posvetila misli, čemu ju držiš izlikom, da ugodiš svojoj razkoši i požudi? Čemu onda uzdržati silom formu, koja se sa svrhom svojom neda u sklad privesti? Jeli one blagotvornije onda djeluju na srdce ljudsko, no Astartini svetci u poganskih Feničana?

Ostali dio toga dana na abbasijskoj poljani kao da je posvećen odmoru i počinku putnika, pripoviedanju o putnih zgodah i nezgodah, o vidjenih i nevidjenih tragovih čudesa prorokovih.

Tim življe je sve na drugoj strani grada, prostranom izsušenom jezeru do Nila, t. zv. Birket-el-Bulaq. Tamo se razpinje šator do šatora, koliba do kolibe za sutrašnji ili preksutrašnji dan, na kojem se ima u svečanosti el-doséh zaključiti niz svečanosti u slavu prorokovu.

Sutra dan prenosi se sveti prorokov sag u mošeju Muhamed-Alijevu. Neopisiv je pogled na visoku citadelu i prostrani pod njim trg Nat Mejdan. Tu je glava do glave, strmi obronci citadele sa svojimi serpentinami načičkani šarenim svietom kao ogromni amfiteatar. Nada

Digitized by Google

sve zapinje ti oko na divnoj mošeji Muhamed-Alijevoj, koja se iznima, kao kakvi biserni diadem. Od prozirnoga alabastra su joj dva visoka, vitka minareta, kolonade oko nje i façada. Duž podnožja citadelle poredale se stotine i stotine kočija s jedne strane, a s druge ogromni špalir pješaka, što ih sav zaptijski zbor egipatske priestolnice težkom mukom iole u redu drži. Jedna za drugom prolaze sjajne ekvipaže kedive i ostalih velikaša na citadelu i sav harem izletio je u blistavih broomovih.

Oko podneva stane kretati povorka, na čelu par konjaničkih četa u slikovitih odorah, pješačke pukovnije dolnjoegipatska i Nubijska, t. zv. Ricinus-regiment, garavi crni omazani ricinovim uljem odieveni u sniežnobielu odoru, s fesom na glavi — doista eksotičan pogled. Zatim svi mogući redovi derviša pod šarenimi stiegovi, prikazujuć svoju ekstazu u ogavnih experimentih, koje ćemo niže opisati. U to se razliegne ćurlik iz stotine hiljada ženskih grla, karavana se pojavi, na ogromnoj bieloj devi, zauzdanoj zlatnom ormom šator od biele svile, bogato izvezen suhim zlatom a pod njim sveti sag prorokov. Za njom deva za devom, goli starci hodočastnici na njoj, još četa pješadije i konjaničtva i provod je završen.

Sad se cieli trg mienja u pozornicu nebrojenih komičnih prizora, kakovi su neizbježivi u tolikoj stisci i vrevi. Ondje balancira četa sinova Albionovih, što je, nemogav naći kočije, motrila cieli prizor stojeć na magarcih, te nenašla više vremena i zgode pustiti se opet u sedlo. Koj nije ni magarca našao, zajašio na ledja

Digitized by Google

krepkoga Nubijca, i neznaš, koji jahač je u većoj neprilici jeli prrvi ili potonji, i kojemu magarcu je teže, onomu na četiri ili onomu na dvie noge. Razigrani puk i tako ne može da odoli, i da si takovom zgodom dopusti nedužnu šalu sa ukočenim Frankom. Ne riedki se svali poprieko na svoju okolicu a onda udri u smieh i ova ciela ženska galerija na citadelskih spustovih. I hoće se englezkoga stoicizma za podnieti to, niti pisnuv, niti škrinuv zubi.

Poslje podne počinje na Birket-el-Bulaq vašar u orientalnom stilu. Po šatorih i kolibah smjestili se raznovrstni pelivani, Caoutskoucmani, zmijski čarobnjaci, eskamoteri, bajadere, industrijalni Grci i Sirci s panokarouselom, circusom itd.

Ustavimo se pred habarom, ciganinom, što je u kožnate vreće sakupio cielu četu otrovnih zmija, pa čućeć na podu, vadi svoje miljenice, da se s njima izkaže. Po dvie pusti preda se na tla, izvadi frulu i uglasi čudnu neku melodiju, bez sveza, bez smisla, tek ritam da razaznaješ. Dvie naočarke (Naju haje) napuhnu svoje vratove kao krušku i upiruć se o smotane repove cielim gornjim tielom stanu nihati i tresti po ritmu frule. Sad se habar sagnuo do njih, a one na istu daljinu pred njim uzmakle nauznak; sad se opet habar spustio nauznak, a zmije ga sliede glavom nice; kad on tielom lievo, i one će; kad desno, i one na istu stranu. Sve pomamnije svira frula, sve pomamnije se vrte i habar i zmije, habar prevraća oči i straši uboge stvorove, napokon baci i frulu, uhvati nemani i stavi ih oko vrata, gdje mu se u tili čas skovrčaše, dok ih napokon nestane

Digitized by Google

u njegovih njedrih. Zatim opet ista majstorija opet s drugima. Pripoviedahu, da habar, kad ide da hvata zmije na rubu pustare, stane pred njihovo duplje i zasvira frulu, na što se i one izvuku iz rupe, da padnu njemu u šake, i izgube otrovne zube i zlatnu slobodu. Baš za dana našega boravka u Kairu zaglavio je jedan habar, što je češće zalazio u hotel du Nil, da pokazuje svoje coprije, od ujeda Naja-Haje.

Tu je bajadera iz Assouana. U malenu šatoru namjestio se tamburin i svirala, a po njihovoj glasbi kreće se tamnoputna, ljepušna djevojka s tamburinom u ruci. Pogdjekoja i pjeva, i ne može se poreći, da u melodijah, skroz sentimentalnih, imade i osobita čara, a isto i u vitku, gracioznu savijanju tiela. Nu težko će Europljanin pojmit onaj uzhit, kojim se mnogo pjevačica i plesačica dojimlje svoje orientalne publike. I medju njima ima slavljenih Diva, kojim se glas pronosi od Chartuma do Aleksandrije, i kojim u skutove leti biser i zlato, kao kiša. Ima ih, kojim davno već pokojnim, žive uviek uspomena u svietu, i koje su čarom svoga glasa, ljepote i umjetnosti splele mnogoga velikaša u svoje tanane nu čvrste mreže. I u Orientalaca imade korjenitih habituć-a kao i kod evropskih balleta, nu napriečac su te bajadere tužna, uboga stvorenja, koja napokon obično propadnu u kalu života.

Ovdje se namjestio orientalni bajaco, t. z. Karagjoz, pun frivolnosti i objestna humora, a ciela predstava dovršuje, kao i ona talijanskih marioneta, da stereotipni maličak dobije batina na burnu radost gledaoca.

Digitized by Google

Što bliže večeri, to veća biva vreva i stiska. Posried polja sprema se sjajni vatromet. Štogod vidjeh vatrometa, tako sjajnoga ne mislim, da je kadra smoći europska pirotehnika. To su Arapi kao u svom življu, i dosjetiš se odma, da su oni izumili barut. Nu i zrak, ciela atmosfera, ono prekrasno večernje nebo, gdje svaka zviezda trostruko svieti nego li u nas, taj prozirni eter hoće da uzvisi djelo umjetnosti. Ciela dva sata trajao je neprekinuti slied svih mogućih produkcija, a zaključni tableau prikazao je visoko vrh vatrenih slapova plešuću evropsku frajlu u krinolini i evropskoga gentlemana u cilindru, dok ih uz neizmjerno veselje i klicanje svieta vatra nepojede.

Do kasno u noć drže u otvorenih velikih šatorih derviši svoje vjerske vježbe t. z. sikr.

Ponajprije dervisch-orlé, urlajući derviši, što se oko talambasa postaviše u krug. Sve divlje prikaze, duge razpletene kose, u jarećem zobunu. Što prljavije izgledje, to bliže je Allahovu priestolju, što ludji, to svetiji, a kad sasvim poludi i poživinči, onda je gotov svetac, jer samo tielo mu šeće zemljom, a duh mu je ostavio zemaljsku posudu, i nastanio se kod Allaha, kako Orientalci mudruju. I zato Orientalci osobito časte i poštuju takova ludjaka, jer je ludost osobiti izljev Allahove milosti.

Slika, što ju takav sikr prikazuje, upravo je gnjusna. Najprije udara talambas u polaganom ritmu, a krugom derviši uz mumljanje molitve klanjaju glavom što moguće bliže do tla, pa opet na uzmak, a zatim desno i lievo. Tempo postaje sve brži i brži, dok napokon sve

Digitized by Google

spline u divlju buku i bezglavicu, derviši sve bliže do silne ekstaze bacaju tielom i rukama kao pomamni, tuleć iz sveg grla „Hu! Hu!“ (On! On!) t. j. Allah. Upravo te strava popada, kad ih gledaš, kako su izbuljili oči, pretvorili lice u užasne grdobe, kako im se tielo prelama, dah žamorom izlazi, kao iz kozačke mješine, a duga kosa leti zrakom, kao lan preko trlice. Tek kad su posve iznemogli, klonuli, prestaju, a drhćuća ruka pruža ti se za „bakšiš!“

Malo dalje plešući derviši plešu. Postepeno, krećuć se na istom mjestu razširenih ruku oko vlastite osi, dodju do ekstaze, u kojoj se u minuti i do 75 puta okrenu, dok ih napokon omiljavica nesvlada i napola onesviesti.

Svi mogući redovi, el-Ahmediye, Riffaiye, Savadiye itd. ponamjestili se po šatorih, i svaki na svoj način ugadja Allahu. Ovdje su, koji si kratkimi, na kraju oštrimi buzdohani probijaju lica i usnice, dok ih potokom krv nepolije, koji težki buzdohan oslone o jabuku na grlu i vrte ga kao zvrk; drugi opet zmijske vragolije spravljaju, odkidaju zmijam zubmi glavu, i jedu ih priesne itd. što je nebrojnih takovih nakaza.

A oko šatora fanatizirana timi predstavami fukkara* skuplja se i čeka da postane materijalom za sutrašnji zaključak svečanosti. Derviši ju mame i kapare, a pod noć kasno odvedu u svoje samostane, gdje ju do sutrašnjega podneva opajaju i kade hašišem (opiumom).

Svrnimo se još na zaključak te svečanosti el-dosèh. Treći dan pred podne opet je Bulaq pun svieta. Po

* Fukkara je višebroj od fakir; siromah.

Digitized by Google

šatorih namjestili se princevi i paše, evropska diplomacija, sav otmjeni sviet mužki, što ga je u Kairu. Nasuprot tim šatorom u njekoliko redova haremske kočije, dalje stotine fijakera, a med njimi svaki komadić tla izpunjen pješaci. O podne vode derviši izvodeć svoje opisane već majstorije nekoliko stotina glava jadne, hašišem opojene fukkare, pa ju silom pobacaju na tla u dugom redu, glavu do glave, licem o zemlju. Tko neljega dobre volje, toga nesmiljena ruka i štap derviša i zaptije povali, dok, legnuv jednom, već omamljen hašišem, nije kadar dignuti se. Urnebesni vrisak žena i svih gledaoca naviešta dolazak šeh-el-mufti-ja, poglavice kairenske crkve. Na prekrasnom bielcu konju, srebrom podkovanu, sjedi nepomično starac biele brade, model za slikara. Četiri derviša vode mu konja, i tako projaši uz klicanje ciele svjetine dugi niz ležeće fukkare, koju još i pregazi za njim hrleća svjetina, koje nije više kadar u redu uzdržati štap zaptijin. Mnogokoj iznese na slavu prorokovu izlomljena rebra i križa.

Prestanimo s tom gnjusnom slikom fanatizma. Gledaoca zaboli srdce kad uoči razliku medju pravom pobožnosti i fanatizmom, kako se toli osjetljiva prikazuje u slici dolazka hodočastnika, na abbassijskoj poljani i tom, ludimi derviši aranžiranom predstavom na Bulaku.

Fanatizam ostaje ipak svagdje isti, a mienja ga tek u malo, i to u vanjskoj prikazi, ćud i narav puka. Pa ako su stoljeća civilizacije i utrla tragove čiste vjere, utrla su i fanatizam, koj je gorčinom svojom uništavao slast prve. A nadajmo se, da će u toj borbi jedne i drugoga, i duha vremena, koj je zamienio jednu

Digitized by Google

s drugim, proti obima, pročistiti se čaša smutnje, a najviši ideali ljudstva o božanstvu na površju opet zazrcaliti nepomućenom čistoćom.

IV.

Gizeh i piramide.

Dugo se nemogah odlučiti posegnuti svojom rukom za koprenom, koja zastire misterija staroegipatske poviesti, dugo se ne mogah odvažiti prikazati ta čudesa svieta u bliedoj slici nacrtanoj profanim perom feljtoniste. Šta se sve zahtieva danas od putopisca koli lahko posegne tko za novinarskim listkom, misleć u njem naći udobni i lahki exposé pitanja, koja se tek napornom naukom riešiti dadu. A koli lahko dodje bezazleni pisac do prikora, da neima znanja, kojega si i tako nikad prisvajao nije.

Piramide! Taj jednostavni geometrički kalup od jednolika, siva kamena, što tisućam i tisućam godina prkosi i kojega se „isto vrieme" boji — koliko je porazbio glava, kolikim učenjačkim nasrtajem li je odoljeo! Šta su, čemu su, zašto su te ogromne masse kamenja?

I nehotice Ti padne na um, kako često uvaženoj osobi izmakne rieč bez smisla i namiene! Nu ona leti od ustiju do ustiju, sto glava ju premiće i vâlja na sve strane, a za čas stvoriti će se verzije: ta rieč znači

Digitized by Google

ovo ili ono; sad je tajinstveno, navlaš prikriveno proročanstvo, sad zastrti odgovor na pitanje, kojega, istina, nitko nije čuo, nu koje mora da je bilo ovo ili ono, od ovoga ili onoga. A kad autor bezazlene rieči te čuje, nasmiehnuti će se, a možda i prepasti u sviesti, da na šta slična ni pomislio nije.

A šta se sve radi od spomenika iz davnih vremena! Svaki se trudi naći šta nova u njem, svaki će odkriti novu misao itd., a gdjekoji nas laikâ zalutati će u tom labirintu i prihvatiti se možda upravo zadnje teorije i zadnjega sistema strastvenom priklonosti. Zato je i bolje, da se nas koj, kadar tek prinjušiti toli duboko zapretanim tajnam i netrudi odkrivati ih, već da prepusti lagodnim sanjarijam i refleksijam, koje će ga uznieti nad niveau, gdjeno ga pritište težka mora nezasitne znatiželje.

U toliko se slažu učenjaci, da su piramide grobovi svojih sagraditelja Faraona. Stari Egipćani skrbili su malne cio svoj život, kako da se dostojno priprave za posmrtni stan. Najluksuriozniji pompes funèbres dan danas mora da je bagatella prema njihovim pogrebom i svemu, što je s njimi u savezu bilo. Piramide, nad kojimi je gradeć ih, skapalo na tisuće jadnih podanika i robova, jasni su dokaz tomu. Nepristupna cielomu svietu ležala u njih pomno balzamovana lješina, čekajuć da se opet složi s lîkom i s dušom, jer je čovjek iz tih triju dielova po egipatskoj nauci sastavljen bio. Duša je boravila u podzemlju, na veliku otoku, bujnih poljih i njivah, obradjujuć tlo i sprovodeć život kao na zemlji. A pošto je svaka od pomenutih triju sastavina za se

Digitized by Google

nerazdjeliva i vječna, valjalo je za svaku skrbiti, da se što bolje opremi na posmrtni put. Duša dobrimi djeli, zapisi, molitvami; tielo balzamom, miomirisom i sigurnim grobom; šemen ili lik, u koj je duša opet ušla, i novcem i hranom i orudjem i statuetami od draga kamena i zemlje, predstavljajućimi sve vrsti radnika, koji će na podzemnom imanju služiti svoga gospodara. Ciele klasse pučanstva, a ponajpače svećenstvo bavilo se opremanjem umrlih, a svećenstvu bio je od toga najveći prihod, jer se potegnulo zemaljskoga dobra na račun mnogoga od mnogobrojnih bogova, akoprem su svećenici sami bili jednobožci. Jedino politika gonila ih čuvati pravu vjeru tek za prokušane svoje učenike, a ostalomu svietu prikazivao se vrlo šareni panteon.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Od Kaire preko Bulaka i Gezire vodi nas sjenoviti drvored u Gizeh, posred bujnih livada i njiva, preko i duž nilskih kanala. Malo po malo izniču Ti sve jasniji rubovi piramida, sve više i više staneš im naslućivati gorostasnost gradje, a za mali sat vožnje stvorio si im se pod podnožjem neobičnim čuvstvom u duši, kao da si poduzeo poći na težko djelo, kojemu će Ti jedva dosegnuti snaga. Mašta bi Ti tako sklona bila poletiti u bog zna koje davnine, da Te i ovdje neokružuje vječna i dosadna proza u slici garavih Beduina, što Te obletavaju, turajuć Ti silom patvorene antikvitete u ruku, i gledajuć Te zakapariti, da im se kao pouzdanim vodićem povjeriš. Mnogobrojna bosonoga eskorta dopratila Te na vrh ruba pustare, na kojem se uzdižu ta deveta čuda svieta.

Digitized by Google

Prozorom kioska, što si ga pod piramidom Keopsovom sagradio kediv, promatraš i mjeriš te gorostase, važuć sve razloge pro i contra, bi li se usudio dovinut im se vrška. Nu zvedljivost i pomisao, koli kukavno bi bilo snaći se u Gizehu, a neupoznati se s timi niemimi svjedoci davnih vjekova, prevlada svako kolebanje. Uz malu pristojbu doznači Ti šeh el piramidi 4 Beduina na poslugu ili bolje rekuć „predpregu“. Tako ćemo najprije u piramidu Keopsovu.

Valja znati, da su piramide prvobitno bile sasvim gladkih izbrušenih strana i rubova. Kako se kod gradje naslagao od podnožja do vrška sve manji i manji četverokut, ostale su strane kao stepenice poprečno po 1 metar visoke. Te su stepenice onda od vrha prema podnožju izpunjavali trokutnimi balvani, kojim je vanjska strana izgladjena bila, tako da je vršak s podnožjem bio spojen ravnom plohom. Na drugoj, Kefrenovoj piramidi još je i sada velik komad od vrha ostao tako gladak i nepristupan. Nu ostalo povadili su graditelji kairenski, rabeć piramide kao vrlo udobne kamenolome; a tko bi izbrojio, koliko pročelja kairenskih palača sagradjena su tim kamenjem. Sad su te stepenice uslied toga opet odkrivene, nu dakako kojekako okrhane i izprebijane.

Na dvanaestoj od prilike stepenici otvara se ulaz. Nad tim ulazom pada Ti u oči velika ploča, izpunjena brižno izklesanimi hieroglifi, nu varaš se, ako se zagledaš u nje i pomišljaš, Bog zna koj praprapradjed Mojsijin, da je ovdje dubao svojim dlietom! To Ti nije drugo no slavospjev pruskomu kralju Fridriku Vilimu,

Digitized by Google

što mu ga u staroegipatskom slogu i pismu izvojevao i uklesao učeni Lepsius, koj je na trošak pomenutoga monarha putovao Egiptom. Kad čitaš prevod toga slavospjeva, pa pomisliš, da je spjevan u staroegipatskom slogu, onda doista hvališ Bogu na milosti, da taj staroegipatski slog nije više u modi! Da je koj pravi Faraonov dvorski liferant Izrajilova plemena bio kakav Hans Sachs, bez dvojbe nebi kadar bio poniznije pjevati!

Kadno si se spustio tim hodnikom kojih 30 koračaja u dubinu, staneš pred gorostasnim balvanom od granita, kojim su, sahraniv lješinu Farauna Keopsa zatvorili za sobom prilaz. Pošto se taj kamen nije dao prekopati radi svoje tvrdoće, to ga obkopaše i protukoše strmu, tiesnu, neobičnu luknju, kojom Ti proći valja. Neznaš, kako ćeš prispjeti, nu u tili tren poskočio Beduin preda Te, uhvatio Te za ruke, svaku nogu ponio drugi, obuhvativ ju oko koščice, i tako si se lebdeć i netičuć se stiena stvorio u strmu, posve tamnu prokopu, koji Te kojih 40 metâra uzbrdo vodi do t. zv. velikoga hodnika. Pot te oblieva u tom zadušljivom, sparnom zraku. Na početku hodnika ustave Te, a uz slabo svjetlo baklje vidiš se samo u veliku prostoru, a lievo i desno gladke ogromne stiene od laštena granita. Hitri Beduin uzpeo se medjuto na drugi kraj hodnika, zapalio smotak magnezije, a pred okom ti pukne ciela slika staroegipatske radnje gorostasnih dimenzija. Ako i nije prekomieran prostor, do 50 met. dužine, 2 širine a blizu 9 visine, stiene su sve od assuanskoga granita, komada velikih kao stiene naših soba, izgladjenih kao stol, a položenih jedan po drugom, toli oštrih rubova,

Digitized by Google

da doista nisi kadar ni vlasa ni igle medju nje utaknuti, kako arabski pisac Abdellatif kaže. Velikim strahopočitanjem daješ se, ne tlom hodnika, već uzvišenim jedva pedanj širokim rubom po strani povlačiti uza hodnik, nehotice se spustiš na sve četvere, podaješ desnicu prednjaku, koj Te vodi, razkročiv se od strane do strane i tišćeš se uza stiene, da bi jedva iglu medju Tvoja rebra i stiene proturio a svaka noga Ti počiva opet u jednoj ruci Beduina, koj ju laganim taktom čini maršírati po koljenih. I to si napokon svladao, i nizkim predsobljem udješ u grobnicu, da nevidiš u njoj ništa do golih, gladkih stiena i skrhani sarkofag, bez napisa i sadržaja.

Obezčašćen, oskvrnjen taj ležaj gordosti i oholosti, lješina tirana, bačena Bog zna kuda! Koliko vriednim cienio se taj silnik, kad je tisuće i tisuće ljudi odsudio na dosmrtnu robiju, kad ih tisuće odsudio, neka skapaju i ginu od žege i napora, a da mu sazidaju posmrtni stan, kcj će prkositi vjekovom i koj će isto vrieme pretrajati! Da, stan mu je prkosio i prkositi će vjekovom, ono što ga ljudska ruka okrnjila, nije ni obzira vriedno prema gorostasnosti ostaloga diela! Nu on nije našao vječnoga mira! Do njega se prokopala ruka lakoma čovjeka, izbacila ga na svjetlo svieta, raztrgala ga na komade, razrezala i potražila utrobu njegove brižno začinjene lješine, nebi l' zlata i dragoga kamenja našla, a nenadje no prhlu prašinu! I on se razpao u sičušni prah, a toli samun razmetnuo i raznesao ga pustinjom na stotine milja! Kao mravinjake sagradiše si njegovi kukavni dvorani i sluge sićušne grobove uz

Digitized by Google

njega; nu i ti se razpali, ili prah pustinje zabrtvio ili si šakali u njih našli zaklonište. A mi stojimo pred timi dosjetkami objestne silničke ćudi i razbijamo si glave, da im hvatimo „temeljnu ideju!“

Tako mora da je ptici, kad izleti iz tiesne krletke, kako je Tebi, kad si izašao iz te grobnice. Radostnim licem pozdravljaš toplo sunce, još čarobnije ti se prikazuju šume paoma pod nogama, a radostno pozdravljaš garava lica beduinska, jer ti je kao da si sa slike smrti zagledao u rumena, bujna lica mladjahna života!

Vrlo rado se odvažih iza te ekspedicije u grobnu tminu, da se uzpnem piramidi na vršak. Toli zamamljivo rumenio se u sunčanom sjaju, u daljini pomaljali se vršci kairenskih minareta, kao da mi se nude, nebi li ih pogledao s toga svietom slovećega vrha, koli čarobne su prikaze.

Nisam imao ni vremena ni sabranosti dovolje, da brojim stepenice, kojima mi se uzpeti bilo. Znao sam tek, da je piramida za 12 metara viša od tornja sv. Stjepana u Beču. Preporučih ruke dvojici Beduina, jedan me uhvatio oko bedara i tako me odbacivahu od stepenice do stepenice kao loptu; za par minuta ostaviše me, da se odmorim, i odmah se nadje zaprljani, otrcani ciganin, sa „io sono dottor arabo“ i stane Ti previjati i trti koljena, nukati, da izpireš usta vodom iz njegove kulle. Tako dalje uz male stanke, i stvorio si se na vršku, 10□ m. prostranu, sve Ti se još magli pred očima i pomno mjeriš, gdje je središte toga plateaua, da po gotovu sigurno sjedneš i odahneš. Začudih se, opaziv, da je prošlo punih 25 minuta, dok sam

Digitized by Google

se uzpinjao, a bio bih se zakleo, da ih nije ni 10 prošlo.

Malo po malo umirise se i pluća, razbistri se i oko, a uza svu stravu, koja Te hvata, toliko Te očarala dražestna slika pod Tobom. Napokon se sprijateljih sa situacijom i legoh potrbuške nad rub. Dolje arabska sela kao razrovani mravinjaci, ljudi, karavane, kao mravi. Sag bujne zeleni prostro se pod tobom, na njemu gledaš amo tamo tumarajuće slike; po srebrenu Nilu plove dahabiye i ladje kao orahove ljuske, o rumeni gebel-el-Giuši i Mokattam oslonio se Kairo, kao da ga u stereoskopu vidiš; nilski kanali prepreli se bujnimi polji kao srebrne niti, na njih nebrojene sakkije* uz stotine poslenih fellaha. To je sve život, bujni život, a taj je toli liep, toli krasan! čuvstvo žive nade obuzelo mi grudi, svrnuh okom poda se, i jedva razaznavah svoje suputnike; domahivasmo si rubcem, klicao bih bio od radosti, i šta bih kašnje dao bio zato, da mi se i jedanput još ponovilo to čuvstvo liepe nade, da sam i jednom još mogao povjerovati kao onaj čas, da će nov život proteći bolnim tielom moga druga, da će mu se vratiti izginulo zdravlje! Da sam još i jednom mogao tolikom vjerom pozdravljati to žarko sunce, što je zlatom obasjavalo taj bujni život preda mnom! i to krasno čuvstvo uminulo je doskora. Obrnuh se na drugu stranu, a pogled mi nije zapeo ni o živu stvoru, ni o travci! Dokud je dosizao, ništa van žuta duboka prašina u koju je suhi vjetar pustare zadubo svoje tragove. Humak

* Veliki mlinski kotači s lonci, koje bivol okreće i tjera vodu s nilskih kanala na poljane.

Digitized by Google

do humka od mrtva praha nanizao se u nepreglednu sliedu, gdje u daljini nazrievaš dalekozorom iz žute mase proviruće kosti devâ, što ih divlji Samun smrtnim plaštem pokrio, a noga gladne hijene odkopala i lakomi zub oglodao. Majstorska slika smrti, koja Te se dojimlje neobičnom snagom. Pa kad promjeriš prostor, što ga ondje život izpunjuje, toli uzan, toli ograničen pa ovdje neizmjerno, bezkrajno polje, gdje smrt gospodari, onda se je učiš bojati; a da udovoljiš lahkoj svojoj ćudi, svraćaš oči opet natrag na bujnu zelen nilske doline.

Malo Ti je vremena preostalo podati se nepomućenim mislim. Mučitelji Tvoji, Beduini, skrbe dobro, da nepostaneš sentimentalnim!

„Bakšiš, Bakšiš, jah havage!“ stanu Ti pružati ruke, ovdje, gdje Te u toj silnoj visini, u oči te neugodne strmine, kojom Ti se spuštati, uhvatila strava, i gdje dobro znadu, da si neoružan suverenim čuvstvom sigurnosti i da Te slaboća tvojih živaca prepustila njima na milost i nemilost. Šta bi im sve dao, samo da sretno sidješ vratolomnim putem! Kad si jednom dolje, kad Ti je čvrsto tlo pod nogama, onda dobro znadu, da im neće toliko donieti taj priziv na Tvoje dobro srce, kao ovdje. I oglobiše Te užasno. Franak za frankom gine u njihovih kaftanih, a ruke su uviek još izpružene dok se napokon ipak neosmjeliš, neotresneš i kreneš silaziti. Jedan Te svezao svojim pojasom i drži Te otraga, dvojica ti pružila ruke i tako skačuć od stepenice do stepenice sišao si napokon; nu čini Ti se, kao da si noge gore zaboravio.

Mučno se provlačiš dubokim pieskom, da obadješ

Digitized by Google

cielo prostrano polje piramida; tu je izim Keopsove još i Kefrenova nešto manja i Menkaurina malena piramida, a oko njih više pomanjih, što ih uz te gorostase jedva i zamjećuješ. Još Te želja vodi, da promotriš zagonetnu sfinx, taj ostanak staroegipatske klesarije u veliko. Iz ogromne žive stiene iztesana je ženska prikaza lavjega tiela a lice, doista liepo i ljubko, odaje ti sasvim vjerno staromisirski tip tupa nosa naduvenih ustnica i očiju kô mendulje, tip, koj Ti se i danas još često ponavlja osobito medju koptijskimi ženami. Biesni mameluci odabraše si sfingu ciljem za svoje topove, a to je baš mamelučka dosjetka bila, okrhati joj tanetom nos, uši i lica.

Na njenu podnožju da je hram, nu taj je zazut dubokim pieskom. Vidio ga neki Englez, koj si je sav piesak oko sfinge dao odkopati; nu nehoteć trošiti u ludo svojih novaca za tudje oči, dao ju opet zagrnuti in statum quo ante, i to je dosjetka; kašnje odkapahu ju po više puta, nu pjesak se brzo opet naslaže i zabrtvi. Moram priznati, da me je vrlo zanimalo znati, šta je ta sfinx, i upitao sam mudre knjige i mudre glave, koje mnogo o tom govore, nu za mene je sfinx još i danas sfinx

Još mi je u kratko spomenuti, da se na tom polju piramida nalazi sijaset drugih posmrtnih spomenika, koji su svi prkosili onim blizu 5000 godina, koje su nad njima prohujile. Tako je posried duboka pieska ogromni hram, od kojega istina nije preostalo mnogo više od golih stiena i ogromnih pilova od laštena crvena granita iz Seyne. Najčudniji je grob nekoga visokoga dostojan-

Digitized by Google

stvenika Keopsova. Poznat je pod imenom tomb of numbers, (grob brojeva), jer si je pokojnik dao uklesati po njegovih stienah u najmanji detalj točno cieli inventar svojega imanja u blagu. To su brižno izklesana ciela krda rogata blaga, konja, magaraca itd. i malo je spajija dan danas, koji će se tolikim blagom podičiti moći.

Mnogo je toga još zagonetna kod tih drevnih spomenika; počam od Herodota do danas, mnogo je prepirke u učenu svietu o njima, a neima dvojbe, da će se, kako je iztraživanje staroegipatske poviesti daleko doprlo, doskora moći pružiti zaokružena slika kulturnoga života starih Egipćana, svakako jedan od najživljih i najzanimivijih listova u povjesti čovječanstva.

Digitized by Google

V.

Učenjaci i djaci.

Rod učenjaka i djaka kairenskih nije toliko pretenziran, koliko evropski. Tu se visoka znanost netjera po dvoranah, kabinetih, laboratorijih, itd. niti joj treba toli razgranjena skupocjena aparata pomoćnih sredstva, koliko ovdje. Svemu se hoće samo sievak milosti božje, a za drugo kako tako. Tko se nesjeća kalifa Omara, koj je bogatu aleksandrijsku knjižnicu spalio uz klasično obrazloženje, da je u svih tih knjiga ili samo ono, što koran piše, onda su suvišne; ili šta drugoga, nego li koran piše, onda ih eo ipso valja spaliti! Akoprem je cieli muhamedovski sviet daleko napredovao u toleranciji, tendencija kalifa Omara gospoduje još i danas. Koran je sve, iz njega polazi sve; neima znanosti, koja se po njemu nebi tumačiti dala, a čega neima u njemu, o tom se i nerazmišlja. Non in actis, non in foro.

Naći ćete razčupana, garava, razderana starca u kakovu zakutku; pred njim stajaljka od paomina sibja, a u njoj knjižurina — koran. To vam je učenjak, i taj bud medicinu, bud geografiju, bud astronomiju, bud pravo — što god vas volja vadi iz svete knjige. Taj

Digitized by Google

neima ni plaće ni štipendija, ni podpore — njekoliko dječaka, što ih uči čitati i pamtiti koran, donosi mu ono par piastera, što ih treba za pregršt boba i komad pogače. Za drugo i tako nije vriedno skrbiti, to će sve Allah stostruko nadomiestiti na drugom svietu.

Oko godine 980. utemeljio je Kalif Aziz-Billah u mošeji el-Azhar visoku školu — sveučilište. Ono je prvo i najuvaženije u cielom Islamu. Tu je ognjište cieloga duševnoga i vjerskoga života muhamedanstva u Aziji, Africi a dielom i Evropi. Uz preporuku konzulata dobiva se dozvola u policije za posjet toga sveučilišta uz pratnju konzularnoga kavaza.

Cielo učilište podieljeno je na provincialne odsjeke. Svaki kraj, počam od Maroka i Berberske, do Kordofana i Darfura, do Jemena i Sirije imade svoj odjel, svoje fondove, svoje učitelje i svoje djake. A kad udješ u takav odjel naći ćeš na razprostrtih rogozah djake i učitelja skrštenih nogu koranom u ruci.

Upravo predaje professor prava. On prolazi redom od prve do zadnje sure korana, i vadi sve, što se na pravo odnosi, dodaje svoj tumač, a djaci si ga bilježe. Isto tako i svi drugi professori, a predaje se i medicina, i gramatika i logika i retorika i poetika i poviest. Kad je djak naučio dotične sure korana na pamet a uz to i tumač professorov, dobiva testir na zadnjoj strani svoga eksemplara korana, da je izučio i da sam smije držati predavanja. Taj je doktor.

Niti djaci plaćaju školarine, niti professori dobivaju plaće. Fondovi izginuše dobrano u džepovih kedive, a svaki se hrani sam, kako zna, i službuje u

Digitized by Google

uvjerenju, da tim čini Allahu dopadno djelo. Izim svojih predavanja imade pravilno privatnu školu za djecu, koja mu plaćaju par pijastera. Obično je u Kairu svaki sveučilištni professor ujedno i pučki učitelj ili štono mi zovemo inštruktor. Najstariji tih professora (šeha) je rektor magnificus i dobiva plaću od 10.000 piastera (1000 for.).

Djaci nisu nipošto slični našim djakom. Najsolidniji, najmirniji, najčedniji elemenat su djaci. Djak se odriče svieta i njegovih slasti i lasti, te živi jedino zadubljen u rieč božju. Nećeš ga naći u potjeri za tragom liepe djevojke — tek možda zadubljena, gdje putuje tragom ove ili one sure, koja ga vodi do spoznaje istine; nećeš ga naći kod bučna stola, da suvišak mladenačkoga žara i vatre pogasi plemenitom kapi — on će se napiti vode iz jareće mješine otrcana drviša; a' da ga sekciraš, našao bi mu popriečno uviek prazan želudac. — Niti ćeš naći u njihovih redovih kicoša ili pustolova, jer im je svim slabo do vanjštine, a riedko su i kadri zadovoljiti sličnoj passiji, manje živu svi kao naši lajkuši prosjačkih redova, kad bi ovi doista toliko pomnje svraćali na duševni, koliko na tjelesni život.

Posljedak njihova školovanja je obično fanatizam, koj od ljudi tek neljude stvara. Aprioristična tendencija njihove nauke izključuje sama po sebi već pravo znanje, a ono, što su nakon godina i godina trudom, znojem i samozatajom naučili, postavlja kinezki neprekoračivi zid medju nje i medju slobodnu misao.

U godini 1874/75. bilo je na sveučilištu Gama-el-azhar 10.780 djaka, Mugâvirin, kako se zovu i 231 šeh

Digitized by Google

(učitetj). Da si čitatelj stvori malu sliku o naravi njihove znanosti, saobćujem ovdje naukovnu osnovu pravne znanosti (ilm-el-fikh).

„Pravna znanost" kaže arabski učeenjak Ibn Chaldun, „je znanje zapoviedi božih o činih ljudskih, kako se ovi nalažu ili brane, preporučuju ili dopuštaju, a to znanje izvadja se iz knjige bože, t. j. korana, Sunne, (t. j. tradicije) i onoga, što je zakonodavac (Muhamed) po dovoljnih dokazih korana zaključio".

Pravna znanost dieli se u 2 diela:

1. U nauku vjerskih načelih islamovih. Ova su: a) Primanje božjega jedinstva i Muhameda kao proroka (et tauhid); b) kanonička molitva u savezu s čistoćom (salât i tahâra); c) podavanje milostinje i vjerski porez (sadaka i zakât); d) post u mjesecu ramazanu (siyam); e) hodočašćenje u Mekku (hagg).

2. U nauku o svjetskom pravu. Propisi o svjetskih pravnih odnošajih, koje bud koran neposredno postavlja, ili koji se iz korana barem izvući dadu, te obuhvaća gradjansko i civilno pravo.

Pravna literatura dieli se na 2 grane, kako već pisac sustavno razlaže teoriju koranskoga prava ili praktično sastavlja izreke (fetwe) glasovitih jurista za specialne slučaje i teža pravna pitanja (Dr. Socin, Glaubenslehre des Islam).

I tako ovdje i u svih ostalih znanostih tradicija i exegesa zaprema sav duševni život.

Po gotovu pako nije ondje sveučilište priprava za državne službe, iz djaka postaje učenjak, derviš, pop — a državno službovanje u ondašnjoj praksi neravna se baš nimalo po religiji.

Digitized by Google

VI.

Državno gospodarstvo. Grci.

Mnogo je istine u tom, da se je Egipat pod vladom Muhamed-Alijeve kuće od svih orientalnih država najbliže primaknuo uzoru evropejskih, dakako absolutnih vladavina. Ma i bio Kediv vazalom velikoga sultana, u njega je svakako više chanca, da ga evropski vladari svojim Vetterom nazovu, nego li sultana samoga. Ta Kedive je savršeni evropski kavalir*. On se rado podvrgava moralnomu protektoratu Evropljana, a napose i poglavito se pokumio s John Bullom. Taj skrbi u zajednici s njime za dobrobit zemlje. Osobito glavnim savjetnikom mu je u financijalnom ressortu. Po prilici tako kao šurjak ili tast, koj je duboko angažovan u poslu svoga šurjaka ili zeta trgovca kratko vrieme prije, nego li će taj naviestiti kridu. Da, samo da nije tih nesretnih financija! Tu prestaje i kavalirstvo. Okolnosti mienjaju i čovjeka. God. 1876. odredi Kediv, da se po sadanjem koptičkom koledaru (aera martyrum, počimlje 285 poslje I.) koj je bio u porabi

* Ta kod otvorenja suečkoga kanala bili su mnogi evropski suvereni njegovi gostovi, i bili podvoreni sasvim na dvorsku!

Digitized by Google

koncem koptijske godine, t. j. 10. septembra prestaje officijelno računati, te da stupi u porabu kršćanski koledar. Jer je dakle 11. sept. počela nova godina, odredi, da se činovnikom izplati cieli mjesec, pokloni im dakle $^1/_3$ mjeseca. Taj „ženerozni akt“ bude raztrubljen po cielom svietu. Kedive je kavalir, a simpatije neizostaju. Nu računajuć po kršćanskom koledaru, eno je već 8 mjeseci, što mnogo činovnika nije dobilo ma ni pare plaće! To se netrubi i nezna.

Kediv ima silne dugove, a plaća silne kamate. Većina prolazi u englezke ruke. Kediv nesmije reći: neću da plaćam! Eksekucija nefali. On dakle poruči svojim vjerovnikom, da nemože plaćati! Danak nedostaje! Pomisli, da će tim ponukati vjerovnike, da snize kamate. Ali će mu John Bull na to, da je tomu krivo manjkavo uredjenje poreznih ureda i postavi komisiju, koja prima sav danak, izplati kamate, a preostalo dobije Kediv. A jer si neodkida rado od ustiju, a treba sam, i njegova mnogobrojna obitelj mnogo, to uzprkos tomu, što je zemlja bogata, i porez baš nesnosan, moraju ostati činovnici itd. bez plaće. Ta to je jasno kao sunce. I tako Kediv, i sin mu, financminister Hassan paša, gledaju mirno, kamo će to napokon doći. Medjutim zasnuje Kediv malu šalu, kako će i istoga prijatelja si Engleza nasamariti. Porazgovori se prijateljski sa poreznici i namigne im, kako bi dobro bilo, da oni nepredaju svega utjeranoga poreza komisiji, već njemu, jer im je napokon on gospodar. A poreznici će tako: $^2/_3$ će dati komisiji, a od jedne trećine dielak sebi, a diel Kedivi. O tomu naravski netreba nitko

Digitized by Google

znati! Nu Englez nanjuši i to i zagrozi se komisijom ad hoc. Svietski škandal, a da ga nebude, dodje stvar opet in statum quo ante. Ta stvar se pisala u noticah evropskih listova. Nu kad je lav okusio ljudskoga mesa, neprija mu drugo. Tako se i Kedivi mile takovi športeli, pa kad se nedaju upotriebiti Englezi i Grci, dat će se pravovierni puk. Sav sviet sabire za ranjenike. Egipat je civilizirana država, nesmije dakle u humanitarnosti zaostati. Kediv aranžira u Tanti i Ismailiji svečanosti, kojim je vršak banket, na kojem će svaki, koj plati (paša toliko, trgovac toliko itd.) jesti zajedno s Kedivom. Čist prihod za ranjenike. Unidje (kako pripoviedaju upućeni) do 120.000 napoleona, dakle 2,400.000 franaka ili po prilici 1,170.000 forinti a. vr. Novci su u džepu, a Kedive će, da je to naravski samo za ranjenike egipatske pomoćne vojske. Napokon će doći i ovi njih punih 700 na broju. Kediv ih potrepta po ramenu, i milostivo će svakomu! „Ajd, sinko kući, majci, ženi svojoj, pa se liepo lieči, i gledaj da ozdraviš! Allah yerzuk! (Allah će pomoći).“ Tako se šapće po cielom Kairu. Nu to nije stvar vjerovnika, dakle „Al right!“

Uza to Kediv živi kao najbogatiji suveren, a isto i njegovi sinovi i zetovi. Svaki čas čovjek naidje na krasne, vanredno bogato uredjene palače, kioske i perivoje, kedivove kuće. Ni Schönbrunn, ni Laxenburg, ni krasno palazzo reale nemože se sravniti s palačom Gezire u Kairu, a o nepristupnom gradu Gizeh pripoviedaju ljudi ciele priče kao iz 1001 noći, naravski uz pripomoć svoje, u tom slučaju gorke fantazije.

Digitized by Google

Prodje li čovjek u podnevni sat šubranskom alejom, kud se provoze pod jakom eskortom, nu vrlo zračnom koprenom mnogobrojne haremske dame, sve odabrani kavkažki tulipani, pa kad pomisli, da ih prvo Kavkaz neprodaje za groš, da njihov izvrstni odgoj (à la tamburin, ples, pjevanje, toilettiranje itd.) stoji silne novce, da se samimi marcipani hrane, u svilu, zlato i kašmir odievaju i živu u atmosferi najfinija ružina ulja — može si jedva predstaviti, koliko taj zemaljski raj paše toga i toga absorbira napoleona i guinea, o piasterih ni da sborim!

A sve to plaća fellah. Siroma fellah, prema kojemu je naš seljak u Ledinicah bogatir. Fellah neima vlastita tla, zemlja je dobro Kedive. On uzme komad u najam i plaća od feddana zemlje (ca. 4000 □°) do 65 i više franaka. Za svaku glavu svoje obitelji, koja broji više od 4 godine, napoleon, od bivola i deve po 15, od magareta po 10 franaka, od ovce, koze itd.

Tlo nije klasificirano kao kod nas, jer je plodno tlo samo, u koliko ga Nil natapa, a tu je svagdje dobro. No od upliva na razporezanje je množina vode, kojom Nil natopi tlo. Ima li više vode, veći je porez, ima li manje, porez je manji. Nu tko to odlučuje? Tu valja, da zasegnem dalje.

Nil je Egiptu život. Dok nije Suečki prokop u neke promienio klimatične odnošaje doljnjega Egipta, nije bilo skoro nikakove kiše, a sada je još neima u gornjem Egiptu a u obće ne toliko, da bi se kod ratarstva moglo na nju računati. Nije još odgonetnuto pitanje, odkuda pravilnost u rastu Nila. nu misli se, da kasno-

Digitized by Google

ljetne vode. koje se u brdovitoj Abyssiniji slivaju u modri Nil, naplavljuju njegovo korito, a po njemu i korito velikoga Nila od Chartuna do sredozemnoga mora. Duž ove linije prate s desna i lieva Nil klisurasti, pieskom pokriti briežuljci, iza kojih se prostire mrtva pustara. Medju Nilom i timi briežuljci leži plodna zemlja. Svake godine oko 17. junija počinje Nil rasti i medju 6. i 19. augustom stigne dovoljnu mjeru, a prvom polovinom oktobra svoj vršak. Kad je stigao svoju stanovitu mjeru, proderu se nasipi, a voda, noseća silu gnjojna mulja sobom razlije se mnogobrojnimi kanali, kojimi je pomenuto tlo prerezano, natopi i nagnoji zemlju i napuni sve veće, rezervoiri služeće kanale. Kad se Nil slegne, oko konca novembra, u decembru, ostaje u kanalih dosta vode do konca druge žetve. Kad je Nil dosta visok, da se može razlijati površinom, razdieluju ga mjernici po stanovitih zakonih, a kašnje vuče se voda kolesi (sakiye) predpreženimi bivoli i košarami, kojimi do dva fellaha grabe vodu iz nižega i velikim zamahom bacaju u viši kanal.

Tik Kaira leži otok Roda, a na njemu je zdenac, koji stoji u savežu s koritom Nila. Posried toga zdenca utočen je kameniti stup, razdieljen u arabske riefove (drâ) a ovih svaki u 24 kirata. Kad je Nil najniži, pokriva 7 drâ nilomjera (mikyâs), a kad dospije 15 drâ i 16 kirata uspeo se do dovoljne mjere, da se njim natapa zemlja. Ako zasegne 23 drâ i 2 kirata, to je blagoslov. Ako je i jedan drâ više, znade Nil već opustošiti Deltu, dočim 2 drâ manje u gornjem Egtptu prouzroče sušu i glad. Dakle u obsegu od 7 drâ i 10 kirata

Digitized by Google

giblje se nada na bolju ili slabiju žetvu, a po tom — veći ili manji porez. Taj nilomjer (mikyâs) stoji, odkad ga je (god. 716.) omajadski kalif Sulêman sazidao, uvjek još pod pažnjom šeha ad hoc. Taj nadzire rast ili padanje Nila i uz velike svečanosti proglasi wefa-en-Nil, t. j. nuždnih 15 drâ 16 kir., da se proderu nasipi. Tim je mikyâs intaktnom svetinjom, nepristupnom Egipćanu. A šeh stoji pod uplivom kairske policije, a nilomjer je malo dublje zakopan, nego li bi po zakonih hydrostatike smio biti, a po tom je Nil u zdencu uviek viši, nego je u koritu i na zemlji. To je taj hydrostatički paradoxum državne sljeparije, kojemu su tek Napoleonovi inžiniri došli u trag. Nu to nespada na vjerovnike, dakle — all right!

Osim toga su silni nameti douane, dà, i isti radnik, koji radi kod tovarenja broda u luci alexandrijskoj, plaća $^1/_8$ zasluge kedivi. A povrh toga ima kediv najbolja zemljišta u svojih rukuh, a siroma fellah mu ih mora obradjivati par ordre, bez plaće i bez hrane. Uza sve to neima tu poreznih knjiga, već svaki dobije namiru, i basta! Ako ju je izgubio, plaća drugi put, ako ga stigne nevolja, da ju i drugi put izgubi, plaća i treći put. itd.

Čila, zdrava momka uhvate na ulici, cesti, gdje mu drago, i stave ga u vojsku, a tu služi, dok ili neumre, ili se neosakati sam, ili nepostane mator.

Robstvo je uviek još u najljepšem cvietu. Skoro svi crnci, Nubijci i Dar-Vurani, kojih je sijaset po dolnjo-egipatskih gradovih, su robovi. A kako mi je rečeno, niti se nećute tako nesretnimi u tomu položaju, jer po-

Digitized by Google

dje li kojemu za rukom, da se oslobodi, stave ga u vojsku, što je u Egiptu još gorji udes. Sada se tek stalo ozbiljno raditi o dokinuću robstva pod nadzorom revnoga Malcolm-paše, Engleza.

To je mala slika državnoga gospodarstva u Egiptu, u koliko je dohvatljiva tudjincu, koji neboravi dugo vremena u zemlji. Na jednoj strani silna raztrošnost i vanjski sjaj, na drugoj strani skrajnja nužda i ubožtvo, potištenost i jad. Konac svemu tomu neda se pravo predvidjeti. Evropska vladavina je eldorado želja ubogih Egipćana. Usljed nacrtanih već financijalnih kalamiteta vlada stagnacija u trgovini i prometu. Kredit je prestao, a moderni švindel preotimlje mah. Za vrieme amerikanskoga rata početkom prošloga decenija podigla se trgovina pamukom u Egiptu najednom, a kramarčići postali su u čas miliunari. A gospodari domaće trgovine i novčarstva postali su — Grci. Čovjek, koj nije Grk, proklinje potomke Temistokla i Aristida. Njemački trgovac, koj već 15 godina radi u Egiptu, pripoviedao mi: Grci su razpleli lihvarsku mriežu nad palačami kedive i princeva i nad zemljenimi kolibami uboga Arapina. Postotci nedaju se, tako su samovoljni, ni dohvatiti. Kapital se amortizira u 2—3 godine. Jadni Arapin imade par feddana zemlje, a neima novaca, da ju obradjuje. Dodje Grk, i dade mu novaca, a Arapin mu zapiše u zalog i zemlju i kuću i ženu i diete i sebe i pamuk koj će porasti — au cours du jour. Godina je dobra, pamuka je sijaset, i Arapin ga odveze na tržište. Grčki trgovci u zajednici potište mu cienu, a Arapin je prodao žetvu, ostao još Grku dužan, platio da-

Digitized by Google

nak, uvoz itd. i ostao prosjak, koj i prije, još k tomu zadužen i založen. Na godinu se opetuje isti proces, a za par godina je Grk spravio novac uz liep dobitak i tro- i četverostruk u žep, a Arapin bez kuće i kućišta. To je jedan primjer, a takovih je na stotine. U tih granicah kreće se ponajglavniji novčani promet dan danas.

Takovim se manifestira helenski elemenat, nesamo u Egiptu, već svagdje, gdje zahvati mah, a taj je, koj ima biti uztukom slavenskoj expansiji na balkanskom poluotoku! Grci su narod bez svake gradjanske i vojničke krieposti, lakomni i bezsavjestni. Jedini stanovnici jonskih otoka iznimlju se od tih dvih posljednjih svojstva. „U Austrije se pokazala težnja, da podupre Hellenizam proti pravednim težnjam svojih slavenskih naroda na jugu. To je podpuno neznanje grčkih odnošaja, neglededć na to, da bi samo po sebi bila nepravda, koja se nebi dala kvalificirati". To su rieči ugledna državljavnina austrijskoga, Niemca, koj već decenija boravi u Orientu.

U novije vrieme govori se o namjeri Englezke, da uredi financije egipatske, preuzev državni dug, ili garantirajuć 4% kamata. Veledušan akt i opet za onoga, koj je već uloženi novac izvadio, a tim kani spraviti zemlju faktično u svoju vlast

U ostalom, nedaju se kedivu oporeći mnoge zasluge, i bez dvojbe učinio bi on još mnogo više, da ga nestežu novčani kalamiteti. Ali i najveći genij propada, kad mu svak čas vjerovnik kuca na vrata. On je daleko razmaknuo granice svoje države, podigao željeznice, ce-

Digitized by Google

ste, plodovitost zemlje, i sretna i bogata bi bila zemlja ova, da može dahnuti. Ali ovako joj izumire dah.

VII.

Iz Kaire u Zagreb.

Završiti mi je kratki niz putopisnih crtica, štono ga napisah posve subjektivno, nehtijuć pružiti drugoga, no časak zabave čitaocu. Prestaviti ću ga još jednom posried zlatne egipatske priestolnice, spomenuti ga na čuvstvo, koje se poradja na razstanku od mjesta, koje je mjesece u punoj mjeri udovoljivalo nezasitnu oku putnikovu, koje je toli dugo poticalo sve življu i življu znatiželju, i kojemu se čovjek krasota nikad nebi nasitio. Još jednom proletiti hitrim homarom sve te bazare, trgove, ulice i zakutke, i nehtijuć zaustavljaš se kod svake točke, koju si posjetio bio, da se razstaneš s njom. I kako god si željan doskora ugledati domovinu svoju, kuću svoju, nedaje Ti se razstanka pospješiti. I kad si zadnji put sišao s obrijana, našarana magarčića, koj Te toliko puta nosio, i dao zadnji bakšiš oslaru, najvolio bi ponieti i osla i oslara sa sobom, da Ti uviek bude pred okom toli mila slika.

Sjeo si u zaprašeni vagon, i za par časaka nestaje Ti grada pred okom; prašina zakriva ga neprozirnim plaštem, samo piramide i oba minareta mošeje

Digitized by Google

Mohamedalijeve drže se još na vidiku. Za šest sati vožnje brzovlakom dospio si preko Abukirskoga jezera posried milijuna pelikana. čaplja, šljuka, raca, ibisa, koji se nit nemiču tik hitećega vlaka u Aleksandriju. Na Lloydovu parobrodu pozdravlja Te opet hrvatska rieč, a ti nju neopisivom radosti; a historična u nas Hrvata težnja za domovinom obuzimlje Te neodoljivom snagom i olakšava Ti razstanak.

Nu sasvim drugačije putuješ natrag nego li onamo. Ono malo suputnika nepruža Ti više onoga zanimanja, koje je bilo u Tebe na starom Labbourdoneaisu. Uz prekrasno mirno more prolaze časovi vrlo lagano; kao da je umorena mašta, umorna misao. Drugu noć uzdignula se biesna oluja, pratila nas duž jonskih otoka do četvrtoga dana, kad je čarobni Zante zaljeskao o jutrnjem suncu. Podne našlo nas na Krfu, gdje nam bilo probaviti 8 dana, kao na prelaznoj točki medju južnim i sjevernim nebom.

Krf, slovi na daleko sa svoje krasote, a štogod se govori o njem, nije prećerano. Vrlo je brdovit otok, pun oštrih kapricioznih profila, sav zastrt u bliedo-zelenu boju maslinovih šuma, sav posut prijaznimi mjestanci u stilu naših primorskih miesta. Iz te bliedo-zelene boje izniče dvostrukom snagom tamna zelen bujnih čempresa, mirta i rumen naranča. Za englezkoga gospodstva proplela se ciclim otokom do u zadnje mjestance i najviši vrh mreža umjetnih cesta i uza svu brdovitost tla prolaziš od jednoga do drugoga kraja kasom u prostranu landeau-u. Pero bi se moralo pretvoriti slikarskim kistom, da prikaže ljepotu pojedinih

Digitized by Google

točaka toga dražestnoga komadića zemlje. Na obronku strme brdine Hagioi deka ubavo selce Gusturi, a pod njim u hladovitoj šumici zdenac, gdje se sakupljaju na daleko sloveće krasotice gasturske. Pripoviedaju, da je taj zdenac, uzprkos ili baš poradi svih svojih idiličkih momenata trn u oku mnogoj gospoji gradjanki Korfuotki. Na gradu Krfu, protivnoj strani otoka, bieli se na visokoj vrleti par kućica, rekao bi orlovo gniezdo, — Peleca. Na zapadu spušta se strm obronak u daleko nepregledno more, a tik obale posried bujne šumice od samih mirta ljeska se samostan Myrtiotissa. Isti njemački učenjak, Darwinianac Haeckel znade u svojoj knjizi o Krfu pripoviedati o tajnih ročištih, štono si ga Myrtiotiški kaludjeri u mirisavoj šumici daju s liepimi Pelečankami. Biva li to u svrhu vjerske poduke, izpoviedi, ili ne, o tom uzprkos svojoj temeljitosti nepripovieda ništa.

Korfuočani su vrlo prijazan sviet — pardon, mogu samo o Korfuočankah govoriti, jer za vrieme našega boravka ondje postavila je Grčka observacioni zbor na medji Tessalskoj, te doslovce nije bilo malne vidjeti mužkarca na otoku, izim u gradu. Jednom sam izjašio u 2 sata od grada odaljeno mjesto Chinopiastas, visoko na brdu. Čim sam došao u mjesto, okružilo me sijaset žena i djece, sve pozdravljajuć prijazno i smješeća se lica. Htjedoh izkušati klasičnu svoju gimnazijsku naobrazbu, te sjašiv s konja zapitam: ὕδατος πρὸ ἵππου, σίτου πρό μου — vode za konja, hljeba za mene — negarantiram u ostalom za gramatikalnu izpravnost te izreke. Razumio me nije nitko božji, a vidilo se svim na

Digitized by Google

licu, da bi prije bili skloni povjerovati, da je to indijski nego li grčki. Uzdahnuh malo, sjetiv se šestgodišnjega svoga truda o grštinu, gdje nedobijem s njom ni komadića hljeba ni kapi vode, te se utečem jeziku, što ga jednako razumije Spicberžanin i Hottentot — pokažem na konja pa palcem par puta na usta, a zatim na sebe uz isti nastavak, i u tili tren me shvatilo desetak derana, uzelo konja i odvelo na vodu, a preda me prijazna starica za čas stavila kruha, sira, naranča i vina. Cielo vrieme što sam se zabavljao predloženimi mi slasticami, pitale me žene redom jedna za drugom, mašuć i dokazujuć rukama, očima, prikazami i svimi mogućimi načini, nebi li ih razumio. Iza svakoga bezuspješnoga pokušaja okrenula bi se dotičnica smijuć se k svojoj okolici, kao da, žaleć me, hoće i druge nukati da pokušaju, nebi li se ipak dalo samnom sporazumiti. Taj naš razgovor trajao je preko pol ure, a ja sam sakupio još ono malo preostala mi humora, da ga pretvorim u zabavu po mene. Recitirao sam sve junake Homerove redom, i pazio, nebi kod kojega imena barem opazio, da im je znano. Uzalud; uvidio sam, Homeru neima traga medju njima; ono riedkih stihova Homerovih, što mi ih u pameti ostalo, deklamirao sam svim mogućim patosom — nu i tu mi trud ostao jalov, ni jedna rieč da bi im se poznatom činila.

Opazio sam, da je velik dio pučanstva plavokos, što se ni najmanje neslaže s grčkim tipom. Nu raztumačiše mi ljuđi, da je plava kosa trag englezkih garnizona. Svakako je u ostalom za uljudbu toga puka englezka era od vrlo blagoslovnih posliedica bila, a

Digitized by Google

Korfuočani ostaju simpatična slika i najokorjelijemu Helenophobu.

Dva dana plovitbe uz albansku i dalmatinsku obalu prebaciše nas do Trsta, gdje se već rado prislanjasmo uz toplu peć. Kranjske gore bile su još pune sniega, i tek kad se približavasmo Sutli otvorio se vidik na zelene livade. Koliki kontrast za malo danâ. Nu još više me se je taj kontrast dojmio, kad se uputismo na večer toli živahnom i napučenom Ilicom iz kolodvora Što je prije bilo, a sad je opet u Ilici za mene velika vreva, pričinjalo mi se prema slici u derh-el Muski kao da je prazno, pusto, obamrlo.

Nudja mi se još mnogo prispodoba i refleksija, koje da nadovežem na tom mjestu, nu ostaviti mi ih je za druga vremena, ako mi ikad bude dozvoljeno, staviti svoje slike u veći okvir, nego li je taj putopisni odlomak.

Digitized by Google

VI.

JESME.

Digitized by Google

Digitized by Google

Hrvatskomu sokolu.

Uzleti mi, oj sokol-ptico moja!
Zar bolna, preslaba su krila tvoja,
Da ne dižeš se više nebu pod oblake,
Već jedva mičeš kreljuti si jake
Nad blatom i nad kaljužom duboko?
Šta traži ovud bistro tvoje oko?
Šta love tuda oštre pandže tvoje?
Šta blatiš liepe kreljuti si dvoje?
Zar bojak biješ sa komarci tuda,
Il s žabami tud kavgu vodiš, lùda?
O, nij' tu vida uznositu oku,
Ni pliena za te u kâlu duboku!

O, pogledaj mi na nebesâ svode,
Gdje mrki orli svoje kolo vode!
Tî uzdigoše do vedra se neba,
Tu oko nebeskog se bore hljeba:
Tuj prosvjeta je, tuj ti je sloboda!
Oj, i ti leti do nebesa svoda,
Ta niti tebi kreljuti ne sgara
To ognjište Prometejeva žara!
O, pogledaj ih, gdje im žarka sila,
Uzplamti oko i ojači krila,
I digoše se ko božanski divi!
A ti, a ti? Oj, sokole mi sivi!

Digitized by Google

Nu? šta si jadan poniknuo glavom?
Šta dereš krila nad kaljužnom travom?
U oku za to li ti plamna sila,
Zar za to da su jaka tvoja krila,
Zar za to da su oštre pandže tvoje:
Da beru, šta im kalne vode goje,
Da jedva love koje iskre male,
Što s kljuna onim divovom su pale?

Uzleti jednom, kao munja sini,
I bori mi se, svladaj ili — gini!

9. studenoga 1880.

I tom si grozom kušao nas, Bože,
Ulievo strah i trepet nam u grudi
Da vidiš, što sve Hrvat podniet može
I trpjet, kad mu pravda Tvoja sudi!

Što niklo nam s vjekova mučna rada,
Hrvatstvo štono stožerom si stvori,
To sunce nade posried naših jada
Tva podiže se ruka da obori.

Što snašasmo ih poput brižnih mrava
Prolomio si stiene starodavne,
Porušio i krov nam povrh glava,
Uzdrmao nam uspomene slavne!

Digitized by Google

I dalje još nas kušaj, dalje!
Tko prav je, snaša što mu prieti
I trpjet zna što Tvoja pravda šalje,
Tko prav je, na svojem će mjestu mrieti!

Još svetije su stiene dosad svete,
Još milije ruševina što krije,
Kô ljubimo i umiruće diete
Još više no ga ljubili smo prije.

Ugaslo nije svjetlo naše nade,
I Ti si Bog nam, koj si nam i bio:
Gdje Tvoja ruka rani, tu i cielit znade —
A kušnjom tek okriepit si nas htio!

Oj da si htio uzdrmat nas k sviesti,
Učinit, da se sile razvrgnute slože —
Oj da si htio k slozi nas privesti —
Pa tad da kušaš, što sve Hrvat može!

Digitized by Google

PRIEVODI.

Ruža s Kavkaza.

Dramska pjesan u 2 čina od R. Gottschalla.

Lica.

KNEZ DJERIKOV, ruski pukovnik.
GODUNOV, satnik, prijatelj mu.
SAREMA.
AMUL-BEG, Saremin otac.
1. ČERKESKI POGLAVICA.
2. ČERKESKI POGLAVICA.
ASLAN.
PROROK.

Rusi. Čerkezi. Mjesto čina: ruska tvrdjavica na Kavkazu i okolica. Doba: 1841.

Digitized by Google

Prvi čin.

Nutrnji prostor šatora, postavljen krasnimi sagovi. Sa vrha visi svjetiljka; lievo više malenih stolova s pregibivimi, s lahkimi stolci; desno divan, nad kojim visi djengir (stroj sa žicami) i više mačeva. Po stolovih stoje bivolji rogovi, srebrom okovani.

Prvi prizor.

DJERIKOV I GODUNOV sjede kod stola i kockaju se.

Godunov. Pet!

Djerikov. Šest!

Godunov. Pu! Daj da gutnem Koketinca
Iz puna roga! Moram se okriepit!
Hu! To je sreća! Da nam je u boju!
Na Donu leže silna tvoja dobra,
A moja gore, na mjesecu negdje!
Tko malo ima, gubi još to malo —
To zloba hoće, a ta svietom vlada.
Al dalje — (baci kocku). Deset! Dobro bogme:
Valja!
Namamit valja sreću, jer Fortunu —
Ko svaku ženu — riečju valja snubit!

Djerikov (baci). Jedanaest!

Godunov. S bogom, liepi carski rublji!
I plaću zaigrah — al prestat neću.
Taj prsten s tim alemom, evo — gledaj,
Baš čisti demant — i tog ti još stavljam
Na jedan jedit hitac, ti pak stavi onu
Djevojčicu mi, mirisavu ružu,
U Gruzji što zarobismo ju netom.

Djerikov. Saremu?

Godunov. Da, Saremu!

Digitized by Google

Djerikov. Iz tebe li
I iz tog roga mudrost sbori?
Godunov. A!
Jer liepu ženu svojom zvati želim,
Trenutku brzom ugrabiti sreću?
Ded primi kocke, Djevikove — baci!
Ja stavljam sve na jedan jedit hitac,
Al želim, da i zadobim sve njime!
Djerikov. Al moja je ta žena, šta ćeš od nje?
Godunov. U vrieme rata nema mirne vlasti
Ni stalna prava —
Djerikov. To je moja ljubav!
Al pusti kocke, druže, ti me vriedjaš!
Godunov. O? To je grabež — ti mi globiš novce,
A ne ćeš već da igraš?
Djerikov (baci kesu na stol). Uzmi novce.
Ne spominji mi već Sareme —
Godunov. Čuj me!
Djerikov. Ne! Uzmi rublje, ostavi se igre!
Godunov. Saremu hoću, neće mi se novca.
Djerikov. Ti nemaš sreće —
Godunov. Nemam sreće, sreće!
Da, pravo veliš! Niesam li ja diete
Kozaku pustu usred puste stepe?
Nad kolievkom mi nije sjala zviezda,
Već luč pod krovom prosjačkim goraše.
I tako stajah dosad sve u sjeni,
I gledah, kako sunce druge grije!
Pa kakva pomoć mač i epuleta,
Što cara služeć ja zaslužih težko?

Digitized by Google

Tu morah ležat mnogo dugih ljeta,
U pustih tvrdjah na crnome moru,
Gdje mare još Prometejevi orli
Oblietat puste stiene Gagre — gdjeno
Otrovljiv dahom drvljem vjetar šušti,
I ljeto gdje u vrtih divocvjetnih
Lih pošast, pogubnu poradja kugu!
To bliedi lica, ubija nam uda,
I siše dah iz opustjelih grudi!
Pa svagdje stoji smrt u službi božjoj!
Na Lene briezih ubija nas zima,
A ljeto tu na strmih pontskih stienah.
Pa s toga valja kratki život krasit
Baš svakim cvietkom, što nam s drva pada.
Al ja sam luda, ne idem za srećom —
Pa uviek zadnji stojim — al se kunem
Da sad je kraj! Ma bilo, šta mu drago,
Il ti, il ja! Sarema bit će moja!

Djerikov. Još uviek stara vatra! ali gledaj,
Tu trg ti nije, gdje se roblje trži,
Sarema nije na prodaju roba,
Jer mene samo ljubi! Ti mi zavidiš
Tu sreću, koje nikad stići ne ćeš.
Kad jurišem osvojili smo Dargo,
Tad vidjeh ju, ko brzu antilopu
Po strmih stienah bježat, a za njome
Kozaka divlju četu. Toj ju oteh!
Već spala je sa krasne njene glave
I biser-kruna, prozirno joj vêlo,
Razderaše joj kaftan i odielo,

Digitized by Google

I gasnulo je čarobno joj oko!
Čudnovatim li sinu sievom, nju
Kad spasih — to je bio siev čarovit,
A vjeruj, nije samo hvala bila!
I podje za mnom pouzdano, sliepo
Ko s poslanikom božjim! Prosbori mi:
„O, razcvaše se ruže oko mene,
„I božji dah mi s mirisa im vije!
„Jer ti si silan, kao gorske stiene,
„I kao sunca sjaj ti oko sije;
„Da, tvoj je život moj!“

Godunov. Ta dosta dugo
Jest tvoj već, brate.

Djerikov. Vi mi zavidite
Tu sladku sreću — ne znate je jošte!
Sarema podje sa mnom, kadno me
U Tiflis pozva našeg vodje glas.
O, koji čar na tiflišlkih je kućah —
Ljuvenom bakljom kružio je mjesec
Nebesa, plamenom zablista krug
Oblačina na kazbekovih vrščih;
I tiha vrela uzromone šûmom,
A Kire vali, omamljeni sjajem
Obuhvate još čvršće lovor-lug!
I gledahu — svjedoci uviek tihi —
Borici tanki ljubavni nam vez!

Godunov. Što rišeš toli razkošnom mi bojom
Svu sreću? Da me dražiš? Boj se mene!
U meni davno kuha — sad će prieko!

Djerikov. Ja rišem svoju sreću, da ti kažem,

Digitized by Google

Da za me samo ova ruža cvate!
I kneževska da kći sa Kavkaza
Dragovoljno je sama za mnom pošla.
Kad ranjen ležah, uza me je bdila
I dan i noć, ni maknula se nije
Od uzglavja mi moga. Njena ljubav
Žrtvenik je, na kom se bogu moli!
Ne segni za njom ma i samo okom —
Ja pazim, a života može stat te!
Ni umiruć još nebi mogo gledat
Tog bisera u prstenu kom tudjem;
Jer takav biser bacam ja u more!

Godunov. Zadrži der si rublje, sretniče,
A ja siroma — ja sam propalica,
Jer ne ću drugog bez ovoga zlata!
Ja niesam Djerikov, to dobro znam.
Ta ja sam suh, i blied i grozničav,
U sebi nosim kolhske kuge jed!
I stidit bi se moro, da još dišem!
Taj čisti zrak sa gruzijskih visina
Za mene predobar je! Kuga, kuga!
Al jer još živim, dišem, to ću gledat,
Uzprkos da vam sretnim sreću otmem!
Ja idem svojim putem, Djerikove,
A kamo vodi, toga ne znam, ali
Taj biser u more li baciš, nać ću
Bez dvojbe mrežu, kojom ću ga vadit! (Ode)

Digitized by Google

2. prizor.

DJERIKOV sam; malo za tiem KOZAK.

Djerikov. Moj dobri Godunove! Strast ga mori,
Već izmuči ga ciela — bolna vatra.
U svih mu žilah gori — (Kozak unidje). Šta
mi nosiš?

Kozak. To pismo šilje zapovjednik, grof
Voròncov. (Preda pismo i ode).

Djerikov (čitajuć.) Šta? U Petrograd me zovu,
Da caru budem u blizini — čudno!
Osobita je čast — al komu hvala? —
Bez dvojbe kneginjici Šundi! Dà,
Ta jedva čeka na te zimske noći.
O, sjevernice zviezdo, šta me zoveš,
Šeherezado usred Petrograda,
Baš dosadne ti ne bijahu priče!
Sarema — sbilja?! — mora sa mnom poći!
Tu nema dvojbe — kneginjici već
Zatajit znat ću tihu ovu ljubav.

3. prizor.

SAREMA i DJERIKOV.

Sarema. O zdravo gospodaru! Evo noći —
Zapoviedaš li — prebirat ću strune?

Djerikov. Al samo rieč, Saremo — ti si blieda,
Već više dana tužna — reci — šta t' je?

Šarema. O daj, nepomično da u te gledam —
To tiši bol mi duši — da, ko onda,
Na strmoj stieni, kad mi bilo mrieti,

Digitized by Google

Gdje jastrebi se bacahu za plienom!
Tad stajao si, kao prorok sveti,
I velik medju propašću i menom!

Djerikov. Saremo, nemoj tako! Šta je tebi?

Sarema. Ja ne znam sama, nigdje nemam mira,
Ni dan ni noć — bez cilja bludim svuda!
Ah, ja sam tudja, ja sam protjerana,
Iznevjerih se svojim, vam sam vierna!

Djerikov. A, to te dakle peče? Ti se kaješ,
Za menom što si pošla?

Sarema. Zar ne morah?
Da l' mogoh drugče, kad te spazi oko?
I val na val se sve to tješnje tište,
U more Kuban baca se duboko,
I frulin glas si svoju jeku ište!
Ta ne smie driemat pećinah u svojih.
Šta budi val i glas, i mene budi,
A šta do noguh bacilo me tvojih,
O bože, to ne bješe dusi hudi!
Ja k tebi smjerno dižem svoje oko,
Ko putnik noću na nebo visoko!

Djerikov. Saremo, nemoj tako — ustaj dušo!

Sarema. Na livadi sam jednom bila sama,
I zvonkala su stada. Gusta tama
Kaftanom crnim zakri vrške gorske;
Već podje sunce u dubine morske,
Plamenit oblak lebdio vedrinom,
A svjetlo dana ginulo pred tminom.
Tad štupi pred me momak u sumraku,
U sunca zadnjem sievo oklop traku,

Digitized by Google

Al jasnije još sievalo mu oko.
Ko čempres tielo ravno i visoko,
Ko frula glas mu bio mil i jasan.
„Sarema, budi moja! Ja sam Aslan,
„A kneževskoga roda!“ Ja pobjegoh.
Ko plaha srna u daljinu segoh,
I sklonuh se, ko leptir prije kiše.
Al drugi put — ah, ne bježah tad više!
U naručju sam ležala junaku,
Oko nas pako ne bilo u zraku,
Van ruža sladjan dah, slavuljev poj,
A samo milje, slast u duši toj!

Djerikov. Al čemu izpoviest ti, liepa kćerko?
U brdih ostavi si griehe sladke!
Vi pucate na grobu pokojnika,
I to, što ti pripoviedaš mi, nije
No pucnjava na ljubavi ti grobu!
Pa čemu to?

Sarema. Znaj gospodaru, za to,
Jer ti si istom dopunio sreću,
Naslutit mi ju prva ljubav dala.
Jer ta je bila romoneće vrelo,
Al tvoja ljubav veliko je more,
Što nosi zviezde sve i svaku večer
U svoj kristalni stan zaklapa sunce.

Djerikov. Pa to da svrši? Tog da nema više?
O draga, reci, ako podjem ja,
Dal' ti ćeš sa mnom?

Sarema. Kamo?

Djerikov. O daleko!

Digitized by Google

Sarema. Daleko doma mog?
Djerikov. U Petrograd,
U carev grad —
Sarema. O, dragi, bog je velik
Al težko li me bije — odlaziš li?
Djerikov. Već sutra —
Sarema. Jao meni, što se sbilo?
Djerikov. Mog cara volja odavdé me zove,
Tim milosti mi svoje daje znak,
I časti me, što pozivlje me k sebi —
Sarema. Tvoj silni car, taj krvnik našeg roda —
Djerikov. Što veliš? —
Sarema. Taj, koj svoje čete šilje
U tužnu našu zemlju, da nas bije,
I cielom zemljom širi svoje ruke,
Od sjevera do zapada, i sije
Posvuda smrt —
Djerikov. Ded s' obazri malo,
I pogledaj, Saremo, gdje si?
Sarema. Znam
Kod naših krvnika —
Djerikov. Al šta je tebi?
Šta i ja tvoj sam krvnik?
Sarema. O, ti niesi!
Djerikov. Pa zašto ne ćeš sa mnom? Petrograd je
Naš carski grad, gdje palače se nižu,
I tužno selo samo tvoj je Tiflis
Pram' tomu sjaju. — Kuda Neva teče
Tu uzdigoše visoki se mosti
I ciela šuma brodova se niše,

Digitized by Google

Tu cvietan život sprovode ti ljudi,
A sunce i duša svega toga sjaja
Naš stoluje tu car, a oko njega
Sve sakupilo sjajno mu se plemstvo!
O, podji sa mnom! Plaši li te sjaj,
To živit ćemo samotno i sretno
Baš ko na briezih rodnoga ti kraja!

Sarema. O, ne muči me — stani — uzdižu se
Već tamni dusi -- šta, u Petrograd,
U tvoga cara grad — čuj, gdje se smiju
Uh — trpkim rugom! Tvoga cara grad,
Gdje prstom svi će pokazivat na me:
Gle divljih buntovnika kćer sa juga!
Daleko doma -- ne, ne mogu živjet
Te ne vidim li svoje zračne gore,
Na tananih im bedrih zelen pas.
Pa šta ću ja u gradu groznog cara?
O, ostaj, ne, ne ostavljaj me, kneže!
Ne mogu s tobom, bez tebe ne mogu,
Ni sama ne znam, kud mi krenut nogu!

Djerikov. Da l' Aslanova ljubav tu te drži?

Sarema. O, ne ljubi me, jerbo rod si izdah!

Djerikov. Da l' blagoslov u siedog otca tražiš?

Sarema. On proklinje me, jerbo tebe ljubim!

Djerikov. Da l' zaštitu u braće svoje tražiš?

Sarema. O, ne štite me, koja k vam sam prešla!

Djerikov. U bojni red li stupaš roda svoga?

Sarema. Moj rod me proklinje, o Alah, Alah!

Djerikov. Nu, ludo! Oklievaš li jošte? Zbilja
Tu lak je izbor -- mržnja, kletva ovdje.

Digitized by Google

A ondje blagoslov i ljubav! Misli, —
Ja idem sada, progledat ću tabor
A vratim li se, odluku ću tražit.
Ne oklievaj, Saremo, sladka ženo! (ode).

4. prizor.

SAREMA (sama).

Tu stojim sada, kao plaha srna,
Na rubu jaza i ponora crna —
Ne mogu dalje! O, Kavkaze dični,
I svi vi sveti vršci nebotični,
Vi strme stiene, žrtvenici boži
Gdje sunce, bože, tebi vatru loži!
Ne mogu — ne, dok god mi dani traju
Ne ostavljam te, o moj sladki kraju!
O, tvoja krasna divuša je bila,
Gdje prvi živi napitak sam pila,
Kazbek je gledo prve moje sanke,
Njegovo Elbor prve moje danke,
I prvu pjesmu vijor sa visine,
Lavine silne jureć u doline,
I samotno mi pjevalo ju vrelo,
Gdje naše vile sniežno kuplju tielo.
I pjevao ju srebrobojni slap,
Gdje božje oko najmanja je kap —
U svakoj kapi jasno sunce sinu,
Pa nice tisuć sunaca mi plinu!
Oluje svirko, svirko vrela, slapa,
Da ne čujem te, ja ti čeznuć skapah!
Pa tebe, vierni hate, da ostavim?

Digitized by Google

Pogledo si me tužno okom tmavim,
Kad moja ruka pružila ti hranu.
Potresao si svoju grivu vranu,
Ah premda nježno pogladih ti vrat!
Naslutio si razstanku nam sat,
Već prije mene znao si mi vaj?
I tebe leden ubio bi kraj!
Po silnih gorah tamo raste led,
I ljudsko srdce tam je led i jed,
I ljudski život hladan mrk i pust!
Al mogu l' ostat ovdje? Nikad! Jao,
Tu uzdigla je zmija glavu — siču
Svi zlobni dusi u uho mi: vaj!
Sagriešila si, voliš zemlje vragu!
I otac, braća, proklinju me svi!
Iz groba skače pokojna mi majka
I trga kindjal na me, proklinje me,
O, proklinje me, što si izdah rod!
I Aslan tu je: „nevjero" mi veli
„Oj zašto igda morah te zavoljet"!
Ja tražim smrt, da okajem sramotu!
I povlače me za pramove zemljom
Pred proroka, pred roda našeg svetca:
Ha, tu je, što tudjinca ljubi! Nju
Udovicâ i majkâ vruće suze,
Nju pekla krv, pod Dargom što je tekla,
I uzdisaji Uzdâ umirućih
Što padoše za rod, koj ona izda!
Pa zbilja li sam sramotna toliko —
Ogledalo mi dajte, da se vidim - -

Digitized by Google

Bježite preda mnom? o isti Mulah
U svetom gaju zaklanja si lice?
Ah, mogu l' drugče? Uništite mene,
Ja ljubim kneza — ja ga ljubit moram!
O, sjajuć, kô na moru sunca sjaj,
Rumeneć se, ko zorom lovor-gaj —
Baš tako pozdravih ga, kad ga nadjoh,
U naručje mu vjerna ljuba sadjoh!
I sliepo idem, kud me vuče, vodi,
Ko za majkom si plačuć diete hodi.
Moj rodni kraju, kog mi duša ljubi,
Ti mene eto, tebe ja izgubih —
Ta zadnja suza tvojoj sreći budi. (Hoće da polazi).
Milostivo nam obim Alah sudi —

5. prizor.

ASLAN omotan u rusku burku. SAREMA.

Aslan. Saremo!
Sarema. Ha taj glas!
Aslan. Ta ne znaš li ga?
Sarema. Ah, Aslan? Bože, osvetnika eto!
Dočekuje te žrtva — nosiš smrt?
Ja nè drkćem jer — znam — zaslužih smrt!
Aslan. Osvetih tebe dodjoh, da te spasim!
Sarema. Ti? Ti da mene spasiš?
Aslan. Tako rekoh!
Sarema. Pogibat dodje za me —
Aslan. Jer te ljubim!

Digitized by Google

Sarema. O Aslane, o Aslane, moj brate,
Neproklinješ me?
Aslan. Ja blagosivam te!
Al brzo, podji sa mnom!
Sarema. Kamo? Kamo?
Aslan. Zamahnut noćas prorokov će mač
Na glave kletih Rusa, a tu tvrdju
Progutati će plam — tu nema spasa!
Sarema. Šta moram čuti?
Aslan. Tamo dolinami
Konjici stoje — gorom čuče strielci.
I samo mig — iz tisuć zasieda će
Navalit smrt na plien si — zato hodi!
Tom burkom sve sam straže prevario.
Zatajiv se u gustom grmlju jučer
Od dvaju doznah brbljavih stražara,
Što pouzdano zborahu u tmini —
Za geslo rusko — spremi dakle konja,
I jaši sve do mosta, gdjeno zadnji
Stražari stoje — tam pod starim hrastom
Na svom ću dočekati hatu tebe;
Prelećet ćemo strelimke do svojih!
Sarema. Ah, gledam te, i ne shvaćam — ti sâm,
Kog ostavih, ti dolaziš me spasit
I smion si u vraže poći gniezdo?
O, bježi, hiti, raztrgat će tebe!
Aslan. Ja nejdem, do li s tobom — ja te gledam,
I gledam opet! Toli dugo, dugo,
Što ne vidjeh te! Ali sad mi srče
Pomamljiv pogled tvoj krasote čar!

Digitized by Google

U Kobetinca nema veće slasti
Ko u tebe, Saremo — daj, da stojim,
I gledam u te, kao u sunce kad
Tko zurit uzme iza tavnih dana
Pa ma i oko gine mu sa sjaja!

Saremo. Ah, divno, prošlo doba!

Aslan. Dodji, dodji,
I uzjaš' hata! Tu te propast čeka!

Sarema. Ne mene, tebe! Jer trenutak svaki —

Aslan. Pa šta je život moj prem tvomu? Reci!
Tek divlji oganj, što se šumom gubi:
Al ti si zviezda nebu na vedrini!

Sarema. O, ne znaš ti, šta radiš — mene spasit?
Il ne znaš, tko sam ja? — Nevierna žena,
Što kletom Rusu na grudi pretekoh,
A družica sam ruskom knezu — duša
Već caru broji moja — nevierno mi
Već ne bije vam srdce!

Aslan. Ne Saremo,
Ne reci toga!

Sarema. Ne ljubim te više!
Šta tražiš ovdje? Kô što oko stabla
Uzavija se lozica zelena,
I srdce mi se o tudjinca savi
Tol nerazstavno, čvrsto.

Aslan. Ljubav pada
Ko noćna rosa s neba! ljubav vije
Ko ruža dah sa bajnih širskih vrta —
I rosa mora past, i dah se širit!
Nedolazim ti otimati milja,

Digitized by Google

Već dodjoh, da te prieke smrti spasim,
I s blize, grozeće se opasnosti,
Što doskora će upepelit tabor!

Sarema. Pa zašto, da me spasiš? Zar, da trpim —
Nesmotreniče, zato l' ćeš me vrnut.
Sramoteć, ružeć da me dočekaju?

Aslan. Ha, branit ću te, ne boj se Saremo.
Ni blizu ne će nitko, da te vriedja!

Sarema. Ah, hvala ti — ta ti si vieran. dobar,
I ko iz stiene izviruće vrelo
Romoni jasno svaka rieč iz duše!
Al sliedit te — ne mogu! Boga zovem
Svjedokom — u pogibelj ja ću svaku
Što prieti mužu srca moga, — nu
Tu molbu, ljubiš li me — daj izvrši!
Kad približiš se s četom, štedi život
Mom knezu Djerikovu! Štiti mi ga
Ko mirna gosta, koj pod tvojim krovom
Gostoljubjem se služi.

Aslan. Ruskog kneza!

Sarema. O, Aslane, razprosti nadanj ruke,
Ko da sam ja, — zabludjela da striela
Il bodež, mač ne ošteti mu tiela!
Ti ljubiš mene? Daj dokaž mi ljubav!
I hvalit ću ti, vjeruj, kao bratu
I u srdcu te nosit dok sam živa.
Obećaješ li? Reci —

Aslan. Al sramotâ j'
Poštedit dušmanina roda svog
Kad sam ga bog je u ruke nam dao!

Digitized by Google

Sa svakog jaza elborskijeh gora
Sa svakog vala Kubana se diže
Okrvavljena sjena osvetnica!
Olujom lete dusi zemljom našom
Pogibše braće, štono Rus ju zatre!
I vidim, gdje na klisurinah kleče,
I vidim, gdjeno gustom maglom lieću,
A bojna vika ori im se noću:
O, na noge se braćo, djeco gorâ,
Provalite, i krvnike nam smrvte!

Sarema. O, spasi kneza — preda te ću kleknut!

Aslan. Oj srâm me bilo! Trpjet ću sramotu
Za tvoju volju — tvoga oka sjaju
Odoljet ne može mi srdca volja
I duša sva u tvojoj mi je vlasti!
A uzmognem li, spasit ću ga, vjeruj!
Ne bojim bo se smrti za te — ne ću
Ni zazriet od sramote — znadem lieka
Sramoti ubjeć s mjesta!

Sarema. Hvala ti —
Ne zrcali se ni u gorskom viru
Tol' jasno nebo, ko u tvojoj duši!

Aslan. Na šator ću navalit, ugrabiti
— Tek uzmognem li -- kneza! Čuj,
Saremo!
U bojnoj vatri težak ti je spas!
U noćnoj tmini oku svjetla nije!
Al sad te jošte spasit mogu! Podji
Sad sa mnom! Kunem ti se krasna
dievo,

Digitized by Google

Još ove noći doniet ću ti dragog
U šator tvoj, u toplo tvoje krilo,
Pod svojim okriljem ga doniet zdrava!
To kunem ti se prorokovom bradom,
Il glavom k Meki nek' me zakopaju!
Kad zadnji hitac jekne mi nad grobom,
Tad misli na me, plači tad, Saremo!

6. prizor.

DJERIKOV, GODUNOV, prijašnji.

Djerikov (govori van).
Zakrči svaki izlaz, uhodu dok
Ne uhvatimo — hiti —
Sarema. Aslane!
Vaj, izgubljen si, — sakrij se, — o, brzo!
Aslan. Pa koja korist?
Djerikov (Godunovu). Baš pred zadnjom stražom
Čerkeza nekog hrže konj na mostu —
Oho! Šta vidim? Tko je to, Saremo?
Šta tražiš ovdje?
Aslan. Dolazim se tužit
Moj pukovniče?
Djerikov. Od koje si čete?
Aslan. Od treće čete linijskih kozaka.
Djerikov. Tu nije bivak, momče! Zao zapt!
Zar tako sboriš s poglavarom svojim?
Ta burka visi, ko na kolcu! Brzo!
He, dolje s burkom! Ne ćeš? (Aslan oklieva):
Amo straža!

Digitized by Google

Godunov. Drzovit momak! (Podčastnik stupi sa 6 momaka u šator).

Djerikov. Skinite mu burku,
Zatvorite ga s mjesta —

(Podčastnik skine branećemu se Aslanu burku. Aslan u čerkeskom odielu srebrnom, pancierkom, bodežem i mačem).

Djerikov. Ha, šta to?

Sarema. O, propao je, ne spasim li njega!

Aslan. Okante me se! U kraj! (Povuče mač).

Djerikov. Perte puške!

(Rusi napere na Aslana).

Sarema. (baci se medanje).
O, stojte? Stani, ljubovniče moj!
Daj Aslane, mi mač! Šta boj ti prudi?
Ti moraš podleć ovim — daj, o daj!
Jer izgubljen si — ne slušaš li mene!

(Uzme Aslanov mač i preda ga Djerikovu).

Djerikov. Nepojmim toga —

(Na njegov mig stave Rusi puške do nogu).

Sarema. Milost za tog muža!
Moj brat je, došao me vidjet samo.

Djerikov. A ime ti je?

Aslan. Aslan.

Djerikov. Znadem dosta!
Tu nadjosmo i konjanika konju.
Bježi, Godunove, straže danas neka
Udvostruče opreznost — uhodu
Ulovili smo — reci der profozu
Da spreman bude — Streljačkoj mi četi
Naloži, nek se spremi — jer još danas
Ustrielit će na bastiji ga južnoj.

Digitized by Google

Sarema. O, Alah! Smiluj se!

Godunov. Obavit ću. (Izidje).

Sarema. Moj gospodaru, ljubovniče, klečim
Do tvojih nogu, sa licem u prahu!
O, ikad mi l' s nasmjehnula usta
I sievalo mi oko tvoje srećom,
Privinula me na grud ruka tvoja:
Spomeni mi se liepih onih časa,
I duši daj, milostiva da bude!

Djerikov. Za dragog prosjačiš si? Ustani se!
Uzalud moliš, jer ja ne ću dielit
S divljakom gorskim ljubovnih ti slasti:

Sarema. Što god ti sveto, tako sveg ti toga —
I boga, kom se moliš, — tvoga cara
Životu komu medju prsti skližu
Ko biser — zrnca bisernoj na niti,
Da ljubavi ti iste prema meni:
Svim kunem ti se! ne ljubim ga više!

Djerikov. Razžešćuješ se: vjerovat ti nij' sve,
Pa sve da mogu! Zaman! Ratno pravo
I moja dužnost traži, da on umre.
Jer strogošću nam skučit je taj narod
I nemilice staviti mu nogu
Na zatiljak, dok uplašen i sâm
Ne podvrgne se našeg cara vlasti!

Aslan. Tog ruka tvoga cara ne će moći,
Jer ne siže do naših gora!

Sarema. (sa oči). Ništa!
O, prievara i laž je tvoja ljubav!
To ne smie tako svršit, gospodaru.

Digitized by Google

Izreci rieč, na koj mi život visi!
Jer ljubavi će tvoje bit mi zalog.

Djerikov. Ja niesam okrutan i boli me,
Što moram uhitit ti ljubovnika.
Pa s tog, da vidiš, da milostiv jesam —
Baš možebiti mogo bi ga spasit!

Sarema. O, dalje, sbori!

Djerikov. Jer ne protivi se
Ni mojoj prisezi, ni vojnoj službi!
Ja stavljam sudbu u njegove ruke!
Prisegni momče viernost našem caru,
Pa prost ti život bio!

Aslan. Nikad, ne!
Rugavet to je na puklome grobu!

Sarema. Ne, ne možeš!

Djerikov. To lud je prkos samo!
Pa neka — umre!

Sarema. Jao, Aslan, Aslan!

Djerikov. Pogubit ga je! On je jedan vôdjà
A smrt će njegva sve do zadnjeg aula
Prostravit vaše!

Aslan. O, ne; do života
Uzplamtiti će ljuće ovaj boj!
Pa zato rado umirem za rod.
Na bedemih će kamene nam tvrdje
Ponosita se skršit caru moć,
Jer vodje roda moga bdiju, paze,
I sieče rieč im kano oštar mač!
Ne uzmognete l' prisilit oluje,
Da tiha caru do nogu se slegne.

Digitized by Google

Ne uzmognete l' prisililit lavina
Da grmećega usred pada stanu
Ne svladaste mi ni roda junačkog,
Sa orli što po klisurah se gniezdi
S lavinami u dolove se ruši?

Djerikov. O, sliepci! Silena je carska moć,
Jer pola svieta do nogu je njemu!
Moskova barjak ponosno se vije
Po svemu svietu, — njegvoj će se rieči
Sav Frankistan pokorit — Kina trepti:
I mig na zapadu, zašuti miso,
I jedan još — na koljenih je iztok.
Ramena njegva Europu drže,
Što strepi, kad se buna zemljom širi,
Ko bûn otrovaći uz donske vode,
Ta igrasmo se s vami! Ali sad
Ućutit ćete cara! Njegvi puci
Bez kraja dolove će poplavit vam
I srčbe sud na brdinah će plamtit,
A svojom nogom pritisnu vam šiju
Dok jedan grob vam Kavkaz bude,
U Kubana dok ne će biti val,
Do same buntovničke krvi kal!

Aslan. Ubijati nas može, — svladat — nikad!

Sarema (kojoj se za tih riečih vidjela duševna borba).
Sad zadnji put još, kneže — daj usliši me.
I pomiluj mi muža, za kog molim!

Djerikov. Ne mogu, ne ću! Jesi l' s uma sišla?
Ne draž' me, umukni! Jer moja milost
Drzovitom te čini, pa ni ne znaš

Digitized by Google

Da robkinja si, koju moja ljubav
Sa tala podiže!

Sarema. To tvoja ljubav?
Ja sve, baš sve poklonila sam tebi,
I ne htjela baš ništa — prvi put
Što bližim ti se s molbom — tvoje srdce
Ni rieči nema, samo trpkim rugom
Tvoj pozdravlja me govor! Ruski kneže,
Ti prodireš med nama dubok jaz,
Utonuti će u tom jazu ljubav!

Aslan. Saremo, u njeg milosti ne traži,
Jer svaka rieč ko bodež prodire
U moju dušu! Što se sgodit mora
Nek bude, Bog je velik! Vidjeti ću
U raju opet blaženu te jednom,
I svaka sreća, što ju sviet mi krati
Iz sjenatih me ondje gaja zove!
Saremo, s bogom — kad umorna zviezda
Na zapadu se strune — misli na me,
U njenih zrakah dušu svoju kuplji!

Sarema. (poleti u Aslanov naručaj).
O Aslane moj, to je ljubav bila!

Djerikov. Pred mojim okom, ne —

Aslan. O, sladka huri.
Već sada pružaš sladjani mi plod!
O, sada, sad taneta vaša, Rusi!
Ne umire ni sunce ljepše pred mrak
Kad plamajući obaspe ga oblak!

Sarema. Ne, spasit ću te, tvrdo ti obrekoh!
Pouzdaj s' u me! (Djerikovu).
Tvrdi, mrzki mužu!

Digitized by Google

Djerikov. Ti nevjernice!

Sarema. O tifliške noći,
Ta pusta kletva!
(Trga ures i velo s glave).
Ha, ko plamen gori
Na mojoj glavi ures taj, i velo
To razderano pred noge ti bacam,
I biser ovaj, dar od tvoje ruke!
I nestalo je varavoga čara,
Ti stojiš ovdje, kao krvnik roda mog!
Na usnah tvojih poljubci me pale,
U srdcu nema više griešna žara!
O daj mi opet, što s' mi ugrabio
Domovinu, i čast i ljubav moju!

Djerikov. Ljepota žena srčbom ljepša biva —
Prištedi plamen, u oku što gori,
O štedi ga za ogrljaje moje!

Sarema. O, prokleta ta obmama mi bila!
Ko lješina zaudara, gdje ambrom
Razblažit dušu mnijah; kleta voda
Što mamila me kristalna u njedra,
Da kupam se, dok proguta me vir!
I kleti poljubci, i sladki čas.
Kad ruke mene ogrliše tvoje.
O, zašto ustne ne povenuše mi
Kad ljubnuše ga, zašto ne usahnu
Kad njega ruka grlila je moja!
Zašt grom mi griešne ne raztreska glave,
Dà, griešne, što na srdce ruku stavih,
Na kojoj krv je ubijene braće!

Digitized by Google

Al tako mi plamenitoga duha —
Otresti ću se kletve i sramote;
U svetom gaju štono Mulah kliče,
I štono jeka s tisuć stiena glasa,
To i ja: proklet svaki Moskovljanin:
Prokletstvo tebi, meni!

Aslan. Blagoslov ti!

Djerikov. Odvedite mi sužnja — do mraka mu
Nek slobodno je pripravljat se na smrt! (Saremi).
A tebe prepuštam bjesnoći tvojoj,
Naučiti ćeš s mržnje ljubav cienit,
A vratim li se, ko u stare dane,
To dat će bog, da stara ljubav svane!
(Odvedu Aslana, Djerikov za njim).

7. prizor.

SAREMA (sama).

Ni rieči spasa — gdjeno Aslan njega
I spasit htjede! Krasan rod je moj,
A zli su njegvi vrazi! Jao! meni
Ni ciela kyrska voda ne opra mi
Sramote s glave — jerbo uviek kliče,
Pa ma s' i kunem, dušom mojom: ljubav!
O, mrzim ga, i — ljubim! Ali on,
On ne ljubi me, kô me Aslan ljubi!
Ta igrao se sa mnom, moja ljubav,
Ko ovaj biser, prsti mu se kliže,
I pušta me, da padam, ah duboko,
Baš ko s azurnog nebeskoga svoda
Da prosula se zviezda! — Što mu bijah?

Digitized by Google

Ponositoj mu glavi ures puki!
O, Alah, Alah!
Pa njega radi izdah narod svoj!
O, sveti bože moj!
Žalobita nad čemprese se diže
Ljubakanja mi prošlog blieda zviezda!
Al Aslana je spasit! Noćas istom
Dojurit će nam čete, a da ti —
Večeras pogineš mi još? Ne nikad!
Tu valja spasit život skûp, a ja
Pod svaku cienu k svojim moram poć.
Ne bojim vas se, gnjevite se na me,
A spasen bio Aslan! Nu kako,
Da uzmaknem — o dajte mudar savjet
Nebesâ sile u to biedno srdce,
Vi svete sile, jadnoj mi pomozte!

(Pohiti prema ulazu).

8. prizor.

GODUNOV. SAREMA.

Godunov. Čuj riečcu samo, diete!
Sarema. Bježi, pust' me!
Godunov. Oh, al te ljubim!
Sarema. Ja vas mrzim sve!
Godunov. Saremo, budi moja!
Sarema. Ostavi me!
Godunov. Ne dolazim na trg baš prazne kese,
I ponudjam ti mnogo — čuj Saremo!
U mojoj ruci Aslanov je život —
Razumieš li? Budi mojom ljubom!

Digitized by Google

Sarema. Šta veliš?

Godunov. Spretni carevi su sluge,
I ne vidjeti znadu obim očma,
Oslieplјuje l' ih zlato, dragi kâm!
Al najskuplji si alem kamen ti —
Zaklopiti ću oči, uzhićen ih
Otvorit onda pred tvog oka sjajem!

Sarema. O, ne ću, da me pod tom robom kupiš!

Godunov. Ded promisli si, ne moj hitit, diete!

Sarema. Ta nemam, šta da mislim!

Godunov. Da, ja znam!
Preružan sam ti, nij' mi gladka kosa,
I bliêd mi obraz, nabraždeno čelo!
Al vatreno mi srce ovdje bije,
U tužnoj kući moja duša umie,
Kraljevat, kao ti u carskom dvoru!

Sarema. O, ostavi me! Nigdje li mi spasa?

Godunov. Ja najmladji se sreći rodih sin —
Raztrošiše mi drugi sav imetak —
Ja sebi moram blaženstvo zarobit!

Sarema. (Trgne Godunovu mač iz korica, čim se ovaj približi).
Ne bojim te se sada!

Godunov. Ha, luda ženo — čemu vika ota,
I biesno lice, ko na mačilištu?

Sarema. (promisliv malo, za se).
Da to je put — već vidim, — tu je spas!
(Glasno). Čuj, Godunove, uzalud ti muka.
Što siliš srdce, koje nije tvoje.
Zadobiti ga ne ćeš, al i onaj

Digitized by Google

Izgubio ga, od njega me spasi!

Godunov. Što misliš? što je tvoja želja?

Sarema. Znaj.
Ne mogu već uz Djerikova živit;
Jer sad ga mrzim, ni ti nemaš zašto
Da sklon mu budeš? Dobro — sdružimo se!

Godunov. Pa šta da činim?

Sarema. Od tud me odvedi,
Jer tvomu oku pokorne su straže
A plaštem ću se vojničkim ogrnut,
Pa uz te svake nestati će smunje.

Godunov. Hm, hm, razumiem otmica i bieg!
Da vjere mi, ta to je sasvim jasno!
A meni plašt ćeš ostaviti, je li?
Da utješim se kasajući nazad!

Sarema. A osvetit se? Nije l' do toga ti?
Taj objestnik će silom da me vuče
U Petrograd, jer robkinjom me smatra,
I hvastat će se, da ne mogoh ino!
Ah, nek se vara mi ćemo se smijat!

Godunov. To nebi bilo zlo — baš valjan priedlog!
Iz krljetke — izlećelo mu grle!
I sladko-gorkim smiehom li će gledat!
Jer sladkim, sjećajuć se rajskih slasti,
A gorkim, videć, gdje razplinuše se!

Sarema. Ne oklievaj!

Godunov. Baš bolje, bez sve šale,
Da nijedan je nema, no on sam!

Sarema. Učiniti ćeš, je l'? Obećaj samo,
Pa zadaj vjeru mi — a na ti mač..

Digitized by Google

Godunov. O, divno! Carski mač u ženskoj ruci!
Ta nikada mi od zemaljske sreće
U ruci ne osta, do prazna toka.
Daj amo mač! Pa dobro — rieč ti dajem.
Odvesti ću te!

Sarema. Hvala!

Godunov. Netrebam ja!
Ne činim toga, vjeruj radi tebe,
Jer nij' mi ljubav mladenački san!
Ni za slast sladku promjeha ti nježna,
Ni za milost ti pogledaja žarka!
Jer s takih kaplja vrući kamen pršti,
Il ne gasne mu silni žar — to činim,
Lih sebe radi, ne rad srdca svoga —
Ne mržnje svoje radi. Jednu kocku
Sa kockališta sreće da mu bacim,
Oh, to je slast, to blaži srdce moje!

Sarema. Ti pobrinut ćeš se za plašt i konja?

Godunov. Već biežim, a ti za mnom odmah dodji!
Tud ću izać bez sve sumnje možeš
Ne opažena! Stan mi kod vrata,
Kroz bedeme što na polje te vode,
Ha, ha! Moj dobri Djerikove, trest će
Tek groznica te malo — na moj rug
To slavje slaveć pipat će ti žilu!
Do vidjenja Saremo, ja te čekam. (Ode).

Sarema. Sad krilata i silna konja amo!
Tol brzo, hate odnesimo tamo,
Ko s luka odapeta leti striela,
I grom sa neba i mog srdca želja!

Digitized by Google

Jer spasiti ga moram! Jao vam.
Kad napadnemo kao s neba plam!
(Svrne se prema izlazu).
(Zastor padne).

Drugi čin.

Prizor: Divlji gorski kraj. Otraga visoki lednjaci i snježne gore. S prieda lievo i desno šikara; desno na drugoj kulisi hrast, dalje prema sredini stršeća klisurina. Razni se puteljci vide, što u gore vode.

1. prizor.

Sarema. Na cielji sam, na obronku mi hat,
A naokolo mog junaci aula
Po šikarah i dubokih pećinah.
Ah, svieži vjetrić moga kraja hladi
To vruće čelo! Srdce bije, drhće
I noga — jesam li još, koja bijah?
Pa je l' to odraz lednjaka visokih,
Rumenilom što obsiplje milića?
(Čuje se rog).
To glas je, koji vodje roda moga
Pod stari hrast taj sazivlje na sielo!
Opominje me kao suda glas!
Al biti mora — sat se bliži, svaki
Čas smrt oklievanjem mu mojim nosi!
Pa ipak — bih još — neka se sabere
To srdce — ne ću uplašena pred nje!
Podvojili bi, da li pravo sborim.

Digitized by Google

Moj korak budi čvrst i stalna rieč!
Ne uzpinji na jezik mi, se, srdce,
Ne otmi zadnjem oružju mi moć,
S kog momu spasitelju spas će doć.
(Stupi lievo u šikaru).

2. prizor.

Pri zvuku rogova sabiru se pod hrast poglavice čerkeski, snilazeć niz razne puteljke s gora. Dalje straga po klisurinah i obroncih taboreći Čerkezi skupili se u liepo udešene kupove. Desno iza zaslona (kulise) stupi prorok, s njim barjaktar i dvie poglavice.

Čerkezi. Da živi prorok!
Prorok. Jesu li glavari
Tog aula sakupljeni!
Prvi. Još Aslana
I Amul — bega nema.
Sarema. (sama sobom). Bože otca mog!
O hoću l' snosit, da mu slušam glas,
I vidim njegvo milo lice sad?
Prorok. Zaključismo u zadnjem medžilu
O ponoći da jurišemo tvrdju.
Još jednom pozvah vas u ovaj krug,
Dokazat sve vam, što vam znati valja,
Kroz grmlje ćete tajimice svi
Niz brda spust privuć se sa svih strana!
Odložte s toga suknom mač i pušku,
Ne odajte se neopreznom bukom!
Tad bacte se u travu, pa se vucte
Ko gladke zmije bliže sve i bliže.
A dospjeste li do obkopa — onda

Digitized by Google

Nek bojni zvuk zatrubi do nebesa,
I splaši straže! Nek nad vašom glavom
Proleti tane ubojita topa,
Uzalud tražeć žrtvu u daljini!

I. poglavica. O ponoći smo dakle spremni svi!

Svi. O ponoći!

Sarema. (stupi napred). Ne to je kasno, kasno!
Da prekasno je!

Prvi. Kakva je to žena?

Prorok. Drzovite li smetnje!

Drugi. Poznam ju!
Sarema to je, Amul-begu kći.

Svi. Sarema — šta?

Prvi. Izdajstvo medju nami.
Ta žena s Rusi drži!

Sarema Da, ja sam
Sarema, koja prebjegla sam od vas.

Svi. Prokletstvo tebi!

Sarema. (zakloni si lice). Čvrsto, srdce, stoj,
Domovina ti šilje pozdrav svoj!

Prvi. Pa ti si smjela, vratit se u brda?
O, znaj, da medju oba mora,
Med stienjem Gagre i Bakunskim seli
Da nema nigdje imena nam mržeg!
Sramota t' ide od aula do aula,
U pjesmi žive, što ju knežke kćeri
Pastiri što ju po svih lukah poju,
I ista jeka gorska već ju zna.

Sarema. Prokunite me, al me — poslušajte!
Da prekasno je u polnoći istom;

Digitized by Google

Jer poginut će Aslan još taj večer.

Prorok. Šta! Aslan?

Drugi. Aslan pa u šakah Rusâ?

Prvi. To tvoje djelo, izdajice!

Sarema. Dodje
Pogibat tamo, a da mene spasi
Sa strašna mjesta mene nevjernicu,
Zatekoše ga, sud mu puče, mriet će
Još prê no sunce zadje! Zato molim
I zaklinjem vas: spasite ga, bježte,
Na juriš, napried, prê no sunce zadje!

3. prizor.

AMUL-BEG, sliep, unišao je za posljednih rieči. Jedan ga Čerkez vodi.

Amul-beg. (sam sobom). Taj glas!

Sarema. (ne videć ga). Ponosit u me uprv pogled
Prezirce motrite me, kô da nema
Već podlijega, bjednijega stvora,
Na vaših brdih, kô što ja sam biedna!
Da, tâ sam! Onaj Rus, što ja ga ljubih,
To l' bezdušno mi ne usliša molbe,
I Aslan propa, čekate l' do noći.
Da, laglje vam se boriti u tmini,
Al nije mač nam od sunca se krio!
I ne smie krit se — prijatelj vam gine.
Požurte s' udarati — poslušajte —

Amul-beg. Ne poslušajte!

Digitized by Google

Sarema. (klecajuć sklopi ruke nad očima).
Kletva otca mog!
O svrni na me blagi pogled svoj,
O, samo ti — u prahu pred tobom sam;
Ne mogu oka uzdignuti k tebi,
Dok ne zovneš me ljubkim svojim glasom.
Ko izgubljenu kraj ponora crna;
U desnicu mi pruži, uzdigni me,
I daj da u te gledam.

Amul-beg. Slobodno ti!
U moje oko gledaj, to ti prosto!
Ugasnuše bo striele njegve srčbe.

Sarema. O, stani otče! Šta je smrt prema tom!

Amul-beg. Je l' tvoja ruka, što me taknu? Natrag!
Milostive li noći, što me krije!
Ne izvire iz njene tmine slika
Te biedne kćeri, što no nas sramoti,
Ne oskvrnjena viekom, sveta noći!
O ne mienjam se stobom, jadna kćeri!
Izgubismo bez oka sunca sjaj,
Nu bez poštenja i života svietlo.

Sarema. Oprosti otče! Nijedna od mene
Nesretnija u cielom nije kraju,
I nij' na zemlji stalnija mi noga
Od umičuće oblakove sjene!
Oprosti otče, biednom čedu svomu!

Amul-beg. Ta Alah jak je — otvoren je raj mu,
U njega se uzdaj — ne — u otca svog!

Sarema (ustaje). Pa što da na se mislim — što se trudim,

Digitized by Google

Da ljubavi još izprosim si zraku
Za tamni život svoj! O tvoja kletva
Učvrstila me, takva stojim tu
U oko gledam smrti! Vrieme leti!
Za pravo sborim; bojni dajte znak,
A proroče, uzvitlaj bojni stieg!

Prvi. U zasjedu je sada, nas zavesti,
I ljubovniku predat lovor-vienac
Okrvavljen nam krvlju! Šta, u verige ju!

Prorok. Saremo!

Sarema. Otče!

Prorok. U srdce ti vidim.

Sarema. Ha, vidiš li, to znaš, što čutim ja!

Prorok. O ne vara ni me množine rieč;
Ti tražiš pokoru za velik grieh.
Saremo, vjerujem ti!

Sarema. Hvala ti!
Iz tebe sbori bog!

Prorok. Amo stieg!

(Čerkezi mu donesu stieg).

U tvoje na ga ruke — sad na juriš!

Prvi U propast nas na silu vodiš.

Prorok. Šta!
Vi neznalice — sborte: gdje je Aslan?
Taneta ruska probit će mu grudi
Ne priskočimo l' izbaviti ga! — Ne! —
Sarema sbori pravo — Aslan kaza
Prê meni neg u ruski krenu tabor
Svu namisao i ljubav, što mu srdce
Zaokuplja prem kćeri Amul-bega —

Digitized by Google

Ne dodje on, al — ona, da ga spasi.
Tko čeka još gdje valja svoga spasit,
Pa život kneza još? U boj, u boj,
Pa ma u smrti crno ždrielo pošli!
Prelećet će ko vijor konji naši
Te plitke obkope i nasip slab.
Ne podigoše krtinjak još tvrdjom —
Ne počinuše s našeg mača triesa.

Prvi. Pokorismo se prorokovoj želji.

Prorok. Zatrubte rogovi — na juriš sad!

(Rogovi trube).

Sarema. (Stupi sa stiegom u ruci pred Amul-bega).
Ah, ne vidiš ga, stiega roda našeg,
U moju ruku predade ga prorok.
Na osvetu ću povest čete ove.
Ti sliepi otče, mača vitlat ne ćeš,
Pa stavi ga u znak za oprost tvoj
U ruke kćeri za taj sveti boj!

Amul-beg. Ti jadno moje diete, kako glas tvoj
Do suza dira!

Sarema. Zapadne li sunce,
Već ne će nać me živu! Otče moj —
Udieli sad mi zadnji blagoslov!
Udieli mač!

Amul-beg. Ti ideš mrieti, kćeri (trgne šašku).
Na koljena se, zakrij lice svoje!
Posvećujem te mačem pradjedova,
S visine neba, sa oblaka spao
Na tvoje čelo smrtni blagoslov,
Ja skidam s tebe kletvu na uvieke!

Digitized by Google

Na srdce podj' mi — kćerko — na ti — mač moj!

Sarema. Blagostovljen je! S bogom svim,
Domovini i tvojoj siedoj glavi!
(Sa stiegom u jednoj, s mačem u drugoj ruci s klisure).
A sada u dol ko bujice s gora!
Na juriš, braćo! Poginut je Rusu!
(Rogovi trube; svi se kreću burno; mali zastor pada).

Promjena.

4. prizor.

DJERIKOV, GODUNOV.

Djerikov. Ne mogu pojmit, — shvatit — pobježe mi!

Godunov. Udovac sad si! Podji, zapij bol!
Gdje umre ljubav — bar nek vino živi!
Ha, jednaki smo — niesi bolje sreće!
U zdravlje prijateljstvu — Djerikove!

Djerikov. Pa još se rugaš? Ti si svemu kriv,
Al znaj, da ćeš mi odgovarat zato.
Ta ljubila me odveć, da me tako
Bez razloga bi ostaviti mogla —
Ljubomor, zloba stvoriše u tebi
Tu crnu misao, da mi ju odvedeš.
Al sutra ćeš mi mačem odgovarat —

Godunov (toči i pije). Pa dobro, sutra — ali danas, brate,
Još prijatelji budmo — tol' sam vesel.
Iz vrča već mi mire širske ruže.
Hafizu čujem, i što onaj mudrac
Iz Tiflisa, što Mirza Safy pjeva —

Digitized by Google

Nek žive vino, ljubav!

Djerikov. I mač ruski!
To dušmanâ me naših eto sjeća,
Pa saznat ćemo možda — (više iz šatora)
amo sužnja!
Nabrojiti će čerkezke nam čete,
I položaj i osnov vojskovodje!

Godunov. Ha, bit će boja — teć će vruća krvca
Još prije, no u Petrograd ćeš k caru!
Da žive bjesnilo tog svieta — hurra!
Da žive ludost! deder kucni — brate!
Na oštre sablje sutra ali danas
Sarema da nam žive!

Djerikov. Ti si pijan!

Godunov. Ah, Kohetinac božansko je vino —
Pred dušom pleše sto mi divnih slika!
I vidim se ko vodju, gjenerala,
I kite rastu mi na epuletih!
Pohvali moja djela — nemam rublja
Da četnički patenat gdje izmuzem,
Al tvoje prijateljstvo —

Djerikov. Lezi spavat!

Godunov. I štedit ću te sutra, tuć po zraku,
S ramena ne ću skinut tvoje glave
Obreci der mi — hurra, četnik, četnik!
Veseli der se kozački mi sine!

Digitized by Google

5. prizor.

ASLAN u okovih. Straža Prijašni.

Djerikov. Gdje stoje vaše čete? Sbori! Jesu l'
Što jake?
Aslan. Zaman čekaš odgovor!
Godunov. Gospodine Čerkezu — odgovori
O znat ćemo te prisiliti more!
Djerikov. Izgledat milost ikako li kaniš,
Govori pravo, možeš ju zavriedit.
Aslan. Ne želim steć je pod tu cienu — ne ću!
Djerikov. Ludjakoviću. Sbori pravo, zrno
Poštedit će te danas — poslat ću te
Na Ural kamo, da u rudah kopaš!
Aslan. Ne bojim vam se zrna!
Djerikov. (povede ga napried) Ljubio si
Saremu.
Aslan. Jesam,
Djerikov. Još ju ljubiš?
Aslan. Sve
Do konca vieka!
Djerikov. Ona ostavi te?
Aslan. Zar pita ljubav zato?
Djerikov. Čedne sreće!
Taj mršav obrok gorskih vam stanara!
Zar pita ljubav zato? Šta je ljubav,
Van do dva plama splanuv se u jedan,
Van puna sreća blaženoga milja!
Sarema gubeć tebe, ništ ne gubi,
Zaledilo t' se srdce u lednjacih,

Digitized by Google

Da l' vriedan si Sareme — htjedoh vidjet —
Al ti si hladan kao led — i pravo
Što ostavila te u brdih tvojih!

Aslan. Da, tako ljube robovi, al ne
Slobode sinci, ponosni gorštaci!
Jer prava ljubav rada žrtvuje se,
Podvrgava se smrti i sramoti,
I težak teret kao pero nosi,
Uzaimlje si od propasti krila;
Da to je ljubav, štono šuteć mrije
I mrijuć tako do neba se diže
Na lakih krilih! I ja mriet ću tako —
Ne kinite me pitanji i sborom
Već utjerajte tane mi u grudi!
Sarema moli za me — ubijaš me,
I za te moli — htio bih te spasit!
I smrt joj znak je, da ju vruće ljubim,
I smrt joj znak, da ne ljubiš je ti!
(Rogovi trube. Pucnjava).

Godunov. (koj je dosad pio, mamuran).
Ha veselo! Ta to su puške! Hurra!

Djerikov. Navaljuju li? (Trubnjava). Napried čuvajte ga!

Godunov. (mamuran). Ta gdje je moja sablja? Evo visi —
Već mišljah, da izgubih tebe, druže!
Znaš, tući ću se, brate, kao biesan!
Al znaj, kod dvora da mi hvališ djela —
(povuče sablju).
Kod vojnog ministarstva! Proroka ću
Tog kavkažkoga psa ulovit živa

Digitized by Google

I kazati na petrogradskom dvoru.
A u boj sada! — smrt il pobjedu ću!
(Djerikov i Godunov odu).

6. prizor.

ASLAN. STRAŽA.
(Za prizora ratna vika).

Aslan. Ha, snivam li! To trublje mog su roda?
A ja, o Alah, moram svezan stati,
Ne mogu mača držat s braćom svojom!
Čuj, bliže su i bliže — (top pukne) već je glasa
Golemo ždrielo? Hrabro rode moj!
Navalte na tu šumu bajuneta
Ko božji tries u zelen lovor lug!
Izberte striele najbolje iz toka
Prostrielte njimi srdca ruskih vodja!
Ah tlo se trese — rušite se, stiene,
I šaška zuji, strielice se kriese —
Već bući vatra oko tvrdih stupa —
U moru plama tvrdjava se kupa,
A s pepela joj pomladjenih krila
Slobode diže do neba se vila!

7. prizor.

SAREMA s mačem u ruci. ČERKEZI. DJERIKOV u lancih.
Prijašnji.

Sarema. Oduzmite mu lance! Aslane,
Ja držim svoju rieč!
Aslan (oslobodjen. Čerkezi). O na srdce mi!
Saremo!

Digitized by Google

Sarema. Ne, ne mogu! Ja te spasih,
Al tvoja biti — ne, to nikad više!
Jer moje srdce — oh sramote — bije
Za Djerikova:
Djerikov. Bože!
Sarema. (Djerikovu). Ti u lancih?
U sramotnijih okovih sam ja,
Pa ma i zgazila me tvoja noga,
Ti ostaješ mi prvi uza boga,
I sad, gdje rod mi svlada, smiem ti reći
Za tebe rado krv će moja teći.
Djerikov. Na srdce dodj mi, draga!
Sarema. Ti se varaš!
Tol smiešno ne će svršiti nam basna,
Jer zamre zora, zamre pjesma glasna —
I zatrše mi srdce bolne strasti,
Što rodiše se u razkoši i slasti!
I sav taj plamen, što tu tvrdju hara,
Ne stiša boli, već mi dušu sgara! —
Aslan. Saremo hvala ti!
Sarema. Ja držah rieč,
Ne dugujem ti ništa više.

Zadnji prizor.

PROROK uz sjajnu pratnju čerkezkih poglavica, svi u srebrenih pancierkah, s mačem u ruci.

Prorok. Je l' ovdje Aslan?
Aslan. Slava proroku.
Prorok. Toj djevojci zahvali se na spasu,
Bez daha; jadna doletila j' k nama.

Digitized by Google

Pa klikni svak: Sarema da nam živi!

Svi. Da živi!

Sarema. Ha prokleta bila, velim
Ja sama! Gledajte. Adehi!
Ja ljubim toga Rusa!

Prorok. Nesretnice (Stanka).

Sarema. Ja ljubim toga Rusa — nije l' dosta
Sramote već za kćerku vašeg roda?
Vi odvraćajte pogled. braćo moja?
Ah isto sunce ne gleda već na me,
To sunce što mi rodni kraj ogrieva,
I viečna noć kolievku moju grije!
Ne recte nikom groba moga — ja ću
Dotrajat kao glas u dalkom zraku,
Probudit, kao umoreni putnik
U natrpanu sniegu elborskome —
I suzami zapišite u piesak
Da htjelo mi se živjet, — živjet — ljubit!

Aslan. Saremo, stani — ti si sada naša
I s nova naša! Sveta to je sveza
Što sveza tvoj ju zadnji, divni čin!

Sarema. Da mogu — oh, da mogu svoju dušu
Ne oskvrnjenu svojim još povratit,
Udomit se u dolih doma svoga.
Al ne! Ne mogu — ja u sebi nosim
Duboku ljagu, grieh izdajstva ružnog,
I svaki kucaj srdca je izdajstvo!
Ja ljubim dušmanina vašeg — ljubim,
Pa da me on još ljubi — znam to dobro.
I dvostruk grieh na moju jadnu dušu!

Digitized by Google

Proroče s Himbre čuj mi zadnju molbu.
Daj pomiluj ga, pošlji u dom njegov!

Prorok. I to nek bude junačkoj nam dievi,
Što osvoji nam tvrdju ovu.

Sarema. Hvala!
Sad možeš poći do stanica svojih,
Jer slobodan si Djerikove! Misli
Na mene, okrutniče, ne imaš suza
Za mene, a bez nebeske te rose
Zaklopit ruža cvietni list će svoj.

Djerikov. Saremo —

Sarema. Ne mislite, vitezovi,
Da pred vami se hvalim sa sramote!
Ja mogoh griešit svomu milom rodu
Opojila se srećom duša moja,
Obuhvatio raj me na toj zemlji!
Al kako sgrieših, pokazat se mogu
I pokora da sliedi griehu tom!
O, gospodaru, mrem do tvojih nogu,
I tebi duša, tielo domu mom. (Probode se).

Aslan. Saremo! Umire!

Djerikov. Svemožni bože!
I svaku pobjedu mi gubit danas!
O, da sam kao pjani Godunov
U boju pasti mogo —

Prorok. Svježi lovor
O njeno jasno čelo nek se sliva,
Šest dana još na odru nek počiva,
Do glave njene knezovi će stati

Digitized by Google

I svim Adehom, svim je našim znati
Do nogu će mi njeno čelo leć.

(Na njegov mig padnu zastori šatora. Od traga vide se vršci Kavkaza, pred njim ruski tabor u plamenu. Čerkezi s mačevi u ruci, s bubnjevi i stjegovi sčetaju se. Sjajan tableau uz bengalsku vatru).

Ušuti tužitelja zlobna rieč,
Zaniemi i sramota, ruglo, smieh —
Junakinja bo opra žene grieh.

(Uz ratobornu glasbu pada zastor.)

Konac.

Digitized by Google

Iz pjesama Al. Petöfy-a.

Prievod.

Moć ljubavi.

Ta mašta, ta se nije s praha svela,
Grom ju zače, rodila ju bistra striela,
Djetetom još zmajskoga je pila mlieka,
Mladoj piće bila lavlje krvi rieka.

Divljeg biesa jedva i sam suzdržajem;
Letila je divljim lietom kraj za krajem,
Plovila je smjelo posred morskog maha,
Lebdila visinom, ne odahnuv daha.

Sad je poput zviezde pršila čistinom,
Tražila si slasti gorom, šumskom tminom;
Kršili u šumi pod njome se hrasti
I pećine s brda moradoše pasti!

Sada — gdje si, biesu? — Uz cviet sklonu glavu,
Uz te, dievo, guče — pjeva tvoju slavu
Kao bolan vjetrić povrh cvieta rujna —
Pitoma li sad je moja mašta bujna!

Digitized by Google

Snivam li, il bdijem.

Snivam li il bdijem?
Tko tu šeće? Tko?
Je li smrtna dieva,
Il je vila to?

Djevojka il vila,
Baš me zato mar
Mene da zavolit
Hoće s mjesta bar!

Kiša pada — — —

I kiša pada, pada,
To poljubci su vrući!
Ah to mi godi sada
Na usnicah gorućih!

Al usred kiše, noći
I munje ti se sviete;
To sjaju tvoje oči
U tmini, moje diete!

I grmi već? Gle jada!
O bog nas štiti samo!
Ja, dušo, bježim sada
Tvoj stari ide amo!

Digitized by Google

Snježka*

Priča, dramatizovana od F. Röbera.

Glazba od Drag. Reinecke-a, a spojni tekst od W. Grove-a.

Br. 1.

Oj čujte, šta ću poviedat i pričat šta ću sad,
O krasnoj, čistoj Snježki, šta pjevat sam vam rad;
o kraljevoj liepoj kćeri, aj, djevojci prekrasnoj;
o dobrih dusih i strahu zlom i ženi zločestoj;
i kako kraljević dodje i spasi dievu tu,
šta tad mu ženom posta za plaću najljepšu.
Sad čujte, ja ću vam pjevat o djevojci toj,
to liepa priča nek bude o Snježki ubavoj.

Br. 2.

U staro doba kraljica Vam bje,
Pobožna, blaga, ljubilo ju sve,
I zamišljena gledala gdje mrak
Prosinu netom hitre munje trak:
A vani snježi, bljeskom blišti dvor.
I ona vine ruke nebu gor:
„O bože, pokloni mi kćer,
„Nevine ćudi kano lïer,
„Rumenu kao krv, i bielu kao snieg!“
I prodje zima, ozeleni brieg,
Prosinu sunce i procvate lier,
A kraljici u ruci krasna kćer.

* Odlomci 1., 3., 5., 7., 9., 11., 13. i 15. pjevaju se, a ostali se govore.

Digitized by Google

Što pùt joj kao snieg tol čist i blag,
Na licu (rujna) rumen kao krvi trag.
Preblažena joj majka klikne tad:
„Snježka", to ću tebi ime dat!"
I čim to reče, vaj,
Ugasnu oka sjaj
Poleti duša gor,
U angjeoski zbor.

A kralj, što samac osta mlad
On drugu ženu uze tad,
Što najljepša je bila u zemlji svoj
Daleko svietom nebje para njoj.
Al u te žene jako zla bi ćud
Uz liepo tielo duh oj toli hud;
Ogledalo bje u nje, čarovnjaka tvor,
Na svaki upit u njega bi odgovor.
Do njega podje ona u kasni sat,
I čujte malo, šta je htjela znat:
„Čuj, ogledalce, reci der mi oj,
Gdje najljepša je žena u Englezkoj?"
A ogledalo odgovori njoj:
„Ta najljepša si u zemlji svoj!"

I na to prodje mnogo, mnogo liet,
A Snježka dieva krasna kao cviet;
I stao svagdje po gdjekoj,
Da divi se ljepoti toj.
A ona poleti u zeleni gaj
I zapjeva sve da zaniemi kraj.

Digitized by Google

Br. 3.

Pjesma „Snježke.“

Tol ori ptičica se poj,
posvud u šumici zelenoj.
U brzi jelen trza bieg,
uz strm se srna vere brieg.
Svud ori ptičica se poj,
odmnieva pjesma po šumi toj!
Uz ptice bi meni pjevat se htjelo,
uz srne, jelene skakat smjelo!

Tol samotan je šumski kraj,
odsieva s travice rosice sjaj.
U zraku svuda ljubak poj,
u svakom cvietku sladjan voj.
Ah, da mi je cieli život svoj moći
u hladnoj sprovest šumskoj samoći;
uz ptice držati zračno sielo,
uz srne, jelene skakat smjelo.

Br. 4.

I opet jednom će kraljica stat
Pred ogledalo u kasni sat:
„Čuj ogledalce, reci der mi oj;
„Gdje najljepša je žena u Englezkoj?“
Ogledalo: „„Na upit tvoj
„„Čuj iskren odgovor moj;
„„To Snježka je, neima para njoj
„„U cieloj zemlji Englezkoj!“
A kraljici u srcu jad, u oku mržnje siev,
Na djevicu upre svoj jad i gnjev,
Ubijcu najmi, koj ubit ju zna,

Digitized by Google

Al suzom ga predobi djevica,
I ublaži ga njena čara moć, —
I pustio ju mirno šumom poć
Pa ubije srnu, izvadi srdce njoj,
I predade srce kraljici zloj.
U šumu Snježka upre bieg;
Poleti, sada uz, a sada niz brieg.
I baš kad umornu ostavi snaga i moć,
Svjetiljku spazi, gdje sjaji u noć.
Baš gdje je šuma najgušća,
Tu stoji mala koliba,
Patuljka sedam ima tu svoj stan;
Njih šest u gori radi po vas dan,
I traže rude dragi kam,
A sedmi kuću sprema sam,
I kuha i peče,
I tuče i sieče,
I krpa i plete,
I čisti i mete. —
A kad dovrši posô svoj
Zapjeva sam si veseo poj.

Br. 5.

Pjesma patuljka Toma.

Baš dost je sladak objed moj,
Na stolu zdjela pun je broj:
a pune zdjele koječim
i posteljice spremne svim.
Na kućni ću prag ja sada stati
i s tamnih ruda svoju braću zvati.
Naradiše oni sav se dan,
sad valja se kriepit, uživati san.

Digitized by Google

A sada će niz stube poć,
I zvat i čekat, dok će braća doć. —
Al Snježka s daleka čula mu poj,
I došla za jekom kućici toj.
Otvorena su vrata, svjetlo sja,
A ona stupi 'nutar sretna sva:
Ugleda, prostrt mali stol,
Na njem tanjurce sitne tol
Da nevidio još ih sviet.
Na stolu vino kao med,
I sedam posteljica prostrtih.
I jede, pije, dodje sanak tih
I sklope se vedjice njoj.
Oj sladak bio sanak tvoj! —
Nu čuj, kroz gluhu noć
Patuljke slušaš kući doć.

Stupajući
I skačući,
Sada krokom,
Sada skokom,
Sve s daleka
Ori jeka.

A sada će u sobicu zać,
U postelji Snježku nać,
Ha trista, ništa, šta je to!
I svim bje čudo veliko!
I stali patuljci ogledati nju,
I našli ju liepu, ah preliepu:
Uzkliknuše: „Snježka je ta,

Digitized by Google

Ta najljepša djevica.“
A Tomko šapne na tanku:
„Zapjevajmo joj uspavanku!“

Br. 7.

Uspavanka patuljakâ.

Drvljem šušti vjetra voj,
spavaj sad, kraljevno oj!
oko tebe vij'mo, lahko,
sedam kruga sad polahko,
da koj zviezde trun tu noć
na te spasti neće moć.
Maglen da ti oblak koj,
neulije otrov svoj;
da te sablast kâ nemori,
s tobom ružan san nezbori.
Drvljem šušti večernjeg povjetarca voj,
spavaj sad, kraljevno krasna, oj!

Br. 8.

A kad se probudi djevojka,
Svih sedam ju liepo pozdravlja,
I veli, da se neboji već,
Ovamo neće kraljica sić.
I stane gospodarit i redit dom,
Patuljci odu po poslu svom;
Al Tom doleti natrag blied,
I primjeti Snieżku, te stane riet.

Br. 9.

Pjesma patuljka Toma.

Dotjerao me strah je ljut,
šaren pauk presjekao mi je put.

Digitized by Google

U oku bje mu strašna moć,
dà, dà, tu nesreća će doć!
Uza me letio je ćuk,
užasan bje njegva glasa zvuk.
Nad jezerom lebdi sablastiv dah,
a šumom odmnievat slušah: ah!
Pa zato muči,
u našoj kući
kô miš se krij,
zlu oku da do tebe puta nij!
Pa ma te draži sunčani sjaj,
u suncu igra taj šumski kraj.
Nedaj se svesti,
i sjedni na naš kolovrat presti.

Br. 10.

A kraljicu prestala briga trt,
Jer Snježku je, mnije, satrla smrt;
Pa opet će jednom u podnevni sat
Pred svoje ogledalo stat:
„Čuj ogledalo, reci der mi oj,
Gdje najljepša je žena u Englezkoj?“

Ogledalo zborit stalo:

„„Prek sedam brežuljka
„„Kod sedam patuljka —
„„Tam Snježka je, nije para njoj
„„U cieloj zemlji Englezkoj!““

A kraljicu spopao gniev i jad,
Navući će seljačku odoru sad:
I stane hrlit prek sedam brežuljka
I dodje do kuće dobrih patuljka.

Digitized by Google

Ah, Snježka je prošla u zelen lug,
Neposluša, što Tom joj reko, vierni drug:
„Nepodji Snježko 'spod krova tog
„I čuvaj se ljudi i udesa zlog.“
Pretiesan joj postao mali dom,
U sjaju šumice blistala sunčanom.

Br. 11.

Pjesma „Snježke.“

U uzkoj sobi tko će stat,
i gledat vani sunce sjat?
Kad krasan zelen šumski dom
zablistao u sjaju svom!
Tà kakvu da mi krije bol,
ta tiha dol?
Al ja se bojim, šta ja znam,
jer kraj je ovaj pust i sam.
Ni pčele nigdje čuti zuj,
i jedva miče crv se koj.
Zaniemio je ptica poj,
sve šuti tuj!
Ah, malena je ova dol,
a velik sviet i njegva bol!

Br. 12.

Na jednom zašušti grmlje, drveće,
A Snježku uhvati trepet i strah.
„To stara majčica amo kreće
A pred njom od straha mi nestao dah.“
A ta će: „Na prodaju nošah košić pun,
„Neprodah jadna ni jabuke trun.
„O liepa gospo, odkupite diel,
„I božji blagoslov Vam život ciel!“

Digitized by Google

„Ded pogledajte, kako se sviete,
„I okusite, liepo diete.“
I okusi; — na grudi će joj glava leć,
I pada, umire, i nij je već!
I vidje kraljica, srdce nebije,
I piesti stisnu, zlobno se nasmije:
„Ha, taj put nesta života njoj,
„Nečuvao taj put Te angjeo Tvoj!“
I vrati se sretna kući na to. —
Patuljci se vraćaju, nose alem zlato,
Al šta im jadnim vidjet bilo! Gle —
Uočiše Snježku, al jao, mrtva bje! —
Pa jaučuć i plačuć joj sakuju lies
Od samih dragulja, i zapale kries,
I redom će jedan za drugim doć
Da straži kod Snježke i dan i noć.
Na vječnom joj počinku
Zapoju žalostinku.

Br. 13.

Pjesma žalostinka.

Ne pod tamnim zemlje dnom,
tu uz ptica nježan poj,
Tu na cvjetnom polju tom
snivati ćeš sanak svoj,
u kristalnom liesu svom!
Posried cvieća ti ćeš leć,
posried žarkog sunca sjaja,
da te ništ ne budi već!
U kristalnom liesu svom,
tu na cvjetnom polju tom
snivati ćeš sanak svoj.

Digitized by Google

Al u visok leti raj
naša tuga, ah, naš vaj!

Br. 14.

Do englezkog priestolja dodje sad
Sin franačkog kralja, junak mlad,
Koj ostavi svoj rodjeni kraj,
Da gleda Snježkine ljepote sjaj,
I pozdravi kralja rukom svom;
Al taj će: „Tužan mi je sjajni dom,
A u mom srcu bol i vaj,
Jer Snježka prodje u zelen gaj.
Izaći će sunce, i opet će zać,
Al Snježke mi neima, ah! tko će ju nać!
To reće kralj i svrne okom dol,
A kraljevića spopa ljuta bol,
I klikne: „Na hatove, momci svi,
„Nenadje je nitko, nać ćemo mi!"
I protjera hata u divlji bieg,
Protražio šumu, projurio brieg,
Kad netom će patuljke nać,
Gdje plaču za Snježkom gorak plač. —
„Otvorite mi dragi lies taj sad,
„Da Snježki mogu zadnji cjelov dat."
Tu izpadne joj s usna jabuka
A ona gleda, smješi se i zdrava sva!
I on ju povede u otčinski dvor,
A za njim dvorjanika kićeni zbor,
A pred njim glasnici, i za čas
U dvor donesu radostan glas.
I kad će doć
I susrest poć

Digitized by Google

Će varoš sva
Ta sretna dva, — —
Pa to je stiska, to je vreva,
Sve se smije, sve to pjeva.
Svak dub se krši od svog trha
Sve mužikaši baš do vrha. —
A posried trga, šta im oko gleda?
Tu kraljica je biesna, blieda,
A do nje stupa momak mrk?
Zagudite der muzikaši svi,
Zaplesati ćeš liepa Loro Ti
U pakô sa mnom kao zvrk!
Čuj, zaigraše divlji ples,
A s Lorom pleše crni bies,
A pitate li, kud će doć?
Ej kud! U pakla vječnu noć. —

Naokolo tišina, nečuje se rieč,
A dugo prodje, što ih nesta već.
Tad kralj će oba u naručaj svoj:
„Oj zdravo kćerce, i sine moj!“
Sad kliktat stane družba sva:
„Da živi Snježka, djevica najljepša,
Što dobi ju sad
Kraljević mlad!“

Br. 15.

Posljednji sbor.

(Konac.)

Prosinuo danak za noći zlom,
a radost nam ušla u svečani dom.
Sad veseli piev, i svatbeni poj,

Digitized by Google

oj, ori i grmi u dvorani toj.
Odmnieva i trese se visok dvor,
odjekuje s brdina nevidjen zbor.
Oj kraljevna mlada u sjaju tom,
iztrgnuta smrti i strahu svom!
Oj momče, u oku Ti sieva žar,
jer plaćom si ubra taj najljepši dar.
Zapal'mo vam baklje, razgorimo plam,
da cvjetaju mirte i ružice vam,
a o glavah vaših, o blažen par!
blaženstva razplamtio divan se žar!

Digitized by Google

Digitized by Google

Sadržaj.

Strana

Matematične progresije, arabeska 3
Prekasno 23
Diplomatska poslanstva, komedija u 3 čina 56
Tri prosca, šaljiva igra iz zagrebačkog života u 3 čina . . 104
Iz zemlje Faraonâ, putopisni odlomci 161

Pjesme:

Hrvatskomu sokolu 225
9. studenoga 1880. 226
Ruža s Kavkaza, dramska pjesan u 2 čina 228
Moć ljubavi 274
Snivam li, il bdijem 275
Kiša pada — — — 275
Snježka, dramatizovana priča 276

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DATE DUE

To renew
call 292-3900

The Ohio State University
Form 10620

Digitized by Google

MAIN STACKS

Digitized by Google

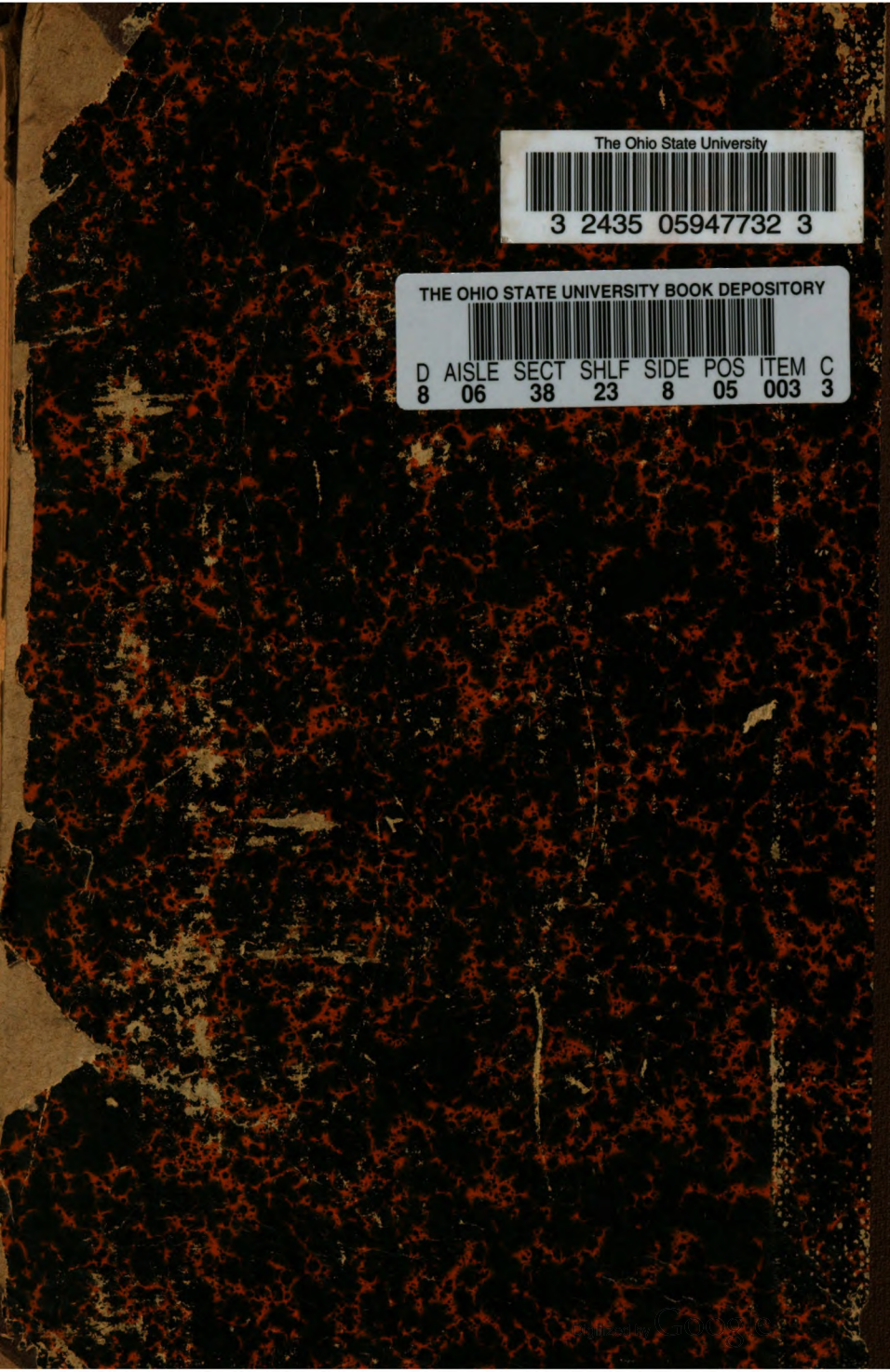
The Ohio State University
3 2435 05947732 3
THE OHIO STATE UNIVERSITY BOOK DEPOSITORY
D AISLE SECT SHLF SIDE POS ITEM C
8 06 38 23 8 05 003 3